

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

aziz nesin SURNÂME

ADAM

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

9. BASIM
55.000 Kitap

ADAM YAYINLARI

©

Anadolu Yayıncılık A.Ş.

Birinci Basım: 1976

Adam Yayınları'nda Birinci Basım: Mayıs 1983

Adam Yayınları'nda İkinci Basım: Kasım 1985

Adam Yayınları'nda Üçüncü Basım: Temmuz 1989

Adam Yayınları'nda Dördüncü Basım: Nisan 1991

Adam Yayınları'nda Beşinci Basım: Temmuz 1993

Adam Yayınları'nda Altıncı Basım: Temmuz 1995

Aziz Nesin'in Roman Kitapları Dizisi: 8

Kapak Düzeni: Erkal Yavi

95.34.Y.0016.161

ISBN 975-418-084-9

YAZIŞMA ADRESİ: ADAM YAYINLARI, BÜYÜKDERE CADDESİ ÜÇYOL MEVKİİ, NO: 57 MASLAK-İSTANBUL
TEL.: 285 21 52 (12 Hat) TELG: ADAMYAY TELEKS: 26534 rada tr FAX: 276 27 67

Aziz Nesin

Surnâme

Roman

**BU KİTABIN TELİF HAKKI
NESİN VAKFI'NINDIR.**

Aziz Nesin, Türkiye'de ve başka ülkelerde yayınlanacak kitaplarının, sahnelenecek oyunlarının, filme alınacak eserlerinin iç ve dış radyo ve televizyonlarda temsil ve yayınlarından elde edilecek telif haklarını tümüyle NESİN VAKFI'na bağışlamıştır. NESİN VAKFI'nın amacı vakfın yurduna her yıl alınacak dört kimsesiz ve yoksul çocuğu, ilkokuldan başlatarak yüksek okulu, meslek okulunu bitirinceye yada bir meslek edininceye dek, her türlü gereksinimlerini sağlayarak barındırmak, yetiştirmektir. NESİN VAKFI'nın senedi gereğince, bu vakfın amacına uygun olmak koşuluyla, her dileyen hertürlü yardım, katkı ve bağışta bulunabilir.

İsteyenlere şu adresten Nesin Vakfı broşürü gönderilir :

**NESİN VAKFI
P.K. 5 - Çatalca
İSTANBUL**

SURNÂME

İşbu Surnâme, Berber Hayri adlı bir ırz ve namus düşmanının Sultanahmet alanındaki asılma şenliğini betimleyip anlatır.

ÖNDEYİŞ

- Buyur, imzala!
- Ne imzası?
- Birleşmiş Uluslar Yasası.
Bırak takazayı,
hadi bas imzayı!
- Bastım tuğramı işte:
Sultan Palamut!
- Şunu da imzala!
- O da neyin nesi?
- İnsan Hakları Evrensel Bildirisi...
Ve sen ki Avrupa Konseyi üyesi,
adın çıkmış demokrata...
Bas imzayı a kerata!
- Bastım tuğramı işte:
Ben ki Sultan Palamut!
Yerde taş, gökte bulut,
Sen de bunu unut!
- At şuraya da imzanı!
- O nedir?
- Helsinki Sonuç Belgesi.
- Eyvaah!
Nereye vurduk, nerden çıktı sesi?
Yaktın bizi demokrasi!
(El çırpır)
- Çabuk gelsin,
Çağırın vak'anüvisi!
- Hooop dedik...
Çağırdın geldik.
Her koşulda, her durumda emir ve ferman
velinimetimiz bulunan
Sultan-ibn-is-sultan

hem daltaban, hem kaltaban
Sultan Palamut Han!
Ömrü uzuuun olsun efendimizin.
Olmayacak duaya,
Âmiliin!
Bizden söylemesi:
Başlıyor, başlıyor, başlıyor,
başlıyor bittiği yerde
bu tarih dersi.
Başbozuklara on kuruş
askerlere yüz para.
Anlayan beri gelsin,
anlayana yok para!
Onsekiz yaşından küçükler
giremezler çadıra!
Çünkü içerde demokrasi,
ayıptır söylemesi,
son derecede müstehcen...
Hadi başlıyor
demokrasi...
Bayanlar, baylar!
İçerde,
dünyanın sekizinci garibesil
Gelin, girin, görün,
alın ibret dersi!

GİRİŞ

Yeryüzüne önce gelenlerin görüp duyduklarını, öğrenip bildiklerini ve hertürlü tanıklıklarını, kendilerinden sonra gelenlere anlatmaları ve daha sonradan geleceklere yazarak iletmeleri insanlık borcu olduğundan, ben fakir de, Kemer ilçesinin (Burhaniye) Ören mahallesinin Sunar konutlarının bir evinde bisüre bibaşıma yaşamaktayken, benden sonraki kuşaklara insanlık borcumu ödemek için, 1973 yılının 13 Şubatını 14 Şubatına bağlayan Cuma gecesinin saat üçünde, gecenin karası günün mavisine alacalanırken, işbu Surnâme'yi yazmaya başladım. Eş dostla, arkadaş yoldaşla birlikte, hem de düşmanlarımızla birlikte, daha nice nicelelerini yazmaya günümüzün yetmesini, işimizin erken bitmesini dilerim.

Bu Surnâme'de Berber Hayri denilen bir ırz ve namus düşmanının Sultanahmet alanında nasıl asıldığını ve bu asılma sırasında, «Çok şükür, hak-hukuk yerine geldi, aramızdan bir ahlaksız daha eksildi de, biz de yakayı kurtardık, şimdilik sırayı savdık!» diyerek seyircilerin gösterdiği sonsuz sevinci ve «İşte namussuzların sonu budur!» diyerek adli ve idarî makamların ve anların yanında cumhuriyet

SURNÂME

savcısının ve anın yanındaki candarma komutanının ve candarma komutanının yanındaki imamın ve imamın yanındaki cellat çingene Ali'nin, halka ibret dersi vermek için hiçbir özveriden kaçınmayarak, büyük bir görevseverlikle, asılma işleminin yerine getirilmesinde gösterdikleri insanüstü çabaları ve asılma törenini ve seyircilerin şenliğini bütün ayrıntılarıyla pek canlı olarak anlatmaya çalışacağım ki, işbu darağacına çekilme törenini görmeleri kısmet olmayan halkımız da, sanki işbu töreni görmüşlercesine gözünde canlandırarak, adaletin nasıl yerine getirildiğini öğrenip temiz vicdanları rahat edel!

Şair Neftî'den ikilik:

«*Dalak, ciğer, işkembe, böbrek, beyin ver şurdan...
Aman unutma sakın, beş paralık da vicdan!*»

Bilindiği üzere Surnâme, Osmanlılar çağında, evlenme, düğün-dernek, sünnet gibi sevinçli olaylar dolayısıyla, halkın da katılmasıyla yapılan ve birkaç gün süren zengin şöenleri, renkli törenleri, büyük eğlenceleri, olağanüstü gösterileri, bütün bu şenlikleri betimleyip anlatan kitaplara denilir. Yani Surnâme, kısacası düğün kitabı demektir. Kollayca anlaşılmaktadır ki, bu düğünler, başlık parası veremeyip yavuklusunu kaçırdığı için dama düşenlerin değil, sultanların, şehzadelerin düğünleridir.

Cumhuriyet döneminde, Osmanlı İmparatorluğu çağındaki bu şenliklere taş çıkartan, kırk gün kırk gece süren ve Hüseyin Baykara eğlenceleri örneği öyle düğünler dernekler, döner siteyşinli nışanlar, görülmemiş şöenler, duyulmamış törenler, içkili fiskili açılışlar, türlü bin türlü şenlikler yapılmışsa da, ne yazık ki bütün bunları anlatan bir Cumhuriyet Surnâmesi bugüne dek yazılmamıştır. Demek, Cumhuriyet döneminde Surnâme yazmak fakire kısmet imiş. Ne mutlu ben fakire!

Bilinir ki, her insanın bir yarını ve bir dünü, bir yanı ve bir yönü vardır; yansız yönsüz insan olmazsa da, biz yine

GİRİŞ

de işbu Surnâme'yi yazarken, elden geldiğince hiçbir yan tutmadan, yansız değilsek de hiç olmazsa nesnel olmaya çalışarak, doğruluktan ayrılmamaya büyük özen ve çaba gösterdik. Örneğin Surnâme'mizde, Börekçi Ali yerine Berber Hayri'nin konulması gibi yaptığımız ufaktefek değişiklikler ise, bu şenlik olayının özünü değiştirecek nitelikte değildir. Cumhuriyet döneminde Sultanahmet alanında herkesin gözü önünde son asılan kaatil Börekçi Ali'yken, ben hakir, ondan önce asılan Berber Hayri'yi, halkın gözü önünde darağacına çekilen son suçlu olarak sizlere anlatacağım. Bir de kimi tarihlerde değişiklik yaptım; önceyi sonraya, sonrayı önceye aldım. İşte ancak buncacık bir değişiklik yaptım ki, onu da, bu kitapta iletmek istediğim bildiri daha iyi ortaya çıksın diye yaptığımdan, okurlarımın bağışlayacaklarını umarım.

Kültür tarihimiz için çok önemli ve çok değerli bir belge olan bu Surnâme'yi kaleme alırken, gelecek kuşakların tarihten ders, bizlerden öğüt almaları için, doğrulardan kıl payı ayrılmadık.

Adli cezanın amaçlarından biri, suçlunun cezalandırıldığını görerek, «Aman ben kurtuldum!» sevinciyle kamu vicdanının erince kavuşması, öbürü de suçlunun cezalandırıldığını gören kamunun bundan ibret dersi almasıdır. İşte bu nedenlerle idam cezaları, büyük kalabalıkların toplanıp asılma olayını seyredebilecekleri genişlikte büyük alanlarda, örneğin İstanbul'da Bizanslıların Hipodrom, Osmanlıların ise Atalanı dedikleri bugünkü Sultanahmet alanında yerine getirilirdi.

Bizim Surnâme'mizin konusu olan Berber Hayri'nin asılışı, herkesin seyri için bir geniş alanda ve gözler önünde yerine getirilen asılmaların sonuncusudur. Bundan sonra, Adalet Bakanlığının 18 Ocak 1951 günlü ve 18 sayılı genelgesiyle «ölüm cezasının infazı sırasında kanunda yazılı kimse-lerden başkalarının infaz yerlerine girmelerini önleyici kesin önlemlerin alınması; infazı gösteren tutanağın düzen-

SURNÂME

lenmesinden sonra cesedin hiçbir neden ve düşünceyle sergilenmesine müsaade edilmeyerek derhal kaldırılması gereği» bildirildiğinden, idam cezalarının herkesin gözü önünde yerine getirilip kamunun ibret dersi alması ve böylece kamu vicdanının rahata ermesinden vazgeçilmiş ve o tarihten beri idamlar cezaevi avlularında, şenliksiz olarak yerine getirilmeye başlanmıştır. İşte bu bakımdan halkın önünde son olarak darağacına asılma şenliğini anlatan bu Surnâme, asılma şenliklerinin en büyüğünü ve sonuncusunu betimlediği için, ayrıca tarihsel bir değer de taşımaktadır.

Padişahlar zamanının şenlikleri, hazırlanmış bir izleneye göre günlerce sürerdi. Cumhuriyet döneminin sözlüğe geçen şenliği de düzenli bir izleneye içinde, dört gün dört gece sürmüştür. Şöyle ki, asılma şenliği izlencesinin birinci günü, idam cezası onaylanıp kesinleşen Berber Hayri, bir bahane uydurularak Üsküdar'daki Paşakapısı Cezaevi'nden Sultanahmet Cezaevi'ne getirilmiştir. İkinci günü ise, asılacağından gerek Berber Hayri'nin ve gerekse öbür tutukluların haberleri olmaması için, yine sudan bir ceza bahanesi uydurularak Berber Hayri kapalıya, yani kapalı denilen tekbaşına kalınan bir hücreye konulmuştur. İzlencenin günü, asılma şenliği için gereken son işlemler yapılmış, görevliler hazırlanmıştır; asma için gerekli araçlar, gereçler sağlanmış, asılma yeri düzenlenmiş, asılma işleminin görevlileri çağrılmış ve ibret dersi alarak vicdanı erince kavuşacak olan halka asılma yeri ve zamanı gerek basın yoluyla, gerek elaltından duyurulmuştur. Dördüncü gün ise, Sultanahmet alanında daha bir gün önceden başlamış bulunan olağanüstü şenlik ve gösteriler arasında Berber Hayri'nin darağacına çekildiğini gören kalabalık, hem ibret dersi, hem de «Oh, biz kurtulduk!» diyerek duyduğu sevinçle geniş bir soluk almıştır.

İşte, durumlar böyleyken böyledir, şöyle şöyle olmuştur diye tüm olupbitenleri yüce katınıza bildireceğiz efendilerimiz deyip başlarız söze.

BU BÖLÜM, BERBER HAYRİ'NİN NEDEN CEZAEVİNE GELDİĞİ, ONU BİLDİRİR

Bir akşamüstüydü. Mahkemelerde tutuklanan sanıklar-
la o gün yargılanmak için cezaevinden Adliye kapısına geti-
rilmiş tutuklular, elleri kelepçeli olarak, iki yanlarında iki
candarmayla, Adliye'nin kapıaltı denilen bodrumuna getiri-
lip tıklılmışlardı. Gün ışığı almayan, taze hava dolmayan,
penceresi olmayan o kapıaltı denilen bodrumdakilerden ki-
misi çömelip sırtını pis duvara dayamış, kimisi kaz dinlen-
mesi denilen biçimde bir ayağını kaldırıp öbürünü yere ba-
sarak ayak değiştire değiştire, balık istifi olmuş, cezaevine
götürülecekleri zamanı bekliyorlardı. Cıgara dumanıyla, bur-
da adı «sarı kız» olan esrar dumanı, yıllanmış ıslaklık koku-
su, bir de ordaki içleri çürümüş insanların soluklarının bu-
ğusu birbirine karışıp, tepedeki kör lambanın ışığında küf
mavisi bir tül gibi dolana dolana tavana doğru gittikçe yo-
ğunlaşıyordu. Eroin içicileri o gün bayram etmişlerdi. Çün-
kü, duruşmaları olduğu için sabahleyin cezaevinden getiri-
lip de iki candarma arasında, mahkeme kapısı önünde ko-
ridorda beklerlerken, onları görmeye gelen candan arkadaş-
ları biriki paket eroini komanço etmişler, onlar da zulala-
rına koymuşlardı. Şimdi kapıaltında iki dizleri üstüne çök-
müş olanlar eroine öyle yumulmuşlar, öyle yumulmuşlar,
öyle kıyak dalgalarını bulmuşlardı ki, sararmış parmakları

arasındaki cıgaranın ateşi yana yana ta dibe gelmiş, cıgarayı tutan parmaklarını yakmaya başlamış, ama onlar yanık acısını bile duymadan başları göğüslerine düşse kalka uyukluyorlardı. Gözleri açık olanların da gözbebekleri kayıp görünmez olmuş, göz akları balgam sarısına kesmişti.

Kapı açıldı. Candarma, şangırdatarak bileğinden zincir kelepçeyi çözdüğü bir delikanlıyı sırtından itip kapıyı kapadı, dışardan kilitledi. Eroinden, afyondan, esrardan kendilerini dahaca yitirmemiş olanlar, içeri itilen delikanlıyı görünce, tıpkı külhanbeylerin yoldan geçen kızlara lafatmak için ısıklık çalmaları gibi, hep birden ısıklık çaldılar. Anasının ipini satmışlardan biri, yanındakini dirseğiyle dürterek,

— Oğlum, gene Kürt Kâmil'e gün doğdu, şu yavriye bak... İlik, ilik namussuzum... dedi.

Sonra sağ elinin, uçlarını birleştirdiği beş parmağını, abartılı ses çıkartarak öptü.

— Geçmiş olsun arkadaş...

— Geçmiş olsun delikanlı...

— Geçmiş olsun anam...

— Geçmiş olsun arkadaşım...

— Geçmiş olsun yavri...

Delikanlı herbirine utana sıkıla «Sağolun!» dedi.

— Ne işten düştün anam?

Yirmibir yaşında olan, ama yaşından çok toy gösteren körpecik delikanlının elma alı yanaklarındaki kaysı tüylü teni kızarıp yüzü pençe pençe harlandı. Soranlara fısıldarcasına,

— Ben Berber Hayri'yim... dedi.

«Berber Hayri'yim» demekle, açıklamaya utandığı suçunun ne olduğunu anlatmış oluyordu. Çünkü, günlerdenberi Emniyet Müdürlüğü'nde sorgusu yapılmaktayken, gazeteler allandırarak, ballandırarak ve pullandırarak ve şişire şişire Berber Hayri olayını yazmışlardı. Artık olayı bilmeyen kalmamıştı, hele cezaevindekiler...

Berber Hayri'nin fısıltılı konuşmasından sonra kapıaltı-

BERBER HAYRİ NEDEN CEZAEVİNE GİRDİ

nı dolduranları bir mırıltı dolaştı, bişeyler söyleştiler. Şaşmış görünüyordular. O tüyler ürpertici korkunç cinayeti, bu toy oğlan mı işlemişti! Şaşılacak şey!...

Berber Hayri'nin kahramanı olduğu olay, kısacası, şuydu: Bir kıyı yerde bir berber dükkânı işleten Hayri, komşularından birinin altı yaşındaki oğlunu, ırzına geçtikten sonra boğmuş, çocuğun cesedini de toprağa gömmüştü.

Berber Hayri'yi, Adliye yapısının kapıaltı denilen bodrumunda bırakıp, biz gelelim Kürt Kâmil denilen alçakların alçağı azılıya. Kürt Kâmil kimdir, onu anlatalım.

Kürt Kâmil karanlık yüzlü, gözleri parlak ve sert kabuklu böcekler gibi fıldır fıldır oynayan, bakışları insana korku salan, gülmenin ne olduğunu öğrenip bilmemiş, güldüğü hiç görülmemiş, yaşamının çoğunu cezaevlerinde geçirmiş, cezaevleri dışındaki günlerini de Tophane, Ziba, Tah-takale, Kemeraltı ve Galata'daki bekâr odaları diye anılan yerlerde yaşayarak, kiralık kadınlarla ve uygunsuz yola düşmüş oğlanlarla düşüp kalkmak gibi edepsizliklerle geçirmiş, gününü gün etmiş, genelev sermayelerinden haraç yemiş, Lomborozo'nun bilimsel olmadığı çoktan tanıtlanmış bulunan doğuştan suçlu insan tipinin bilimsel bir gerçek olduğunu tek başına kanıtlamaya çalışan insan biçiminde bir canavardır. Ne askerlik yapmış, ne bikez bir kuruş vergi ödemiş, ne bütün yaşamında bir saatçik olsun çalışıp herhangi bir işe emek vermiştir. Şiir sanarak bilip söylediği yalnız şu ikiliktir:

«Altı kere altı otuzaltı

Konutumuz bizim Kemeraltı»

Cezaevinin başağası değildir ama, cezaevini sömürü bölgelerine ayırıp bölüşmüş olan üç ağadan biridir. İkinci kısım koşuşlarında oynanan kumarın manosunu o toplar. Ağası bulunduğu kısmın koşuşlarında esrarı, afyonu, eroini yalnız o sattırabilir. Koşuştaki üstüste dört döşekli yatağının bir yanında biri, öbür yanında öbürü, yetmiş tasta su

SURNÂME

içmiş, feleğin çemberinden geçmiş iki oğlanı vardır ki, Kürt Kâmil'in buyruğunda, onun bir dediğini iki ettirmezler; onun tabancasını, şişini, muştasını, bıçağını ve filsiniri denilen kamçısını gizleyip taşıyarak zulacılığını yaparlar ki, kendileri de geçtikleri bu yolları iyice öğrenip ustalaşarak ileride Kürt Kâmil gibi azılı birer dam ağası yetişsinler. Sözü uzatmamak için Kürt Kâmil'in sonunu da söylersek, felekte bir benzeri daha bulunmaz böyle bir belanın nasıl bir rezil bela olduğunu daha iyi anlarsınız. Bir genel afla cezaevinden çıktığının daha ilk ayında, Fatih'te bir han odasında çürümüş ve kokmuş olarak pis cesedi bulunup, soruşturma sonunda, bir gece sapık iki oğlanın onu uykudayken boğdukları anlaşılmıştı.

Atasözüdür:

«*Su destisi su yolunda kırılır.*»

Gelelim Berber Hayri'ye. Akşam olunca, kapı altında toplanan tutukluları ve hükümlüleri birbirlerine bileklerinden zincirleyip, kelepçeleyip kırmızı boyalı cezaevi arabasına tıktıştırıp cezaevine getirmişler, içeriye sokmuşlardı. Başgardiyana nöbetçi gardiyanlar yeni gelenleri karşıladı. Başgardiyana bir bir onların yüzlerine baktı. Yılların deneyimleriyle artık insan sarrafı olduğundan, Berber Hayri'nin yüzüne öbürlerinden daha uzun baktı. Nöbetçi gardiyana.

— Bu çocuğu karantina koğuşuna koymayın, sübyan koğuşuna alın! dedi.

Oysa cezaevine yeni gelenler onbeş gün karantina koğuşunda bekletilirdi.

Dalkavukluktan ötürü ve muhbirliğine ödül olarak cezaevi müdürünün gözüne girmiş, buyüzden de gardiyanlara yardımcılık etmesi için izin verilmiş yaşlıbaşlı bir hükümlü, başgardiyana sokulup,

— Aman beşefendi, sübyan koğuşuna vermeyin; bilmez değilsiniz ya orası bin beter. Geçende o delikanlının başına gelenleri... diye fısıldadı.

BERBER HAYRİ NEDEN CEZAEVİNE GİRDİ

Onbeş günlük bir kısa hapis cezasını çekmek için gelmiş yakışıklı bir genci, öteki koğuşlarda sarkıntılık edilmesin diye, sözde korumak için sübyan koğuşuna vermişlerdi. Sübyan koğuşunda onbir yaşından onsekiz yaşına dek çocuk suçlularla, cinsel sapık oldukları iyice açığa çıkmış ve koğuş ağalarının da artık gözünden düşmüş olan her yaştan suçlular vardı. Bu sübyan koğuşunun piçkuruları, kendilerine yapılan ahlaksızlığı bin katıyla başkalarına da bulaştırıp herkese sıvamak için canatarlardı. Buyüzden de Kürt Kâmil gibilerinden bin beterdiler. Kötü alışkanlıkları ne oranda başkalarına yayılırsa, sanki kendilerine düşen utanma payı da o oranda azalacakmış gibi gelirdi onlara.

O genç, sübyan koğuşuna tıklılıp da, koğuşun demir kapısı arkadan sürgülenip zincirlenince, sübyan denilen o koğuş dolusu canavar yavruları, hiçbir önsöze, hiçbir başlangıca gerek duymadan, tıpkı cüceler ülkesindeki Gülliver' in üstüne binlerce cücenin saldırması gibi, gencin üstüne saldırıp pantolonunu, donunu yırtıp sıyırmışlardı. Neye uğradığını anlayamayan delikanlı yere yıkılınca, çocukların beşini onunu silkeliyip atıyor, ama bu kez onbeşi yirmisi üstüne çullanıyordu. Sonunda delikanlının gücü de, soluğu da tükenmişti. Ancak, koğuşa atıldığının dördüncü günü görebildiği başgardiyana ağlayarak olupbitenleri anlatabilmişti.

Yaşlıbaşlı hükümlü, bu olayı anımsatınca başgardiyana,

— Bu gecelik karantina koğuşuna koyun da iyi gözkuлак olun, yarın bişey düşünürüz... dedi.

Mahkeme için gidip de akşam cezaevine dönen eski tutuklularla, yeni tutukluların üstbaşları aranıyordu. Mahkeme koridorlarında beklerlerken arkadaşlarının gizlice verdikleri, içleri eroin dolu küçücük lastik torbaları ya da naylon baloncukları yutmuş olan eroinciler, kapıda yapılan sıkı muayeneden kolayca geçtikten sonra telesip koğuşlarına gittiler ki, hemen müşhil içip, sindirilmeden ve erimeden içlerindeki eroin dolu torbaları, balonları helada dışarı çıkarınsınlar da, eroinleri hem satsınlar, hem de burunlarına çek-

SURNÂME

sinler.

Aramadan geçen yeni tutuklular, sokuldukları hamam denilen buğulu, ıslak yerden, olduklarından çok daha kirlenmiş, pislenmiş olarak çıktılar. Sözde mikropları ölsün diye etüvden geçirilmiş olduğu için bumburuşuk, yanık yanık buğu kokan giysilerini iğrenerek giydiler. Berber salonuna sokuldular. Cezaevi berberleri öbür tutukluların saçlarını dibinden keserken, Berber Hayri'nin saçlarını kesen berber onun yumuşak kumral saçlarını okşayıp,

— Sen de bizdensin, berber berbere kıymaz... diyerek perçemlerini kesmemiş, saçlarını birazcık uzunca bırakmıştı.

Kadınsı berberin «Sen de bizdensin» sözüyle ne demek istediğini anlayamayan Berber Hayri o gece karantina koğuşunda yatakosun, o yaşlıbaşlı dalkavuk hükümlü yaranmak istediği İkinci Kısım ağası Kürt Kâmil'e koşmuş, tıpkı geceliğine kiraya vereceği bir oynak kahpeyi betimler gibi, Berber Hayri'yi ona şöyle anlatmıştı:

— Aman ağam, aman dedim aman... Felekte böyle bir civan, daha hiç görmemiş zaman... Palûze ten, gümüş gerdan... Bilinmez, gelmiş nerden... Değil bu yerden, inmiş bir melek gökten...

Cezaevinde Kürt Kâmil'in sözü geçer, her dilediği yerine getirilirdi ki, cezaevinde disiplin yürüsün; hükümlüler başkaldırıp da dışarıya bir sızıltı olmasın... Başgardiyana uygun biçimde bir haber iletildi: «Aman çocuğa yazık olmasın, taze genci en iyi Kürt Kâmil koruyabilir... Aman körpe delikanlıya bir ziyanlık gelmesin!»

Böylece Berber Hayri, karantina koğuşunda yattığı gecenin sabahı, dört tutukluyla birlikte Kürt Kâmil'in koğuşuna verildi. Öbür dört tutuklu, karantina koğuşunda onbeş gün kalarak karantina sürelerini doldurmuşlardı.

Kürt Kâmil, cezaevine yeni girenlerin daha başlangıçta gözlerini yıldırıp, sonradan onlara her istediğini yaptırabilmek için kullandığı gözdağı yöntemlerinin hepsini kullandı.

BERBER HAYRİ NEDEN CEZAEVİNE GİRDİ

Bu gözdağı yöntemleri, Kürt Kâmil denilen insan biçimindeki canavarın kendi buluşu olmayıp, dünya kuruldu kuru-
lah ve cezaevleri oldu olalı kullanılmakta olan belli yöntem-
lerdi.

Bu koğuşun dibinde çay ocağı vardı. Çay ocağının sağ yanında üstüste konulmuş dört yün döşek üstüne halı sec-
cade serilmiş, seccadenin üstüne de posteki yayılmıştı. Ar-
kadaki duvarda ipek halı asılıydı. Burası Kürt Kâmil'in özel
yeriydi. Kürt Kâmil yatağında olmadığı, koridorda volta at-
madığı, kumar oynamadığı ve oynatmadığı zamanlar bura-
da oturur, konuklarını da burada ağırlardı.

Karantina koğuşundan getirilmiş beş kişi, koğuşun ka-
pısında beklerken, Kürt Kâmil padişah tahtına benzeyen
bu özel yerine kurulup kaykılmış, iri taneli kehribar tesbihi-
ni şakırdatarak çekmekteydi. İki dirseğinin altında ve ar-
kasında kilimden kılıflı yumuşacık yastıklar vardı. Bütün
bu dekor, bu eşya, pek öyle iri olmayan Kürt Kâmil'i iriyarı
ve görkemli gösteriyordu.

Kürt Kâmil, kapıda bekleyen beş yeni tutuklunun içeri
girmeleri için koğuş meydancısına öyle bir «Gelsinleer!»
komutu çekti ki, Sultan Süleyman da olsa ancak işte böyle
bir «Gelsinler» diyebilirdi. Cezaevi havasının verdiği ylgın-
lık içindeki yeni tutuklular Kürt Kâmil'in gürlemesiyle tit-
rediler. İkiricimle içeri girdiler. Berber Hayri arkadaydı.

Kürt Kâmil hava yapmak için doğrudan yeni tutuklu-
larla konuşmuyor, onlara söyleyeceklerini, meydancı aracı-
lığıyla söylüyordu.

— Yer gösterin, otursunlar!

Meydancı, yeni gelenlere,

— Oturun şöyle! diyerek yer gösterdi.

Beşi birbirine sokula sokula gösterilen yere ilişti.

Berber Hayri, karşısındaki Kürt Kâmil'i salt bıyık ve
iki göz olarak görmekteydi. Burun deliklerinden iki yana,
elmacık kemiklerine doğru dikilip uzanmış bıyıkları yüzüne
öylesine egemendi ki, sanki yüzünde bıyık ve iki gözden baş-

ka bişey yoktu. Mum yalazında tuttuğu fındık içinden elde ettiği yağlı fındık isiyle kararttığı kapkara bıyıklarının uçları ok gibi incelişip sivriliyordu. «Burdan gider!» diye yön gösteren oklar gibi, bıyıklarının sivri uçları da Kürt Kâmil'in iki gözünü gösteriyordu ki, suratına bakan isteristemez salt iki göz görüyordu. Sanki bunlar göz değildi de üstlerine yaz güneşi vurmuş sert ve parlak kabuklu iki kara böcek göz çukuruna sokulup yerleştirilmişti; pırıl pırıl yanan iki böcek sırtı... Göz çukurlarındaki bu sert kara kabuklu böceklerin bir saniye bile durağanlığı yoktu, durmadan kıpır kıpır deviniyordu.

Berber Hayri, salt bıyık ve iki göz olarak gördüğü Kürt Kâmil'i, birisine benzetiyordu. Kime benziyordu? Hah, evet... İrzına geçtikten sonra boğduğu, sonra da cesedini toprağa gömdüğü küçük oğlan çocuğunun babasına... O geberesice, o yağlı iplere gelesice, o kaynar katran kazanlarında haşlanasica, o kırk katır kuyruğunda sürüklenesice, o derisi yüzülesice, o etleri çimdik çimdik koparılasica, o tulumu çıkarılarak derisine saman doldurulasicaya, işte o herife benziyordu. Oysa o herifin, Kürt Kâmil'inki gibi bıyıkları yoktu; bıyıksızın, tüysüzün biriydi. Kürt Kâmil gibi esmer değil, sarışındı. Gözleri de Kürt Kâmil'inkiler gibi böcek kabuğu karası değil, boncuk mavisiydi. Ama yine de Berber Hayri, bu ikisini birbirine benzetiyordu. Neydi benzerlikleri, bilemiyordu ama, yine de onlarda bilemediği sıkı bir benzerlik buluyordu. Belki, belki... evet belki, bakışlarındaydı benzerlik. Birinin çiğ boncuk mavis, öbürünün yağlı kara gözlerinde küçümencik bir acıma çakımı bile yoktu. İkisinin de gözleri hayın hayın kıyıcılıkla yanıyordu.

Kürt Kâmil, ocakçıya, yeni gelenleri küçümseyerek,
— Çay demle şunlara! diye güreledi.

Ocakçı çoktan demlemişti çayı. Kız belli cam bardaklara demli çayları doldurdu, bardakları askılı tepsiye koydu. Hizmet oğlanlarından biri tepsiyi kapı. İlk Kürt Kâmil'in çayını verdi. Sonra yeni gelenlere çaylarını dağıttı.

BERBER HAYRİ NEDEN CEZAEVİNE GİRDİ

Kürt Kâmil, bakışlarını ilk kez yeni gelenlere çevirip,
— Geçmiş olsun arkadaşlar! dedi.

Daha ilk bakışta kendisine övüle övüle anlatılan Berber Hayri'yi tanımış, gerçekten de övgülere değer bir körpe olduğunu anlamış onu gözüne ve gönlüne kestirmişti.

Yeni gelenler,

— Sağol! diye fısıldadılar.

Kürt Kâmil'in sesi bile korku veriyordu; bilinen insan sesi gibi çıkmıyordu. Sanki gırtlığındaki ses telleri kopacak gibi gerilmişti de, buyüzden kuduz köpek hırlamasıyla konuşuyordu. Ağzından çıkan sesi bile, karşısındakinin suratına atlayacak bir pençeli hırıltıydı.

Hizmet oğlanı, çayı içenlerden birine doğru gitmek üzere Kürt Kâmil'in önünden geçerken öyle bir şaklama sesi duyuldu ki, kayış kemeri bir çıplak tene çarpsan da öyle şaklamaz. Kürt Kâmil, önünden geçen hizmet oğlanının yanına birdenbire öyle bir şamar çarpmıştı ki, askılı tepsi biyana, çay bardakları öte yana uçmuş, oğlan dersin top gibi havada uçup, şamarın hızıyla iki de takla atıp, karşı duvara çarptıktan sonra yere yıkılmıştı. Bu şamarın şaklaması, bahçeden bile duyulmuş olmalıydı.

Şamarın şaklamasıyla az kaldı Berber Hayri'nin ödü kopayazdı.

Koğuştta, sinek uça duyulur denilen bir sessizlik oldu. Hiçbişey olmamışcasına Kürt Kâmil'in belli aralıklarla şakırdatarak tesbihini düzenli çekişi, sessizliği daha yoğunlaştırıyordu.

Koğuşa yeni gelen beş kişi, Kürt Kâmil'in niçin kızıp da çay dağıtan oğlanı tokatladığını anlayamamışlardı. Neye kızacağı, ne zaman kızacağı belli olmayan bir adam mıydı, hiç yoktan mı kızmıştı, yoksa o oğlan ayağının ucuna mı değmişti... Neyse ki, Kürt Kâmil konuştu da, neden kızdığı da anlaşıldı.

— Önümden geçerken öksürülmez, it!

Cezaevi kapısından girdiklerindenberi, kapıaltında, ber-

berde, hamamda, karantina koğuşunda, her yerde, herkesin «Aman Kürt Kâmil!..» diye yaka silkmeleri boşuna değildi demek... «Aman, uzak durmalı. Aman, ne derse, dediğini yapmalı... İte dalanmaktansa çalıyı dolanmalı...»

Yeni gelenler bütün bu söylenenlerin, dillerde söylence olmuş Kürt Kâmil yığısının, oğlanın şamarlanmasının, hepsinin hepsinin, önceden hazırlanmış bir oyun olduğunu bilmiyorlardı. Bütün bunlar yeni gelenlere gözdağı vermek, yığı salmak için önceden düzenlenmişti. Şamarı yiyenler, bu işin ustası olmuş şamar oğlanlarıydı. Şamar oğlanlarının görevi, şamarın şırak diye yaman şaklaması için, yanak avurdunu Kâmil'in şamarı çarpan el ayasına uygunca çarptırmak, şamarı yedikten sonra da hünerine göre havada biriki parende atıp, karşı duvara çarpıp yuvarlanmaktı. Görenler de, korkudan dudakları uçuklayarak «Allah allah, ne sultanî bir şamar ki, rüzgârından adam devriliyor!» deyip şaşsınlar. Şamar oğlanları, eroinci oğlanlardı. Şamarı yemeye can atarlardı ki, şamarla duvara çarpıp yere düştükten sonra hakkettikleri bir paket eroini Kürt Kâmil'den alıp, eroine yumulsunlar da dalgalarını geçip dünyalarını bulsunlar.

Berber Hayri'nin rengi uçmuş, yüzü kültrengine kesinişti korkudan.

Şamar oğlanı yerden fırlayıp, ağlamış gibi de yaparak gözyaşlarını pis ceketinin yeniyle silip, askılı tepsiyi yerden aldı. Boşalan çay bardaklarını toplamaya başladı. İlkin, bu koğuşun eskilerinden bir hükümlünün önüne gitti. Bu hükümlü de, Kürt Kâmil'in adamlarındandı. Önceden bilindiği üzere, bu hükümlü, cebinden çıkardığı bir yüz liralığı çay bardağıyla tabağının arasına yerleştirip tepsiye koydu. Şamarın izi dahaca yanağından silinmemiş olan şamar oğlanı, parayı verene,

— Sağol ağam! deyip yanındaki hükümlünün önünde dikildi. Bu ikincisi tepsiye bardağını bırakırken bir beş liralık da koyunca, o şamar oğlanı birden diklenip, sertelip,

— Koy onu cebine de hamam parası yaparsın! dedi.

BERBER HAYRÎ NEDEN CEZAEVİNE GİRDİ

«Vaaay, hamam parası ha! Hamam parası ha! Ulan, bu söze bizim oralarda adam vururlar be!»

Hamam parası yaparsın, demek, bir erkeği, yani erkek olan erkeği aşağılamanın en kötüsünün kötüsü; iki bundan kötüsü olamaz. Bir erkeği, orospu karı yerine koymaktan da kötü. Yahu, Kürt Kâmil'in şamar oğlanı böyle derse, ya Kürt Kâmil ne der? Aşağılanan adam, cebinden bir yüz liralık çıkarıp beş liranın üstüne koydu.

Koğuşa yeni gelen beş kişi, tepsiyeye ilk yüz lira koyanın da, sonradan beş lira koyup aşağılanınca yüz lirayı koyanın da Kürt Kâmil'in adamlarından ve eski hapisanecilerden olduğunu nerden bileceklerdi. Bu gösterilerle yeni gelenlere burda yüz liradan aşağı bir geçmiş olsun çayı içilemeyeceğini öğretmiş oluyorlardı.

Şamar oğlanı, yeni gelenlerden o beş kişinin başta oturanının önüne dikildi. Askılı tepsiyi uzatıp,

— Allah kurtarsın! dedi.

Bu adam zengindi. Değil mi ki burda belayı baştan savuşturmak paraylaydı, öyleyse kolaydı. İki tane yüz liralığı çay tabağına koyup, boş bardakla tabağı da tepsiyeye bıraktı. Şamar oğlanı,

— Sağol beyim... dedi.

Şamar oğlanı öbürlerinden de yüzer lirayı sızdırdı. Sıra sondaki Berber Hayri'ye gelmişti. Onun önünde dikilip tepsiyi uzattı. Berber Hayri, demindenberi olanları görüp, konuşulanları duyup ölüm terleri dökmekteydi. Çünkü cebinde topu-toplamı elli liracığı vardı. Onu da, Emniyet Müdürlüğü'nden Adliye'de savcılığa getirilip tutuklandıktan sonra kapıaltına kapatılırken son kez gördüğü iki gözü iki çeşme ağlayan anacığı eline tutuşturmuştu. Bu elli liradan başka da parası yoktu.

Şamar oğlanı önünde dikilmiş, ikinci kez ona,

— Allah kurtarsın! diyordu.

Hayri, terden sıırılsıklam olmuştu. Dürüm dürüm dürümüş olan elli liralığı pantolon cebinden çıkarıp titreyen eliy-

SURNÂME

le, şamar oğlanının önüne tuttuğu tepsiye bıraktı. Ya şimdi elli lirayı az bulur da, al onu da hamam parası yap, derse... Ya şamarlarsa! O zaman yalvararak başka parası olmadığını söyleyecekti.

Yan gözle onu dikizleyen Kürt Kâmil, sanki çiftlikler başışlıyormuş gibi, elinin tersiyle havayı Berber Hayri'ye doğru iterek,

— İstemez! Kalsın! Koy onu cebine! Harçlık yaparsın... Sen ağır cezalısın... dedi.

Bu kez Kürt Kâmil, gürelemeden, kükremeden, hırlamadan, havlamadan, insaninkine benzer bir sesle konuşmuştu. Berber Hayri, ne yapacağına ikircimli kalınca, şamar oğlanı,

— Ağamız al dedi, al da at cebine! diye onu yüreklendirdi.

Berber Hayri utanarak elli lirasını geri aldı.

Koğuştaki eski hükümlüler, sessizce, salt gözleriyle, ama kirli kirli sırttılar. Çünkü, Berber Hayri'ye parasını geri vermenin ne demeye geldiğini biliyorlardı. Artık Berber Hayri de, Kürt Kâmil'in sıradan oğlanları arasına girecek demekti. Ne var ki, Berber Hayri denilen körpe delikanlı idamlıktı. Savcı idamını istemişti. İdam altında yatan bir ağır cezalıyı böylesine kullanmak pek de mapus damı töresine uymazdı. Dur bakalım, zaman neler gösterir.

Sıra, yeni gelenlerin neden tutuklandıklarını sormaya gelmişti. Kürt Kâmil önde oturana.

— Nedir senin işin? diye sordu.

Kendisine sorulan,

— Veznedarım... deyince,

— Ulan onu sormuyorum, neden düştün buraya? diye serteldi.

Adam,

— Hiç, dedi.

Kürt Kâmil iğrençlik duyarak suratını buruşturdu. Ötekilere sordu. Hepsi de suçsuz olduğunu, iftiraya kurban

BERBER HAYRİ NEDEN CEZAEVİNE GİRDİ

gittiğini söyledi. Kürt Kâmil,

— Ulan sizi camiden toplayıp getirmişler... deyince, koğuştaki eski hapisaneciler gülmeye buyruk çıktığı için kahkahaları savurdular.

Kürt Kâmil en son, Berber Hayri'ye,

— Sen? diye sordu.

Bıçakla kesilmiş gibi kahkahalar dondu.

Berber Hayri'nin boğazına bir düğüm oturdu. Gözleri doldu, ağladı ağlayacak...

Cevap alamayınca Kürt Kâmil,

— Yoksa o Berber Hayri dedikleri sen misin? dedi.

Berber Hayri duyulur duyulmaz bir sesle,

— Evet... dedi.

Kürt Kâmil, sol elini ona doğru uzatıp,

— Geçmiş olsun aslanım, yiğitin başına her hal gelir.

Hele gel şöyle, gel yamacıma... dedi.

Berber Hayri zangır zangır titreyerek Kürt Kâmil'in yanında gösterdiği yere geldi, halının üstündeki postekiye çöküp sindi.

BU BÖLÜM, BERBER HAYRİ'NİN İSTEMEDEN NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜĞÜ, ONU BİLDİRİR

Cezaevi ikinci kısmının bahçeye açılan kapısı önündeki mermer kaplamalı sahanlıkta, saygın hükümlüler sandalyelere, ötekileri de merdiven basamaklarına oturmuşlardı. Onların tam karşısındaki bahçe duvarı dibinde gölgeye oturmuş beş hükümlü konuşuyorlardı. Bu beş hükümlünün beşi de, alçaklıkta, yozlukta, canavarlıkta birbirlerinden baskındı. Bunlardan biri yetmiş yaşında vardı. Altı yıldır cezaevindeydi. Ona burda Parmakçı sanı takılmıştı. Komşunun beş yaşındaki kızının, parmağıyla kızlığını bozmuş, ağlaması duyulmasın diye de, korkusundan çocuğu boğmuştu.

Biri de, bir eski evi ve emekli aylığı var diye yoksul çevresinde zengince sayıldığından, kendinden kırk yaş küçük olan çok yoksul bir kızla evlendirilmişti. Kız çok güzel, çok da saftı, gözü açılmamıştı. Yaşlı kocanın evlilik görevini yerine getirecek erkeklik gücü olmadığından, geceleri yatağa girerken, gencecik karısına göstermeden beline bağladığı zıbık denilen aygıtla cinsel ilişkide bulunurdu. (Sözlükte: Zıbık, kauçuk vb. şeyden yapılmış yapay erkeklik aygıtı.— Membre viril artificiel fait de caoutchouc.) Daha önceleri hiçbir cinsel deneyimi ve bilgisi olmayan genç eşi neyin nasıl olduğunun ayırında bile değildi. Bu böylece bir yıla ya-

BERBER HAYRİ NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜ

kın sürmüştü. Bir gece yaşlı koca, zıbık kullandıktan sonra, çok yorgun düşmüş olacak, o yapay erkeklik aygıtının bağını belinden çözüp saklayamadan uyuyakalmıştı. Mahale-nin ta ötebaşından duyulacak gürültüyle sığır boğazlanır gi-bi hırıltılar çıkararak horlamakta, biyandan da korkunç rü-yalar görüyor olmalıydı ki, kendini yatağın içinde o yandan bu yana atarak, yastığa yorgana çarparak debelenip durmak-taydı; işte bu sırada belindeki bağı çözülen zıbık da yatağın içine düşmüştü.

Kocasının horultusundan, debelenmesinden bitürlü gö-zünü uyku tutmayan kızcağz o yana bu yana dönenip duru-ken yatağın içinde eli sertçe bişeye takıldı. O şeyi yakalayıp tuttu. Tuttuğu şeyin ne olduğunu anladıysa da, çektikçe ken-disine doğru gelmesine pek şaştı. Tuttuğu o şey, çektikçe kendisine doğru gelmekteydi. Ne denli çekiyorsa, o da o den-li kendine geliyordu. O güne dek bilebildiğine göre, o şeyin böyle olmaması, çektikçe gezmemesi gerekirdi. Daha bir çe-kip yatağın dışına, yorganın üstüne çıkarınca, elinde ciğer renkli kauçuktan yapılmış zıbık denilen o aygıtı görüp, za-vallı kızcağz dehşete kapıldı. Çeke çeke, zaten yaşlı olan kocasının cinsel organını kopardığını sanarak öyle bir kor-ku çığlığı attı ki, yanında horlayan yaşlı kocası uyandıktan başka, komşuları da uyandılar. Yaşlı koca uyanıp da, körpe karısının elinde tutup salladığı zıbığına yuvalarından uğra-mış gözlerle baktığını görünce, bunca aydır başarıyla sakla-dığı gizinin ne olduğunu karısının anladığını sanarak birden çılgına döndü. Bilinir ki erkekler, hele cinsel gücü eksilmiş erkekler, erkekliklerine ilişkin konularda çok duyarlıdırlar. Cinsel güçsüzlüklerinin yüzlerine vurulması yada buyüzden kendileriyle alay edilmesinden alınan erkeklerin, eşlerini döğdükleri, hatta öldürdükleri çok görülmüştür. Bu yaşlı koca da, kendinden kırk yaş genç karısının cinsel gizini anlaması ve bu gizini başkalarına da açıklayabilir korkusu na kapılarak, belki uyku sersemliğinin de etkisiyle, çekmece gözündeki usturasını kapınca, hâlâ cam cam olmuş gözlerle

zıbıka bakmakta ve çığlık atmaktan sesi kısılmış olan genç kadının üzerine atılıp, boynundan keserek, başını gövdesinden ayırmıştı ki, sokak kapısının zili çalınmaya, kapı güm-güm dövülmeye, yumruklanmaya başladı.

Genç kadının çığlığını duyup tatlı uykularından fırlayan komşular, merak etmişler, kurdun kuşun bile uyduğu gecenin bu saatinde, yaşlı kocanın şeytan aldatmacasına kapılıp zora gelerek mortayı çektiğini, genç kadının da koynunda yaşlı herif cesedi görüp korkudan çığlık attığını sanmışlardı.

Komşular, sokak kapısını açan yaşlı kocayı kilise direği gibi karşılarında dimdik görünce pek şaşılar. Koca, serinkanlılıkla, komşularına ne olduğunu, neden kapısını çaldıklarını sordu. Komşular, yaşlı kocanın cartayı çekmemiş olduğunu gördüler. Çığlık duyup yardıma geldiklerini söylediler. Yaşlı koca onlara, karısının korkulu rüya görerek uykusunda bağırdığını söyledi. Kapıyı üstlerine kapadı, komşular da dönüp evlerine gitti.

Yaşlı koca, önce kafa ve gövde olarak iki büyük parçaya ayırdığı genç karısını doğram doğram doğrayıp parçaları çuvala doldurdu, sonra çuvalı büyük bir bavula yerleştirdi. Sabah erkenden bavul elinde evinden çıkıp gitti. Ertesi gün döndüğünde komşularına, karısını akrabalarının yanına yolladığını söyledi. Sonunda suçu ortaya çıkıp cezaevini boyladı. Buna da cezaevinde Zıbıkçı denilirdi.

Duvar dibine çökmüş söyleşen beş kişiden biri de, Anasını Ş'apan Sülüman diye sanlı bir hükümlüydü. Bu Anasını Ş'apan Sülüman, bir köylü olup, cezaevine düşmeden önce, köyünde, anasıyla birlikte bir evde yaşardı. Küçük ev, bir odayla bir de ahırdan oluşurdu. Kendisi küçükken, babası, kaçakçılık yaptığı sırada candarma kurşunuyla vurularak öldürülmüştü. Anası, gencecikken dul kalmıştı. Anasıyla Sülüman'ın arasında onüç yaş vardı. Sülüman ondokuz yaşındayken, anası da otuzbir yaşındaydı. Gencecik dul kalan kadın, bütün varlığını çocuğuna bağlayıp onu büyüttü.

BERBER HAYRİ NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜ

Sülüman'ın işlediği cinayetin nedeni olarak iki ayrı söylenti vardır. Cinayetten sonra, yargılanma sırasında da, hangi söylentinin doğru olduğu saptanamamıştı.

Söylentilerin birine göre, ondokuz yaşındaki Sülüman evlenmeye kalkmıştı. Anası, Sülüman'ın evlenmesini istemiyordu. Çünkü, verdiği ürünle kendilerini bile zar zor geçindirebilen üçbeş dönümlük tarlasını, Sülüman alacağı kızın babasına başlık olarak verince, kadın ortada aç-açık kalacaktı. Neydi bu oğlanın zoru? Evlenmek mi? Koynuna karı alıp kösnüllüğünü söndürmek mi? İyi öyleyse. Genç ana bunun kolayını bulup, «Beni ever ana!» deyip duran oğlunun ağzını kapamalıydı. Bir sıcak yaz gecesi, sabaha karşıydı. Oğlu, yorganı yastığı apışının arasına alıp, besbelli şeytan aldatmacasıyla kıvranıp debelenip durmakta, yorgan-döşek paralamaktaydı ki, anası zamanında yetişmek için telesmiş, anadan cıvıltı soyunup oğlunun koynuna girmişti. Oğlan, yarıdan çok uykuda, yarıdan az uyanık durumdayken rahatlamıştı. Ertesi, daha ve daha ertesi geceler bu böylece sürmüştü. Penceresiz odanın gece karanlığında ikisi de olup-bitenleri, sabah olunca bilmezden geliyordu. Üç dönümlük tarlayı kurtarabilmek için kadının başka umarı yoktu. Sülüman artık evlenme sözünü ağzına almaz olmuştu. Bitakım tanıklar mahkemede işte böyle, bitakım tanıklar ise bunun tam tersini söylemişlerdi. Ana, otuzbir yaşında genç kadındı. Yıllardır duldu, diriydi. Onun canı çektiği eri idi; dulluk canına tak dedi idi. İşte buyüzden evlenmeye kalktı idi. Evlenirse, eve gelecek babalığı, Sülüman'a babasından kalan tarlanın üstüne oturur idi. Belki de babalığı olacak herif, Sülüman'ı evden dehlere iddi. Sülüman düşündü; neydi bu anası olacak karının zoru? Kösnüllüğünü söndürmek mi? İyi öyleyse... Bir sıcak yaz gecesi idi. Anası karı, gerdanı göbeği, kıcı kalçası açılmış döşegün içinde dönüp devinip ahlayıp puflamaktayken, Sülüman da uyku sersemliğine getirip... Bu iş böyle her gece sürmüş, anası da evlenme sözünü ağzına almaz olmuştu. Sülüman, babasından kalan, kendilerini bile

SURNÂME

Zor besleyen kırkıraç toprağını elin heriflerine kaptırmaktan kurtarmıştı.

Bu iki söylentiden hangisinin doğru olduğu saptanamadı. Hangisi doğru olursa olsun, anayla oğlu, üç dönümlük toprağı kurtarmak yüzünden Kral Öidipus'un suçunu işlemişler ve genç ana gebe kalmıştı. Kadın çocuğunu doğurmak üzereydi ki, suç kanıtı çocuğı yoketmek için bir gece Sülüman anasını elleriyle boğdu. Candarma yakalayınca da «Namusumu arıtmak için anamı öldürmek zorunda kaldım; anam günah işlemiş, babası bellisiz bir piçe gebe kalmıştı.» dediyse de, bu cinayetin bikaç dönümlük kır-kıraç tarla yüzünden işlendiğine, bilenler tanıklık edince, Sülüman mapus damını boyladı. Cezaevine düşünce utancından «O benim öz anam değildi, üveğı anamdı» dediyse de, cezaevinde artık onun adı Anasını Ş'apan Sülüman olarak kaldı.

Duvar gölgesinde söyleşenlerden dördüncüsünün suçu oldukça çok görülen suçlardandı. İlkın öz kızkardeşiyle yıllarca karısı gibi yaşamıştı; kız sonunda kaçıp kurtulunca, bu kez de zor altında korkutarak öz kızını karısı yerine koymuştu.

O beş kişiden biri de, asker giysisi giyinmeye ve göğsüne uydurma her türlü madalyalar, tenekeden bile olsa nişanlar, hatta gazoz kapaklarından nişana benzer bezekler, kordeleler, boncuklar takmaya düşkün olduğu için Mareşal Davit denilen bir ölüseviciydi. Ölülere mezardan çıkarıp onlarla cinsel ilişkide bulunan bir sapıktı. Yüksek düzeyde beğenisi olduğundan daha çok yeni gömülen taze ölülere düşkündü. Buyüzden mezarlıkları kollardı. Ölüsevici Mareşal Davit, cinsel ilişkide bulunmak için mezardan çıkaracağı ölülerin erkek yada kadın olmasına aldıriş etmezdi. Son olayında, bir gece kazdığı mezardan tabutuyla bir ölüyü çıkarıp omuzuna almış, sur duvarlarında bir oyuga götürmekteyken Mareşal Davit'i bekçi yakalamış, karakola getirmişti. Karakoldaki polis sorgusunda taşıdığı tabutun içinde anasının ölüsü bulunduğunu, kimsesiz ve yoksul olduğundan cenaze tö-

BERBER HAYRİ NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜ

reni giderlerinden kurtulmak için anasını kendisi tabutla-
yıp mezara gömeceğini söylemiş idiye de, açılan tabuttan
kadın ölüsü değil, genç bir erkek ölüsü çıkmıştı. Mezardan
çıkarırken ölünün kadın mı, erkek mi olduğuna bile bakma-
yan Mareşal Davit'in sabıkalı bir ölüsevici olduğu anlaşılmıştı. Cezaevine atılan Davit, yakında akıl hastanesine gönderilecekti.

Cezaevinin ikinci kısmının girişinde saygın hükümlüler oturmuş söyleşirlerken, onların karşısındaki duvar dibine gölgeye kimi çömelmiş, kimi uzanmış bu beş yoz hükümlü de ayrı bir havada söyleşiyorlardı.

Duvarın gölgesi boyunca durmadan volta atan iki delikanlıdan biri, Kürt Kâmil denilen sütübozuk namus düşmanın bir zamanlar şamar oğlanlığını yapmış, sonradan yerini bir yeni körpe çocuk alıp da, yine Kürt Kâmil'in buyrultusuyla çamaşırvhanede çalışmaya başlayınca üç-beş kuruş kazanmanın yolunu bulmuştu, böylece kendini kurtarmıştı. O yola düşenin bir daha kendini kurtarması olanaksız değildiye de, olanaksız denilecek denli zordu. Bu oğlancıklar tüylenip tülşenip, kıllanıp bıyıklanıp delikanlı olunca cezaevi içinde cinayet işlerlerse, hele ünlü ağalardan, kabadayılardan birini vururlarsa, bıçaklayıp şişleyip delikdeşik ederlerse birden saygınlşırlar, değşerlenirler, ünlenirlerdi; ancak işte böyle — kedi pisliğini örter gibi — özgeçmişlerinin utanılası dönemlerini kapatmış olurlardı. Onların pis geçmişı bilinse de, bu eli bıçaklı belalıların korkusundan herkes bilmezden gelirdi. Bu elde olmadan zorlama cinsel sapıklık olayının daha da üstü örtölmesi için, cinayeti işleyip zindan cezasını da çeken delikanlının, tıpkı bir zamanlar kendine yapılanları başka çocuklara yapması gerekir. Kendilerine her ne yapılmışsa, onun bin kat artığını hiç acımasızcasına başkalarına yaparak, felek dedikleri, kahpe dünya dedikleri, ama kim ve ne olduğu bilinmez bir düşmandan intikam almak ateşile içleri yanar.

Kürt Kâmil ki onbeş yaşındanberi gire çıka yaşamının

yirmidört yılını cezaevlerinde çürütmüş insan biçiminde bir canavardır, onu da daha onbeş yaşındayken cezaevinin o zamanki ağaları körpe oğlan olarak kullanıp korumuşlar, yedirip içirip besleyip, içini onulmaz acılarla, intikam ağusuyla doldurmuşlardır; sonunda Kürt Kâmil gözyaşı pınarları kurumuş acımasız bir canavar olup çıkmıştır.

Cezaevi bahçesinin yönetmenliğe açılan kapısı önünde orta yaşlı, iyi giyimli üç hükümlü sandalyelere oturmuş, aralarında konuşuyorlardı. Bunlardan biri gözlüklüydü. Cezaevinde bile hergün boyunbağlıydı. Elinden, yada koltuğunun altından hiç kitap eksik olmazdı. Konuşmalarından, öbür hükümlülerin, tutukluların anladığına göre, o denli çok şey biliyordu ki, yargıçlar, avukatlar o denli bilemezdi; nasıl nasıl edecek, cezaevinden kurtulacaktı. Şimdi yine elinde bir kitap tutuyor, arasıra kitabı açıp, yanındakilere kitaptan bişeyler okuyordu. Suçu, zimmet gibi, ihtilâs gibi, suistimal gibi, kibar bir suç adıydı ama ne olduğu pek kesin bilinmiyordu. Öyle derin bilgiçti ki, cezaevi yönetmeni bile ona, beyefendi, diyordu. Gözlüklü Beyefendi, hangi konu açılrsa çok derin sözler söylemekteydi. Şimdi de yanında toplanmış, ne buyuracak diye ağzının içine bakanlara İnsan Haklarının ne olduğunu anlatmaktaydı. Bu konuda, elinde tuttuğu kitabı açmış, önceden işaretlediği satırları okuyordu:

«Türkiye, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca oybirliğiyle kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine olumlu oy vermiştir. Bu bildirge Bakanlar Kurulu'nun 6 Nisan 1949 gün ve 3/9119 sayılı kararıyla onaylanmıştır.»

Gözlüklü Beyefendi, kitabın okuduğu yerine parmağını koyup çevresindekilere, «Demek ki, insan haklarını biz, yani hükümet olarak da...» diye açıklarken, bahçedeki tutuklularda bir kaynaşma oldu, ortalığı bir fısıltı dolaştı. Kürt Kâmil, arkasında Berber Hayri'yle, ikinci kısmın mermer kaplı sahanlığına çıkmıştı. Sırtında koyu lacivert çuhadan gocuğu vardı. Kollarını giymediği gocuğu sırtına atmıştı. Gi-

BERBER HAYRİ NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜ

yinmemişti, çünkü bu gocuk, hasımları birden bastırıp üstüne bıçaklarla, şişlerle yürürse, o zaman onlara karşı kartal kanadı gibi açılarak kalkan diye kullanılacaktı. Yine çuhadan lacivert külotunun paçaları öyle dardı ki, yumurta ökçeli topukları üstünde yaylana yaylana yürürken, iki bacağı, tavuğa çullanmaya seğırtten mahmuzlu horoz bacaklarına benziyordu. Lacivert giysinin ortasında, göğsüne dek kuşanılmış kuşağın kırmızısı bağıırıyordu. Berber Hayri yanında, zulacıları da arkasındaydı. Kürt Kâmil görününce sahanlıkta oturanlar saygıyla ayağa kalkıp ona yer gösterdiler.

Demindenberi duvarın gölgesi boyunca volta atan iki delikanlı, Kürt Kâmil'le Berber Hayri'yi görünce şöyle konuşmaya başladılar:

— Seninki tüyü düzmüş. İlk geldiği gün, üstbaş dökülüyordu enayide. Bir de şimdi bak, giyinmiş kuşanmış, iki dirhem bir çekirdek...

Öbürü, bir zamanlar kendisinin de Kürt Kâmil'in koruduğu oğlanlardan olduğunu hepten unutmuş görünerek.

— Eeee, Kürt Kâmil'in kanadı altına girince böyle olur... dedi.

— Hani ne demişler: «Bir avuçluk çanağın, bilmezsin ne yapacağın...» işte o hesap...

Bundan sonra cezaevi argosu üzerine uydurulmuş özgün deyimlerle sözlerini süsleyerek konuşmalarını sürdürdüler.

— Beyimin yemekleri de lokantadan geliyor haa... Kayıntı kıyak...

— Bedava değil anam... Kim kime bedavadan ş'apar, annadın mı... Kaldıramayacağın yükün altına domalma demişler; öyle değil mi anam...

— Ne dersin o iş tamam mı?

— Yok daha dur...

— Yahu, Berber Hayri düşeli iki ayı geçti be... Bu kadar zaman sabreder mi Kürt Kâmil?

— Bu Berber Hayri, liman balığı gibi bir oğlan; hem oltaya tutulmaz, hem iğneye pisler. Öyle bir kurnaz oğlan...

SURNÂME

— Vay anasını...

— Kolayı var be kardeşim, daha olmazsa Berber Hayri'yi ilkin esrara, yine olmazsa eroine alıstırdı mı, o zaman tamam... Hani ne demişler: «Mal kısmetten çıkınca, uçkur dokuz yerden koparmış...»

Bir zamanlar Kürt Kâmil'in sapık kösnüllüğüne boyun eğmiş olmanın acısı ve aşağılık duygusuyla, şimdi Berber Hayri'yi aşağılayarak, hatta suçlayarak avunmuş oluyorlardı.

— Evellaaaa...

Bu iki delikanlı volta atarlarken bu yolda konuşa dursunlar, duvar gölgesine çömelmiş, kimisi de uzanmış o beş kişi de Berber Hayri üstüne söyleşmeye başladılar. Genç karısını usturayla doğramış olan yaşlı Zıbkıcı, Berber Hayri'yi görmesiyle suratını iğrenerek buruşturup yere tükürdükten sonra,

— Tuh bre namussuz alçak, dedi, ulan altı yaşındaki maşumun da ırzına geçilir mi!... Allahtan utan be!...

Kızkardeşini, sonra da özkızını korku salarak karısı yerine koymuş olan hükümlü,

— Böylelerini, hiç gözünün yaşına bakmadan asacaksın, dedi, ulan altı yaşındaki çocuktan ne istedin be!..

Anasını Ş'apan Sülüman,

— Hadi ne yapacaksan yaptın, hiç olmazsa boğma yavruyu ulan dinsiz imansız, Allahsız kitapsız! diye içini boşalttı.

Beş yaşındaki kız çocuğunu, parmağıyla kızlığını bozduktan sonra boğan yaşlı hükümlü,

— Böyle namussuzları bikere değil, on kere asacaksın, dedikten sonra birden kendi suçunu ansıyıp,

— **Hiç olmazsa** ben yaptımsa, benimki kız çocuğuydu be! Altı yaşında oğlan çocuğuna da bu yapılır mı? diye bağırды.

Ölüsevici Mareşal Davit ise,

— Böyle alçakları ip-te sallandırmak olmaz, bunları ka-

BERBER HAYRİ NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜ

zığa geçirmeli! dedikten sonra,

— Evet, ben de suçluyum ama, hiç olmazsa ben keyfimi yaptıktan sonra öldürmüyorum, nasıl olsa ölmüşlerle işimi görüyorum... Herif ölmüş! Anlamıyor ki günahı olsun... diye söylendi.

Cezaevindeki bütün suçlular, en kıyıcıları, en yobazları, en alçakları bile, Berber Hayri'yi yerdikçe kendilerini avutuyorlardı. Boşalıyor, rahatlıyorlardı. Kendilerinden suçları sıçrayıp Berber Hayri'ye sıvaşmış, kendileri de arınmış gibiydiler.

Parmakçı,

— Hiç oğlan çocuğuna yapılır mı, benimki hiç olmazsa kız çocuğuydu... derken, devlet parasını çalmış bir suçlu da.

— Evet ben de suçluyum ama, hiç olmazsa ben devlet malı çaldım, altı yaşındaki çocuğa... diye söyleniyordu.

— Böylelerinin etlerini doğram doğram doğrayıp her parçasını kuduz itlere atacaksın... diyordu Anasını Ş'apan Sülüman.

Berber Hayri'nin suçunu duyanların hepsi ona ağır, duyulmadık cezalar biçip kendileri böylece arınıp avunuyorlardı. Onu kınayıp suçladıkça kendi gözlerinde kendilerini yüceltip vicdanlarını susturmak için «Hiç olmazsa ben onun gibi değilim.» diye bir gerekçe buluyor, boşalıp rahatlıyorlardı.

«Evet, ben de suçluyum ama, hiç olmazsa ben...» diye vicdanlarının ağzını kapayacak bir gerekçe tıkacı bulanlar, Berber Hayri'ye düşman olmuşlardı. Berber Hayri hele bir asılsın, yeryüzünden bütün kötülük kalkacak, sanki kendileri de bütün suçlardan, suçluluklardan kurtulacaklardı.

İki gardiyan bahçenin iki yanından düdük öttüre öttüre kısımlara doğru geliyordu. Akşam olmuştu, hükümlü ve tutuklular koğuşlarına girecek, sayım yapıp üstlerine demir kapılar kapanacaktı. Bahçedekiler kısımlara yöneldiler, koğuşlarına giriyorlardı. İşte günün en zor yaşanan zamanı başlıyordu. Akşam saatleri olmasa, hapislik o denli zor sayılmaz-

di. Bu akşam saatlerinde hükümlülerin durup dururken gözle-ri buğulanır, bir acı saplanır bilinmez yerlerine, en dayanık-lıları bile çocuklaşır, içlenirler. En çok yalnız kalmak, içini dökmek, türkü çağırmak yada şiir yazmak isteği işte bu saatlerde gelir tutuklulara. Hele o içini dökmek isteği... Ceza-evleri bu saatlerde bir günah çıkarma yeridir. Cezaevinin yaşam kuralı bu: Akşamın bu saatlerinde tutuklular çok iç-tenleşirler, dertlerini anlatmak için bir dost arar, en yakın-larındakini de dost sanırlar; çünkü buna gereksiniyorlardır. Polise, savcıya, yargıca, hatta avukatlarına bile söylemedik-lerini, hiç, hiç kimselere söyleyemediklerini, en gizlilerini, en suçlu oldukları şeyleri, burda bu saatte birisine anlatmak için canatarlar.

Berber Hayri cezaevine düşeli iki ayı geçmişti. Akşa-mın bu saatlerinde, başına gelenleri, o çirkin, o yüzkızar-tıcı, o utanılası, her ansızıkça yerin dibine geçtiği olayı bi-risine anlatmak istiyordu. Ama kime anlatabilirdi ki? Bur-da hiçbir yakını yoktu... Kürt Kâmil'in kendisinden ne iste-diğini anlıyor, bundan kurtulmak için de elinden birşey gel-medüğinden, her gece yatağına girince, yorganını başına çekip ağlıyordu. Kürt Kâmil ise, hiç telesmiyor, oluruna bırakmış görünerek işin tava gelmesini bekliyordu.

Cezaevine gelişinde çok yakınlık gösteren, daha kapıal-tında kendisinden yardımlarını esirgemeyen ortayaşlı ada-ma içi kaynıyordu. Onun hem cezaevi yönetimine, hem de Kürt Kâmil'e gammazlık edip iki yanlı çalıştığını, muhbir-lik ettiği içinde ona gardiyan yardımcılığı görevi verildiğini, daha genel olarak, cezaevinde hiçkimseye güven olmama-sı gerektiğini şimdilik bilmiyordu. Oysa, Berber Hayri'yi cezaevine gelir gelmez görüp, hemen Kürt Kâmil'e haber ve-ren, Kürt Kâmil'in koğuşuna aldırmasına aracı olan oydu. Muhbirliğinin, iki yanlı çalışmasının gereği, yumuşak davra-nışlı, ılımlı görünüşlü, tatlı dilli, güleç yüzlü biriydi.

O akşam Berber Hayri öylesine üzünçlüydü ki, konu-şurken konuşurken, o adama bütün içini döktü. Ona söyle-

BERBER HAYRİ NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜ

dikleri daha kimseye açıklamadığı, anasına bile söylemediği, polise, savcıya, yargıca demediği gizleriydi. Herkes onu, altı yaşında bir çocuğu, ırzına geçip boğdu, diye biliyordu. Evet, yapmıştı bunu. Ama neden yapmıştı? O bir cinsel sapık değildi, yoz değildi. Kendi yolunda, anasına bakmak, evini geçindirmek isteyen bir gençti. Gelgelelim, mahallelerindeki bir sabıkalı, bir rezil belalı, Berber Hayri'ye tebelleş olmuştu. İlkin ona bir ağabey gibi davranıyordu. Birlikte gezmeler, içmeler önermişti... Şöyle böyle derken... O herif...

Berber, Hayri, anlatırken ağlamaya başlamıştı.

O herif, boncuk mavisi gözlü, sarı tüylü biriymi. Eski hapisanecilerdendi. Kaç kez mapus damına girip çıkmıştı. Esrar da içiyordu. Hatta, «Sen delikanlı değil misin!» diyerek zorlayıp, içki sırasında Hayri'ye de esrar içirmişti. Hayri, o herifin pis niyetini anlayamamıştı. Ama bir akşam, berber dükkânını kapadıktan sonra içerde, ikisi birlikte içerlerken, bıçağı göğsüne dayayıp iğrenç isteğini açıklamış, zorlamıştı. Neye uğradığını şaşırان Hayri olmazlanınca da, bıçağın ucunu baldırına daldırmıştı. İşte olanlar böyle olmuş, Hayri'nin başına gelenler böyle gelmişti. Bu bir kezlik bela olsa, Hayri sindirir, unutmaya çalışırdı. Ama o azgın herif, Hayri'yi her kıştırdığı yerde zorluyor, hatta kimileyin dövecek pis isteğini elde ediyordu. Hayri'yi kadın gibi kullanmaya başlamıştı. Hayri ağlıyor, kahroluyor, ama o azılının pençesinden bitürlü kurtulamıyordu. İsteklerine karşı direnecek olsa, bu kez de herif, herşeyi bütün mahallede açıkların diye korku salıyor, gözdağı veriyordu. Hayri, başını alıp buralardan kaçıp gitmeyi kuruyordu. Ama yaşlı anacığı onun eline bakmaktaydı. Bu berber dükkânını da borç-harç açmışlar, daha da borçlarını ödeyememişlerdi. Birilerine söylese diyelim, yada karakola gidip yakınsa, o zaman da başına gelenleri herkes öğrenmiş olacaktı. İşte bu çok ağırlına gidiyordu. Çünkü bu taraklarda bezi olmayan bir çocuktu. Tek kurtuluşu, camgöz herife yalvarmakta arıyor, ağlayıp yalvarıyor, ama o azılının taş yüreğini yumuşatamıyordu. Ken-

di gözünde kendisi aşağılanmış, bayağılanmış, küçülmüştü. Ne yapabilirdi? İçi, o herife karşı intikam oduyla yanıyordu. Sonunda, kendine göre bir intikam yolu bulmuştu. O herif evliydi, altı yaşında bir oğlu vardı. Camgöz herifin kendisine yaptığını, o da onun oğluna yapardı. İşte o cinayetin tohumu böyle atılmıştı. Gizli niyetini planlaştırdı. Bir akşam çocuğu içeri alıp, dükkâni erkenden kapadı. Yapmak istediği şeyi de gerçekleştiremedi; hem böyle bir cinsel istek duymadığından, hem utancından, hem de anlatılmaz, söze gelmez duygularından... Yapmak istediğini gerçekleştiremedi ama, girişimde bulunmuştu. Buyüzden çocuk çığlık çığlığa ağlıyor, çırpınıyordu. Çocuğu susturabilmek için çok uğraştı, ama beceremedi. Bu çocuk, herşeyi babasına söyler, babası da Hayri'yi parça parça ederdi. Anlatılmaz korkuya kapılan Hayri de çocukla birlikte ağlıyor, susması için yalvarıyor, para veriyor, ama çocuk daha da çok çığlık atıyordu. Hayri, gerçekleştiremediği bu iğrenç girişimden ötürü bin pişmandı. Öyle bir bungenluğa girdi ki, çocuğun çığlıklarını mahalleli duyup dükkânın kapısına birikecekmiş gibi geldi ona, birden iki eliyle boğazını sıkıp çocuğu bir daha hiç ağlayamamak üzere susturdu. Çocuğun susması, korkusunu daha da büyüttü.

Polisteki, savcılıktaki sorgularında ve mahkemedeki duruşmalarında çocuğu öldürmesinin gerçek nedenini, yani babasından intikam almak için bunları yaptığını söyleyememesi bundandı; çocuğun babasının kendisine yaptıklarının duyulmasını istemiyordu, ölse bile bunu açıklamayacaktı. İsterlerse assınlar, ama hiçkimse onun bir sapığın isteklerine boyun eğmek zorunda kaldığını öğrenmesin... Çocuğun ırzına geçmek istediğini, bağırınca da korkudan çocuğu boğduğunu söyledi.

Hele hele akşam üstlerinin alaca gölgesinde cezaevlerinde insanın içine öyle bir üzüncü ağırlık çöker ki, anlatılır bir duygu değildir. İşte bu sıra insanın tuttuğu demir parmaklıkları bile dost sandığı ve o dost sandığına, kimselere

BERBER HAYRİ NASIL KÖTÜ YOLA DÜŞTÜ

söyleyemediği gizlerini bile açıklamak için, içinin yanıp tutuştuğu bir zamandır. Berber Hayri, başından geçen ve kimselere o zamana dek söylemediği bu gizlerini yaşlı gammaza açıklarken gözlerinden sicim gibi yaşlar akıyordu. Söylemiş, içini dökmüş, boşalmış ve rahatlamıştı. Hiç değilse bu yeryüzünde bitek kişi olsun, onun yüreğinin kötü olmadığını, nasıl darda kalıp da bu pislik çamuruna düştüğünü biliyordu artık. Mutluluğa benzer bir duyguyla duyulandı bile...

Berber Hayri'ye, cezaevi akşamlarının o içdökme, o günah çıkarma isteği veren saatlerinde dost görünen muhbir, öğreneceklerini öğrendikten sonra telesip Kürt Kâmil'e seğirtti. Hayri'den duyduklarını ona birbir anlattı. Kürt Kâmil, böcek kabuğu karası gözleri fıldır fıldır dönüp yanarak durmadan bıyıklarının ucunu burarak «hmmm hmmm» diye diye homurdanarak muhbiri dinledi.

Akşam yemeğini her zamanki gibi Berber Hayri, Kürt Kâmil'in sofrasında, onunla birlikte yedi. Kürt Kâmil'in karanlık suratı her zamankinden daha da asıktı. Yemekten sonra Kürt Kâmil, eliyle çiftkâğıtlıyı sarıp yaktı. Dolma kalınlığındaki esrarlı cıgaradan derin derin ilk soluğu çektikten sonra cıgarayı Hayri'ye uzattı. Hayri cıgara içmezdi, esrarı da içmeyeceğini söyleyince, daha sözünü bitirmeden Kürt Kâmil'in sağlı sollu iki şamarı yanaklarında şakladı. Oysa o zamana dek Hayri'ye hep iyi davranmıştı. Şamarları yiyen Hayri yere yuvarlandı. Kürt Kâmil, yakasından yapışıp ayağa kaldırdı, sürükleyerek koridorun karanlık dibine götürdü. O karanlık dipten bir süre Kürt Kâmil'in fısıltıyla konuşması, Hayri'nin de iççekerek ağlaması duyuldu. Sonra Kürt Kâmil'in sesi koridorda çınçın ötmeye başladı:

— Ulan it... Ona var da bize yok mu? Herkese şapır şupur, bize gelince yarabbi şükür... Ulan! Ulan sen... Hem de benim bunca yıllık mapus arkadaşımın, canciğer arkadaşımın oğluna ha...

Arkadan da şamar şaklamalarıyla Hayri'nin yalvarmaları duyuldu.

BU BÖLÜM, BERBER HAYRİ'NİN GİTTİKÇE YİĞİTLENEREK NASIL ADAM VURUP ZİNDANA ATILDIĞI, ONU ANLATIR

Günler, aylar geçiyordu. Berber Hayri'de çok büyük değişiklik olmuştu. Günden güne de değişiyordu. Cezaevine geldiği ilk günlerdeki o ürkekliği, çekingenliği kalmamıştı. Atak, bıçkın bir delikanlı olup çıkmıştı. Çalımlı çalımlı, ayak burunları üstünde yaylana yaylana yürür olmuştu. Çağanoz örneği yan yan gider olmuştu. Yürürken, arkası basık, yüksek ökçeli yemenilerinin topuklarını tıkırdatır olmuştu ve durmadan omuzlarının birini ileri, birini geri oynatarak sanki yandan çarklı olmuştu. Afurtafurundan geçilmez; rüzgârı kendisinden, kendisi rüzgârından seçilmez; yığitlenmesine değer biçilmez, cakalı mı cakalı ve pek fiyakalı olmuştu. Ve öyle yığitlenirdi ki, biri inerken öbürü kalkan omuzlarıyla dalgalana dalgalana volta vurur, yanından geçenlere hiç yoktan omuz atar, meydan okumak için kabadayıca öksürdü.

Bir zamanlar Kürt Kâmil'in elinden geçmişlerden biri, yanındakilere, Berber Hayri için,

— O iş tamam diyorum size abiler... dedi,

— Nerden bildin? diye sorulunca da «Başımızdan geçti, biliriz elbet» diyemediğinden,

— Efelenmesinden, horozlanmasından belli... dedi.

BERBER HAYRÎ NASIL ADAM VURDU

Sonra da duyulmasından korktuğu, ama söylemeden de duramadığı için, yanındakinin kulağına eğilip,

— Arkasını Kürt Kâmil'e dayayınca erkeklik geldi oğlana... diye fısıldadı.

Yaşlıca bir eski hapisaneci, belki ansımak istemediği utanılası eski anıları aklına geldiği için, Berber Hayri'nin karmasına bakıp bakıp, başını sallayarak,

— Hey gidi kavanoz dipli dünya, heey! diye iç boşalttı.

Berber Hayri, Kürt Kâmil'in zulacısı oldu olalı, iyice rezilliği ele almıştı. Erkekliği elinden alınıp yittikçe, daha bir erkek görünmeye özenir olmuştu ki, hiçbir erkek o kerte erkek gösterişinde olamazdı. Kendinden küçüklerle kabadaylaşıp, kendinden güçsüzlerle hırlaşıp olmuştu.

Cezaevine gelişinin ilk günlerinde Berber Hayri'yi çok ağır suçlayarak, kendi suçlarını unutmak, kendilerini avutmak isteyen tutuklularla hükümlüler şimdi de onun bu yeni kişiliğini çok ağır yeriyorlardı. Hele o sünepe-sümsük oğlanın Kürt Kâmil'e güvenerek ona buna kafa tutmasına, ağalık taslamasına çok içerliyorlardı.

Kapısı bahçeye açılan cezaevi camisinin önünde sandal-yelere oturmuş Beyler Koğuşu'nun saygın kişileri çaylarını içerek söylüyorlardı. Her konuda derin bilgisi olan Gözlüklü Beyfendiye, cami kapısının üstündeki mermerin Arapça yazılı kabartma yazısının ne olduğunu sordular. Gözlüklü Beyfendi, önceden okumuş olduğundan, kabartma yazıyı okumak için başını kaldırıp bakmadan,

— «Küllî nefsin zaikat-ül-mevt» yazılı... Yani «Her kişi, ölümü tadacak» diye buyrulmuş... dedi.

Orda oturan yedi kişi, bu sözü duyunca, kimi göğüs geçirip, kimisi de diliyle damağında cıkcık sesleri çıkararak, birden namaz kılmayı gereksindiler, şimdiye dek namaz kılmadıkları için de derin pişmanlık duydular. O sırada Berber Hayri, kendi gibi iki gençle birlikte volta atarak önlerinden geçti. Gözlüklü Beyfendi, gözleri Berber Hayri'de,

SURNÂME

yanındakilere tekrarladı:

— Evet, «Küllî nefsin zaikat-ül-mevt» buyrulmuş. Herkes, herkes tadacak bu ölümün tadını...

Ordakilerden biri de bakışlarını Berber Hayri'den ayırmadan,

— Bilseler, ah bir bilseler öyle olduğunu, bunca günah batağına batmazlardı boylarınca işte böyle... diyerek, Hayri'nin suratına tüküremediği için yere tükürdü.

Berber Hayri'yle iki arkadaşı uzaklaşınca da yüreklenip bu konuda daha açık konuşabildiler. Herşeyi bilen Gözlüklü Beyfendiden cinsel sapıklık üzerine bilgi vermesini istediler. Çünkü, taşı, demiri, havası bile erkeksi erkeksi kokan cezaevinin bu erkekler bölümünde, ister iğrenilerek, ister imrenilerek olsun, konuşulan konuların pekçoğu cinsellik üzerineydi. İsterse, «Tüh, ne rezillik!» denilerek olsun, yeter ki o konudan konuşulsun... Kendileri de bu konuyu bilmez değillerdi, kimi özdeneyimle, kimi başından geçtiği için, kimi işiterek biliyordu, ama yine de konuyu derinden öğrenmenin yararı vardı.

Gözlüklü Beyfendi, cinsel sapıklık konusunda onlara öyle bilgiler verdi ki, dinleyenler bilginin değerine bikez daha inandılar.

— Efendim, kimisine göre bu, cinsel sapıklık ise de kimisine göre de sapıklık olmayıp çok doğal bir cinsel ilişkidir. Doğaya bakalım efendim... Doğada nasıl bu işler? Örneğin kedileri alalım. Bilirsiniz yavru erkek kediler, erkek olmak için...

Yavru erkek kedinin, erkekliğini gerçekleştirmek için, daha önce babaç bir erkek kediyle cinsel ilişkide bir alıştırtırma deneyi geçirmesi gerektiğini anlatıyordu. Farfelerde de erkek fareyle erkek farenin cinsel ilişkide bulunduğu görülmekteydi. Uzun zaman çiftleşmeyen horozların da tavuk işlevi gördükleri olmuştü.

Gözlüklü Beyfendiyi dinleyenler onun derin bilgisi karşısında şaşır kalıyorlardı. Gözlüklü Beyfendi anlatıyordu:

BERBER HAYRİ NASIL ADAM VURDU

— Tarihın pekçok ünlü kahramanı sapıktır. Koskoca Roma İmparatoru ünlü diktatör Jül Sezar, iki yanlı sapıktı; buyüzden ünlü şair Ovid, onun için «Her kadının kocası, her kocanın da karısı» demiş. Neron adlı diktatör de onsekiz yaşındaki oğlanlarla resmen evlenirdi. Hatta Sporus adlı bir delikanlıyla evlenebilmek için zavallı delikanlıyı, yumurta torbalarını söktürüp kısırlaştırmıştı. Öldüğünde, askerleri önu aşağılamak için cesedinin arka deliğinden ot sokup doldurmuşlardı. Roma'da oğlancılık öyle salgındı ki, ergin olan her delikanlıya, ahlâkı bozulmasın ve gözü dışarda olmasın diye, anası güzel bir oğlan köle satın alırdı; bu işi gören köleler ipekli giyer ve saçlarını uzatırlardı. Delikanlı evlenince de, oğlan kölenin uzun saçlarını keser, karısına andaç olarak verirdi. Eski Atina'nın ünlü komutanlarından Alkibiad da cinsel sapıktı ve onu sapıklığa hocası olan ünlü filozof Sokrates alıştırmıştı; birçok öğrencilerine de yaptığı gibi...

Dinleyenlerden biri;

— Vay namussuz! deyince Gözlüklü Beyefendi,

— Gayetle büyük filozoftur... deyip sözünü sürdürdü: Prusya Kralı Büyük Frederik çok büyük adamdı, ama sapıktı. Daha çooooook...

Birisi,

— Hepsini biliyorsun maşallah, daha kimler var allaşıkına anlat da bilelim şu namussuzları... dedi.

— Sokrat var, sonra Eflatun var; büyük filozof bunlar... Kral Üçüncü Hanri oğlancıydı. İngiltere Kralı, İkinci Edvard da, sapıklığı yüzünden kıcına kızgın demir çubuk sokularak öldürülmüştür.

— Yahu bunların hepsini yakmalı... diye birisi düşünce-sini söyledi.

Gözlüklü Beyfendi,

— Yakıyorlardı, dedi, İngiltere'de oğlancılık öyle almış yürümüştü ki, İngiliz soyluları uşak diye yanlarına oğlanlar alırlardı. Sapıkları diri diri yaktıkları halde, oğlancılığı İn-

SURNÂME

giltere'de yine de önleyememişlerdi.

— Daha daha kimler var?

— Daha çok... Şekspir denilen şairi duydunuz mu? O da oğlancıydı. Oskar Wilde da, Wagner de, Sensans da, Mikel Anj da; bunlar hep büyük sanatçı.. Hele İrlandalı Oscar Wilde'in sevgilisi Alfred Douglas adında çok soylu aileden bir oğlandı. Bu oğlan, bunca soylu aileden olmasaydı da halktan biri olsaydı, bu sapık ilişki yüzünden hiçbir sorun çıkmayacak, Oscar Wilde de mahkemelere ve dillere düşmeyecekti. Wilde, kendi yetiştirmesi bu soylu oğlana «Bosie» derdi. Hani bizim Koroğlu'nun Ayvaz'ı neyse, Oscar Wilde'in «Bosie»si de o... Bu sapık oğlanlardan ve oğlancılardan çok ünlü sanatçılar, yazarlar çıkmıştır. Örneğin Jean Genet adında bir Fransız yazar var ki, ünlü bir eşcinseldir, hem de hırsızlık, hem de karı tellallığı yapmıştır. Buyüzden hapse düşünce de, iğrenç yaşamını cezaevinde kurşunkalemle tuvalet kâğıdına yazmış ve bu anıları «Çiçekli Meryem Ana» adıyla kitaplaştırmış, buyüzden de Jean Genet üne kavuşmuştur.

— Hepsi neyse de sanatçı manatçı, ille ben şu komutanlara şaşıyorum.

— Büyük İskender, ünlü komutan, o da bir sapıktı.

Çevresindekiler baştan ayağa kulak kesilmişler, ilgiyle onu dinliyorlardı. İçlerinden biri,

— Tüh, dedi, bunlar ahlâksızlık mikrobu saçıyor topluma... Böylelerini assan da az, çünkü leşlerinden yine mikrop saçılır. En iyisi bunları yakacaksın cayır cayır ve de külünü dumanını savurup yokedeceksin.

— Söyledim size, eskiden yakarlarmış, dedi, hatta hayvanla cinsel ilişkide bulunanlar da yakılırmış. Hem o sapık insanı, hem de hayvanı yakarlarmış.

Dinleyenlerden biri,

— Bizde, dedi, o biçim hayvanları yakmak töre olsaydı, vah eyvah, o zaman çok...

Birden susup sözünün gerisini yuttuysa da, ordakiler ne

BERBER HAYRÎ NASIL ADAM VURDU

diyeceğini anlamışlardı.

Gözlüklü Beyfendi,

— Mevlâna, ünlü eseri Mesnevî'sinde, bir kadının erkek eşekle olan cinsel ilişkisini anlatmıştır... deyince, ordakiler merakla «Nasıl? Aman nasıl?» diye üsteleyerek sordular.

— Yazar ki Mesnevî'de: «Eşegi çeke çeke kadın ahırın ortasına getirdi. O erkek eşeğin altına yattı. O kahpe de muradına ermek üzere halayığın yattığını gördüğü sekiye yatmıştı. Eşek ayağını kaldırıp aletini daldırdı. Eşeğin aletinin hızından kahpenin ciğeri parçalandı. Soluk bile alamadan hemen can verdi. Sen hiç eşeğin aletinden şehit olmuş insan gördün mü?» İşte böyle yazar Mesnevî'de. Bizde yakılmazdı bunlar. Ama İngiltere'de yakılırdı. Kitapta yeri var, okuyayım da dinleyin.

Elinde tuttuğu kitaptan bir sayfa açıp okudu: «İngiltere'de onsekizinci yüzyılda hayvanlarla cinsel ilişki kuranlar ve bu suçun ortağı olan hayvanlar, Lex Carolina gereğince canlı canlı yakılırdı.»

— Leks Karolina mı? Efendim, Leks Karolina demek, Karolina'nın koyduğu yasa demektir. Karolina da mı kim? Mathilde Carolina denir bir karıdır ki, hem İngiltere Kralı Üçüncü Corç'un kızkardeşi, hem Danimarka kralının karısı olup, kocası olan koskoca Danimarka kralını delirtip kraliçe olmuşsa da, ülkenin tüm yönetimini dostu olan herifin eline verdiğinden bir şatoya, şimdi bizim burda olduğumuz gibi kapatılmış, pek soylu bir karı olduğundan, bir İngiliz gemisiyle İngiltere'ye kaçırılmıştır. İşte bu denli temiz ahlak sahibi olan bu soylu kadın, ahlâksızlığa hiç dayanamadığından, cinsel sapıklık için yasa çıkarmış ki, hem o sapık insan, hem de suç ortağı olan hayvan diri diri yakılısın. Şimdi kaldığımız yerden okuyalım.

Okudu: «Bu konuda bilinen en son olay, 1750 yılında Vanvres'te bir dişi eşekle fi'l-i livata yaptığı için...»

Demin, sözünün sonunu yutan adam,

— Demek, İngiltere'de bile eşekleri ş'apıyorlarmış... diye

SURNÂME

Gözlüklü Beyfendinin sözünü kesince başka biri de,

— Şimdi neden İngiltere'nin endüstriye geçmek zorunda kaldığı anlaşılıyor, demek eşekleri yaka yaka tüketip hayvancağızın türünü kuruttuklarından, eşeğin yapacağı işi makineye yaptırtmak zorunda kalmışlar... dedi.

Biri de «fi'l-i livata»nın ne demek olduğunu sordu. Gözlüklü Beyfendi, livata'nın Lûtilik, yani Lût kavminde çok görülen, erkeğin erkekle cinsel ilişkide bulunması demek olduğunu uzun uzun açıkladıktan ve kendisini hayranlıkla dinlettikten sonra elindeki kitaptan yeniden okumaya başladı: «En son olarak 1750 yılında Vanvres'te bir dişi eşekle fi'i livata yaptığı için Jacques Feron adlı bir adam yakıldı.»

Dinleyenlerden biri, «Yahu, adam adını tarihe geçirtmiş...» dediyse de, Gözlüklü Beyfendi kesmeden okumasını sürdürdü: «Jacques Feron'un suçortağı olan dişi eşeğin de yakılması gerekiyordu yasaya göre. Ama bölgenin çok hümanist olan papazı, dişi eşeği baştan çıkaran Jacques Feron'un yakılmasına sesini çıkarmadıysa da eşeğin yakılmasının insanlığa aykırı olduğunu ileri sürdü. Çok insansever ve insanlıksever olan o bölgenin eşrafı da, hümanist papazın düşüncesine katıldılar. Papazla eşrafın mahkemedeki tanıklıklarıyla «Fi'l-i livata kurbanı olan dişi eşeğin şiddet ve zor altında kalarak suçortaklığı ettiği, hiçbir zaman özgürce ve kendi istemiyle suça katılmadığı» gerekçeli kararıyla beraat ettirilen eşek, yakılmaktan kurtuldu.»

Bunun üzerine, kitaptan bu bilgiyi edinenler, cezaevindeki sapıkların, zor altında mı, yoksa gönüllü olarak kendi istemleriyle mi sapıklık ettikleri üzerinde bir süre tartıştılar. **Çoğunluk, gönüllü sapıkların yakılarak bu ahlaksızların köklerinin kazınması için, ortadan kaldırılmasından yana**ydı. **Ama** onlar da bu konuda insansever olduklarından eşeklere acıyorlardı; belki köy kökenli olduklarından, gençlik anılarını ansıyarak eşeklere acımak insanlığını gösteri-

BERBER HAYRÎ NASIL ADAM VURDU

yorlardı.

Ağızlarını açmış ayran budalası gibi, Gözlüklü Beyfendi'yi merakla dinleyenlerden biri bu eşcinsellerin kimi ülkelerde resmen nikâhlanarak birbirleriyle evlendiklerini bizim gazetelerde okumuştı. Bu gerçek miydi?

Evet, gerçektir. Gözlüklü Beyfendi şöyle anlatıyordu :

— Pekçok ülkede eşcinseller, eşcinsellik için özgürlük istemektedirler. Kendilerine yasal ve toplumsal baskı yapıldığını iddia ediyorlar. Haklarını elde edebilmek için örgütler kuruyorlar. Bunun sonucunda, kimi yerlerde eşcinseller arası devlet nikâhı kabul edilmiştir. Örneğin, Allan Ginsberg adlı Amerikalı Yahudi olan bir şair «Howl» adlı eşcinselliği ve eşcinselleri savunan bir şiir yazdığı için mahkemeye bile verilmişse de, adalet yerini bulmuş, şair beraat etmiştir.

Günler günleri, aylar ayları kovaladı. Berber Hayri, üçdört ayda bir duruşmaya çıkıyor, yargılanıyordu. Hiç ummadığı bir zamanda, onun cezaevi yaşamında bir önemli değişiklik oldu. Dört tutukluyla birlikte Berber Hayri'nin koğuşunu değiştirdiler. Oysa Kürt Kâmil'in de bulunduğu eski koğuşuna iyice alışmıştı. Şaşılacak olan, Hayri'nin koğuşu değiştirildiği halde, Kürt Kâmil'in sesini çıkarmaması, olmaz dememesiydi. Kürt Kâmil, bikez «Olmaz!» dese, Hayri'yi kimse yerinden kılmıdatamazdı. Bundan daha da kötüsü, yatağını öteki koğuşa taşıırken, Kürt Kâmil'in adamlarından birinin onu helaların aralığına çekip, «Ağamın şişlerini ver, istiyor» demesiydi. Yani, artık Kürt Kâmil'in zualcısı olmayacaktı.

Berber Hayri, taşındığı koğuşa yerleşti. Hiçbir geçim yolu olmadığından, bu koğuş ağasının koruması altına girmek zorunda kaldı. Ama süngüsü düşmüş, eski afurtafuru kalmamıştı. Yoktan kavga çıkaracak olsa, basıyorlardı köteği. Eskisi gibi korunmuyordu. Bikaç ay sonra, onu daha başka koğuşa, oradan da başka kısma attılar. Berber Hayri aylarca koğuştan koğuşa gezip dolaştı. İyice adı ortaya çıkmıştı. Bir zamanlar, yani Kürt Kâmil'in adamıyken, erkek-

SURNÂME

liğini göstermek için yakın olduğu sübyan koğuşunun çocukları bile onu adam yerine koymuyorlardı. Dışardaki lokantalardan yemek gelmesi şöyle dursun, cezaevi kantininden bile yiyecek alamıyor, Kızılay aşoğasının kazanından yiyordu. Ortalarda dolaştığı işte o günlerde Berber Hayri'nin yaşamında çok önemli bir değışiklik daha oldu: Yargılandığı mahkeme son duruşmada Berber Hayri'nin idamına karar vermişti. Berber Hayri, soğukkanlılıkla kararı dinlemişti. İrzına geçip boğduğu çocuğun babasının da zorla kendi ırzına geçtiğini, bu nedenle intikam almak için bunları yaptığını söylese, hafifletici nedenden ötürü, idam cezasına çarptırılmayıp uzun süreli ağır hapis cezasıyla cezalandıracağını biliyordu. Ölümden kurtulabilmek için zaman zaman mahkemede bu gerçeğı açıklamayı düşünmedi değil. Bu yüzden kendikendisiyle tartışıp didişip durdu. Cezaevinde insanlık onuru en alçakça biçimde aşağılandığı halde, yine de ırzına geçilmesinin intikamını almak için bu cinayeti işlediğini söyleyemedi. Bikez değil, on kez asılıp diriltse-ler de yeniden assalar, yine de bunu açıklayamayacaktı.

İdam cezası altında olanlara, geçim yolunu bulmaları için bir iş sağlanması cezaevi töresi ve bir geleneğın gereğı olduğundan, idam cezasına çarptırıldığının ertesi günü Berber Hayri'ye de cezaevinde geçinebileceğı bir iş verildi. İdama mahkûm edilenler, nasıl olsa asılacaklarını bildikleri için, korkusuzca her tehlikenin üstüne atılıyor, gözünü budaktan sakınmıyor, rahat yaşamak için cezaevinin disiplinini bozuyorlardı. Asılacakları tarihe değin onlarla başetmek zorlaşıyordu. İşte buyüzden cezaevi yönetmenliğı, idam mahkûmlarına bir iş bulup, onların para kazanmalarını sağlıyor, böylece disiplini koruyabiliyorlardı.

Berber Hayri'ye verilen iş, cezaevi hamamında yıkamaklara tenkeyle su satmaktı. Cezaevi yönetmenleri, bir teneke suyun kaç satılacağını da saptamışlardı. Bir teneke soğuk su elli kuruş, ısıtılmış suysa bir lirayaydı. Berber Hayri, böyle bir iş edinip, cezaevinde ilk olarak para

BERBER HAYRİ NASIL ADAM VURDU

kazanmaya başladı. Hem de işi tıkrındaydı. Çünkü koğuşlar dolusu ve onca zamandır kadınsız kalmış suçlu yada suçlu sanığı erkekler sıklık hamamcı olmanın bir yolunu buluyorlardı. Bunların kimisi kaatildi, kimisi öksüz hakkı yemişti, kimisi devlet malı çalmış, kimisi halk malı uğrulamıştı; şuydular, buydular, ama ne olurlarsa olsunlar, her ne denli ağır günahları olursa olsun, cenabet gezmenin günahını taşıyamazlar, — gusül abdesti almayı bilsinler bilmesinler — hamamcı oldukları gecenin sabahı hamamda yıkanıp, su dökünüp günahattan arınırlardı. İçlerinde zengin olanlar, bir teneke ılınmış suya bir lira verdikten başka, üçbeş lira da bağış bırakırlardı. Yani Berber Hayri yolunu bulmuştu, cebi para doluydu. İyi ama, kazandığı bütün para kendisine kalmıyordu. Bu paradan, kendisine bu işi sağlayanlardan baştan sona dek hepsinin, ayrıca cezaevindeki ağaların paylarını da veriyordu. Ne de olsa, geriye kalanı Berber Hayri'ye bolbol yetiyordu.

Çok aşağılandığı, onurunun çok kırıldığı günlerde kendini öldürmeyi kurmuş, bikaç kez ölüm girişiminde bulunmuş, ama can tatlı olduğundan, kendini öldürmeyi bitürlü becerememişti. Oysa şimdi, bir iş sahibi olup da para kazanmaya başlayalı beri, idam cezasının yerine getirileceği tarih çok uzaklardaymış gibi geliyordu ona. Hem, mahkemenin verdiği idam kararı yargıtaya gönderilmişti; belki yargıtay, idam cezasını bozacak bir neden bulur, idam cezası müebbet hapse çevrilebilirdi. Sonra da, bir af çıkar, bikaç yıl yatıp cezaevinden kurtulurdu. Kimileyin idam cezasına çarptırılmış olmasına seviniyordu bile. Çünkü, idam cezasını yediği günden sonra, yine cezaevi töresi olarak, hükümlü ve tutukluların ona karşı davranışları birdenbire değişmişti; Berber Hayri birdenbire saygınlamış, değerlenmişti. Eskiden olduğu gibi kimse onu sapık cinsel ilişkiye zorlayamıyordu; o da kendi istemiyle sapıklık isteği gösteren kişi değildi. Bir zamanlar, yanına sübyanlardan sapık çocukları alıp gezerek erkekliğini kanıtlamak istediği

bile olmuştu. Aşağılanmadığı için, artık böyle iğrenç gösterilere de gereksinmiyordu. Ne var ki, kabadayılık gösterilerinden hiç de vazgeçmiş değildi; hatta kabadayılığı bir gösteri olarak değil, vazgeçilmez huyu olarak benimsemişti.

Cezaevinde kaldığı uzun süre içinde, orda işlenmiş birçok destansı cinayetleri dinlemiş, kimi böyle cinayetlerin tanığı olmuştu. Burda «Düzde ağalık vermekle, damda ağalık vurmakla» diye bir söz vardı. Yani cezaevi dışında ağa olmak isteyen boyuna verecek, para verecek, mal verecek, rüşvet verecek, bağış verecek, şölen verecek... Ama damda ağa olmak isteyen de boyuna vuracak, bıçakla vuracak, şişe vuracak, falçatayla vuracak, muştayla vuracak, tabancayla vuracak, hep vuracak... Tahtakaleli Kemal'ler, Kartallı Hasan'lar, Köfte Mehmet'ler, Kürt Kâmil'ler, bütün bu ünlü ağalar, gençliklerinde tıpkı Berber Hayri'nin olduğu gibi aşağılık serüvenlerden geçerek içleri zehir ödüyle dolmuş, acımasız kıyıcılar olmuş, taş yürekli kesilmiş, sonra intikamla yanarak, kendilerinden önceki ağaları vurup öldürerek koğuş ağası, kısım ağası, dam ağası olmuşlardı. Yeryüzünde başka hiçbir başarılı yücelme, böylesine çelikten bilek, böylesine çatal yürek, böylesine kallesçe düzen gerek-tirmezdi. Bugüne dek dışa vurma fırsatı bulamadıysa da, bunların hepsi de vardı Berber Hayri'de. Şimdi görsünler, analar ne yiğitler doğururmuş... Kepenek altında ne yiğitler bulunur, belli olmaz aslanım...

Berber Hayri de, cezaevinin geleneksel ağalık yollarını deneyecekti; elini kana bulayacaktı. İdam edilecekse bile, ölüm ölüm bir ölüm, yiğitliğini kanıtlayıp öyle asılmalıydı. Kimler onu burda aşağılamışsa, kimler onun erkeklik onurunu kırmışsa, hepsini karşısında salta durduracaktı. Özellikle geceleri öz özüne kalıp bunları düşündükçe, elleri pençeleşiyor, dişleri bileniyor, yüreği yalazlanıyordu. İlk kimden başlayacağını, ilk hedefini çok iyi biliyordu. İrzina geçen camgöz heriften intikam almak için yanlış hedef seçmiş, yaşamınca acı duyduğu bir cinayet işlemişti. Ama bu

BERBER HAYRÎ NASIL ADAM VURDU

kez? Kürt Kâmil denilen alçağı şişleyip, hem de cezaevi bahçesinde leşini bir baştan öte başa eliyle sürüyüp nağralanacak, bütün cezaevine meydan okuyacaktı. «Ulan bilmemkimin çocukları, ulan babası bellisizler, ulan anasının oğulları! Neredesiniz itler?» diye, «Kimdi o hergeleler, beni zorlayan?» diye, «İçinizde bitek yürekli yok mu?» diye, «Hani yiğitler, nerde o erkekler?» diye nağralanacaktı. İyi düzenlerse — ki çok iyi düzenleyeceğine güveniyordu — kabadayı, ağa geçinenleri, davar sürüsü gibi önüne katıp cezaevi içinde kovalardı. Ondan sonra ne olurdu? Bir punduna getirirlerse, kalleslikle Berber Hayri'yi vururlardı. Vurabilirlerse varsın vursunlar... İple asılıp boğazlanmaktansa, bıçak bıçağa vuruşup yaralarından kanlar akarak içi boşalıp canvermesi yeğdir. Yok, ipte sallanarak canverecekse, alını yazısı böyleyse, hiç olmazsa kendisini kahpe karı yerine koyanlardan intikamını alarak erkekliğini kanıtlayıp ondan sonra darağacına çekilsindi. Birincisinde intikam hedefini şaşırmıştı. Camgöz herifi öldürmesi gerekirken, günahsız çocuğunu, istemeden boğmuştu; buyüzden de cezaevini boylamıştı. Ama bu kez, kimden; nasıl intikam alacağını çok iyi biliyordu, hedefini belirlemişti. Kürt Kâmil'i şişleyip delikdeşik etmek için, öylesine yalazlanan bir istek vardı ki içinde, kanının fokur fokur kaynadığını duyuyordu. İçinde harlanan bu intikam yalımlarını söndürmek için, Kürt Kâmil'in bedeninde açacağı yaralardan fışkıracak kanı avuç avuç içmeliydi; eh belki o zaman acısı diner, dinginleşirdi.

Cezaevindeki yaşantısı süresince, nasıl adam öldürüldüğünü görerek, duyarak, dinleyerek çok iyi öğrenmişti. Bıçak kullanmanın en büyük ustası, Tophaneli İlhami'ydi. Tophaneli İlhami'den, cezaevinin en azılı ağaları, Kürt Kâmil bile çekinirdi. Oysa İlhami, ufaktefek, kısa-kuru, gencecik bir adamdı. Berber Hayri'den üçbeş yaş büyükse de, ondan daha ufaraktı. Ama mangal kadar yüreği olan yiğitlerdendi. Ağalık filan tasladığı da yoktu. Ama o çelimsiz adam, üstüne varılıp dara sokulunca, bıçağını bir çekti miydi, Tanrı ko-

SURNÂME

rusun, bir canavar kesilirdi. Eski hapisanecilerin söylediğine göre onun gibi ustalıklı bıçak kullanan daha görülmemiştir. Yaşamlarının yarım yüzyılını cezaevlerinde geçirmiş yaşlı hapisaneciler bile, İlhami'nin gelmiş geçmiş bıçak atanların en ustası olduğunu söylerlerdi.

Berber Hayri, Tophaneli İlhami'nin iki kez kavgasını görmüş, şaşakalmıştı. İlhami kavgada, pire gibi ordan oraya zıplayarak, atlayıp sıçrayarak, şaşırtmacalar vererek, hasmının başını döndürüyordu; hem başını döndürüyor, hem iyice yoruyor, hem de durmadan söylenip nağralar atarak sinirini bozup zıvanadan çıkarıyordu. Çok keyifli kavga ediyor, kavganın tadını çıkarıyor, sanki kavga etmiyor da, şarkı söyleyip dans ediyordu. Buyüzden onun şiir gibi bıçak attığını söylüyordu eski hapisaneciler. Bu eğlenceli kavgasında, her devinmesinde, karşısındakinin canını alacağından güvenli görünüyordu. Kavganın eğlenceli oluşu, İlhami içindi; yoksa hasmı için ölümcüldü, seyredenler içinse kan dondurucuydu.

Berber Hayri'nin seyrettiği bir kavgada hasmı, İlhami'nin nerdeyse iki boyunda, iki ağırlığında iri bir kabadayıydı. İkisnin de elinde bıçak vardı. İlhami elinde bıçağıyla, çevresinde cıva gibi yerinde durmadan dönerek iriyarı hasmını öyle yormuştu ki, adamın artık bıçak nerden geliyor diye bakmaya başını çevirecek gücü bile kalmadığından, dili soluyan it dili gibi bir karış dışarıya sarkarak, göğsü demirci körüğü gibi inip kalkarak solumaya başlamıştı. İyi-ce güçten amandan kesilen herifi, İlhami hıyar soyar gibi soymaya başlamıştı; yani, besbelli acıdığından olacak, bıçağını herifin karnına, göbeğine daldırmamış, yalnızca bikaç yerinden herifin derisini soyup kaldırmıştı. Çünkü, kavgadan önce herife «Ulan, senin derini yüzerim!!» demiş, sözünü de tutmuştu.

Berber Hayri'nin gördüğü ikinci kavgasında Tophaneli İlhami, yine kendinden çok iri olan hasmını iyice yorup pestilini çıkardıktan sonra, adamın arkasından ve üç adım

BERBER HAYRÎ NASIL ADAM VURDU

uzaktan bıçak atıp, herifin kıcının kabasına daldırmıştı ki, bir kabadayı için kıcından bıçaklanmak aşağılanmanın en kötüsüydü. Bıçağı uzaktan fırlatan İlhamî, ne olur ne olmazı düşünüp, ikinci bıçağı kuşağından fora etmişti. Kıcından bıçaklanan o kabadayı ise, sığır gibi böğürmeye başlayınca, sinirleri gerilmiş kavgayı seyredenler bile, rezillîğe dayanamayıp kakkahayı basmışlardı.

Tophaneli İlhamî'nin bıçak kavgasında bir özelliği de, görülmemiş biçimde nağralar atmasıydı. O ufaktefek adamın, neresinden çıkardığı anlaşılamayan öyle kalın, öyle görkemli, gürültülü bir sesi vardı ki, işte o savaş borusu sesiyle durmadan nağralanarak hasmının yüreğine korku salardı. Hem nağralanır, hem de arada alay ederek, eğlenerek hasmını kızdırırdı.

Eskiden Tophaneli İlhamî'nin, dam ağalarının buyruğuyla bikaç kuruş karşılığında cezaevlerinde adam vurduğu biliniyor. O denli çok adam vurmuş ki, vura vura, bıçak bıçağa gele gele, bıçak atmanın ustası, cambazı kesilmiş. Sonraları, başkasının buyruğuyla adam vurmaktan nedense vazgeçmiş; ancak kendi isterse, canı çekerse adam vuruyormuş.

Bir İstanbul çocuğu olan İlhamî'nin bir kötü huyu da esrara düşkünlüğüydü. Denildiğine göre, İlhamî'nin bıçağından gözleri yılan ağalar, onu özellikle esrara alıştırmışlar ki, bu püsküllü belayı başlarından savuştursunlar. Bu esrara düşkünlüğüyle daha bikaç yıl geçince, bu hünerle bıçak sallayamayacağı söyleniyordu.

Düz duvara bile tırmanır sözü, İlhamî'ye uygun bir sözdür. O gerçekten düz duvara tırmanır değil, düz duvarda yürürdü. Cezaevi bahçesinin taa öte baştaki duvarından hız alarak öyle bir canalcı haykırmayla nağralanarak koşardı ki, koşa koşa, bağıra haykırı, önüne çıkan duvara çarpıp parçalanacak, paramparça olacak sanılırdı. Oysa o, karşısına çıkan duvarda, aldığı hızla iki üç adım yürür, sonra birden ters dönüp fırt diye yere atlardı. Görenler, eskiden düz du-

varda dört adım bile yürüdüğünü söylerlerdi. Sözde eskiden dik duvarda yürüyerek dama sıçrayıp ordan dışarı atlayıp kaçmak için alıştırma yaparmış.

Cezaevinin koğuş ve kısım ağaları, tek üstlerine sıçramasın, tek raconlarını bozmasın diye, İlhami'nin zarına bakarlardı, elaltından para verir, her isteğini yerine getirirlerdi. Ağa olmaya istekli görünmeyen İlhami, böylece ağaların bile haracını yemiş olurdu.

Hayri, Tophaneli İlhami'nin ve daha nicelerinin bıçak kavgalarını görmüş, onlardan çok şeyler öğrenmişti. Bütün bu öğrendikleri, kirletilen namusunun intikamını almak için işine yarayacaktı. Berber Hayri'nin göre göre, duya duya öğrendiği şeydi: Cezaevlerinde adam vurmanın, öldürmenin pek çoğu kallesçe olurdu. Düzenler kurularak, izleneler yapılarak, sotaya getirerek, dar yerde kıştırarak, amansız yakalayarak, arkadan vurarak, derin kan uykularındayken adam öldürülürdü. Berber Hayri, bu ölümcül kallesçiliklerin çok tanığı olmuştı. Kürt Kâmil, başka bir kısım ağasını, çay içmek bahanesiyle koğuşuna çağırıp postekisine oturtuktan sonra, sekiz adamını birden üstüne üşürterek bıçak vuruşları altında öldürtmüştü. Başka bir yiğiti de boşken, yani üstünde bıçağı yokken gafil avlayıp vurmuşlardı. Kara İbo denilen dalyan gibi adamı, onbeş yıllık cezasını bitirip çıkmasına on gün kala, ziyaret sırasında, ziyaretçisi kadınla iki örgütel arkasından çullanıp sırtından bıçaklayarak öldürmüşlerdi. Marmara Hasan denilen o yakışıklı zenci adam azmanının —ki amansız bir dam ağasıydı— hamamda çıplakken kıştırıp, kanını hamamın mermer taşlarına boşaltmışlardı. Tanık olanlar bu cinayetin sözle resimini yaparlardı: Marmara Hasan'ın kara derisi, hamamın ak mermeri, akan kızıl kanı; kara, kızıl, ak...

Berber Hayri bütün bunları çok iyi biliyordu. İsterse bu düzenlerin en şeytancasını, şeytanın bile aklına gelmeyenlerini yapabiliirdi. Bu bakımdan kendisine güven gelmişti. Ama o Kürt Kâmil'i para yada çıkar karşılığında bir ero-

inciye vurdurtmak, arkadan bıçaklatmak, beşon amanvermezi üstüne üşürtüp canını almak, kallesçesine vurdurup yada vurup öldürmek istemiyordu. Kirletilen namusunun, aşağılanan erkeklik onurunun öcünü almak için Kürt Kâmil denilen o canavarı, karşı karşıya gelip diş dişe, göz göze, pençe pençeye döğüşerek öldürmeliydi. Kürt Kâmil'in kara böcek sırtlı, boyuna devinen o hiç acımasız gözlerinde korkuyu, hem de bıçağının ucuyla saldığı korkuyu göre göre onu öldürecekti. Korkmuyor muydu Kürt Kâmil'den? Korkuyordu, hem de çok... Ama benliğini yakan, düşüncelerini tutuşturan öç yalımları, korkusunun karanlığından daha büyük, daha yoğundu. O, yürekliliğini, işte bu korkudan, bir de öç tutkusundan alıyordu.

Bu cinayet için —Berber Hayri'ye göre cinayet değil, insanlığa bir iyilikti— Hayri hazırlıklarına başladı. O güne dek, Kürt Kâmil'in zulacısı olarak onun bıçaklarını, şişlerini, muştalarını saklamış yada taşımıştı. Ama kendisinin hiç bıçağı olmamıştı. Amacına ulaşmak için gerekir diye hamamda kazandıklarından epiy para biriktirmişti. İstese, kimi başka hükümlüler, ağalar gibi, o da paraya kıyıp cezavine bıçak, falçata, hatta tabanca bile sokturabilirdi. Ama tabancayla Kürt Kâmil'i öldürmenin Berber Hayri için hiç tadı olmayacaktı. Yazık olurdu bir kurşunla onun canını almak. Tadını çıkara çıkara bu canavarı öldürmeliydi.

Cinayeti işlemek için, neler öğrenmişse hepsini uygulamaya başladı. Bunların çoğunu da Kürt Kâmil'den öğrenmişti. Çünkü cezaevinde yaşayabilmek başlı başına bir bilim, bir teknikti.

Kürt Kâmil'in leşini sermek için gerekli aracı kendi elleriyle yapacaktı; nasıl yapılacağını da çok iyi öğrenmişti, hem de Kürt Kâmil için yapa yapa... Kürt Kâmil, beslediğı ve yanında tuttuğı adamlarına şiş yaptırırdı. Bir zamanlar Berber Hayri de onun için şiş yapmıştı.

Hamam külhanının kalın saçtan kapağının mandal kolunu söktü. Bu kol, yirmiiki santim uzunluğunda, dört san-

SURNÂME

tim eninde bir demir çubuktu.

Altı gece uğraşarak, koğuştaki bir boş ranzanın iki bağlaç demirini yerinden çıkardı. Bu iki bağlaç demirini sökmek çok zor olmuştu. Onları söktüğünü kimsenin görmemesi için, ancak geceleri sabaha karşı çalışabiliyordu. Hem de hiç gürültü çıkarmadan çalışması gerekiyordu. Bir saatte sökülebilecek iki bağlaç demirini sökebilmek için altı gece uğraşması bundandı.

Hamam külhanının kapak mandalı olan kol demiriyle, ranzanın iki bağlaç demirinden üç şiş yapacaktı. Gündüzleri hamamın soyunma odasında, geceleri de koğuş helalalarından birinde, anlatılmaz bir tutkuyla geceli gündüzlü tam otuzdört gün çalıştı. Hamamın penceresiz soyunma odasına giriyor, kapıyı üstüne kilitleyip içerde durmadan o üç demiri mermere sürterek uçlarını siviriliyor, şiş biçimine sokuyordu. O içerde bu işi yaparken, dışardan gürültü duyulmamalıydı. Üstelik içerde olduğu bilinmesin diye de lambayı yakmıyor, bütün gün karanlıkta demirleri mermere sürtüp duruyordu. Gece olunca koğuşa gidiyor, herkes uyuyp ortalıktan el ayak çekilince helalardan birine kapanıp hela taşına demirleri sürtüyordu. Gün ışıyınca dek böyle çalışırdı. Demir çubukları, hela taşına, musluk taşına, hamam mermerine sürte sürte sivirtirken, sanki Kürt Kâmil'in gırtlığına sürtüyormuş gibi coşkulanıyordu. Demir çubukları saatlerce ve saatlerce taşa sürtmekten demir çubukun ucu ateşe kesiyordu. Kaç kez, demirin ateş alan ucundan cıgarasını yakmıştı. Dur durak bilmeden, gözüne uyku girmeden, gece gündüz demeden şiş yapmaya çalışırken en büyük keyfi, taşa sürte sürte ateş kesmiş, demir çubuğun üstüne birdenbire işlemekti. Sidiği, kızgın demire değince cıss diye çıkan sese bayılıyordu. Kızgın demirin üstüne işlemeye çok meraklıydı. Böyle yapınca kızgın demirin sidikle çeliklendiği kanısındaydı. Bu içine sidik işlemiş, ama Berber Hayri'nin sidiği işlemiş demir şiş, Kürt Kâmil'in karnını deşecek, yüreğine girecekti; sanki ona sidiği Kürt Kâmil'in

BERBER HAYRİ NASIL ADAM VURDU

kanına karışacak gibi geliyordu. Böyle olunca da intikamını daha hınçla almış olacaktı. Bilinçaltı bir duyguyla aşağılanan erkekliğini üstünlüğe ulaştırmak istegindeydi; bunun için Kürt Kâmil'in yüreğine saplayacağı demiri kızdırıp kızdırıp üstüne işlemekten beğeni duyuyor, sidiğinin kızgın şiş demirinde çıkardığı sestən kösnül doyumunu alıyordu.

Hamamda çalışırken gün boyu, koğuştā da gecelerce, demir çubukları şiş yapmak için hela ve musluk taşlarına sürtmekten, Berber Hayri'nin sağ elinin avuç içi kabarmış, su toplamış, yer yer aya derisi delinmişti. Sağ eli çok acıyınca, demir çubuğu sol eliyle taşlara sürtüyordu. Ama sol eliyle sağıyla olduğu denli rahat çalışmıyordu. Her ne olursa olsun şiş yapma işine ara vermiyordu. Sağ eline, yorgan çarşafından yırttığı bezi sarmış, öyle çalışıyordu. Çünkü, kabarıp patlayan avuç içi derisinden sarı sular akınca, acısına dayanamaz olmuştu.

Bir gece koğuştakiler derin uykularına daldıktan sonra, yine her geceki gibi yatağından kalktı. Soğuk bir geceydi. Sağ eline, yatak çarşafından yırttığı o bezi yine sardı. Şiş yapılacak üç demir çubuk, üç ayrı zuladaydı. Candarma aramasında biri bulunsa, öbür ikisi bulunmamalıydı. Çubuklardan birini zulasından aldı. Beline soktu. Helaların olduğu bölmeye gitti. Orda yan yana beş hela vardı. Hiç düşünmeden ortadaki helaya daldı. Kapıyı içerden sürgüledi. Belinden demir çubuğu çıkardı. Taşa sürtüle sürtüle, çubuğun ucu iyice sivrilmiş, yanları da yuvarlanmıştı. Sap yerine bir çaput sarılıydı. Berber Hayri, çubuğu aşırı bir tutkuyla, güçle, taşa sürtmeye başladı.

Yıllar yılı daha nice karyola demirleri, pencerelerden koparılmış demir çubuklar, eski kapı anahtarları, maltız maşaları, sürtüle sürtüle sivriltilip şiş yapılmıştı ki, bu yüzden hela ve musluk taşları yol yol iyice oyulmuş, aşınmıştı.

Berber Hayri, demir çubuğu ileri doğru taşa her sürtüşünde, sanki Kürt Kâmil'in göğüs kafesine daldırıyor, ciğerlerine sokuyormuş gibi oluyordu.

SURNÂME

Hepsi de boş olan beş heladan niçin ortadakine girmişti? Orası daha ışıklı diye mi? Değil, daha az ışıklıydı... Bişey bilerek, düşünerek mi, yoksa ayak alışkanlığıyla mı oraya girmişti? Bunu düşününce ağlamaya başladı. Kürt Kâmil, aylarca Berber Hayri'nin üstünde kösnüklüğünü gideyip de ondan bıkkınlık getirip başka koğuşa sepetledikten sonra, o koğuşun ağası olan herif, bir gece yarısından sonra Berber Hayri'yi zorlayarak işte bu ortadaki helaya sokmuştu. Berber Hayri kafasına takılan bu heladaki olayı düşünmemek için, ille de kalktığı yere konan inatçı sineği kovalar gibi başını bikaç kez sallayınca, yanaklarından akan yaşlar demir çubuğa damladı. Sürtüle sürtüle demir çubuk öyle kızmıştı ki, üstüne gözyaşları damlayınca birden cızırtılı sesle damlayan yaşlar buğulaştı. Daha da hızlanarak çubuğu sürttü taşa. Kendinden geçmiş, çıldırmışçasına demir çubuğu sürtüyordu. Sağ eline doladığı kirli ak bezin ala döndüğünü gördü. Bezin üzerindeki kızıl benek yayıla yayıla genişliyordu. Sarılı bezi çekip çıkardı elinden. El ayasından, parmaklarının iç yüzünden kan akıyordu. Ne yaptığını hiç düşünmeden, kanayan eliyle birden kızgın şişi kavradı. Avucunun içi yandı demirin ataşından... O acı ta içine işledi, ama bu acıdan anlatılmaz bir tad aldı. Kanayan yarasını, kızgın demirle dağlamak mı istemişti, bir günahını yakıp yoketmek mi istemişti? Elinden akan kanla, yanaklarından dökülen gözyaşlarıyla demir çubuğa çelik veriyordu.

Şişin sivrildiği yeterli mi? Bunu denemek için mi, yoksa o anlatılmaz tadı daha derinden duymak için mi, şişin iyice sivrilmiş ucunu sol pazısına sapladı. Şiş bir santimden az girmişti ama, kan fışkırıyordu. Hâlâ kızgın olan demir çubuğu, kan akan yere bastırdı. Gözyaşlarıyla kan, ta şişin içine içine işlemeliydi. Bununla da yetinmedi. Pantolonunun düğmelerini çözdü. Donunu sıyırdı. Kan akan sağ elinin avucuna tükürdü. Erkeklik organını sıvazlamaya başladı.

Bu şişin demirini çeliklemeye gözyaşıyla kanı yetmez-

BERBER HAYRİ NASIL ADAM VURDU

di. Erkeklik özsuuyuyla da çeliklenmeliydi bu şiş... Çeliklenmeliydi ki, bu şişi Kürt Kâmil'in gövdesine kanırta kanırta sokarken, sokup sokup çıkarırken, çıkarıp çıkarıp sokarken, bu şişin aracılığıyla kendisini, kanıyla, gözyaşıyla ve bütün erkekliğiyle Kürt Kâmil'in ta içinde duymalıydı. Kürt Kâmil'in etine, kemiğine, iliğine, kanına, canına, girecek olan, sanki bu demir şiş değil de, Berber Hayri'nin erkekliğiydi. Ancak öcünü tastamam işte böyle alabilirdi.

Sabahın arı-duru toz mavisi, hapisanenin kirli duvarlarında, pis pencerelerinin paslı demirlerinde kirlenerek, lekelenerek mapus damının öksürüklü koğuşlarına sızarken Berber Hayri de o heladan çıktı. Yatağına uzandı. O denli rahat uyuduğunu hiç anımsamıyordu, hem de rüyasında Kürt Kâmil'i görmeden...

Otuzdört günlük bu yaman uğraşmadan sonra, Berber Hayri'nin demir çubukları sürttüğü musluk taşı, hela taşı ve hamamın mermeri yine yene yene aşınmış, iyice oyulmuştu. Sonunda Berber Hayri başardı. Elinde üç şiş vardı. Üç şişin de ucu, yılan dili gibi sivrilip incelmışti. Birinin yanlarında üç oluğu vardı. Öbür ikisi dibe doğru iyice kalınlaşıyordu. Bunlardan birini Kürt Kâmil'in gövdesine sokunca, sapını burkup çevirip döndürüp ciğerini, bağırsaklarını paramparça edecekti.

Üç şişten birine tahtadan sap yaptı, şişi çok sağlamca sapa sokup pekiştirdi. Öbür iki şişe de, bezden sap yaptı.

Dişardan, çoban kepeneği yapılan türden çok kalın keçe aldırttı. Keçeyi kırk santim eninde uzunlamasına kesti. Sekiz kilo tuzu erittiği sıcak suya keçeyi yatırdı. İki gün tuzlu suda kalan keçe, tuzlu suyu iyice çekti. Tuzlanmış keçeyi güneşte kuruttu. Yarım santim kalınlığındaki keçe kaskatı kesilmişti. Başka bir uzun keçeyi de, içinde on kilo şeker erittiği sıcak suya batırıp bıraktı. Şekerli suyu emip çeken keçeyi de güneşte kuruttu iyice.

Son günlerde Berber Hayri'yi kalınlaşmış, şişmanlamış sanıyorlardı. Doğrusu, tuz ve şeker eriyiğini emmiş keçeleri

SURNÂME

beline, göğsüne sarıp sarmalanmış olduğundan irileşmiş gibi görünüyordu. Sarıp sarmalandığı dört kat keçe üstüne iç giyneğini, daha üstüne giysisini giyinirdi. Kaç kez kendi üstünde denedi, bu dört kat keçeye şiş işlemiyordu. Kavga sırasında Kürt Kâmil'in bıçağı da Berber Hayri'ye işleme-yecekti. Bütün bunları hep Kürt Kâmil'den öğrenmişti. Bir zamanlar Kürt Kâmil'in çıplak gövdesine keçeleri Berber Hayri dolardı. Buyüzden Hayri, Kürt Kâmil'in gövdesinde, nerelerinin daha az korunduğunu da bilirdi.

Bütün hazırlığı tamamdı. Ertesi sabah Kürt Kâmil'i vurmaya kararlı olduğu bir gece, bibakıma terslik, bibakıma şans denilebilecek bir olay oldu. O günlerde cezaevinde üstüste biriki vuruşma olayı olduğundan, o gece yarısı candarmalar birden baskın verip koğuşlarda silâh aradılar. Hapisaneciliğin bütün girdisini çıktısını öğrenmiş olan Berber Hayri, zulacılığı da çok iyi biliyor, ona göre de önlemini alıyordu. Üç şişten birini hamamda saklıyor, birini bir hükümlü çocuğa taşıtıyor, birini de sırasında kendini korumak için üstünde taşıyordu. Candarmalar, Berber Hayri'nin üstündeki şişi bulup aldılar. Ertesi sabah, candarmaların Kürt Kâmil'in iki bıçağıyla dört şişini de aldıklarını öğrenince, bir şişi ele geçti diye duyduğu üzüntüsü de kalmadı. Sevindi bile, Kürt Kâmil'in silâhları yakalandı diye... Berber Hayri'ye iki şiş de yeterdi.

Kürt Kâmil'i vurmaya kesin karar verdiği gece, onca istemesine karşın, coşkusundan bitürlü uyuyamadı. Ama sabah yatağından kalktığında hiç de yorgun değildi. Tutkusundan, coşkusundan olacak, kendisini çok diri, çok dinç buluyordu. Keçeleri iyice sarmalandı. İki şişinin birini çocuğunun yan cebine, öbürünü kuşağına soktu. Kürt Kâmil'le hır çıkarmak için hiçbir bahane gerekmiyordu. Doğrudan üstüne varacaktı. Ancak bu kavganın, kalabalık arasında, herkesin gözü önünde olmasını istiyordu. Ölse de öldürse de, herkes görmeliydi.

Aylardanberi, geceli gündüzlü, Kürt Kâmil'le nasıl hır

BERBER HAYRİ NASIL ADAM VURDU

laşacağını, kavgayı nasıl çıkaracağını, kavgaya başlama biçimini düşleyip durmuştu. Önemli olan herkesi başına toplamak, Kürt Kâmil'in leşinin yere seriliş törenini cezaevindeki herkese göstermekti. Neler, neler düşlemişti... «Tetik ol Ulan Kürt Kâmil!» diye nağralanacaktı. Neee? Kürt Kâmil'e ulan demek, ha? Kürt Kâmil'in yıllar yılı esrar içmekten yeşile çalan yüzünün derisi kirli aka kesecekti o zaman... Yüzü, ağu yutmuş gibi ağaracaktı. «Heeey!» diye bağırıp bağırıp herkesi başına toplayacak «Kendini kolla Kürt Kâmil, varıyorum haaa!» diye korkutarak alay edecekti onunla.

Hele fedailerinden, zulacılarından, oğlanlarından biri üstüne varmaya görsün, onlarla döğüşmeyecek, bir bıçak atış, bir şiş sokuşla onların işini bitirip yine Kürt Kâmil'e dönecekti.

«Ulan Kürt Kâmil, bizde kalleslik yok, hasmını derin uykuda bastırmak yok, düşmanını arkadan vurmak yok, on kişi birden çullanmak yok... Hadi asıl bıçağına!.. Yoksa bıçağını, al, seç istediğini... Tabancan varsa fora et! Görelim ne biçim yiğit olduğunu...»

Böylesine kesin öldürme kararındayken soğukkanlılığını hiç yitirmedi. Kahvaltı etmedi ama çayını içti. Her zaman tek kesme şekerle çay içerken, o sabah hiç ayırdında olmadan tıpkı Kürt Kâmil gibi çayı kıtlama içtiğini neden sonra ayırımsayınca, kendisine bir çay daha söyledi ve bu çayı, içine iki kesme şeker atarak içti.

Hamama gidip isteyenlere tenekelerle su verdi. Yanında çalıştırdığı Âdembaba koğuşundan bir çulsuza yapacağı işleri söyledi. Bu saatlerde Kürt Kâmil bahçeye volta atmaya çıkardı. O volta atarken fedaileri, zulacıları, oğlanları da yanında yöresinde yürürlerdi. Berber Hayri'nin hiçbirinden korktuğu yoktu. İsterlerse sürüyle üstüne gelsinler, ağaları ilk şişi yiyince hepsinin kaçıp dağılacığını biliyordu.

Berber Hayri, hamamdan bahçeye çıkmak üzereyken

SURNÂME

dışarda bir konuşmalar, koşuşmalar oldu, bağırıp çağırma-
lar duydu. Ne var diye dışarı çıktı. Dışarı çıkınca, yaşamı-
nın en umutsuzluk veren haberini aldı.

O günlerde cezaevinin ağaları, cezaevini aralarında bö-
lüşme kavgalarına, haraç alma rekabeti yüzünden hırlaş-
maya başlamışlardı. Böyle durumlarda, azılı sabıkalıları,
ağaları, uzak taşra cezaevlerine sürgüne gönderirlerdi. Bi-
rer bahaneyle onları yönetmenliğe çağırır, orda tutar, son-
ra arkadan eşyalarını da toplayıp kendilerine vererek oto-
büse tıkar, yolcu ederlerdi.

Berber Hayri, bahçede gürültüler duyup da, ne oluyor
diye hamamdan çıktığında işte bu haberi almıştı. Yine sür-
gün vardı. Bu sürgünün önemli yanı, Kürt Kâmil'in de Si-
nop Cezaevi'ne sürgün edilişiydi. Berber Hayri bahçeye çık-
tığında, çoktan Kürt Kâmil'i postalamışlardı. Cezaevindeki
hükümlüler sürgün olayını yeni öğrendiklerinden, coşkuyla
bu konuyu konuşup söylüyorlardı.

Berber Hayri, bu haberi alınca beyninden vurulmuşa
döndü. Öldürme hazırlığıyla geçen iki aylık ağır çalışması-
nın yorgunluğu birden üstüne çöktü, duvarın dibine yığılıp
kaldı. Yanında oturan birçok insan vardı; kimler oldukları-
nı görmüyor, neler konuşulduğunu duymuyordu; duyduğu
yalnızca kulaklarını çınlatan bir uğultuydu.

Aradabir kahkahalar, anlamını kavrayamadığı alaylı
sözler, Kürt Kâmil ve kendisinin adının söylendiği kulağına
çarpyıyordu. Bitürlü toparlayıp söylenenleri anlayamıyor-
du. Ama Tophaneli İlhami'nin boru sesi bir uzaklaşıp bir
yaklaşıyordu kulağına. Kendini toparlamaya çalıştı, söyle-
nilenleri duymak istedi.

— Vah yavriiii... Ağası gitti, arpacı kumrusu gibi düşü-
nüyor şimdi...

Bu söz, galiba kendisi için söyleniyordu. Başını ses-
ten yana çevirdi Tophaneli İlhami'ydi.

— Ne baktın ulan?

Soruyu soran Tophaneli İlhami'ye, Berber Hayri,

BERBER HAYRİ NASIL ADAM VURDU

— Hiç, dedi, baktım öyle İlhami ağabey...

— Beğenemedin mi?

«Beğenemedin mi?» den sonra adlı adınca sövdü, hem de Hayri'nin sapıklığını anlatan en aşağılayıcı sözcüklerle.

Berber Hayri, hiç kızmamaya niyetliymiş gibi davranıp ordan gitmek üzere ayağa kalkınca, Tophaneli İlhami o çok ünlü çevikliğiyle birden fırlayıp önünü kesti. Yine o aşağılayıcı cinsel sapıklığı tanımlayan sövgülerle arkasını dayadığı ağası Kürt Kâmil gidince, nasıl Hayri'nin üzüldüğünü anlattı. Ordakiler alaylı alaylı güldüler. Canı burnuna gelen Hayri, elinin tersini silkeleyerek,

— Git işine İlhami ağabey... dedi.

İlhami, daha ağır sövgülerle saldırdı da,

— Belanı mı arıyorsun? deyip yürüdü, ordan savuşmak istiyordu.

Ama nasıl söylenirdi böyle bir söz Tophaneli İlhami'ye, hem de böyle bir sözü Berber Hayri söyleyecek ha? İlhami bıçağına asıldı.

Berber Hayri,

— Benden bulma ulan! diye bağırırsa da, İlhami kartal gibi üstüne vardı. Hayri birden yana çekilmese bıçağı yüreğinden yiyecekti. Hayri de şişi çekti. Hayri'nin şiş çekmesi, hele İlhami'ye karşı şiş çekmesi ordakileri şaşırttı. Birden iki kavgacının çevresini kalabalık seyirci doldurdu. Tophaneli İlhami, her kavgasında olduğu gibi o gür sesiyle nağralanıyor, Hayri'ye sövüyor, biyandan da Hayri'nin yöresinde zıplayıp sıçrayıp duruyordu.

Denilir ki, eli bıçaklı yada tabancalı saldırganın ölüm tehdidi altındaki insan, birdenbire ve belki de bilinçsizce kendini savunmanın en doğru yolunu bulmuş. Sonradan düşünenler, bu savunmanın en mantıklı savunma olduğunu görürlermiş.

Hayri, Tophaneli İlhami'nin yanında yöresinde hiç durmadan zıplaması karşısında ona aldırış etmeden duruyor, ama özenle de onun bıçağını kolluyordu. Oysa, İlhami'nin

SURNÂME

kavga ettiği başkaları, o sıçradıkça, onlar da kendilerini korumak yada İlhamî'nin üstüne varmak için onunla birlikte zıplayıp sıçramak zorunda olduklarını sanıyorlardı. Sonunda da soluklu ve idmanlı olmadıklarından kesilip yoruluyorlardı. Tophaneli İlhamî'nin bıçak kavgasındaki üstünlüğü, kendi kavga taktiğine hasmını da uyma zorunda bırakmasıydı. Oysa Berber Hayri, İlhamî nice sıçrarsa sıçrasın, hiç aldıracağı yoktu. Böylece İlhamî'ye karşı savunmanın en doğru yolunu bulmuştu. Bunu hiç düşünmeden, belki de can savunmasının içgüdüleriyle yapıyordu. Berber Hayri şugukkanlılıkla dururken çevresinde horoz gibi zıp zıplayan İlhamî çok gülünç oluyordu. Bir süre sıçradı. Bu arada gözlerini ona dikmiş olan ve boşluğunu kollayan Hayri, hiç umulmayan bir anda, hiç beklenmeyen bir atakla elindeki şişi İlhamî'ye sapladı; İlhamî çeviklikle çekildiği için şiş sağ omuzuna girmişti. Hayri, omuz başının dolgun etine girip kemiğe dek işlemiş olan şişini iyice kanırtıp çekti. Omuzdaki yaradan kan fışkırdı. Yeniden birbirine atıldılar. Tophaneli İlhamî yeniden sıçramaya, azgın azgın nağralanmaya başladı. Ama omuzundan yara aldığı için bıçak tutan sağ eline artık egemen değildi. Hayri tetikteydi, ama hiç kalıbını bozmuyor, yine İlhamî'nin boşluğunu arıyordu. İkinci saldırıda, şişle bıçak öyle hızlı çarpıştı ki, bu olayın tanıklarından «tevatür»e meraklı olanlar sonradan, bu çarpışmadan kıvılcım çıktığını bile uydurdular.

Berber Hayri de İlhamî'nin sıçrayan kanıyla kan içinde kalmıştı. Tophaneli İlhamî'nin suratı kan içindeydi. Hayri, o kanlı suratı görünce, karşısında Kürt Kâmil varmış sanısına kapıldı; işte o zaman amansız bir yırtıcı kesildi.

Bütün cezaevindekiler doluşmuş, kavgayı seyrediyordu. Öyle bir kanlı kavgaydı ki ne kavgacıları ayırma olanağı vardı, ne kavgaya katılıp yan tutma olanağı; çünkü böyle bişeye kalkışanlar bir bıçak vuruşu, bir şiş dalışıyla bok yoluna gidebilirdi.

Düdükler ötmeye başladı. Koşuşmalar oldu. Gardiyan-

BERBER HAYRÎ NASIL ADAM VURDU

lar gelmişti. Gardiyanların düdükleri boşunaydı; böyle bir kavgayı onlar da ayıramazlardı. Candarmalara haber iletilmişti, ama onların yetişmesi zaman alırdı. Bu kavga, cezaevi deyişiyse, bir leşle biterdi. Evet... Onca yılın bıçak atma ustası, geçmişinde bikaç leşi bulunan, bıçaklayıp yaraladıklarının sayısını kendisi bile unutmuş olan Tophaneli İlhami sersemlemişti. Berber Hayri'nin şişinin sivri ucundan bir tek göz gibi kendi ölümü bakıyordu. Kurtuluşu yoktu ölmü göze almazsa ve ölümü göze aldı. Bütün gücünü, bütün soluğunu toplayıp birden atağa kalktı, Hayri'nin üstüne atıldı. Can verecek olan, hem de Berber Hayri'nin şişiyse can verecek olan cezaevlerinin yıllarca dilden dile söylenesi Tophaneli İlhami'siydi. Ölüm - kalım, başkası yok... İlhami'nin her atılışını yana çekilip sıyrılarak savuşturan Hayri, bu kez ne bıçaktan kaçındı, ne sıyrıldı. Soluğunun kesildiği kesik kesik solumasından, sıska göğsünün körük gibi bir kabarıp bir inmesinden belli olan İlhami'nin bıçağı üstüne şişiyse vardı. Bıçakla şiş çarpıştı. Ya kırıldığından, ya İlhami'nin artık gücü kalmayıp tutamadığından, bıçak İlhami'nin elinden düştü. Hayri, birden yerdeki bıçağın üstüne bastı, durdu öylece İlhami'ye baktı. İşte bu bakış, İlhami'yi bin yerinden şişleyip öldürmekten bin beterdi. Hayri, ayağının ucuyla bıçağı öte itip,

— Al bıçağını! dedi.

Öldürürse öldürsün gayri, İlhami eğilip yerden bıçağını almadı. Ya, eğilince Hayri sırtından bıçaklar diye, yada hiç gücü kalmadığından... Hayri, gocuğunun iç cebinden öteki şişi çıkardı. Şişin sivri ucuna, cebi delmesin diye mantar geçirmek töreydi. Mantarı şişin ucundan çıkarıp, şişi attı öteye.

— Buyur!..

İlhami hırsla kaptı yerden şişi.

— Ulan sen ölümüne susamışsın! diye nağralandı.

Başka kurtuluşu yoktu ki... Yerden şişi almasa, döğüşü kabullenmese, ünü iki paralık olacaktı.

SURNÂME

Yeniden amansız bir savaş başladı. Ortalıkta tıs yoktu. Hava bile donmuş gibiydi. İlhami, canını dişine takıp şişle saldırıya geçti. İşte o saldırmasıyladır ki, şimşek hızıyla Hayri'nin şişi İlhami'nin boynuna saplandı. İlhami, şişi geri çekti, çıkardı hemen. Tophaneli İlhami'nin boy-nundan oluk gibi kan fışkırdı. Yere yıkıldı. Cezaevlerinin kavga geleneğinde, Berber Hayri'nin yaralı avının üstüne atılıp şişini batıra çıkara hasmını soluksuz bırakması gerekirdi. Ama Hayri, bir süre yerde kıvranan İlhami'ye baktıktan sonra, kalabalığa doğru yürüdü. Kabadayı, ağası, korkağı, yürekliyle o kalabalık, elindeki kanlı şişle yürüyen Berber Hayri'nin önünden hurrr diye kaçıştı. Berber Hayri, hüngür hüngür ağlamaya başladı; hem ağlıyor, hem de meydan okuyordu:

— Ulan... Bir zamanlar... evet... zorla hem de... Zor altında... Şimdi gelin: Kim o, hanginiz yürekli?

Başından geçenleri ağlayarak anlatıyor, itiraf ediyor, şimdi o alçaklığı yapacak kabadayı kimse karşısına çıkmasını istiyordu, topuna postasını koymuş, meydan okuyordu. Öyle ağlıyordu ki konuşurken, kan içinde kalmış yüzünü gözyaşları yıkıyordu.

Parmakçı, Zıbıkçı, Anasını Ş'apan Sülüman, Gözlüklü Beyefendi, hepsi hepsi, Berber Hayri'nin ağlayarak meydan okuyuşuna, başından geçenleri açıkça itiraf edişine öyle içlenmişlerdi ki, kimisinin gözleri dolmuş, kimisinin boğazına bir düğüm oturmuş, kimisi de açıkça ağlamıştı.

Berber Hayri, kanlı şişi elinde,

— Erkek olan şimdi gelsin! diye üstlerine yürüdükçe geri geri çekiliyorlardı.

Berber Hayri sinirden ve geçirdiği bunalımdan katılıp kaldı.

Başgardıyan, tatlılaştırdığı sesiyle,

— Ver Hayri o şişi bana, dedi, ver oğlum, ver çocuğum...

Başgardıyana, baba derlerdi. Berber Hayri, o durum-

BERBER HAYRİ NASIL ADAM VURDU

da bile, ne olur ne olmazı elden bırakmadan,

— Baba, kapıaltına gidelim, orda veririm... dedi.

Önde Berber Hayri, arkada gardiyanlar yürüdüler. Kapıaltına girdiler. Arkalarından kapının kapanıp demirlendiğini görünce Berber Hayri, kanlı şışı elinden bıraktı.

Başgardiyan, otuz yılı aşkındır bu görevdeydi. Nice cinayetler, kavgalar görmüş, artık kanıksamış, nasırlanmıştı. Ama Berber Hayri'nin sözleri, kana bulanmış gözyaşları, onun nasırlanmış duygularına bile işlemişti. Çok acımişti Berber Hayri'ye. İkibuçuk yıl önce, cezaevine ilk gelişinde, onu nasıl korumak istediğini ansıdı.

Cinayet işleyen, kavga edip yaralayanlar, ilk işlem olarak hamama sokulup iyice döğülürdü. Ama başgardiyan hem acıdığı, hem de idam cezası yemiş olanlara dayak atmak töreden olmadığı için, Berber Hayri'ye ilişmedi. Onu cezaevi revirine götürdüler, üstüne bulaşmış kanları arıttılar. Yaralı olup olmadığına baktılar. Bir küçük sıyrığı vardı yalnız. Çok ve ağır yara almış gibi görünmesi, üstüne başına İlhami'nin kanının sıçramasındandı.

Sıyrığı pansıman yaptıktan sonra, böyle durumlarda hep yapıldığı üzere, zindana kapadıkları Berber Hayri'yi prangaya vurdular. Sonra zindanın demir kapısını üstüne kapayıp demirlediler. Giderken başgardiyan, kapının ardından,

— Allah kurtarsın Hayri oğlum... dedi.

Berber Hayri de,

— Sağol baba! diye yanıt verdi.

Akşam olmuş, cezaevinin hükümlü ve tutukluları da koğuşlarına çekilmişti. Sayım da yapılmış, gardiyanlar «Allah kurtarsın!» dileğinde bulunup gitmişler, koğuş kapıları kapanmıştı.

Gözlüklü Beyfendi, yatağının önünde toplanmış olanlara elindeki kitaptan, son günlerde üzerinde çok durduğu insan hakları konusuna ilişkin şu satırları okumaktaydı:

«Avrupa Konseyi Andlaşması da 5 Mayıs 1949 tarihin-

SURNÁME

de, Londra'da Avrupa Konseyi'nde imzalanmıştır. Türkiye'nin de imzaladığı bu andlaşmanın 8 inci maddesine göre, insan hakları evrensel bildirgesinin hükümlerini bozan ye devlet Avrupa Konseyi'nden çıkarılır.»

BU BÖLÜM, YARGITAY'IN İDAM CEZASINI ONAYLADIĞI BERBER HAYRİ'NİN AKI KARADAN AYIRT ETMEYE BAŞLADIĞI, ONU BİLDİRİR

Zindan denilen bu yer penceresiz olduğundan gündüz ışığı almaz, lambasız olduğundan geceleyin elektrik ışığı bulunmaz ve koyu karanlığı yıllanıp et-kemik bağlamış, kaskatı katılaşmış bir yerdi. Zindan denilen bu yer öyle yoğun karanlıktı ki, bin yanarca çakılsa, bin çıra yakılsa yine de aydınlanası yoktu. Zindan denilen bu yerde ışık olmadığından renk de yoktu. Zindan denilen bu yer öyle ıslak, öyle susaktı ki buranın havası bile küflenip pas tutmuştu. Zindan denilen bu yerin hiçbir zaman kurumamış ve hep yaş kalmış havasını avuçlayıp sıksan su damlardı. Zindan denilen bu yerin pası pisine, burda insanın içtiği sidiğine yediği de pisliğine karışmış olduğundan buranın yapış yapış dayanılmaz kokusu solunuldukça insan zehirlene zehirlene boğulurdu. Zindan denilen bu yerde bir aydan uzun kalanın kanının rengi aldan sarıya, sarıdan irin akına dönüşerek sonunda yüzüne ölümün ağulu gölgesi düşerdi.

Berber Hayri'nin, lüle halkası ayak bileğine bağlı pranga zincirinin ağırlığı seksen kiloydu. Az ötesindeki sidik tenekesine dek gidip işeyebilmesi için, kendisinden onbeş

SURNAME

kilo ağır olan pranga zincirlerinin demir baklalarını şakırdata şakırdata sürüklemesi gerekirdi ki, burda prangalanların çoğu bunca ağırlığı taşımayı göze alamadıklarından, göze alsalar bile burda geçen her günlerinde güçleri gittikçe azaldığından, oldukları yere işerlerdi.

Yer topraktı ama, yıllarca işenile tükürüle, basıla çiğnene, taş sertliği almıştı. Bu sertleşmiş toprağın üstüne kuru otlar, samanlar, çaputlar, pırtılar atılmıştı ve buralarda mikroplar yuvalanmıştı.

Zindana atılıp prangaya vurulan Berber Hayri, o amansız bıçak döğüşünün yorgunluğuyla yere çöktü, sırtını duvara dayadı. Bir süre sonra pranga halkasına bağlı ayak bileği uyuştu. Zincirin ağırlığından kımıldaması zor oluyordu. Uyuşukluğun verdiği uykumsuluğa gömüldü. Işıksız olduğu için renksiz olan zindan karanlığında Berber Hayri düşlerinin görkemli renklerini seyre başladı. Burada böylece nice kaldığını bilmiyordu ki, dışarda ayak sesleri, konuşmalar duydu. Sürgü demirleri çekildi, çoktandır kullanılmadığından paslı gıcırtilarla kapı açıldı. Gelenler, çaktıkları yakarca ışığında yönlerini buluyorlardı. Gelen bir gardiyanla, âdembaba koğuşundan iki çulsuzdu. Gardiyan, getirdiği lambayı yuvasına yerleştirip elektrik düğmesini çevirince orası aydınladı, kör bir aydınlık ama olsun. İki çulsuzun birinin sırtında döşek, ötekinin elinde yemek tepsi vardı. İlkın, yerdeki küflenmiş samanları, kuru otları süpürüp döşeğı serdiler. Yemek tepsisini yere koydular.

— Hadi Hayri, yemeğini ye!

Berber Hayri önceden nasıl tasarlamışsa herşey öyle oluyordu. Adam şişleyip zindana atılınca birden cezaevindeki durumu değişmiş, değerklenmişti. İşte buyüzden zindana lamba takılmış, döşek gönderilmiş, yemek getirilmişti. Bunları yaptıran cezaevinin kısım ve koğuş ağalarıydı. Aralarına bir kabadayı daha katılıyordu, artık Berber Hayri de onlardan biriydi. Her yeniyetmenin gözüpekliğini, delifışekliğini çok iyi bilen kurt hapishaneciler, Berber Hayri'yi ken-

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

dilerine düşman yapmaktansa yanlarına almayı uygun bulup ona dostluklarını göstermeye çalışıyorlardı.

Berber Hayri, çekine çekine, gardiyana İlhami'nin durumunu sordu. Yoksa ölmüş müydü? İlhami, daha ölmemişti, ama tehlikeliydi durumu. Cezaevi revirinden cankurtaran arabasıyla hastaneye kaldırılmıştı.

Sabahleyin kahvaltı getiren âdembabayla gardiyan, akşamki yemeğe Berber Hayri'nin elsürmediğini görecektlerdi.

Berber Hayri, içine düştüğü yalnızlığının derin kuyusunda ilk olarak yaşamında kendikendisiyle kalabilmişti. Kendikendine, yaşamının o güne dek olan bölümünün hesabını yapıyordu. «Ne şaşılası şey!» diye düşündü, bir çocuğun ırzına geçmekten suçlu olarak cezaevine düşmüşken, cezaevinde kendi ırzına geçilmiş, daha da kötüsü başına gelmiş, kiralık karı yerine konulup elden ele dolaştırılmıştı. Oysa ne çocuğun ırzına geçmek, ne de kendi ırzına geçilmesini istemişti. Sonra, yaşamayı bunca çok seviyorken, bu aşağılanmalardan kurtulsun diye kendini öldürmeyi bile denemiş, ama becerememişti. Bu pis can tatlı gelip kendini öldüremeyince de, aşağılanmış erkekliğini çevresindekilerinin gözünde yeniden kazanabilmek için, hem de hiç içi çekmeden, salt gösteriş olsun diye, sübyan koğuşunun küçük oğlanlarına sulanır olmuştu; yanında onlardan birini, ikisini gezdirirdi. Tavuk kesecek yürek katılığı, kan görmeye bile dayancası yokken, Kürt Kâmil denli bir azıyı öldürmeye susamış, ama hiç istemeden, usunda bile yokken Tophaneli İlhami'yi öldürmek zorunda kalmıştı. Hep istemediği şeyleri yapmak zorunda bırakılmıştı. Neydi bu başına gelenler? Neden böyle olmuştu, oluyordu? Niçin isteğince yaşayamıyordu? İlk kez kafasını kurcalayan, sonraları da boyuna beynini oyacak olan bu soruları sorup öğreneceği, ona ışık tutup yol gösterecek birisi olsaydı; bu yeryüzünde içini dökebileceği, güvенеbileceği bitek kişi olsun bulabilseydi!...

SURNÂME

Ağlamak istedi, ama ağlayamadı. Daha önceleri hiç ağlama isteği duymuş değildi, insanın böyle bir istek duyabileceğini de bilmiyordu. Tophaneli İlhami denilen o ünlü bıçak atıcısını vurduktan sonra, hiç istemediği halde, herkesin içinde kendini tutamayıp ağlamıştı da, şimdi burda yapayalnızken neden ağlayamıyordu?

Berber Hayri, zindana düşüşünün onuncu gününde, bütün acıların en acısı olan bir haber aldı. Annesi ölmüştü. Anasının ondan, onun anasından başka kimsesi yoktu. Bu yüzden savcılık annesinin ölümünü, Berber Hayri'ye resmî bir yazıyla bildirmişti. Bu acı haberi alınca, kurduğunu sandığı gözyaşı pınarları birden kaynadı; öyle ağladı, öyle ağladı ki, içinin bütün kirinin pasının gözyaşlarıyla akıp, silinip arındığını duydu.

Berber Hayri'yi zindana attıklarının otuzbeşinci gününün sabahı gazetelerin çoğunda, altı yaşında oğlan çocuğunu ırzına geçtikten sonra boğan canavar ruhlu Berber Hayri'ye mahkemenin verdiği idam cezasını Yargıtay'ın da onayladığı haberi yazılıydı. Kimi gazetelerde de, Berber Hayri'nin duruşmaları sırasında çekilmiş resimleri basılmıştı. Berber Hayri, gazeteleri görmediği için, kendisine değgin bu haberi bilmiyordu. Ama cezaevindeki hükümlüler ve tutuklular, gazetelerde okudukları bu haber üzerine söyleşip tartışıyorlardı. Dingin yaşamlarını devindirmek, birazcık canlandırmak için, en olmadık küçücük şeyleri bile büyütüp abartan, cansıkıcı suskunluklarını dalgalandırmaya bahaneler bulmaya çalışan cezaevi dolusu onca insan, Berber Hayri'nin ölüm cezasının onanma haberini de coşkuyla karşıladı. Herkes düşüncesini söylüyor, konuşuyor, bu konu üstüne her kafadan bir ses çıkıyordu.

Beyler koğuşunun en aydını olan Gözlüklü Beyfendi, ne diyecek diye ağzının içine bakarak her sözünü ilgiyle, merakla dinleyen koğuş arkadaşlarına, idam cezasının insanlık dışı ve çağdışı bir ceza olduğunu, günün birinde bu cezanın kalkıp tarihe karışacağını söylüyor ve bu savını

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

kanıtlamak için, elindeki kitaptan parçalar okuyordu:

«1882 yılında Trieste Fuarının açılışında elbombaları attığı için idam cezasına çarptırılan bir suçlunun affı için Avusturya imparatoruna yazdığı mektupta Victor Hugo şöyle diyordu: «İdam cezası yirminci yüzyılın yasalarından silinecektir. Geleceğin hukukunu bugünden uygulamak ne güzel birşey olur!»

Gelecekte belki idam cezası kalkacaktı ama, Berber Hayri'ye o mutlu geleceği beklemesi için fırsat vermezlerdi ki...

Gözlüklü Beyfendi, idam cezası verilse de, yargıtay onas da, çok yerde özel aflar çıkarılarak idam cezalarının yerine getirilmediğini söylüyordu. İdam cezasının gelecekte yasalardan silineceğini söyleyen büyük Fransız ozanı Victor Hugo öyle vicdanlı bir insandı ki, başka ülkelerde idam cezalarına çarptırılan tanımadığı kimselerin affı için bile uğraşmış ve bunu başarmıştı. Gözlüklü Beyfendi, elinde tuttuğu kitaptan şunları okuyordu:

«1882 de Rusya'da idam cezasına çarptırılan nihilistlerin affı için, Rus çarına gönderdiği mektupta Victor Hugo şöyle yazıyordu: «Rasgele bir ses hem hiçkimsedir, hem herkeştir. Adı bilinmeyen büyük kalabalıktır. Bu sesi dinleyiniz, «Af!» diyecektir. Ben de karanlığın içinden «Af!» diye bağırtıyorum. Burada aşağıda af, yukarda da af demektir. Halk için imparatorun af istiyorum; yoksa imparator için Tanrı'dan af dilerim.»

Dinleyenler büyük merakla,

— Ne olmuş sonra? Çar affetmiş mi? diye sordular.

Gözlüklü Beyfendi,

— Evet, çar affetmiş idam cezasına çarptırılan beş suçluyu... dedi.

Bunun üzerine tartışmalar kızıştı. Bizde de bir yazar çıkıp, Berber Hayri'nin affını isteyemez miydi sanki... Ama nerde bizde öyle yazar, Viktor gibi, Viktor neydi, işte onun gibi... İyi ama, o beş kişi neymiş, onlar bakalım altı yaşın-

SURNÂME

da, hem de oğlan çocuğunun ırzına mı ş'apmışlar... O başka, bu başka... N'olursa olsun... Af, aftır.

Gözlüklü Beyfendi, kimi uygar ülkelerde ölüm cezasının kalktığını söyleyince, bir aileden üç kişinin (kendi kârısı, kaynanası ve baldızını öldürmüştü) kaatili ve idam isteğiyle davası görülmekte olan bir tutuklu karşı koydu:

— Nasıl kalkarmış idam? Olmaz öyle şey! Bak gazete yazıyor: Herifler otobüsün yolunu kesmiş. Bütün yolcuları soymuş. Direnen iki kişiyi vurduktan başka, yolculardan üç kızı da dağa kaldırıp on kişi birden ırzına geçmişler. Gel de böylelerini asma bakalım... Yok arkadaş, idam cezası kalkamaz.

Gözlüklü Beyfendi yumuşak bir olgunlukla,

— İnsanları senin gibi düşünen ülkelerde idam cezası zaten kalkmıyor, dedi. Benifn dediğim, insanları senin gibi düşünmeyen ülkeler... Sonra yasalarında idam cezası bulunan ülkelerde de, insanları elden geldiğince, canlarını acıtmadan, onlara hiç olmazsa acı çektirmeden öldürmenin yollarını arıyorlar.

Buna pek şaşan biri,

— İnsanı öldürüyorlar be, daha bunun canını acıtmaması olur mu? dedi.

— Olur efendim, dedi Gözlüklü Beyfendi, insan öldürülür ama, hiçbir zaman insanlık ölmez... Öldür ama, insanca öldür.

— Ne gibi yani?

— İdam edilenin canının acıması, öldürülürken acı çekmesi kendisi için önemli olmayabilir, önemli değildir de... Çünkü, nasıl olsa öldürülecek... Ancak, onu öldüren ve öldürülürken seyreden insanlar için önemlidir. Bir insanın acı çeke çeke canverişini seyretmek herhalde güzel bişey olmasa gerek...

Deminki soruyu soran,

— Yani, dedi, öldürülen için değil de, seyredenler için, canını acıtmadan idam ediyorlar...

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

— Bibakıma öyle... İşte buyüzden idam cezasını henüz kaldıramamış ülkelerde, acı duyurmadan yada canını daha az yakarak hükümlüyü öldürme biçimleri uygulanır. Örneğin, bizde asılır, Fransa'daysa boynu keskin bir bıçkıyla kesilir. Giyotin denilen bıçkıyla... Bu insan bıçkısı, Mösyö Giyotin denilen bir Fransız'ın buluşu olduğundan, o makineye de Giyotin denilir. İspanya'da da «Garrot» denilen başka bir canalma makinesi vardır...

— Allah Allah... Yahu, dünyada adını bile duymadığımız daha ne makineler var kimbilir...

— «El garrot vil», yani canalma makinesi... Hükümlünün boynuna bir demir çember geçirilir. Çemberin arkasında, hükümlünün ensesine gelen yerde madenden bir vida vardır. Cellat o vidayı milimetre milimetre sıkıştırır. Demir çember gittikçe daralır, daraldıkça boyun omurları da sıkışır...

Gözlüklü Beyfendi anlatırken, bir aileden üç kadının kaatili olan ve idam cezasının kalkmasını da istemeyen adam, sağ eliyle boynunu tutup oğuşturmaya başladı hiç ayırımsamadan.

Gözlüklü Beyfendi,

— Boynu sıkıla sıkıla boğulup ölür... dedi.

— Yahu, bunun neresi insancılmış, düpedüz işkence be... Ölümü de işkence, seyri de işkence...

Gözlüklü Beyfendi,

— Yine, dedi, bir insancıl yanı var. Çünkü, demir çemberin boynu sıkıştırması dayanılmaz olunca, yani hükümlünün dayancasını aştı mı, ordakiler bunu görmesinler diye hükümlünün başına kara bir örtü atarlar. Bu örtünün altında, hükümlünün çektiği acı görülmez.

— Ya sesi?

— Bağıramaz ki boynu sıkıldığından...

— Demek seyrini içleri götürmüyor. «İnsanlık daha ölmedi» dedikleri boşuna değil...

Gözlüklü Beyfendi, salt eşcinsellikte değil, idam konu-

SURNÂME

sundaki derin bilgisine de hayran olanları daha da çok hayran bırakmak için sözü sürdürdü:

— Kimi İslam ülkelerinde, elleri arkadan bağlı hükümlüyü yere çöktürüp ensesinden baltayla boynunu keserler, kimilerindeyse kafasını kılıçla uçururlar... Amerika'da, yani Amerika Birleşik Devletlerinin her eyaletinde idamın infazı ayrıdır. Genellikle, elektrikli sandalyeye bağlar, sonra yüksek cereyan verirler. İnsan şıp diye ölür...

— Bak o usul bizde sökmez; bizde olsa, hiçbir idamlık ölmez. Elli mumluk ampulu bile yakmayan cereyan adamı şıp diye öldürür mü...

— Demek şıp diye... Acı çekmesine bile zaman bırakmazlar?

— Bırakmazlar... Kimi yerlerinde de Amerika'nın zehirli gazla öldürürler. Koyarlar gaz odasına... Yavaş yavaş gaz verirler. Teksas'ta da zehirli iğne vurup öldürürler...

— Beyfendi, bunların hangisi daha iyi?

— Her ülkenin kendi iç sorunudur bu, karışılmaz... Bir kural vardır uluslar arasında: Kimse kimsenin iç işlerine karışamaz... Yani her ülkenin devleti kendi yasasına göre yurttaşını nasıl isterse öyle öldürür...

Dinleyenlerden biri gülmeye başlayınca öbürleri neden güldüğünü sordular. O da, kasabalarındayken amcasının yengesini hergün üç posta sopaladığını, engel olmak isteyenlere «Benim nikâhlı karımdır, ister döverim, ister severim, ister asarım, ister keserim, size bok yemek düşer!» diye bağırdığını anımsadığını söyledi. «Devlet de, yurttaş benim yurttaşım, ister asarım, ister keserim, size bok yemek düşer...» diyor ötekilere...

— Peki Beyfendi, gene sen bilirsin bunu, bütün bu idamların hangi çeşidi sence daha insancıl?

— Efendim, idam edilenlerle sonradan bir daha görüşmek olanağı yok ki bunu anlayalım. En insancılı değil ama, en keyiflisi yine bizdeki asılmak olsa gerek...

— Keyifli mi? Aman deme... Asılmanın da keyfi olur

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

mu yahu?

— Şunun için keyifli olması gerekir ki, Hukuk Fakültesinde bizim rahmetli bir hocamızın derste bize söylediğine göre, bir insan boynundan iple asılınca beli gelirmiş. Sonradan bakarlarmış donuna ki, donun ağı yapış yapış... Ne demek bu? Besbelli ki keyfi geliyor...

— Allah Allah... Belki de kendini rüyada sanıp zavallı, son kez şeytan aldatmacasına kapılıyordur kimbilir...

Cezaları Yargıtayca onanıp da kesinleşenler, bu cezaevinde tutulmaz, hemen başka cezaevine gönderilirlerdi. Berber Hayri de gönderilecekti. Ancak Berber Hayri daha bikaç resmî işlemten sonra asılacaktı. İdama hükümlüler İstanbul'da asılmadan önce Sultanahmet cezaevine getirilirdi. İşte bu nedenle, uzak bir cezaevine gönderilirse yoluk olarak gidişgeliş çok para gideceğinden, devleti boşu-boşuna zarara sokmak istemeyen cezaevi yöneticileri, Berber Hayri'yi yakındaki bir cezaevine, Üsküdar'da Paşakapısı cezaevine göndermeyi uygun görmüşlerdi.

Zindana sokulduğunun kırkıncı günü ordan çıkarılan Berber Hayri, cezaevinde hükümlü ve tutuklulardan kimseyle konuşturulmadan, kırmızı renkli cezaevi arabasına bindirilip Üsküdar Paşakapısı cezaevine gönderildi. Kırk günlük zindan yaşamından sonra Berber Hayri'nin teni saydamlaşmış gibiydi. Rengi kehribar sarısına çalıyordu.

Berber Hayri'nin Sultanahmet cezaevinden gönderilen sicilini okuyan Paşakapısı cezaevi yönetmeni, daha kırk gün önce adam yaralamış olan bu idam hükümlüsünün bu cezaevinde de karışıklık çıkarmaması için, biraz öğüt biraz da gözdağı vermek üzere, onu yanına çağırdı. Burasının küçük bir cezaevi olması nedeniyle ona burda bir geçim yolu bulunamayacağını, cezaevinde disiplinin bozulmasına kesinlikle gözyummayacağı için böyle davranışlara yeltenmemesini, kumar oynatmak, esrar ve eroin sattırmak ve bıçak ve şiş taşımak ve çingar çıkarmak ve haraç almak gibi suçlar işlemeye kalkışmamasını, böyle şeyler yapmamasına

SURNÂME

karşılık olarak da kendisine çok iyi davranılacağını, daha-
ca bitmemiş olan zindan cezasının geri kalanını burda uy-
gulatmayacağını söyleyerek öğütlerde bulundu. Babacan yö-
netmen tatlısert konuşmuştu.

— Uslu durursan seni kollarım. Bir istediğin olursa,
gelir, doğrudan bana söylersin... dedi.

Berber Hayri'nin o kötü geçmişi unutulmuş, yaşamın-
daki pislikler örtülmüştü. Onun için konuşulan yalnızca
Tophaneli İlhami gibi bir azılyı nasıl şişlediği, Yiğithği,
yürekliliği, bileğinin bükülmezliği, gözünün peklği, bıçak
atmada ustalığı, çevikliği üstüne uydurulmuş olaylarla bir
söylence kişisi yaratmışlardı. Bu söylenceyi her dinleyen,
dinlediğini daha şişirerek ötekine anlatıyordu.

Paşakapısı cezaevinin yaşam alanını aralarında bölüş-
müş olan kabadayılar, kendi yerlerinden yer açıp aralarına
birini daha sokmak istemedikleri için, Berber Hayri'nin tu-
tumuna göre davranmak üzere tetikteydiler. Döğüşmek ge-
rekirse döğüşecekler, ölmekse öldürecekler; ama kancıkca-
sına, ama kalleşçesine, her nasıl olursa Berber Hayri'nin
işini bitireceklerdi. Gelgelelim, cezaevinde kaldığı ikibuçuk
yıl gibi kısa sayılacak sürede usta bir hapishaneci kesilen
Berber Hayri de pusuda sinmiş olup tırnaklarını ve dişle-
rini onlara göstermediğinden ve işlerine karışmadığından
onu hep birlikte elüstünde tutup ona başüstünde yer ver-
diler. Berber Hayri kısa sürede kendisini herkese sevdirmeyi başardı. Cezaevi görevlileri, yönetmeni, gardiyanlar
ondan memnundu. Böyle olunca da, başka hiçbir hükümlü-
ye tanınmayan ayrallıklar ona tanınmıştı. Berber Hayri,
düşmanı olmayan, bir ağır cezalı olduğundan, cezaevinin
her yanını, her koğuşunu özgürce gezebiliyordu.

Buraya gelişinin ayı olmadan Berber Hayri Cezaevi yö-
netmeninin karşısına çıktı, bir dileği olduğunu, siyasî ko-
ğuştakilerin yanına gidip gelmesine izin verilmesini diledi.
Siyasiler koğuşunda altı hükümlü vardı. Bu altı siyasî, ce-
zaevinin öteki hükümlüleriyle kesin olarak görüştürülmez-

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

di. Çünkü bu altı siyasî hükümlünün; hırsızlıktan, yolbağcılığından, sahtecilikten, soygundan, dolandırıcılıktan, insan öldürmeden, kalpazanlıktan, devlet malı çalmaktan, rüşvetten, ve daha türlü bin türlü suçlardan cezalandırılmış olan burdaki yüzlerce hükümlüye propaganda yaparak onları doğru yollarından ayıracaklarından, kendi bozuk düşüncelerini onlara da bulaştıracaklarından çekinilirdi. Berber Hayri işte bu kerte tehlikeli olan o altı kişiyle konuşup görüşmek istiyordu. «İyi ama Hayri oğlum, ya sana da bulaşırsa o kirli düşünceleri...» «Ben bile ben iken, onlarla sık konuşmaktan sakınırım,» «Sonra yazık olur sana evladım, gençliğine yazık olur...» Sözüünün sonu olan «ki her ne kadar asılacaksan da...» bölümünü yönetmen söylemeyip içinden geçirdi yalnız.

Cezaevi yönetmeni niçin onlarla görüşmek istediğini sorduğunda, Berber Hayri salt merak nedeniyle bu isteği duyduğunu söyledi. Yönetmen, nasıl olsa asılacak bir adamın, altı siyasî suçluyla görüştüktan sonra yada görüşmeden önce asılıp ölmesi arasında hiçbir ayırım olamayacağını yumuşak bir dille anlatmaya çalıştı. Bununla birlikte, nasıl olsa asılacak bir hükümlüye siyasî koğuştakilerin yapacakları propagandanın pek de zararı olamayacağını düşünüp, o güne dek disiplin bozucu hiçbir davranışta bulunmadığından, istediğini reddedip de azdırmamak için Hayri'nin siyasîler koğuşuna girip çıkmasına izin verdiyse de, ordakilere kendisine bulaşabilecek zararlı düşünceleri öteki hükümlülere aşılammamak için orda konuşulanları başkalarına aktarmamasını istedi.

Berber Hayri'nin siyasîler koğuşundakilerle konuşmak isteşi, cezaevi yönetmenine söylediği gibi salt merak yüzünden değildi. Berber Hayri zindanda kaldığı sürede o zamanadek hiç duymadığı bitakım duygularla dolmuş, bu duyguları, bilincinde bile olmadan dışa vurmayı gereksinmişti. İlkın bu acılı duygularını, sözlerini de ezgisini de bir daha tekrarlayamayacağı yanık türküler olarak zindanda

söylerken, sonradan bu türkülerin sözlerini yazmaya başladı. İşte böylece şiir yazmaya başlamış oldu. Siyasiler koğuşundaki altı kişiden birinin şair olduğunu duymuştu. Bu şaire kendi şiirlerini okutmayı, onun şiirlerini okumayı ve ondan nasıl şiir yazılacağını öğrenmeyi istiyordu. Bu isteğini cezaevi yönetmenine söyleseydi, onun, şiir yazdıktan sonra ölmekle, hiç şiir yazmadan ölmek arasında bir ayrım olamayacağını, nasıl olsa yakında asılacak birinin şiir yazmasının bir işe yaramayacağını anlatmaya çalışacağını biliyordu.

Berber Hayri, saygılı bir ürkeklikle siyasiler koğuşuna girdi. Altı siyasî hükümlüden biri gazete, ikisi kitap okumakta, biri de yazı yazmaktaydı. Biri hela aralığındaki taşları siliyor, biri de patates soyuyordu. Selam verip kendisini tanıttı. Ne cezaevinde, ne dışarda hiçkimse Hayri'yi bu denli iyi karşılamamıştı. Gazete okuyanın işçi, kitap okuyanın şair, yazı yazanın da memur olduğunu öğrendi. Patates soyan da işçiydi, yerleri silen üniversite öğrencisiydi.

Hayri sıklıkla onların yanına gidiyordu. Onlarla konuşup konuşuyor, hiç bilmediği yepyeni bir dünyaya girmiş oluyordu. Yaşlı işçi olanına öbürleri Ustam dedikleri için, Hayri de ona Ustam diyordu. Ustam yaşlıydı, saçları apaktı. Ama dinçti. Kısa boylu, geniş omuzlu, kalın gövdeliydi. Yaşlı bir meşe ağacı gibi sağlam duruyordu. Kısa parmaklarının uçları küttü. Onu hiç görmediği babasının yerine koymak istiyor, Hayri içinden ona baba demeyi geçiriyordu. Tanıştıkları gün, ne iş yaptığını sorup da, Ustam işçi olduğunu söyleyince, Berber Hayri bu denli çok şey bilen kişinin bir işçi olamayacağını düşünüp, «Etağfurullah...» deyince, Ustam gülümsemiş, Hayri'ye işçiliğin nasıl övünç veren, onurlu bir uğraş olduğunu kısa sözlerle anlatmıştı. Küt uçlu kısa ve kalın parmaklı ellerini uzatıp «Dünyayı biz kuruyoruz, her ne varsa biz yapıp yaratıyoruz; iyilikleriyle kötülükleriyle bizim bütün bunlar...» diye övünürken Ustam sesince büyüyordu. Sonraki konuşmalarında Ustam'

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

ın bir zamanlar sanat okullarında öğretmenlik de ettiğini öğrenmiş, ama işçi olduğunu söylemekten kıvandığını anlamıştı.

Yaşamında gerçek saygı duyduğu, içten sevdiği ilk insan o altı kişi olmuştu. İlk günler Berber Hayri, cezaevi yönetmeninin etkisiyle kendisine bulaşacak zararlı düşüncelerden ürkmüştü. Ama havadan sudan konuşulurken Berber Hayri hiç bilinmedik şeyler öğreniyordu.

Berber Hayri'nin şiirleriyle de, dertleriyle de en çok ilgilenen Ustamdı. Yazar olanıysa, konuşmalara pek seyrek katılıyor, durmadan okuyup yazıyordu. Berber Hayri onlarla birarada olmaktan çok mutluydu. O denli başka bir dünyaya dalmış, kendisini öylesine şiire vermişti ki, Yargıtayca onanan idam kararının Meclis'te de onaylanmak için sırada beklediğini, yakında asılacağını bile unutmuştu; o türlü kötü şeyleri düşünmez olmuştu. Çünkü yaşamında ilk olarak bir işe yaradığı, işe yarar bir iş yaptığı, yararlı olduğu duygusuna kapılmıştı.

Siyasiler koğuşuna istediği zaman gidebilmek için izin almıştı, ama oraya hep çekine çekine giderdi. Onları tedirgin edecekmiş gibi gelirdi. Hatta bikez bunu Ustam'a açık açık sormuştu. Ustam o tatlı gülümseyişiyle Hayri'nin gelişinden memnun olduklarını söylemişti. Kimileyin siyasî koğuşa gittiğinde, ordaki altı kişiden hiçbiri konuşmadan kendi işini yapmakta olduğundan, böyle zamanlarda Hayri, selam verdikten sonra biyana çekilip oturur, onlar konuşmaya başlayınca dek o da suskun dururdu. O koğuşta, o insanların arasında, kimse konuşmazken bile bir erinçlik duyuyordu.

Ordakilerin Ustam dediği adamın adını merak ediyor, ama bitürlü soramıyordu. Bigün bunu kendiliğinden öğrenirdi. Yönetmenlikten bir işleme imzasını almak için gelen başgardıyan onu Ragıp diye çağırılmış ve resmî bir yazıyı imzalatmıştı. Ragıp Usta'nın bir halat fabrikasında ustabaşı olduğunu da bir konuşma sırasında öğrenmişti.

SURNÂME

Siyasî koğuştâ gördükleri, dinledikleri onu hep şaşırtıyordu. Oraya ilk gelişinde hela taşlarını silen delikanlının hep bu işi yaptığını sanmıştı. Oysa hergün başka biri yerleri silmekteydi. Bigün siyasî koğuşa girdiğinde o ak saçlı Ustam'ın eğilmiş yerleri sildiğini görünce,

— Aman Ustam, izin ver de ben sileyim... diyerek davranmış, ancak Ustam, çömeldiği yerden başını kaldırıp, her zamanki güler yüzüyle,

— Bugün temizlik nöbeti bende Hayri arkadaş. Yerleri silemez yaşa gelirsem, arkadaşlar bana sildirtmezler... demişti

İşte o zaman o koğuştâ her işin nöbetleşe yapıldığını ayırımsadı. Kimileyin memur olan yerleri siliyor, kimileyin de şair olan gazeteci... Elinden yemek pişirmek geldiği için olacak, salt yemeği pişiren işçi hiç değişmiyordu. Çay yapmak, sofrayı kurmak, bulaşıkları yıkamak da nöbetleydi. Daha da şaştığı, sabahları gazeteyi bile sırayla okumalarıydı. Bigün gazeteleri ilk okuyan, ertesi gün ikinci, daha ertesi gün de üçüncü olarak okuyordu.

— Ustam, sizin meydancınız yok mu? diye sormuştu bigün.

Cezaevinin yirmi otuz kişi yatan öteki koğuşlarında, bütün bu temizlik, gelgit hizmetlerini, ayak işlerini bir meydancıyla iki yada üç yardımcısı yapardı. Haftadan haftaya koğuştan para toplanıp meydancıya verilirdi. Meydancılar, gelirleri, gelen-gidenleri olmayan parasız kişilerdi. Onlar da meydancılıkla yollarını bulurlardı. Meydancıları bu türlü mahkûmlar içinden ağalar seçip görevlendirirlerdi.

O sıra Paşakapısının ağalığı Koç Rahmi denilen bir itin elindeydi. Bu Koç Rahmi, ufaktefek, sıska bir herifti. Azbuçuk Tophaneli İlhami'ye benzerdiyse de, ona göre karta kaçmıştı ve de onun gibi yürekli değildi. Kana susamış bir herifti, çok adam vurmuş, çok adam öldürmüştü de, hepsini de kancıklıkla, kalleşlikle vurup öldürmüştü. Son işi, — cinayete burda iş denilirdi — Beyaz Nuri denilen, bir

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

seksenbeş boyunda, otuzaltı yaşındaki bir yiğiti, onüç yıllık cezasını bitirip çıkmasına bir hafta kala, bir ziyaret gününü örgüteller arkasından anasıyla konuşurken, altı omuzdaşıyla birlikte arkasından hep birden çullanıp yirmüç bıçak yarasıyla yere sermesiydi. Cinayetden önce, tek dursun, cezaevini karıştırmazın diye, cezaevi müdürü cezaevinin berber salonunu işletme işini Koç Rahmi'ye vermişti. Koç Rahmi, cinayeti planlamış, altı omuzdaşını berberhaneye yerleştirmiş ve berberhaneden ziyaret yerine serbestçe geçtiğinden, tam Beyaz Nuri'nin ziyaret saatinde altı omuzdaşını Beyaz Nuri'nin üstüne üşüştürüp arkadan vurdurmuştu. Öyle bir kana susamıştı ki, aldığı yirmüç bıçak yarasıyla yere yıkılan Beyaz Nuri'yi elindeki usturayla pırasa doğrar gibi doğramaya başlamıştı.

Berber Hayri, Sultanahmet Tutukevinden Paşakapısı cezaevine geldiğinde, Koç Rahmi denilen kana susamış it de zindan cezasını bitirip çıkmış, biyandan o cinayetinin davası yürürken, o da ağa kıtlığında Paşakapısı cezaevinin ağası olmuştu. Berber Hayri gelince, bütün hükümlüler, ağalık rekabeti yüzünden nasıl olsa Berber Hayri ile Koç Rahmi'nin kapışacakları kanısındaydılar. Oysa Berber Hayri'nin ağalıkta filan gözü yoktu. Azçok biriktirdiği parası da vardı. Cezaevinin hiçbir pis işine bulaşmıyordu. Ne kumara karışıyor, ne inanodan pay alıyor, ne esrar ve eroin ve afyon satışından idamlık hakkı istiyordu. Koç Rahmi, Berber Hayri'nin bu istemezliğinden iyice işkillenmişti. Hayri'nin bu cezaevine gelişinin haftasında Koç Rahmi ona epiyce yüklü bir para gönderdi. Bu paranın her zaman da kendisine verileceğini söyledi. Berber Hayri, parayı getiren Koç Rahmi'nin adamına,

— Rahmi ağabeyim sağolsun, kendisine şimdilik hiç bir ihtiyacım olmadığını, olduğunda ilk başvuracağımın kendisi olduğunu söylersin... diyerek parayı geri gönderince Koç Rahmi'nin işkili daha da arttı. Demek ağalık postunda gözü vardı ve vuruşacaklardı.

Üç yıla yakın zaman içinde otuz yıllık hapisaneci gibi pişmiş olan Berber Hayri, durumu hemen kavramış ve ona göre de önlemlerini almıştı. Daha geldiği gün, Rahmi'ye dış bileyenlerden, ama daha da çok Hayri'nin onun hakkından nasıl olsa geleceğine inananlardan dört kişi, Berber Hayri'nin gönüllü adamı olmuşlardı. Adamı olmak kolay değil, onları beslemek gerekirdi.

Berber Hayri'nin Koç Rahmi'yi bir sınaması gerekiyordu. Böyle bir fırsat da çıktı. Bigün, ortayaşın üstünde bir hükümlü Hayri'ye gelip, daha yedi yıl cezası olduğunu, iki küçük çocuğu bulunduğunu, karısının da hasta olduğunu söyledi,

— Yolsuzum Hayri abi, beni koğuşlardan birine meydancı yap da yolumu bulayım... diye yalvardı.

Hayri araştırdı, adamın gerçekten yoksul olduğunu öğrendikten sonra, tahliye olacak bir meydancının yerine bu adamın meydancı olması için Koç Rahmi'ye haber gönderdi. Koç, hemen o adamı, hem de kendi koğuşuna meydancı yaptı. Bu, ya Hayri'den yıldığını, yada kalleşçe bir oyunu olduğunu gösteriyordu.

Ustam, Hayri'nin «Meydancınız yok mu?» sorusuna,

— Biz kendi işimizi başkasından daha iyi yaparız... diye yanıt verdi.

Aradan iki ay kadar geçmişti ki, siyasî koğuşa bir kişi daha verildi. Bu yedinci siyasînin gelmesiyle, siyasî koğuşun havasında bir değişiklik oldu. Komuna dedikleri ortaklaşa yemek sorunu yüzünden yeni gelenle aralarında anlaşmazlık çıkmıştı.

Hayri siyasî koğuşa gide gele yavaş yavaş ve kendiliğinden onların sorunlarını öğrenmeye de başlamıştı. Yedinci kişi gelmeden önce, ordaki altı kişi, varlıklarına yada gelirlerine göre her hafta komuna için para veriyorlardı. Herkes verebileceği parayı kendisi belirliyordu. Toplanan parayla kahvaltı yapılıyor, ıkl öğün yemek yeniliyor, günde üç kez de çay içiliyor, iki de gazete alınıyordu. Komuna

BERBER HAYRÎ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

için en çok para veren gazeteci olan şairdi. Gazetecinin verdiği para, Ragıp Usta'nın verdiği iki katıydı. Üniversiteliden hiç para almıyorlardı. Çünkü, parası da, geleni gideni de yoktu. Memur, Ragıp Usta'dan az para veriyordu. İşçilerden biri de, para veremiyor, eşinin ziyaret günleri getirdiği yiyecekleri komunaya bırakıyordu. Komunanın çok az bile olsa geliri de vardı. Okunmuş gazeteleri biriktirip kiloyla satıyorlardı. Cezaevinde her hükümlüye günde bir ekmek veriliyor, ama onlar altı günde dört ekmek yiyebiliyorlar, kalan haftada on-onbeş ekmeği de satıyorlardı. Bu gelirle komuna için yemiş alıyorlardı.

Yedinci siyasî bir işlem için müdürlüğe çağrıldığında o konuyu tartıştılar. Yedinci siyasî, komuna için para vermeyeceğini söylemişti. Bu adamı komunaya alıp almayacaklarını tartışıyorlardı. Gazeteci alınmasından, Ustam alınmamasından yanaydı.

Ustam,

— «Param olmadığı için veremem» demiyor ki bu adam, «Komunaya para vermem» diyor. Almamalıyız... diyordu.

Gazeteci de,

— O da siyasî hükümlü, hem de bizimle aynı maddeden... dedi.

— Ama içimizde onu tanıyanımız yok...

Çok tartıştılar. Hayri cankulağıyla onları dinliyordu. Hangisine hak vermek gerektiğini kestiremiyordu ama, duygusal olarak Ustam'ı tutuyordu. İşçilerden biri Ustam'dan yana olduysa da, açsılık yapan işçiyle, memur ve üniversiteli gazeteciden yana oldular. Sonunda oya koydular. Oylama sonunda, hiç tanımadıkları yedinci adamı da, para ödemedi komunaya almaya karar verdiler. Biraz sonra yedinci adam müdürlükten geldi. Ustam, tartışmalarda hep konuşmaları yöneten başkan olduğundan, kararı adama açıkladı:

— Komunaya para vermediğine göre, demek paran yok

SURNÂME

yada çok az... Arkadaşlarla karara vardık, senden para almayacağız... Ama birlikte yiyeceğiz.

Adam, az görülür bir hışırıklıkla,

— Ben kendi yemeğimi kendim yerim... dedi.

Bir susma oldu.

Hayri, artık eski Hayri değildi. Elinde olmadan, şöyle bir yekindi... Ama bu, onların kendi sorunlarıydı.

Ustam,

— Sen bilirsin arkadaş, dedi, öyleyse bulaşık, yemek nöbetine de girmezsin, ama temizlik nöbetine gireceksin.

— Ben nöbete möbete girmem...

— Ama burasını hep birlikte kullanmak zorundayız. Bir oda, bir sofa, bir hela, bir musluk...

— Anlamam...

Berber Hayri nerdeyse patlayacaktı, kendini zor tuttu.

Yedinci adama karısı hergün dışardan yemek getiriyor, o da, tek odada oldukları için, öbürlerinin gözü önünde tekbaşına yemeğini yiyordu. Ne odayı, ne sofayı, ne helayı silip süpürüyordu.

Yedinci siyasi, bir fabrikada kamyon şoförüymüş. Etlisiyle tuzlusuyla tatlısıyla tıkınıyordu. Öbür altı kişi çok kez tek kap yemek yerdi, o da yine çok kez etsiz olurdu.

İki ay geçti geçmedi, yedinci adama dışardan yemek gelmez oldu. Karısı da ziyaretine gelmiyordu. Cezaevlerinde hiçbir şey gizli kalamaz. Yargıtay cezasını onaylayınca, şoförün karısı da boşanma davası açmıştı, buyüzden şoförün ziyaretine de gelmiyordu. Şoför ancak birkaç gün dayanabilirdi. Günün birinde kendiliğinden nöbete girdi. Temizlik yaptı, bulaşık yıkadı, sovan soydu. Ama onu yine de komunaya almadılar. Berber Hayri'nin de orda bulunduğu bigün Ustam ona,

— Arkadaş, sen Kızılay yemeği alacaksın!.. dedi.

Berber Hayri, tanıdığındanberi ilk kez Ustam'ın bir tutumunu beğenmemişti. Bir aptalı cezalandırmak, hiç Ustam'a yakışır mıydı?..

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

Yemek saatlerinde onların yanında olmak istemezdi. Ama o gün özellikle bekleyip yemek zamanına kaldı.

Yedinci siyasî, Kızılay yemeği almaya giderken Ustam seslendi ona:

— Arkadaş, mutfaktan büyük tası al da git...

Hayri, olanları, olacakları dikkatle izliyordu. Eskiden olduğu gibi terslik etmeyen yedinci siyasî, Ustam'ın dediğini yaptı. Az sonra da, tası Kızılay yemeğiyle dolu döndü. Ustam, aşçılık yapan işçiye,

— Arkadaş, dedi, bundan böyle hergün Kızılay yemeği alınacak. Sen o yemeği bizim yemeğe katarsın. Olur mu?

— Olur, dedi aşçı, olduğu gibi yenecek yanı yok ama, ne de olsun.. azbuçuk yağı, tuzu, salçası, tanesi var gene... Bizim yemeğe katarız.

Bu tutumluluğa Berber Hayri çok şaşmıştı.

Sofra kurma, bulaşık yıkama nöbeti o gün Ustam'daydı. Ustam sofrayı kurdu, tabakları çatalları dızdı, sürahiyle bardakları getirdi, koca tencereyi de masanın üstüne koyup,

— Buyrun arkadaşlar... dedikten sonra ayrıca Hayri'ye de,

— Buyur Hayri arkadaş... dedi.

Berber Hayri o güne dek onların yemek çağrısına peki dememişti. Yemek zamanları orda olmamaya özen gösterirdi. O günse,

— Sağol Ustam, deyip masaya çöktü.

O gün komuna sofrasına iki yeni adam daha katılmış oldu: Yedinci siyasîyle Hayri. Hayri konuktu, yedinci siyasî de bundan böyle, yoksullara verilen Kızılay yemeğinden hergün alarak komunanın ortaklarından oluyordu. Ragıp Usta, Berber Hayri'nin gözünde bikez daha büyüdü.

O öğleyin etsiz patates yemeğiyle pilav yediler. Berber Hayri o öğle yemeğinde komuna yemeği yemekle onurlandığını duydu, sanki yücelmiş gibi oldu.

Hayri bigün de onların cigara üstüne tartışmalarına ta-

SURNÂME

nık olmuştu. Tartışma oldukça sert geçmişti, öyle ki, sonunda bir kavga çıkacağını bile düşündü Hayri. Üniversite öğrencisiyle genç işçi, bir de komunaya sonradan katılan şoför, daha ucuz olduğu için hepsinin köylü cıgarası içmesini öneriyordu. Onların önerilerine göre herkese günde on köylü cıgarası verilecek, cıgaradan artan para komunaya eklenecekti. Hayri'nin en çok dikkatini çeken şey, köylü cıgarası içilmesini öneren üçünün de komunaya para vermeyenlerden oluşuydu. Gazeteci, herhalde komunaya en çok parayı kendisi verdiği için olacak.

— Bu konuda Ustam'ın düşüncesi herneyse ben ona katılacağım... dedi.

Hayri, baştan ayağa kulak kesilmişti. Ustam ağır ağır konuştu:

— Arkadaşlar, cezaevlerinde komunanın para sıkıntısı-na her düştüğünde bu cıgara konusu da aynen böyle açılır.

«Hiç içilmesin» diyenler bile olur. Kolay değil alışkanlıktan vazgeçmek. Hiç vazgeçilmez değil, ama çok zor. Kimsenin kimseyi bu zora sokmaya hakkı yok, zaten biz burda iyice zordayız. «Cıgara içilmesin» diyenlerin, sonradan gizli gizli helada cıgara içtiklerini de gördük. Yani, demek istiyorum ki cıgara bir alışkanlık... Arkadaşımız pahalı cıgaraya alışmış. İsterse kendisi köylü cıgarasına da döner, ama bunu arkadaşımıza önermek, bana kalsa hiç doğru değil. Bikez cıgara değiştirmeden, yenisine alışana dek çalışamaz olur, yazamaz, okuyamaz, okuduğunu anlayamaz olur. Sonra da, cıgarasını değiştirmeden sağlığı da bozulur. Söyledim size, şimdiye dek tecrübelerimiz göstermiştir ki, bu cıgara konusunu fazla kurcalamak iyi değildir.

Oya konuldu. Ragıp Usta'nın önerisi kazandı. O zaman gazeteci,

— Alıştığım cıgarayı içmeme izin verdiğiniz için teşekkür ederim, dedi, şimdi de benim bir önerim var. Günde iki paket cıgara içiyorum. Köylü cıgarasıyla içtiğim cıgaranın farkını ayrıca komunaya vereceğim...

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

O çok sert başlayan tartışmanın böylesine tatlıya bağlanıp uyuma varılmasına Berber Hayri çok şaşıtı. Hele o komunaya hiç para vermeyenlerin önerisine karşı «Hastir len, beş beş para mı veriyorsun da, herkesin içtiği cıgaraya karışıyorsun...» denilmemesi Hayri'yi büsbütün şaşırtmıştı. Demek bu dünyada bu işler böyle de olabiliyordu.

Hayri, yazdığı şiirleri okusun da kendisine yol göster sin diye gazeteciye veriyordu. Şiirlerini nasıl bulduğunu sorduğunda her kezinde gazeteci ona,

— Yaz, yaz Hayri arkadaş, yaz!... diyordu.

Bigün Hayri ona, şair olup olamayacağını sordu. Bir şiir kitabı bastırabilir miydi? Yoksa hiç beceremiyor muydu? Şiirden vazgeçmeli miydi?

Gazeteci şu yanıtı verdi: Şiirden vazgeçmemeliydi. Şiir yazmayı sürdürmeliydi. Şair olmaya, şiir kitabı yayınlamaya gelince... Her ülkede, onbinlerce, yüzbinlerce kişi keman çalar, piyano çalar, yada başka çalgılar çalarlar. Ama bunların hepsi de piyanocu, kemancı değildir, hepsi de ille konser vermeye kalkmazlar. Ne var ki, kendileri de bir çalgı çaldıkları için, çalgı çalmayanlara göre, müzikten daha çok zevk alırlar, dinledikleri konserleri daha iyi anlarlar. Zevk almak, bişeyden anlamak az şey midir? Şiir de böyleydi işte... Şiir yazan herkes ille de şair olmaz, ama yazmayanlara göre şiirden daha çok zevk alır... Şiirle hiç uğraşmayanlar, o zevki tadamazlar ve bunun ne büyük eksiklik olduğunu bile ayımsayamazlar...

Gazeteci Hayri'ye okuması için şiir kitapları da veriyordu.

Berber Hayri, siyasi koğuştaki bu insanlardan, sanki hiçbirşey öğrenmiyormuş gibi, öğrendiklerini hiç ayımsamadan, ne çok şey öğrenmiş oluyordu. Her öğrendiğini, ayrı bir öğrenme çabası göstermeden, yaşayarak kendiliğinden öğreniyordu, tıpkı bir çocuğun anadilini öğrenmesi gibi...

Siyasi koğuştakilerin zamanı, kendi yaptıkları belirli bir izlence içinde geçiyordu. Hergün öğle yemeğinden sonra

dinleniyor yada uyuyorlar, daha sonra, önceden saptadıkları bir konu üzerine ya tartışıyorlar, yada içlerinden biri, çalışıp hazırlandığı bu konu üzerine konuşuyordu. O konuşmaları Berber Hayri tastamam anlayamıyor, ama çok şeyler seziyordu. Özellikle, genç işçiyi, gazeteciyi, bir de üniversitelinin konuşmalarını pek iyi anlayamıyordu. Söyledikleri sözcükler çok yabancı geliyordu. Ama Ustam, ne denli yalın, kolayca anlaşılır biçimde anlatıyordu. Ustam'ın öğle sonrası konuşmalarından biri Hayri'ye çok ilginç gelmişti. «Sonsuz değişim yasası» diye bişeyden söz etmişti Ustam. Doğanın ve toplumun nasıl sonsuzca sürekli değişmekte olduğunu uzun uzun, hem de örnekler vererek anlatmıştı. Herşey, var olan herşey, her düşünce, birbirine karşıt iki şeyin bileşimiydi. Varolmak demek, iki karşıt şey olmak demekti, bişeyin karşıtı da olması demekti: Olumlu-olumsuz, ak-kara, tez-antitez... Karşıtlar sürekli savaşım içinde yokolurken yeni bir bileşim çıkıyordu ortaya. Her yeni bileşim de, kendi karşıtının tohumunu içinde taşıyordu. İşte varlık buydu, doğa buydu, tarih buydu... Ustam, varlığın nasıl bir sonsuz değişim olduğunu bikaç gün üstüste anlatmıştı. Cansız sanılanların bile içlerinden sonsuzca değişmekte olması Hayri'yi çok şaşırttı. Hele insan, bu sonsuz değişkenlerin en değişken olanıydı.

Hayri o konuşmaları dinledikten sonra yorgunluk duyuyor, sonradan o konular üstünde hep düşünüp duruyordu.

Düşüncelerle yorgun geç saatte uyduğu bir gece, geceyarısından sonra Berber Hayri yatağında inlemeye, çırpınmaya, ne demek olduğu anlaşılamayan seslerle bağırmaya başladı. Titriyor, yatağın içinde kendini ordan oraya atıyordu. Nerdeyse, üst katında yattığı ranzadan yuvarlanacaktı. Öyle bağırdı ki, kendi koğuşundakilerden çoğu uyandıktan başka, koridorun üstündeki Koç Rahmi'nin de yattığı öteki koğuştakiler de uyandı. Hayri'yi koruyan dört adamından ikisi, Hayri'nin ranzasının iki yanındaki ranzada yatıyorlardı. Öbür ikisi de kapı ağzının iki yanındaki ranzadaydılar.

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

Hayri'nin bağırıp çağırmasına ilkin onlar uyanmışlardı. Önce hastalanıp sancısı, ağrısı olduğunu sandılar. Ama gördüler ki, Hayri uykusunda çırpınıp bağırmaktadır. Koğuştakilerden Abduraman Hoca,

— Uyandırın, uyandırın çabuk... diye akıl verdi.

Bu Abduraman Hoca, bir tarikat ehli kişi olup gayetle dindar, abdestsiz yere basmaz, beş vakit namazını kıldıktan başka, boş zaman bulunca da nafile namazları kılardı. Sürekli tesbih çeker, fısıfısıf dualar okuduğundan dudakları kıpırkıpır kıpırdar, buyüzden bıyığı sakalı da oynar dururdu. Üç karısı, yedi oğlu, sayısını kesin bilemediğince torunları vardı. Zengin bir adamdı. Buyüzden cezaevinde el üstünde tutulurdu. Koç Rahmi'nin koruduğu kişilerdendi. Abduraman Hoca da, Koç Efendi, dediği Koç Rahmi'nin paraca olsun, yiyecek giyecek gibi malca olsun, her isteğini yerine getirirdi. Abduraman Hoca'nın hocalığı da, tarikata bağlanması da cezaevine girişinden sonraydı. Suçu ağırdı. Üç karısının üstüne taze gelin almak istemiş, anababası razı gelmeyince, kız de istemezlenince, adamlarına kızı kaçirttırmış, bu kaçırma sırasındaki vuruşmada kızın ağabeyisiyle bir akrabası da ölmüştü. Adam öldürtmek, kız kaçirtmak... Suçu bunca da kalmamıştı. Kız, yaşlı herife teslim olmak istemeyince, besbelli boğa gibi azmış olacak ki, kızı boğmuştu. Cezaevine düştükten sonra, kısa bir cezayla orda bulunan bir hocanın etkisinde kalmış ve kendini hepten dine imana vermiş, sakal salmış, tesbihi elden düşürmez, başı secdeden kalkmaz olmuştu. Dört yıldanberi kaldığı bir taşra cezaevinden isteğiyle geldiği bu cezaevinde yatıyordu.

Abduraman Hoca,

— Uyandırın, uyandırın çabuk! deyince, Hayri'nin başucunda şaşkın duran dört adamından biri,

— Hayri ağabey, Hayri ağabey... diyerek dürttü.

Düşmanlarıyla çevrili olduğunu bilen bir hükümlüye hiç yapılmaması gereken şeydi bu. Hayri birden uyanıp da, bütün koğuştakilerin ayakta olduğunu görünce, kocaman ko-

SURNÂME

caman büyümüş gözlerle çevresindekilere baktı. Gördüğü korkulu rüyanın etkisi ve uyku sersemliğiyle, düşmanlarının kendini öldürmek için gece vakti baskın verdiklerini sandı. Hiçkimsenin ummadığı ve ondan beklemediği bişey yaptı. Bütün cezaevinde yankılanan bir nağra salıp, birden sol yumruğunu ranzanın arkasındaki duvara vurdu. Yumruğunu duvara çarpmasıyla, beyaz badanalı duvarın sıvası döküldü, alttaki bağdadi tahtaları ortaya çıktı. Koğuştakiler, ne oluyor diye şaşkınlıkla bakıyorlardı. Hayri, ince bağdadi tahtalarının üzerine bir yumruk daha indirip sıvaları iyice dökünce, elini açılan oyuğa sokup, ordan bir tabanca çıkardı. Demek, olası saldırılara karşı kendini savunmak, yaşamını korumak için gereken önlemleri almıştı. Sıva altındaki duvar içinin, Hayri'nin zulası olduğunu o zamana dek kimse bilmiyordu. Daha bir hafta önce bir sabaha karşı candarma baskın vererek koğuşlarda silah araması yapmış, pekçok bıçak, şiş, falçata ve bir de tabanca ele geçmiş, ama Berber Hayri'nin hiçbir silahı yakalanmamıştı. Sıvayı kazıyıp altına tabanca zula edeceği, sonra da yeniden sıvayı bellisizce sıvayacağı kimsenin aklına gelmemişti.

Bu sırada, Hayri'nin de aklı başına gelmiş, korkunç rüyanın etkisinden kurtulmuş olacaktı ki, tabanca elinde, alçak sesle,

— Ne oluyor? diye sordu.

Adamlarından biri,

— Bişey yok Hayri ağam, dedi, uykunda bağırıp çırpınıyordun da, uyandırılım... dedik.

Hayri, tam hapisane ağaları edasıyla,

— Haydi yatın, yatın!.. dedi.

Berber Hayri'nin duvarın bağdadi tahtaları arasından tabancayı çıkarmasıyla, Abduraman Hoca'nın ranzanın altına sinmesi bir olmuş, kimse görmeden ordan da sıyrılıp Koç Rahmi'nin koğuşuna süzülmüştü. Gürültüye patırtıya o koğuştakiler de uyanmışlardı. Hapisane ağası dediğin, her an can korkusu içinde olduğundan Koç Rahmi zaten çakal

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

uykusunda olurdu. Koç Rahmi, Berber Hayri'nin baskın vereceğini sanmıştı. Hele Abduraman Hoca'dan, duvardaki zulasından makine —yani tabanca— çıkardığını da öğrenince, bu işi artık uzatmamak, en kısa zamanda bitirmek gereğini anladı. Hayri'nin işini bitirmeliydi.

Berber Hayri giyindi, silahlarını kuşandı, koridora çıktı. Volta atmaya başladı. İki adamı, koğuşta tetikte beklerken, iki adamı da Hayri'nin biriki adım arkasından volta atmaktaydılar. Hayri onlara,

— Hadi gidin yatın... dedi.

Tekbaşına volta atıyordu. Olacak şey değil, bu Berber Hayri'de mangal kadar yürek vardı. Hele, bir yumrukta duvar sıvalarını yıkıp zulasından makineyi çıkarınca, Hayri gözlerinde iyice büyümüştü. Ağa dediğin ağa, işte böyle olurdu; yürek dersen yürek, bilek dersen bilek... Ama deneyimli eski ve yaşlı hapisaneciler, ağalığın yiğitlikle süremeyeceğini, bu cezaevlerinde kalleslikle, kancıklıkla, puştlukla çok yiğitlerin başının yendiğini anlatıp duruyorlardı.

O gece Hayri, sabaha dek koridorda volta attı. Koç Rahmi'yle adamları da sabaha dek uyumayıp tetikte beklediler. Koç Rahmi'yle adamları tatlı can derdindeydiler. Oysa Berber Hayri, gördüğü korkunç rüyanın etkisindeydi. Sabahı zor etti. Koğuşların kapıları açılınca erkenden siyâsî koğuşa gitti. Hayri'deki olağanüstülüğü hemen sezen Ustam,

— Hayri arkadaş, sende bir hal var, nedir? diye sordu.

Hayri, başını eğip susunca, Ustam onun kendisiyle yalnız konuşmak istediğini anladı. Koluna girip sofaya çıkardı.

— Anlat Hayri arkadaş...

Hayri fısıldar bir sesle,

— Benim hangi suçtan ceza yediğimi biliyor musun Ustam? dedi.

Ustam da herkes gibi duymuştu.

— Az bişey biliyoruz, dedi.

SURNÂME

Hayri,

— Dün gece rüyamda onu gördüm, dedi.

— Kimi?

— Boğduğum çocuğun babasını...

Sesi titriyordu, gözleri buğulanmıştı. Sofadaki tahta sıraya yanyana oturdular. Rüyasında o çiğil mavi gözlü herifi görmüştü, yine eskiden olduğu gibi Hayri'yi zorluyordu. Olay, Sultanahmet tutukevinin hamamında geçiyordu. Hayri, ağalık zamanındaydı. Şiş çekmiş, çıyan suratlı herifin üstüne atlayacaktı ki, o adam birden Kürt Kâmil oluverdi. Kürt Kâmil de bıçağını çekmişti. Birbirlerine girmişlerdi ki, annesi ikisinin arasına giriverdi. Annesinin kucağında bir çocuk vardı, çocuk ölüydü. Bu çocuk, Hayri'nin boğduğu çocuktü. Anası Hayri'ye yalvarıyor, şişi vurmasına engel oluyordu. Ne zaman şişle saldırsa, anası önündeydi kucağındaki ölü çocukla birlikte... Şiş, anasını yaralar korkusuyla, bitürlü Kürt Kâmil'i vuramıyor, ama Kürt Kâmil durmadan Hayri'yi bıçaklıyordu. İşte bu sırada yatakta çırpınmış, inlemiş, bağırılmış olmalıydı.

Hayri, rüyasını anlattıktan sonra ağladı, hıçkırıklarını zor tuttu.

Ustam, ona gerçek suçlu olmadığını, gerçek suçlunun kim olduğunu uzun uzun anlattı. Ötedenberi cezaevinin gediklileri, dışarda ellerini kollarını sallayarak gezen gerçek suçlulara cezaevinde vekalet ettiklerini söylerlerdi. Ustam'ın söylediği gerçek suçlu bu da değildi. Gerçek suçlu, suçu ve suçluyu yaratan nedenlerdi. Evet, suç işlenmişti, ama yine de suçlu sayılmamalıydı.

Hayri, Ragıp Usta'nın elini öptü.

Siyasî koğuştan çıktığında, orta meydancısı,

— Hayri ağabey, Müdür Bey seni istiyor... dedi.

Cezaevi yönetmeni, yaşlıca, emekliliğine az kalmış bir adam olduğundan cezaevinde bir sızıltının çıkmasını istemiyordu, iyi de bir yöneticiydi. Odasına giren Hayri'yi koltuğa oturttu.

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

Dün geceki olaylar, elbet sabah erkenden yönetmene duyurulmuştu. Bunu Hayri de bilirdi elbet. Ama yönetmen, hiç bilmezden gelip dün geceki olaydan söz etmedi. Kullanılmamış olsa bile, tabancalar, bıçaklar iki koğuştaki ortaya çıktığına göre, bu Hayri belası ile Koç Rahmi belası boş durmayacaklardı. Burda kavgalar hep çıkar yüzünden olduğuna göre, Berber Hayri'ye bir kazanç yeri bulmak gerekiyordu.

— Oğlum Hayri, dedi, senden çok memnunum. Cezaevinin hiçbir disiplinini bozmadın bugüne dek. Gelgelelim, senin cezan ağır... Sana burda bir geçim yolu bulmak gerekir. Çok düşündüm, senin zanatın berberlik olduğuna göre, cezaevinin berberhanesini sen işlet, diyorum.

Gerçek amacı, berberhaneyi ona vermek değil, bikaç gün sonra Sultanahmet tutukevine gönderileceğini bildiği için, o zamana dek bu belayı uysallaştırmak, uyutmak istiyordu.

— Sağol Müdür Bey, yapamam... dedi Hayri.

— Neden oğlum?

— Oraya gözünü dikmiş çok aç kurt vardır, ben başımı belaya sokmak istemiyorum.

Bunları söylerken biyandan da, kendiliklerinden kapılanmış olan dört adamının da nasıl geçineceklerini düşünmüyor değildi.

Yönetmen, adı ağaya çıkmış idamlık bir kabadayının, onun bunun saçını sakalını kesmek istemeyişini doğal sayıp,

— Oğlum Hayri, dedi, sen kendin tıraşa sıvanmayacaksın ki... İstedğin adamları berber olarak koy oraya... Sen yalnız çalıştıracaksın.

— Yok, dedi Hayri, ben tıraş etmekten yüksünmem, kendim de tıraş ederim... Benim mesleğim bu...

Yönetmen çok üsteledi, Hayri de kabul etti. On gün sonra berberhaneyi teslim alacak, işe başlayacaktı.

Yönetmen, on güne kalmadan, nasıl olsa Berber Hayri'

SURNÂME

nin burdan gönderileceğini, onun için gelmiş olan yazıdan biliyordu. Hele, bir hır çıkartmadan onu burdan sepetlesin, gerisi kolay...

Hemen o gece, candarma koğuşlara büyük bir baskın daha verdi. Koğuşlar didik didik arandı. En çok arananlar da, Hayri'nin dört adamıydı. Bu aramanın yapılacağını kesinlikle bilen Hayri, usta bir hapisaneci olarak gereken önlemlerini almış, öz adamlarının hiçbirine silah vermemişti. Candarma çavuşu tüfek dipçiğiyle duvarları döğüyor, içeri boşmuş gibi ses gelirse, kuşkulandığı o yerlerde duvarları açtırıyordu. İki gece önce, Hayri'nin tabanca çıkardığı delikse, çoktan doldurulup sıvanmış, eski sıvadan hiç ayırt edilmez olmuştu. Bu arama-taramada yine epiy çivi, sustalı, şiş, bıçak bulunduyse da, Hayri'nin hiçbir silahı ele geçmedi. Töre gereği, idamlıkların üstüne pek gidilmezdi. Berber Hayri'yi de buyüzden pek zorlamamışlardı. En iyisi, uyur yılanı uyandırmamaktı.

Koç Rahmi, Berber Hayri'nin işini bitirmek için kalleşlik ağını kurmaktaydı. Abduraman Hoca'ya da, Hayri'yle yakınlık kurmasını söylemişti. Abduraman Hoca'nın görevi bununla da bitmiyordu. İnfaz savcısına bir de ihbarda bulunmuştu yine Koç Rahmi'nin kışkırtmasıyla. Bu ihbarda, öteki hükümlülerle konuşup görüşmeleri kesinlikle yasak olan siyasîlerin, kimi hükümlülerle özgürce ilişki kurdukları bildiriliyordu. Siyasîler, zehirli düşüncelerini yaymak için propaganda yapıyorlardı. Müdür de buna gözyumuyordu.

İhbarı alan savcı hemen siyasîlerin koğuşunu gezmiş, okudukları kitaplara bakmış, yazılarına, notlarına göz gezdirmiş, ordan çıkıp Yönetmene kesin olarak siyasîlerin öbürleriyle ilişkisi olmamasını bikez daha buyurmuştu.

Yönetmen içinden, ah şu Hayri'nin Sultanahmet'e gidiş buyruğu çıksa bir, diye dua ediyordu. O gitse, başı dinç olacaktı. Hayri'nin burdan gitmesi demek, idam gününün daha da yaklaşması ve kesinleşmesi demekti.

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

Koç Rahmi'nin isteğiyle değil yalnız, bundan daha da çok, yaptığı muhbirliğinin ezikliğinden ve korkusundan, Abduraman Hoca, Berber Hayri'yle dost olmaya çalışıyordu. Onu öğle yemeğine çağırmıştı. Bu bir yemek şöleniydi: Tavuk kızartması, içli pilav, bol salata ve hamur tatlısı ve de bol bol ayran... Abduraman Hoca'nın salt kendisine hizmet eden özel iki adamı vardı. Yemek sırasında bu iki adam hizmet için fıldır fıldır dönmüşlerdi. Abduraman Hoca, ağzı laf yapan, tatlı konuşan, sözünü dinletmesini bilen bir adamdı. Anlatırken ağzının içine baktırıyordu. O öğle yemeğinde Hayri'ye çok güzel şeyler anlatmıştı. Hele kahvelerini içerlerken anlattığı olayın iyice etkisinde kalmıştı Berber Hayri. Bu anlatıyı, o da Ustam'a anlatmalıydı. Çünkü bu anlatıda, alınacak ders vardı.

Öğlen sonrası, siyasîlerin dinlenme saati bittiğinde, kantine gidip, kantinciye siyasîlerin koğuşuna on kilo üzüm göndermesini söyledi. Daha önce de iki kez domates göndermişti. Ragıp Usta, bunları göndermesinin gereği olmadığını söyleyince,

— Ama ben sizin sıklıkla çayınızı içiyorum, yemeğinizi de yedim... demişti.

On kilo üzümü gönderdikten az sonra kendisi de siyasîler koğuşuna gitti. Abduraman Hoca'dan duyduklarını, o da burda hepsine anlatmak istiyordu. Bu içinden geliyordu. Çünkü o, onlar gibi tartışmaya giremez, hazırlanıp konuşma yapamazdı, ama işte bu güzel ve ibretli olayı anlatabilirdi. Böyle bir olayı, ilk kez onların hepsine birden anlatacağı için de içinden sevinçliydi.

— Çok ibret alınacak bir olay anlattı bana, Abduraman Hoca derler bizim koğuşta bir adam... Ama çok bir ibretli ve ders alınacak ve hisse kapılacak bir olay... Hem de, onun dediğine göre gerçekten olmuş...

— Neymiş o? diye sordu Ustam.

Hayri anlatmaya başladı. Yedi siyasî de onu dinliyordu. Abduraman Hoca nasıl anlattıysa, sözcük sözcük kafa-

SURNÂME

sına saptamış olduğu gibi anlatıyordu.

«Bir zamanlar İttihatçılar varmış, İttihatçılar diye bir parti bunlar. Eskiden, daha Birinci Dünya Savaşı patlamazdan önce... Bu itttihatçıların kurduğu hükümet iş başında. O zamanlar İttihatçıların Musa Kâzım Efendi denilir bir şeyhülislamı varmış.

Bu Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin taşrada yaşar bir dostu varmış, bu dostunun da çocukları çok, hepsine bakamıyor, yetişemiyor. Oğullarından en akıllısına yol parası verip,

— Hadi oğlum, demiş, sen İstanbul'a git, Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi amcanın huzuruna var. Benden selamı ilet. O gönülsüz bir adamdır, eski dostunu unutmamıştır. Benim seni bundan böyle okutmaya gücümün yetmediğini söyle. Durumumuzu anlat. Sana bir yol göstereyim...

Delikanlı İstanbul'a gelmiş, arayıp sormuş. Şeyhülislam Musa Kâzım Efendi'nin evini bulmuş. Gitmiş evine, ben falancanın oğluyum, demiş. Eski töreye göre, kapıdan girince ayakkabısını çıkarmış ayakkabılıktaki Musa Kâzım efendinin odasına varıp elini öpmüş. Babasının kendine dediklerini söylemiş. Bunun üzerine Musa Kâzım efendi, delikanlının hangi iş dalında hevesi olduğunu anlamak için ona sorular sormaya başlamış. Hevesi olan işi anlayıp da ona göre uygun bir iş bulacak. O işi söylemiş, delikanlı isteksiz. Bu işi söylemiş, delikanlı isteksiz... Delikanlı hep gönülsüz yanıtlar veriyor. Bu konuşmadan hiçbir sonuç alamamış. Böylesine isteksiz insana nasıl iş bulunur ki... Delikanlı Musa Kâzım Efendi'den izin isteyip elini öpmüş, gidiyor, ayakkabılıktaki ayakkabılarını giyerken, Musa Kâzım Efendi,

— Hele dur oğlum, demiş, sana uygun hiçbir iş bulamadım ama, hiç olmazsa sana bir hikâye anlatayım da, belki günün birinde bir işine yarar...

Ve oracıkta şu hikâyeyi anlatmış.

Hocanın biri, hem bulunduğu yerin medresesinde ders

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

verir, hem de o kentte kadılık edermiş. O dönemde, asılma cezalarının yerine getirilişinde, idam cezasını veren kadı da orda bulunurmuş. Hoca bigün, medresede okuttuğu mollalarına şöyle demiş:

— Yarın, hükümet alanında bir suçlunun asılmasında, kadı olarak ben de bulunacağım. Buyüzden öğleden önceki derslere gelemeyeceğim, ancak öğleden sonra gelebilirim. Ben gelene dek, kendiniz derslerinize çalışırsınız.

Ertesi günün sabahı, nasıl olsa hocaları derse gelmeyeceğine göre, asılma cezasının yerine getirilişini de çok merak ettiklerinden, medresenin mollaları hükümet alanına gitmişler. Üçayak dikilmiş, herşey hazır. Kadıya, asılacak olan adamı gösterip,

— İdam hükmü verdiğiniz kimse bu mudur? diye sormuşlar.

Kadı da,

— Evet, budur! deyince, cellat, elleri arkasından bağlı suçlunun boynuna yağlı ipin halkasını geçirmiş. Çingene cellat, suçlunun ayaklarının altındaki sandalyeye bir tekme atınca, suçlu iptte sallanmış. Asılan adamın ayağının birindeki yırtık ayakkabı, yere düşmüş. Ayak çıplak, pis ve nasırlı. Kadı efendi hemen seğirtip, iptte sallanan adamın ayakkabısı düşen çıplak ayağını öpmüş. Bunu gören ordaki mollalar da, hocalarının ardından, iptteki adamın çıplak ayağını öpmüşler. Kadı kızıp mollalarına,

— Hele gidi teresler, ne diye iptte sallanan bir serseri cesedinin çıplak ayağını öpersiniz? diye bağırınca onlar da,

— Aman efendim, demişler, o cesedin ayağını sizin öptüğünüzü görünce, demek bunda bir keramet var ki, bu asılan adamın bir kutsallığı neyi olacak ki, suçlu görünüşünün derininde gizli bir anlam olmalı ki, bizim ulu hocamız onun ayağını öptü diyerek, biz de size uyduk.

Bunun üzerine Hoca, mollalarına,

— Hay Allah layığını versin! demiş. Neden onun ayağını öptüğümü anlatayım da dinleyin... Ben o herifin çok

SURNÂME

yıllar önce asılmasına karar vermeliydim. Belki de buyüzden Tanrı yanında suçluyum. Bu herif daha çocukken komşu evlerin kümeslerinden yumurta çaldı. Daha o zaman yakalayıp bana getirdiler. «Oğlum, bir daha yapma. Bir daha hırsızlık yaparsan sana alanda dayak attırırım... Bu kez bağışlıyorum, sana ders olsun...» dedim. Gitti. Bisüre sonra bu kez tavuk hırsızlığından getirdiler. Hükümet alanında dayak attırıp «Oğlunu, sakın bir daha hırsızlık yapma, bu sana ders olsun. Yine hırsızlık yaparsan, şeriat hükmünce parmaklarını kestiririm...» dedim. Gitti. Bir zaman sonra yine hırsızlık suçuyla karşıma çıktı. Şeriat hükmünce parmaklarını kestirip «Oğlum, ben sana söylemiştim. Sen bu hırsızlıktan vazgeç. Bir daha hırsızlık yaparken yakalanırsan, elini bileğinden kestiririm...» dedim. Gitti. Onca sözüm, verdiğim onca öğüt işe yaramadı. Yine hırsızlık etti. Şeriat üzre elini kestirdim. «Sen bu hırsızlıktan vazgeç, bunun sonu darağacıdır. Sonra canından olursun, seni astırırım...» dedim. Ama o yine hırsızlık etti. Ve işte görüyorsunuz asıldı. Ben böyle bir adamın ayağını nasıl öpmiyeyim ki, tuttuğu yolun sonunun ip olduğunu bile bile «Benim yolum bu yoldur...» deyip, ipi göze aldı, yolundan dönmedi, sonuna dek o yoldan gitti. Ben işte buyüzden cesedinin ayağını öptüm, ya siz neye serseri cesedinin ayağını öpersiniz, a. teresler...»

Berber Hayri sustu. Gülümsedi. Abduraman Hoca'nın anlattığı bu hikâyeyi kendisi nice beğendiyse, siyasî koşutakilerin de çok beğeneceklerini umuyordu. Oysa kimseden ses çıkmadı. Üstelik çok beğendiği bu hikâyeyi anlatmakla, aylardanberi onlardan dinlediklerine karşılık olarak sanki bir borç ödüyordu. Oysa onlar susuyordu. Hayri bozulmuştu. Bişey söylemiş olmak için,

— Nasıl bu hikâye Ustam? diye sordu.

Ragıp Usta,

— Sen çok sevmişe benziyorsun bu hikâyeyi... dedi.

— Evet...

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

— İstersen konuşalım bu hikâye üstünde... Sen ne buldun da sevdin bu hikâyeyi?

Bu soruyu soran gazeteciydi. Hayri,

— Bir adam, kendi yolundan dönmüyor. Ölümü bile göze alıyor, yine de dönmüyor... Burasını sevdim.

— Anlamıştım orasını sevdiğini, dedi Ragıp Usta, bir insanın yolundan dönmemesi güzel şey, tuttuğu yol uğruna ölümü bile göze alması ne güzel... Ama gelgelelim, o yolu kendisi mi seçti? Hırsızlık suçundan asılan adam, hırsızlığı isteyerek mi seçti, yoksa istemeden hırsızlık yoluna sapmak zorunda mı kaldı?

Üniversiteli,

— Seçmek elinde olsa, seçebileceği insanın çok şey olsa önünde, kimse hırsızlığı seçmez... dedi.

Gazeteci bu söze,

— Ruh hastaları dışında... diye ekledi.

Aşçılık yapan işçi,

— Bişey daha var, dedi, o kadı efendi «Oğlum hırsızlık etme, hırsızlık edersen seni şöyle yaparım, böyle yaparım...» deyip duruyor, öğütler veriyor da, «Oğlum, neden hırsızlık yapıyorsun? Bak seni döğdürdüm, parmaklarını kestim, bileğini kestim... Hâlâ neden hırsızlık yapıyorsun?» diye merak edip hiç sormuyor.

Ragıp Usta,

— Yanlışları ilk bakışta doğruymuş gibi gösteren çok güzel hikâyeler vardır, işte bu da onlardan... dedi.

Gazeteci,

— Böylelerine demagoji derler... dedi.

Çok sık konuşmayan memur söze karıştı:

— Bak Hayri arkadaş, bu cezaevinde birçok hükümlü var. Onlar işledikleri suç eylemini seçerek mi, isteyerek mi işlediler? İnsan, insana, yaptığı yanlış bir daha yapmama ya çalışır. Yanlışından dönen insan, gerçek insandır. Bize gelince, biz bu siyasî koğuştayız. Biz bu cezaevine sokulmamızı gerektiren her ne yaptıysa, seçerek yap-

SURNÂME

tık... Yapmayabilirdik, ama yapmayı istedik... Bu bir yoldur. O yolun doğruluğuna inanıyoruz çünkü... Kendi adıma konuşuyorum, yolumun yanlışlığını anlarsam, değişirim.

Ragıp Usta,

— İnsan, değişkenlerin en değişkenidir, değişmesi gerekir... diye, geçende üstüste iki üç günde anlattıklarını özetledi.

Hayri, bu sözlerden anlaması gerekeni anlamıştı.

Ustam, üzüm için teşekkür etti. Ama bundan sonra böyle zahmete girmemesini diledi. Akşam çayı saatiydi. Birlikte çay içtiler. Berber Hayri siyasî koğuştan çıktı.

Ragıp Usta, arkadaşlarına,

— Yahu, dedi, bu Abduraman Hoca denilen her kim ise, nasıl bir alçak herif olmalı ki, idam mahkûmu bir delikanlıya böyle hikâyeler anlatır... Tüh!..

Üniversiteli,

— Yani, ne demeye getiriyor, herkes yolundan dönmessin de, zavallı Hayri yine oğlan çocuğu mu boğsun...

Ustam,

— Sus oğlum, sus... dedi.

Hayri, siyasîler koğuşundan çıkınca avluda karşılaştığı nöbetçi gardiyan,

— Seni müdür bey istiyor... dedi.

Hayri vardı yönetmenin yanına,

— Beni buyurmuşsun Müdür Bey... dedi.

— Otur Hayri oğlum... Seni çok severim. Sen başkalarına benzemezsin... Bikaç gün sonra da inşallah berberhaneyi teslim alacaksın.

— Sağolun müdür bey...

— Buna karşılık senden bir isteğim var.

— Buyrun.

— Bundan sonra siyasî koğuşa artık gitmeyeceksin... Savcılığın kesin emridir bu... Beni de şikâyet etmişler...

Berberhaneyi almasının karşılığı mıydı bu?

— Berberhaneyi almasam? diye sordu.

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

— Alacaksın... O iş başka, bu başka... Bu işten başımız derde girer... Benim başımı da yakarsın Hayri oğlum...

Yönetmen içinden «Ah, şunun Sultanahmet'e gönderilmesi için yazı gelse de, kurtulsam şu beladan...» diye geçiriyordu Hayri'yle konuşurken...

Hayri bir yanıt vermeden yönetmenin odasından çıktı ki, bu davranışı, ne yapacağının belli olmayacağı anlamına geliyordu.

Hayri odasından çıktıktan sonra yönetmen, siyasilerin onu iyice zehirlemiş olduklarını düşündü.

Koç Rahmi, daha çok korkusundan, Hayri'yi ortadan kaldırmak için hazırlıklarını tamamlamaya çalışıyordu.

Cezaevinin yönetmeni de çok uzun beklemedi. Gelmesi için dua ettiği yazı sonunda gelmişti. Hemen o gün yönetmenin odasına çağrılıp bileklerine kelepçe vurularak orda bekleyen iki candarmaya teslim edildi. Koğuştaki eşyası toplanarak, hepsi tahta bavuluna doldurulup yanına getirildi. Sultanahmet cezaevindeyken adam yaraladığı için İstanbul'daki mahkemede davası görüleceğinden, Sultanahmet cezaevine gönderileceği söylendi. Oysa gerçek böyle değildi. Yargıtayın onadığı idam cezasını Meclis, onaylamış, sonra da Cumhurbaşkanı imzalamıştı. Berber Hayri, adım darağacına gidiyordu. Asılacak olanlar, kendilerine asılacakları söylenmeden bir bahane bulunarak Sultanahmet cezaevine gönderilip yine bir bahaneyle kapalıya atılır, sonra da ordan bir sabah erkenden, gün ağarırken darağacına götürülürdü. Ne asılacak olan, ne öteki hükümlü ve tutuklular, suçlunun darağacına gönderildiğini bilmemeliydiler. Çünkü bu gibi durumlarda ölüme gönderildiğini sezen yada anlayan suçlu, artık hiçbir kurtuluş umarı da kalmamışken yine de türlü ataklar, çılgınlıklar yapmaya kalkışıyor, önüne gelene saldırıp gürültü patırtı çıkarıyor, daha da kötüsü kendisini yaralamaya, öldürmeye kalkışıyor, yaralarının tedavi edilerek sağlam olarak asılabilmesi için, boşuboşuna idam tarihi gecikiyordu; çünkü idam ce-

SURNÂME

zasına çarptırılacak olanın tam sağlıklı olarak asılması gerekiyordu; bir insanın hastayken yada yaralıyken asılması, elbet insanca bir davranış olamazdı. Nasıl olsa asılacak suçlunun bir yolunu bulup kendisini öldürmesi, birçok insanı idam işlemlerinin çok yorucu zahmetinden kurtarırdı ama, o zaman da halk darağacında sallanan suçlunun cesedini görerek bundan ibret dersi alamaz, yani idam cezasının toplumsal işlevi yerine getirilmemiş olurdu. İşte bu iki nedenle, hem idam edileceklerle kendilerini öldürme özgürlüğü verilmez, hem de hastalıkları, yaraları tedavi edilerek insanca görevler yerine getirildikten sonra sapasağlam olarak asılırdı.

Cezaevi yönetmeninin sözü bitince, elleri kelepçeli olarak duran Hayri,

— Anladım efendim... demekle yetindi.

Ordakiler, Berber Hayri'nin yönetmenin dediklerini mi, yoksa bu sözlerin bahane olup gerçekte asılmaya gönderildiğini mi, anladığını bilemediler.

Berber Hayri, cezaevi yönetmenine, her ne dileği olursa kendisine bildirmesini istediğini, son bir dileği olduğunu, söyledi. Yönetmen dileğinin ne olduğunu sorunca, içerdeki arkadaşlarıyla görüşmek istediği yanıtını verdi.

Yönetmen acı duydu ve içinin acısı dışına vurup gözleri buğulandı. Bunca yılın cezaevi yönetmeni olarak birçok suçluyu idama yolcu etmişti, ama hiçbirine Berber Hayri'ye olduğu denli acımamıştı. Dokuz ay burda kalmış, bir karınca incitmemiş denildiği gibi, çelebi, uysal, uslu olmuştu. Ama ne yapsın ki, elleri kelepçeli idam yolcusunu koğuşlara gönderemezdi. İçi ezilerek,

— Oğlum Hayri, dedi, kiminle görüşmek istiyorsan söyle de buraya çağırtayım...

Siyasiler koğuşundan Ustam'la konuşmak dilediğini söyledi. Ustam getirildi. Ustam'ın güleç yüzünü görünce Hayri'nin de yüzü ışıdı. Ona, Sultanahmet cezaevine gönderildiğini söyledi. Ustam,

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

— Görüşmek üzere Hayri arkadaş... dedi.

Hayri,

— Yok, görüşmemek üzere olsun Ustam... dedi.

Ustam iki koluyla Hayri'ye sarıldı. Berber Hayri, bilekleri kelepçeli olduğundan ona sarılamadı.

Berber Hayri utanarak, tıpkı cezaevine ilk geldiği günkü gibi, yüzünün tozpenbe derisi kızarak,

— Şiir defterimi sana postayla göndersem olur mu Ustam? diye sordu.

Şiir defteri!... Berber Hayri'nin bu yeryüzüne bırakabileceği tek kalıttı. Ustam da, kalıtını bırakabileceği tek güvendiği kişiydi.

Ustam, üzücünü belli etmemeye çalışarak, yine de sesi titreyerek,

— Elbet Hayri arkadaş, gönder... dedi.

Berber Hayri, kelepçeli iki elini havaya kaldırarak, tıpkı bir dinlenme gezisine çıkar gibi, ordakilere,

— Hoşça kalın! deyip arkasını döndü, Sultanahmet Cezaevi'ne götürecek olan iki silahlı candarmanın arasına girdi. Cezaevi kapısında bekleyen kırmızı renkli cezaevi arabasına bindi. Yolda, Ustam'ın en çok etkisinde kaldığı sözleri üzerinde düşündü «Hep yardım edeceksin» demişti. «Altın pas tutmaz, platin pas tutmaz denir, doğrudur. Altınla platin pas tutmaz ama pisliğe düşende pislenir bunlar. Tek paslanıp pislenmeyen insanın özüdür» demişti. «O öz ki, en kötü sanılan insanın bile içinin bir yerinde gizlidir» demişti. «İyilik etmenin yeri, zamanı olmaz; nerde olsa, kime olsa iyilik edeceksin» demişti. «Değil mi ki, insanın pas-pis tutmaz, kir-toz bağlamaz bir özü var, işte onun için iyilik edeceksin» demişti. Kafasında düğümlenen tüm sorularını yanıtlamıştı. Niçin bu yeryüzünde istemediği şeyleri yapmak zorunda kalmış, niçin yapmak istediklerini yapamamıştı? Ustam bunları, en kalın çizgili sözlerle, en yalın biçimde anlatmıştı. «Biz insanlar» demişti, «hepimiz, her hücremizden görünmez milyarlarca iplikle topluma bağ-

lıyız, toplumun bir katına bağlıyız» demişti, «bizi o iplerin yönettiğini bilmediğimizden, özgürüz, bağımsızız sanırsız kendimizi» demişti. «Sen bağımsız olaydın hiç o suçları işler miydin; özgür olaydın hiç Tophaneli İlhamî'yi vurur muydun?» demişti. «Öyleyse...» demişti...

Kırmızı renkli cezaevi arabası, araba vapuruyla Boğaziçi'nden geçerken, Ustam karşısındaymış gibi içinden onunla konuşuyordu: «Ne kendim iyi olmaya, ne başkalarına iyilik etmeye zaman bulabildim Ustam...»

İki yanındaki candarmanın gözyaşlarını görmemesi için başını çevirdi.

Sultanahmet Cezaevi'ne Berber Hayri daha gelmeden, ünü gelmişti. Burdaki eski ünü bin kat artarak büyümüş-tü. Çünkü Berber Hayri'nin Paşakapısı Cezaevinde yaman kabadayılara bile hiç aman vermeyip en belalisına çatanda, «Böyle bir alçağın ne değeri ola ki, ondan korkarsınız!» deyip belalıların üstüne üstüne yürüdüğü, onun bıçak çal-mada ustalığını görüp «Aman bu ne çatalyürek bir yiğittir!» deyip ağaların bile şaşakaldıkları, yoksulları ve tüm adem-babaları koruyup azılları ve karaborsacı zenginleri ve amansız ağaları bile haraca bağladığı, aldığı haracı umar-sızlara dağıtıp kendi kör nefsinin çileyle körlettiği, söz-dinlemezleri ve yolagelmezleri kırıp tükettiği, kendi el yapısı olan ve bir çekti mi yalazlar saçan şişini bir nice hasmına salıp tümünün işini birden bitirdiği, gar-diyanların ve candarmaların bile gücü yetmez olunca damda zagonu kurmaya kol gezdiği, pireyi kafese koyar ve biti arabaya koşar takımından anasının ipini satmış ko-pukları yola getirdiği, oğlancıları, sopadan geçirip köçek oğlanlarını ve şamar oğlanlarını ve bizzat oğlanları gözdağı vererek yıldırıldığı, uğruları sindirdiği, baştan çıkmışları ve aymazları ve sapıkları ve zorbaların herbirini nice bin kor-kuya salıp, sözün kisası felekte bir eşi-benzeri bulunmaz, bu kavanoz dipli dünyada değeri ölçülemez öyle bir adalet-li ağa olmuş idi ki, yalnız Paşakapısı ve Toptaşı ve Sultan-

BERBER HAYRİ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

ahmet ve ünlü Sinop ve Çorum ve Camialtı cezaevlerinde değil, yurdun bütün cezaevlerindeki şeytana, meleğe ve kahpe feleğe ve ine ve cine ve Hind'e ve Çin'e buyruk salıp sözgeçirir ve dediğini yaptırır, dileğini yerine getirir diye dilden dile, kulaktan kulağa söylenceleri yayılmış idi.

Bir zamanlar ırz ve namus düşmanı diye, canavar ruhlu diye, Berber Hayri'nin etlerinin mıncık mıncık koparılıp kuduz itlere atılmasını isteyen şunlar, idam cezasını da ona az bulup yağlı kazıklara geçirilmesini dileyen şunlar ve şunlar bile, daha Berber Hayri Sultanahmet Cezaevi'ne gelmeden, ona dalkavukluk etmeye başlayıp, övgüleri belki kulaktan kulağa ona dek duyurulur diye cezaevinin her yanında şöyle konuşmaktaydılar:

«Berber Hayri, sözünden söyleşisinden yararlanıp mutluluk duyacağımız insanın hasıdır. Elinden canlarını kurtarmak isteyen kötüler, o buraya gelende hiç durmayıp tiz davranıp eline eteğine düşmelidirler.»

«Bana kalsa en iyisi, el-etek öpüp, sağlık esenlik dileyip savuşmak, gözünden yitmektir.»

Berber Hayri, Sultanahmet Cezaevine geldi. Hey gidi hey! Üç buçuk yıl öncesi buraya ilk geldiğinde Berber Hayri'nin başına gelenleri bir düşün, bir de şimdi karşılama törenlerine çıkıp yaranmak için şu çırpınanlara bir bak! Berber Hayri'nin cezaevinde karşılanması şaşılası bir görünüm, görülesi bişeydi.

Kimisi,

— Sen kötü gözlerden koru Tanrım yiğitler yiğitini! diye çalınıp dönüyor, kimisi Berber Hayri'nin bir zamanlar zindanda zincirlendiğini anımsayıp,

— Öyle bir kötü günü bir daha yeryüzü görmesin! diyordu.

Önce ayağı bastığı yere yüz sürüp, sonra elini eteğini öpmeye davranan adembabalar ardından sevinç gösterileriyle yürüyorlardı.

Berber Hayri'nin koğuştaki yeri önceden hazırlanmış-

SURNÂME

ti, bezeklerle bezenip süslenmişti. Bu Hayri, damlar ağasıydı. Sanki dünyanın öte ucundan gelmiş gibi yol yorgunluğunu alsın diye kız beli bardaklarda hapisane işi tavşan kanı demli çaylar getiriliyordu üstüste.

Hayri'nin ağzından her ne söz çıksa çevresindekiler,

— Keyfin bilir ağam!

— Neşen bilir ağam!

— Arzun bilir ağam!

diye çalınıyorlardı.

Bişey isteyecek olsa,

— Buyrun, canbaş üstüne!

— Gözüm başım üstüne!

— Buyruğun başım üstüne!

diyerek seğirtiyorlardı.

Onu görür görmez «Ay aman!» deyip ayağına düşenler çoktu.

Berber Hayri bunca ağırlandıktan sonra sevinçli görünmeyip, koğuştaki yerine oturunca onlara şöyle dedi:

— Selam kardaşlar! Bizler, fırtınaya yakalanan gemilerden batmamak için denize fırlatılan sahra örneği, toplumdan dışarı atılmışız. Toplumun dışkısı gibi atmışlar bizi buraya ki, kendileri arınıp bizden, kirlenmeyeler... Bu damlarda çok canlar verildi, çok canlar alındı... Tartı çekmez suçlarımız, yer götürmez günahlarımız var. Geldiğim cezaevindeyken bir Usta buldum kendime. Bana her bir zaman derdi ki Ustam: «Aman aymazlık etme! Fırsat varken iyilerden iyilik öğren, yiğitlerden yiğitlik öğren!» Ben de Ustam'dan aldığım dersimi söylerim sizlere: İnsanın kötüsü olmaz, yeter ki onun pas-pis tutmayan gizlideki özünü bul! İyilerden iyilik, yiğitlerden yiğitlik öğrenelim... Aymazlıktan uyanıp artık ayalım ki, başımıza bunca gelen, neden geldi bilelim...

Sustu.

Söylenceleri dillerde dolanan Berber Hayri'den korkmasalar, şimdi bu sözlere kahkahalar atarlardı. Bu Berber

BERBER HAYRÎ'NİN İDAMI ONAYLANIYOR

Hayri de böyle kitap gibi konuşmasını nerden, kimden öğrenmişti!

Cezaevi ilgilileri, darağacına çekileceğini Berber Hayri'ye duyurmak istemediklerinden ona yine hamamda su satışı işini vermişlerdi. Hayri yine eskisi gibi, gece şeytan aldatmacasına kapılıp yada bir yolunu bulup hamamcı olanlara gusül abdesti almaları için tenekesi elli kuruştan soğuk, bir liradan da ısınmış su satıyordu. Ancak bu kez, kazandığı bütün para kendine kalıyor, çok kısa süreceğini bildikleri bu işin kazancından kimse pay istemiyordu. Berber Hayri, hamamdaki bu iş için yanına sübyan koğuşundan kabaca iki oğlan almış, onları hem çalıştırıp hem doğru yola getirmeye çalışıyordu. Boş kaldıkça da şiirler yazıyordu, durmadan yazıyordu.

Asılma günü yaklaşan Berber Hayri şiirler yazakosun, çevresindekileri aydınlatmaktan hiç geri kalmayan Gözlüklü Beyfendi de aradabir cinsel sapıklık, aradabir idam cezalarının kaldırılması, aradabir de insan hakları gibi konular üzerinde koğuşundakilere bilgiler vermekteydi. Yine ki-taptan bir bölüm okumaktaydı:

«12 Aralık 1948 tarihinde, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne değgin sözleşme imzalanmış ve bu sözleşme Türkiye'de 27 Mayıs 1949 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.»

**BU BÖLÜM, BERBER HAYRİ'Yİ
ASMA ŞENLİĞİ HAZIRLIKLARINDA
BİRİNCİ GÜN NELER YAPILDIĞI,
ONU BİLDİRİR**

İlgili resmî makamlar Berber Hayri'nin asılacağı günü saptamışlardı. Berber Hayri'nin Yargıtay'da onanan idam kararını, Büyük Millet Meclisi onayladıktan, Cumhurbaşkanı da imzaladıktan sonra, idam buyruğu İstanbul Cumhuriyet Savcılığı infaz bürosuna gönderilmişti. Bunun üzerine infaz savcısı ve cezaevi yönetmeni asma hazırlıklarına giriştiler.

Asılma şenliği töresine ve cezaevi geleneklerine göre asılacak kişi, asılmasından iki üç gün önce tekbaşına kapalıya konulurdu. Biriki gün kapalıda tutulur, bu sırada asılma işlemleri de yerine getirilirdi. Asma gereçleri sağlanır, darağacının kalasları ambardan çıkarılır, kalasların bağlacı olan cıvatalar, somunlar ve daha başka gereçler de aranıp bulunur, bulunmazsa — ki çoğunlukla bulunamazdı — yeniden satın alınıp sağlanırdı. İdama yargılının asılması için bir teneke zeytinyağı da önceden alınıp hazır edilirdi. Hiçbir eksik kalmamalı, tören bozulup aksamadan yürümeliydi. Boynundan yağlı ipin halkası geçirilmiş suçlunun, üstüne çıktıktan sonra celladın tekme atıp devireceği iskemle bile zamanında düşünülüp hazır edilmeliydi. Bu hazırlıkların en önemlisi de, halkın asılma törenine katılıp, asılan kişiyi darağacında sallanırken görüp bundan ibret dersi ala-

BERBER HAYRİ'Yİ ASMA ŞENLİĞİ

rak, bir daha hiçkimsenin altı yaşında oğlan çocuğunun ırzına geçmemesi, hiç olmazsa sonra da boğmaması için asılan kişinin boynuna — bütün göğsünü kaplayacak biçimde — çok uzaktan okunacak denli büyük harflerle yazılmış idam kararının özetinin asılmasıydı. İnfaz savcısı, asılacak kişinin göğsüne konulacak bu ibret dersi reklamını da yazdırıyordu. Celladın da bulunup, asılma işleminden bir gün önceden cezaevine getirilmesi, cezaevinde geceyatısı konduğu olarak el altında bulundurulması gerekirdi. Çünkü cellat, asılacak kişinin boynuna geçirilecek ipin ilmiğini önceden yapmalıydı. Sonra da ipin halkasını asılacak olanın boynuna geçirince ilmik düğümünün ensedeki can noktasına birden bastırarak yerleşmesi ve suçlunun üstüne çıktığı sandalyeyi tekmeledikten sonra, halkanın birden gırtlığı sıkarak, asılanın canvermek için uzun uzun çürpünip debelenip acı duymaması, tedirgin olmaması için, — bakınız asılma işleminde ne incelikler düşünülmüş ve ne denli insanca davranılmıştır — ipi akşamdan zetinyağına yatırmalıydı. Bütün bir gece zeytinyağını iyice emen ip, yumuşaklaşır, esnekleşir, böylece asma işlemi de kolaylaşıp asılan kişinin canverme acısı uzun sürmezdi.

Koskoca İstanbul'un bitek celladı vardı. Ünlü bir kişiydi. Çünkü yıllardanberi bu büyük kentte bu işi yapan tek kişi olduğundan pekçok tanınmış kişilerin ipini çekmiş, onları darağacında sallandırmıştı. Asılanlara değgin zengin anıları vardı. Buyüzden dergilerde, gazetelerde onunla yapılmış röportajlar yayınlanırdı. Koskoca kentin bu tek kişisi Cellat Kara Ali'ydi. Esmer yurttaş denilenlerden, yani çingeneydi.

Çingene Ali, uğraşını sevip sevmediği bilinmezse de, yaptığı işi önemseyen, benimseyerek yapan az bulunur kimselelendirdi. Gençliğinde cellatlıktan başka bir iş yapmak istememişti. Asılacak olanın ayakları altındaki sandalyeyi teklemelerken, bir insanı asabilecek yetkinin kendisinde olduğunu sanır, böbürlenirdi. Gelgelelim, ne her insan asışında ona

SURNÂME

geçimine yetecek denli para veriliyor, ne de sıksık insan asılıyordu ki her asmadan az para alsā da sürümden kazanıp cellatlıktan kazandığı parayla geçinebilsin. Cellat çingene Ali'nin müşterilerinin artması, işlerinin hızlanması için ettiği duaların da Tanrı katında geçerliği olmuyordu. Çingene Ali, gereksinilen bir kişi olduğuna, ondan başka da bu işi yapan olmadığına göre, devletin aylıklı bir görevlisi olmak istiyordu. Her adam astıktan sonra savcılara sözlü olarak, ayrıca da dilekçeyle başvurmuş, ama devletin aylıklı bir görevlisi olamamıştı. Kadroda cellatlık görevi yoktu. Bunun üzerine umutsuzlaşan Cellat Ali yaşlandıkça çok kötü geçim derdine düşmüştü. Yıllarca alıştığı, benimsediği cellatlıktan başka iş tutmak istemediğinden, evsiz barksız, evini omuzunda taşır takımından, nerde sabah orda akşam yaşamaktaydı. Önceleri rakı içerdiyse de, sonraları ucuz diye şarap içer olmuş, daha sonralarıysa renkli ispirto içiciliğine de düşmüştü. Renkli ispirto parasını çıkarabilmek için de kirli işler yapanların yanında ayak işlerine, getir-götüre koştuğu olurdu. Böyle bir adamı arayıp bulmak elbet kolay olmazdı.

Kuluçka serçelerin yumurta üstünden kalktığı mevsimdi. Serçe civcivleri, içinde oluştukları yumurtaların kabuklarını delip gün yüzüne çıkmışlardı. Anababa serçeler, yuvalarındaki yavrularına gagalarında besin taşıyorlardı. Kimi serçe civcivleri de palazlanmıştı, uçmaya hazırdılar. Anababa serçeler, uçmaya hazır yavrularını uçuşa alıştırma için çırpınıyorlardı. Yavrularını uçuşa alıştırma zamanı geveze serçelerin, duvarın oyuklarında, dökülmüş sıva, düşmüş tuğla boşluklarında, pencere pervazlarının zamanla açılmış delikdeşiklerinde, çatı aralarında, saçak boşluklarında, körlenmiş yağmur oluklarında yuvaları vardı. Bu yuvalardaki yavrularını uçurmaya çalışan anababa serçelerin çok gevezece civiltılarından, cezaevi avlusunda konuşanlar birbirlerini anlamıyorlardı. Yuvalardaki yavru serçeler, anababalarının özendirmesiyle uçmaya niyetleniyor, ama bitürlü

BERBER HAYRİ'Yİ ASMA ŞENLİĞİ

yüreklenip kendilerini boşluğa bırakamıyorlardı. Uçup uçmamakta ikircimliydiler. Bu yüreksizleri ille de uçmaya kıskırtmak için anababa serçeler cıvil cıvil öterek, onların tepelerinde kanat çırpıp çırpınıyorlardı. Ama yavrular, dahaca kanatlarına güvensizdiler.

Berber Hayri'nin o günlerde en önemli işi, anababa serçelere yardım etmektir. Bu uçuş alıştırmaları daha çok sabahleyin olduğundan, Berber Hayri bir haftadanberi her sabah erkenden bahçeye çıkar, başını serçe yuvalarına kaldırıp, yavru serçelerin uçuşa hazırlanmalarını seyredirdi.

Anababa serçeler, yuvaların üstünde fır fır dört dönüyor, çok telaşlı ve kıskırtıcı civıltılarla yavrularını uçmaya özendiriyorlar. Yavru serçeler acemi kanatlarını pırpırlatınca, anababa serçelerin telaşı büsbütün artıyor da cıvıdayarak çığlık atıyorlar. Yavrulardan biri kendini boşluğa bırakıp uçmayı deneyince, sanki yavru düşse tutacaklarmış gibi, anababa serçeler, yavrunun altında üstünde, yanlarında yöresinde uçuşup ona yol gösteriyor, bir yere konup dinlenmesini öğretiyor, sonra yine yuvaya getiriyorlar.

Berber Hayri, başı yukarda, ağzı açık, anababa serçelerinin sevinçli telaşına, yavru serçelerin korkusuna katılarak, onları seyrediyordu. Uçuş denemesindeki yavru serçelerden biri çok telesip duvara çarparak yere düştü. Hayri, koşup yavru serçeyi düştüğü yerden aldı. Yavru kuşun yürek çarpıntısını parmağında duyuyordu. Anababa serçe, Hayri'ye savaş açmışlar gibi, civıltının çığlık olduğu bir sesle tepesinde dönüyorlardı. Hayri yavaş yavaş parmaklarını açtı. Serçe yavrusu silkindi, sonra birden fırladı havaya... Anababa serçeler, sevinçli civıltılarla yavruyu aralarına alıp yuvaya götürdüler.

Kapıaltı gölgesinde sandalyeye oturmuş olan Gözlüklü Beyfendi, serçelerle ilgilenen Hayri'ye bakıp, yanındakilere her zamanki gibi bilgi veriyor, onları aydınlatıyordu. Altı yaşında bir oğlan çocuğunun ırzına geçen, bununla da yetinmeyip sonra da çocuğu boğan bu canavarın, şimdi neden

SURNÂME

serçelerle böyle yakından ilgilendiğini anlatıyordu. Çok ince ruhlu, duygulu olduğu için miydi serçelere ilgisi? (Bu soruyu sorarken Gözlüklü Beyfendi anlamlı anlamlı gülmüştü.) Canavarın ince ruhlusu, duygulusu olur mu hiç!

«Bunlar patolojik tiplerdir efendim. Hatta kitaplarda, binlerce kişiyi ölüme gönderen insan kasabı Nazi subaylarının kanadı kırık bir kuş görüp ağladıkları bile yazılıdır.»

Cezaevindeki öbür tutuklu ve hükümlülerin asılma işinden haberleri olmaması gerekirdi. Çünkü, içlerinden birinin idama götürüldüğünü duyarlarsa, hele o idam mahkûmu da gürültü-patırtı çıkarırsa, öbürleri, salhaneye götürülürken kan kokusu duyup yada başka bir içgüdüsel tepkiyle azan mandalar gibi, türlü azgınlıklar yapıp, cezaevinin altını üstüne getiriyor, disiplini bozuyor, yönetmen ve gardiyanları zor durumda bırakıyorlardı. Eskiden geçmiş olaylar ve deneyimler göstermiştir ki, insanlar kendi topluluklarında yaşayan birinin aralarından alınıp asılmasına dayanamıyor, türlü tepkiler gösteriyor, karşı davranışlara geçiyor, hatta başkaldırıyorlardı. Bundan başka, cezaevinde asılma sıralarını bekleyen daha başka idam cezasına çarptırılmış olanlar da vardı. Onlara, sıranın kendilerine geleceğini duyurmak insanca bir davranış olmazdı. Sonra, asılacağı önceden kendisine bildirilirse, asılacak kişi de bitakım uygunsuzluklar yapıyor, yani asılmak istemiyordu. Kim isterdi ki... İşte bütün bu sakıncaları ortadan kaldırmak için, darağacına çekilecek kişiyi «Hadi asılmaya!» diyerek alıp götürmektense, bir bahane uydurarak, asılmadan birkaç gün önce onu kapalıya atmak gerekiyordu. Asılacak olan asıldıktan, iş olup bittikten sonra duyarlarsa, artık yapılacak bişey kalmadığından tutuklular seslerini çıkarmıyorlar, hatta tersine, bisüre derin bir suskunluk içine giriyorlardı. Her idamdan sonra cezaevinde derin bir dinginlik olurdu.

Asılma haberini yazan ve darağacında sallanan ceset resimlerini basan gazeteler o gün cezaevine sokulmayarak

BERBER HAYRİ'Yİ ASMA ŞENLİĞİ

cezaevindekilerin kıskırtmaları ve coşkulanmaları önlenirdi. Ertesi günse, acı haberi alan hükümlü ve tutuklular, artık iş işten geçmiş olduğundan ve ellerinden bişey gelmeyeceği için, toplu yaşayışın gereği olarak, biriki saatlik üzünçlü bir sessizliğe bürünürler, sonra yine cezaevinin o hayhuyu ve çalkantılı özgün yaşamı başlardı. Denenmiştir, her asılmadan sonra böyle olurdu.

Berber Hayri'yi kapalıya koymak için nasıl bir bahane bulunacağını cezaevi yönetmeni, görevlileri ve gardiyanları aralarında konuşup, sonunda şu bahaneyi bulmuşlardı: Berber Hayri, cezaevi yönetmeninin koyduğu narha göre bir teneke soğuk suyu elli kuruşa, sıcak suyu da bir liraya satması gerekirken, bir teneke suyu ikibuçuk, üç liraya, kaçatturtursa satıyor diye disiplin cezasına çarptırılarak kapalıya atılacaktı. Bahane işte buydu.

Berber Hayri'yi seven, hele onun son aylardaki çelebiliğine, iyi-yürekliğine bakarak asılmasını bitürlü içi götürmeyen Başgardiyan bu bahaneyi hiç beğenmedi. Berber Hayri, verdiği suya karşılık yoksullardan para bile almıyordu. Bu bahane değil, iftira olurdu. Hayri duyunca kahrolurdu.

Bahaneyi bulmuş olan cezaevi kâtibi, Hayri suyu pahalı satmadığını ispat edenedek, nasıl olsa üç gün geçeceğini, o üç gün içinde de asılarak işinin bitirileceğini söylüyordu.

«Bahane, adı üstünde bahanedir.»

Cezaevi yönetmeni, kâtip, başgardiyan ve başka görevliler bahane üzerinde tartışmaktalarken, cezaevi koğuşlarından bağrışmalar, haykırmalar duyuldu. Gürültü ve çığlıklar daha çok Beyler koğuşundan geliyordu. Neydi, ne oluyordu? Yoksa Berber Hayri'nin asılacağını duyup hükümlüler isyan mı çıkarmışlardı? Hepsini birden fırlayıp, yönetmenlikten cezaevi bahçesine açılan kapıya doğru seğirttilerse de, önce yönetmen, sonra kâtip, yazıcı filan geride kaldılar. Başgardiyan daha cezaevi bahçesine girmemişti ki, kanları akan bir adamı ellerinden ve ayaklarından tutarak

SURNÂME

adembaba koğuşundan iki hükümlünün kapıaltına doğru getirmekte olduğunu gördü. Ellerinden, ayaklarından tutularak taşındığı için, arkaüstü kıvrılmış adamın yüzü görünüyordu. Yarasından kanlar akan adam, Gözlüklü Beyfendi. Pantolon düğmeleri çözüktü, pantolonu da bacaklarına dek düşüktü. Apışından kan fışkırmaktaydı. Gözlüklü Beyfendiyi telesip cezaevi revirine götürdüler. Ertesi gün de Gözlüklü Beyfendi büyük kent hastanelerinden birinin kapısında nöbetçi candarmanın beklediği tutuklular koğuşuna gönderildi. Cezaevi revirinin hekimi, Gözlüklü Beyfendi için, savcılığa gönderdiği raporunu şöyle yazmıştı:

«Cezaevinde sahte evrak düzenleyerek devleti izrar suçundan hükümlü olarak bulunan 192. doğumlu S...B... adındaki şahıs, kamışının kökünden kesilmesinden şikâyetçi olarak cezaevi revirine gelmiş ve yapılan muayenesinde penis'in kökünden tam olarak ampüte olduğu görülmüştür. Yaralı, cezaevi revirine yatırılmış olup dikiş ve pansımanla kanı durdurulabilmiş ve sidik torbasına sonda sokulmuştur. Yaralı şahsın ifadesine göre,/...../..... tarihinde, saat 17 sıralarında, cezaevinde bulunduğu koğuşun helasında işerken, sübyan koğuşundaki suçlu çocuklardan 16 yaşında C.G. adında bir genç birden helâya dalıp ansızın kamışını tutarak, elindeki tıraş bıçağıyla kökünden kesip koparmıştı. Bu arada tıraş bıçağını çocuğun elinden almak isterken sol eli de yaralanmış ve şiddetli bir kanama olmuştur. Yaralının üroloji kliniğine yatırılmak üzere hastanesine sevk edildiği saygıyla bilginize sunulur. Dr. M.A.»

Sonradan Gözlüklü Beyfendi ifadesini değiştirip, haksızlığa uğrayarak cezaevine atılmasından dolayı duyduğu moral yıkıntı ve geçirdiği bunalım sonucunda kamışını kendisinin dibinden kestiğini söylemiştir.

Hekimlere göre, dış genital organların, yani cinsel üreme organlarının dış bölümlerinin isteyerek kesilmesi kimi akıl hastalarında görüldüğü gibi, dinî ve mistik nedenlerle de bu türlü kendini yaralamalar olmaktadır. Kışla, cezaevi,

BERBER HAYRİ'Yİ ASMA ŞENLİĞİ

uzun gemi yolculuğu gibi karşı cinsten birinin bulunmadığı ve zorunlu olarak uzun zaman doğal cinsel ilişkiden yoksun kalmanın sonucu olarak sapık ilişkide bulunanlardan, sonradan pişmanlık duyup ve günah işledikleri korkusuna kapılıp, işledikleri bu ağır günahın suçlusu olarak gördükleri cinsel organlarının dış bölümlerini keserek suçluluktan kurtulmaya çalışan ruh hastaları görülmüştür.

Gözlüklü Beyfendinin ilk ifadesinde, kamışını kestiğini söylediği 16 yaşındaki çocuk ise, Gözlüklü Beyfendi'nin oğlancısı olduğunu, para vadederek kendisiyle uzun zaman-beri sapık cinsel ilişkide bulunduğunu, ama hakettiği parasını vermediğini, hakkı yenildi diye kimseye de şikâ-yette bulunamadığını, bu durumda çok kızarak Gözlüklü Beyfendinin kamışını kestiğini söylemekteydi.

İfadelerin tutmazlığı karşısında 16 yaşındaki C.G. de adli tıbbi muayeneye gönderilmiş ve çocuk için adli tıbbi rapor verilmiştir:

«İstanbul C. Savcılığının tarih ve sayılı tezeresiyle muayeneye gönderilen oğlu nın muayenesinde:

Çocuk çok uzun boylu, dar alınlı ve dişleri iyi gelişmiştir. Boyu, yaşına göre çok erken uzamıştır. Eller ve ayaklar mordur. Çocuğun iyi beslenmediği bellidir. Anüsün muayenesi sonunda, büzgenin yarı gevşek olduğu görülmüştür. Biraz da içeri doğru çöküktür. Serç* etrafında... Çocuğun uzun zamandanberi sayısız pederasti işlemine uğradığı ve böyle alışkanlığı olduğu kesindir.»

Gözlüklü Beyfendi'nin başından geçen bu olay, cezaevini dolduran suçlularla sanıkları, hatta sabıka dosyaları taşıyan suç işleme alışkanlıklarını bile şaşırtmıştı. İnsan hakları üzerine bunca derin bilgisi olan ve cinsel sapıklara düşman bir aydın adamın nasıl olup da bu duruma düştüğüne akıl erdiremiyorlardı. Cinsel sapıklara öyle düşmandı ki, çok

* Serç: Antis.

SURNÂME

insansever ve insanlıksever olduğundan, Berber Hayri'ye çocuğu boğduğu için verilen idam cezasının affını ister, ama cinsel sapık olduğu için de yakılması gerektiğini söylerdi. Buyüzden bütün tutuklu ve hükümlüler, «Tüh tüh... Olur rezillik değil yani!» deyip şaşıyorlardı.

Yeni bir olağanüstülük çıkıp cezaevinin durgunluğunu dalgalandırınca, dinginliğini devindirinceye dek, Gözlüklü Beyfendi'nin kamışının kökünden kesilmesi konusu uzun uzun konuşulup duracaktı.

Gözlüklü Beyfendi'nin cezaevi revirinden hastaneye gönderilmesinin ertesi günü sabahı Berber Hayri yine bahçeye çıkmış, anababa serçelerin yavrularını uçmaya kışkırtmalarını izliyordu. Bikaç gündenberi, sabahları Berber Hayri serçelerle uğraştığından, o sabah yanına bikaç hükümlü daha gelmiş, onlar da Hayri'nin sevincine, serçelerin coşkusuna katılmışlardı. Serçe yuvalarında bir uçuş cümbüşüdür gidiyordu. Yuvaların ağzında korkuyla duran, uçup uçmamakta ikircimli serçe yavruları görünüyordu; oldukları yerde kanat çırpıyorlardı. Anababaları da üstlerinde onları uçurmak için telâşlı civıltılarla dönüyorlardı.

Berber Hayri, yavru serçelerin yerine sanki kendisi uçacakmış gibi, bilinçsizcesine kollarını kanat gibi iki yanına kaldırıp bacaklarına çarpmaya başladı. O da böylece anababa serçelerin yavrularını özendirme çabasına katılıyordu. Dizlerini büküp açarak, ayak uçları üzerinde yaylana yaylana yükselip alçalarak, biyandan da kollarını kanat gibi açıp butlarına çarparak serçe yavrularına seslenmeye başladı:

— Uç yavrum, uç! Hadi uç canım, uç! Hadi, hadi, hadi uç! Uç yavrum, uç!

İnsanlara birbirinden bulaşan esnemek, gülmek gibi, Berber Hayri'nin yavru kuşları uçmaya çabalandırması da, yanındakilere geçti. Onlar da hiç ayımsamadan kollarını kanat gibi çırpıp, ayakları üstünde yaylanarak yavrulara seslenmeye başladılar:

BERBER HAYRİ'Yİ ASMA ŞENLİĞİ

— Uç yavrum, uç! Hadi uç canım, uç!

Hayri, koro şefi gibi önlerinde duruyor, hep birden inip kalkıp yaylanıp sığıyor, hep birden tempoyla bağıyorlardı. Cezaevi bahçesinin o yanında bir öbek hükümlü hem bale yapıp, hem koro çıkıyor gibiydiler.

— Uç yavrum, uç! Hadi uç canım, uç! Hadi hadi uç! Uç yavrum, uç!

Yavrulardan biri uçunca, bağaranların sesleri sevinç çığlığına dönüşüyor, bu sevinç çığlığına bahçedeki bütün hükümlüler, tutuklular da katılıyordu. Sanki, her uçan yavru serçeyle birlikte onlar da uçacaklarmış, özgürlüklerine kavuşacaklarmış gibiydiler. Hele cezaevi duvarlarının ötesine uçan bir yavru serçe, onların özlemini de birlikte alıp uçuracaktı özgürlüğe.

Bahçeden yönetmenliğe geçilen kapıda dikilmiş üç kişi —cezaevi kâtibi, başgardiyan, bir de gardiyan— bir öbek olmuş ve çığlık çığlığa serçelere seslenen bu coşkulu insanları seyrediyordu. Cezaevi kâtibi,

— Tam zamanıdır, ne olduğunu anlayamaz, gidin getirin! dedi.

Başgardiyanla gardiyan, Berber Hayri'ye doğru yürüdü.

Beceriksiz serçe yavrularından biri daha düşmüştü yere. Anababası yere doğru dalışlar yaparak yavruyu uçurup kurtarmak için cıvıltılarını çığlıklaştırmışlardı. Berber Hayri, ürkütmemek için yavaş yavaş yerdeki yaralı serçe yavrusunun yanına gelmiş, tutmak için elini yavruya uzatmıştı ki, yanına yaklaşan başgardiyan,

— Müdür bey, seni istiyor... dedi.

Başgardiyan dayanıklı olmaya çalışmış, isteyerek sesini dikleştirmişti.

Hayri başına gelecektен ya hiç kuşkulanmadı yada anladı ama ordakilere anladığını belli etmek istemedi. Eğildiği yerden başını kaldırıp başgardiyanı gülümseyerek baktı. Arkadaşlarından birine, yaralı yavru kuşu gözetmesini söyleyip başgardiyanın arkasından yürüdü.

SURNÂME

Kapıaltına gelince, başgardıyanla gardıyan, Hayri'yi aralarına aldılar. Öteki gardıyanlar da, ne olur ne olmaz diye tetikte bekliyorlardı. Başına gelecekleri anlayıp da bağırıp çağırmasın, sesini duyacak öteki tutukluları da azdırmamasın diye başgardıyan yumuşak bir sesle Hayri'ye.

— Gel benimle Hayri oğlum! diyerek onu hamama doğru götürdü.

Hayri işkillendi. Hamamda yönetmenin işi ne? Genellikle tutuklulara hamamda falaka çekilirdi, çünkü hamamda dayak yiyen tutuklunun bağırtısı koğuşlardan duyulmazdı.

Başgardıyan, haykırmaların koğuşlardan duyulmayacağı yere gelince,

— Senden şikâyet var Hayri oğlum, dedi, disiplini cezan var.

Hayri, dönüp arkasına bakınca, bekleyen gardıyanları gördü.

— Neymiş şikâyet Baba? diye sordu.

— Suyun tenekesini ikibuçuk liradan satıyormuşsun, Müdür beye şikâyet etmişler.

Hayri, yardımcı olarak adembaba koğuşundan yanına aldığı serserinin suyu belki pahalı satmış olabileceğini mırıldandı. Hayri, gerçeği çoktan anlamıştı; ama anlamamaya çalışarak kendikendini aldatmak istiyordu. Yüzü külrenge olmuştu.

İçinde hâlâ bir umut kırıntısı, bir belki umudu kaldığından,

— Kimmiş o şikâyet edenler Baba? diye sordu.

— Hadi gel sen de şimdi... Müdür Bey sonra seni onlarla yüzleştirecek.

Berber Hayri'yi kapalıya koyup, kapıyı üstünden kilitlediler. Kapalı denilen yer, zindanlarla bir düzeyde, toprağın altında, tavana yakın yerde bir karış eninde penceresi olan, ama bu pencere de ışısız koridora baktığından, karanlık, küf ve sidik kokulu, yaş-ıslak bir küçük odaydı.

BERBER HAYRİ'Yİ ASMA ŞENLİĞİ

Onca yılın başgardıyanı sanki ilk kez böyle bişeyi yapıyormuş, sanki dayakları, cinayetleri, yaralamaları, idamları göre göre böyle şeyleri kanıksamış olan o değilmiş gibi, kendisinin de anlayamadığı bir içliliğe kapıldı, duygulandı, boğazına bir düğüm oturdu. «Tüh!» Yere tükürdü. Bu tükürüşte, anlatamayacağı, çoğunu kendisinin de anlamadığı bütün duyguları toplanmıştı.

Berber Hayri'nin asılmasına daha üç gün vardı. Bu üç günde gereken bütün asılma işlemleri yapılacak, gerekli bütün araç-gereç sağlanacak, Cellat Ali de bulunup göreve çağrılacaktı.

Kapalıdaki Berber Hayri'nin kulağına dışardan, bahçeden sesler geliyordu: «Uç canım, uç! Hadi uç!»

Bahçedeki sesler burdan duyulur muydu, yoksa Hayri olmadık sesler mi duymaya başlamıştı? Gerçekten de kuş yavrularına seslenenler bahçedeki arkadaşları mıydı, yoksa tanımadığı içindeki ses miydi? Bunu hiçbir zaman bilemeyecekti Berber Hayri.

«Uç yavrum, uç! Hadi uç canım, uç! Hadi hadi uç! Uç yavrum, uç!»

**BU BÖLÜM, BERBER HAYRİ'NİN
ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜNDE,
RESMÎ İŞLEMLERİN NASIL DÜZENLENDİĞİ
VE ASILMA TÖRENİNDE HAZIR
BULUNMALARI GEREKENLERE
ÇAĞRILIKLARIN NASIL YAZILIP
GÖNDERİLDİĞİ, ONLARI BİLDİRİR.**

Söz Berber Hayri'nin asılma şenliğinin en civcivli, en devingen ikinci gününe gelmişken, biraz da eski dönemlerdeki şenlikleri anlatan yapıtlardan konuşalım. İşbu Cumhuriyet Surnâmesi'nin giriş bölümünde açıkladığımız üzere surnâme, öbür adıyla suriyye yada şenliknâme, düğündernek şenliklerini anlatan ve çoğu minyatürlerle bezenmiş yapıtlardır. Bu yapıtlar Osmanlılar dönemindeki şehzadelerin sünnet düğünlerini ve hanım sultanların evlenme düğünlerini yazıyla anlatır ve minyatürlerle betimler. Bu yapıtların, bir şehzadenin doğumundaki şenlikleri anlatanlarınaysa ve-lâdetname denilir.

Nevî, Nâbî, Abdi, Vehbi, Haşmet gibi ünlü şairlerimiz surnâme yazmışlardır. Sultan III. Murat'ın büyük oğlu Üçüncü Mehmet için yapılan sünnet düğününü Şair Nevî Suriyye'sinde anlatır. Bu sünnet düğünü şenlikleri 1582 yılının Haziran ayı başından Temmuz 22'sine dek elliüç gün sürmüştür. Oysa Berber Hayri'nin asılma şenliği ancak üç gün sürebilmiş, dördüncü gün Berber Hayri darağacında sal-

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

landırılarak apartopar öteki dünyaya paket edilmişti.

III. Murat'ın Şehzadesinin sünnet düğünü şenliklerini anlatan Suriyye'yi Nakkaş Osman minyatürleriyle süslemişti. Bu minyatürlerde Sultanahmet alanında kurulan taklar altından geçen o zamanın lonca esnafı ve zanaatçıları görülmektedir. Nakkaş Osman elliiki günlük düğünü, çift sayfa 250 ayrı minyatürle canlandırmıştır. Bu minyatürlerde 16 ncı yüzyılın İstanbul yaşayışı birçok yönleriyle görülmektedir.

Nabî'nin koşuk olarak yazdığı Surnâme pek ünlüdür. Bu Surnâme'de Sultan IV. Mehmet'in iki şehzadesi için 1675 de Edirne'de yapılan sünnet düğünüyle, Padişahın kızı Hadice Sultan'ın Muhasip Mustafa Paşa'yla evlenme düğünleri anlatılır. Nabî, Hadice Sultan'ın, özel olarak yaptırılan gümüşten arabaya binerek, Muhasip Mustafa Paşa sarayına nasıl gittiğini anlatmıştır. Biz de bu Cumhuriyet dönemi Surnâmesi'nde Berber Hayri'nin kırmızı renkli cezaevi arabasına bindirilerek Sultanahmet'teki darağacına nasıl gittiğini anlatacağız.

Nabî'nin Surnâmesi'ne göre Hadice Sultan'ın düğününde, yemekleri pişirmek için 150 saray aşçısı yetmemiş, dışardan da 300 aşçı tutulmuştur. Nabî'nin Surnâmesi'nden, düğünde 200 tablekâr (yemek tablaları taşıyıcıları), 150 saka (su taşıyıcıları), binden artık meşaleci (yanarcacı) kullanılmış ve 3700 tavuk, 5000 kaz, 6000 ördek kesilmiş olduğunu öğreniyoruz.

Söz yemekten açılmışken, surnâmelere değgin bilgiçlik taslamayı şimdilik kesip, kapalıda tekbaşına tutulan Berber Hayri'nin ne yiyip içtiğini de anlatalım. Tophaneli İlhami'yi şişleyip ilk kez atıldığı zindanda prangalıyken cezaevinin öteki ağaları —başlarına Berber Hayri adında bir belâ geliyor korkusuyla— dışardaki aşevlerinden getirttikleri güzelim yemeklerle Berber Hayri'yi besliyorlardı. Ona öyle yemek tablası gönderirlerdi ki, içinde bir kuş sütü eksik olur; Hayri isteyecek olsa sağacak kuş bulup kuş sütü de gönde-

SURNAME

rirlerdi. Ama bu kez, durum değişmişti. Cezaevindeki tutuklular ve hükümlüler, Berber Hayri'nin hamamda g s l abdesti alacak müslümanlara, suyun tenekesini ikibuçuk lira gibi çok yüksek parayla verdiği için disiplin cezasına çarpıtılarak kapalıya atıldığını duymuşlardı. Hepsi de bunun bir bahane olduğunu anlamışlar, ama anlamazdan geliyor, bu uyduruk söylentiye inanmış görünüyorlardı. Berber Hayri'nin asılma cezasının yargıtayca onanıp, Büyük Millet Meclisi'nde onaylanıp, Cumhurbaşkanınca da imzalandığını, Berber Hayri'ye gösterilmeyen gazetelerde okumuşlardı. İki üç gün içinde nasıl olsa asılacağını biliyorlardı ama, bildiklerini açığa vururlarsa, o zaman cezaevi geleneğine uyarak bir karşı davranışa geçmeleri, bir gösteride bulunmaları, belki gardiyanlardan birini rehin tutarak isyana kalkmaları gerekiyordu. Ama bu durumları düzenleyen ve kışkırtan ağalarrın bu kez, Berber Hayri için, hiç de başlarını derde sokmaya niyetleri yoktu. İşte bu nedenle, Berber Hayri'nin g s l abdesti alacak müslümanlara bile karaborsadan su sattığı için kapalıya atıldığına inanmış görünmek işlerine geliyordu. Bu yalana kendilerini daha da inandırmak için aralarının da şöyle konuşmaktaydılar:

— Yahu, bu da yapılır mı be? Cenabet gezmek istemeyen müslümana... Tövbe yarabbi...

— Hiç d ş nm y r ki, yarın  b rg n sehpaye gidecek... Hey gidi, bu  l ml  dünyada hem de... Alçak, müslümanı ille de cenabet gezdirecek be...

— Hepsini anladık ama, bu yapılmaz... Gus l suyu karaborsaya bindirilmmez...

— T h... Bunu beklemezdim Berber Hayri'den...

Nasıl olsa bikaç gün içinde asılacağına göre, bir daha aralarına dönme olasılığı yoktu; yani Berber Hayri belasından artık korkuları kalmamıştı. Korkuları da, ondan bir umutları, bir çıkarları da kalmayınca, eskiden zindana atıldığında olduğu gibi, artık ona tabla tabla yemek yollamalarının, limon kabuklarıyla kokusu azaltılıp içilebilen kolonya

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

göndermelerinin hiçbir gereği de kalmamıştı. Çünkü, bir insanın yaşamının son biriki gününde fındık-fıstıkla, baklava-börekle beslendikten sonra asılmasıyla, kuru ekmek kemirerek karnını doyurup asılması, hatta aç karnına asılması arasında hiçbir ayırım yoktu. Acı ve acımasız yaşamları onları katı gerçekçi yapmıştı. Önemli olan, insanın vicdanını şuşturmaları için bir gerekçe uydurması, sonra da uydurduğu gerekçeye kendisinin de inanmasıydı. Bu gerekçeyi uydurmuşlar ve vicdan denilen obur hayvanın önüne patlayın-cayadek yiyebileceği denli gerekçe yığmışlardı.

Gardiyanların, gardiyanlık yaşantılarında ilk kez kapalıdaki bir idam hükümlüsüyle yüz yüze gelmeyi içleri götürmüyordu. Hatta bir zamanlar Berber Hayri'yi falakaya çekmek niyetiyle hamama sokup sonradan onu dövmekten vazgeçmiş olan bir gardiyan bile bir iç üzüntüsü duyuyordu. Çünkü, sonradan cezaevinin astığı astık, kestiği kestik bir başbelası olduğu, cezaevi yönetimine bile söz geçirdiği zamanlarda Berber Hayri, bu gardiyandan, eski kabahati için af dilemişti.

İşte biyandan da yavaş yavaş Berber Hayri söylencesi böyle böyle doğmaktaydı.

Gardiyanlar, ellerinden geldiğince Berber Hayri'yle yüz yüze gelmekten çekiniyor, kendileri kapalıının dış kapısında bekleyip, adembabalardan biriyle yemeğini içeri gönderiyorlardı. Ama Berber Hayri'ye gönderilen bu Kızılay aşının, kazan yemeğinin en iyi yerinden konulmasına özenerek kendileri bu işle ilgileniyorlardı. Yoksullara verilen Kızılay yemeği bigün fasulye, bigün nohuttu; salça yerine geçen kırmızı boyası bol, tanesi az, sıcak, renkli su çorbasıydı. Bu suyun üstünde yağ yuvarları göz göz dolanırdı. Kızılay aşını Berber Hayri'ye götüren adembaba, koynundaki somunun içini aş tasına sokup yemeğin suyunu sünger gibi çeken ekmeği yutar, avucuyla da aşın tane nohut yada fasulyelerini avlar, yerdi. Geriye kalanı, kapalı kapısının küçük deliğinden içeri uzatıp Hayri'ye veriyordu.

SURNÂME

Berber Hayri'nin kapalıya konuluşunun gerçek nedenini anlayıp anlamadığını hiçkimse bilemedi. Kimisi, suyu pahalı sattı bahanesine inandığını, bir iftiraya kurban gittiği sanısında olduğunu söyledi. Böyle düşünenlere göre, asılmadan önce kapalıya konulanlardan hiçbirisi gerçekten asılacağına inanmıyor, inanmak istemiyordu. Bu düşünceye karşı olanlara göreyse, Berber Hayri hiçkimseye pahalı su satmadığını en iyi kendisi bilirken, bu bahaneye de inanamazdı. O, asılmak üzere kapalıya konulduğunu biliyor, ama son yılda kazandığı yaşından umulmaz olgunlukla bildiğini belli etmiyordu.

Berber Hayri'nin bu konudaki gerçek düşüncesinin ne olduğu bilinmiyordu ama, günde bir öğün tasla gönderilen yemeğe el sürmediği, her sabah verilen tayını yemediği, asılmaya gittikten sonra kapalıda geriye kalanlardan anlaşılmıştı.

Kapalının kapı deliğinden tayınını ve yemek tasını veren adembabaya, her gelişinde, başgardıyanı görmek istediğini söylüyor, adembaba da Hayri'nin bu dileğini başgardıyana iletiyordu. Ama başgardıyan, nasıl olsa kurtaramayacağı bir insanın hiç olmazsa boğuluşunu görmemek için başını ters yana çevirmesi gibi, bitürlü Berber Hayri'nin yanına gidemiyordu. Bununla birlikte Berber Hayri'yi, kendisini öldürmesin, yaralamasın yada hastalanmasın diye denetlemek görevi olduğundan, kapalıda kaldığı üç gün içinde başgardıyan iki kez, bir gardıyan bir kez onun yanına gitmiş, kapıda dikilerek bir adembabaya içerideki çiş ve dışkı tenekesini döksün de getirsin diye beklemişlerdi. Başgardıyan, darağacına gidecek olan Berber Hayri'nin gözlerinin içine bakamadığından, konuşurken ondan gözlerini kaçırmıştı hep. Berber Hayri'nin parası vardı. Başgardıyan ona soruyordu. Dışardan yada kantinden aldırarak istediği herhangi birşey var mıydı? Varsa aldırılacaktı. Berber Hayri, bu soruların her soruluşunda, hiçbirşeyi gereksinmediğini, yalnız bitek dileği olduğunu söylüyordu. O tek dileği, koğuşundaki

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

bavulunun açılarak içindeki iki kalın defterin, Üsküdar'daki Paşakapısı cezaevinde yatan ve kendisine herkesin Ustam dediği siyasî koğuştaki tutukluya gönderilmesi idi. Gönderirler miydi? Gözleriyle yalvarır gibi soruyordu. Ama onun gözlerine bakamayan başgardıyan, sesinden de anlıyordu bunu. Defterleri... İki defter... İçinde şiirleri var... Son yılda yazdığı şiirler... Gönderirler mi?

Başgardıyanın bunu yapmaya yetkisi yoktu. Berber Hayri'nin bu isteğinin, her nedense, bilemediği bir nedenle, yerine getirilemeyeceğini sanıyordu. Ama o, Hayri'nin dileğini Cezaevi Yönetmenine iletenecekti, günah ondan gitsindi.

Berber Hayri, bu isteğini bikez daha üsteleince,

— Olur olur, gönderilir elbet... diye atlatıcı sözler söylemişti.

Kapalı, koridora bakan camsız bir penceresi olduğundan, ne de olsa zindan kadar karanlık değildi. Hele gece-gündüz burda yata yata, Berber Hayri'nin gözleri de bu loş karanlığa alışmıştı. Günde iki kez kapalının dış kapısı açılıp, içeri giren gardıyan koridorda beklerken, adembaba koğuşundan bir delikanlının Kızılay yemeğini getirmesiyle öğlen ve akşam zamanını, saatine bakmayı gereksinmeden ayarlıyordu.

O öğleyin delikanlının her zaman yemek tasını ve somunu bıraktığı köşeye başka bişey daha bıraktığını o loşlukta bile ayrımsamıştı. Delikanlı kapalıdan çıkıp, gardıyan da dış kapıyı sürgüleyip kilitleyip gittikten, ayak sesleri duyulmaz olduktan sonra, Berber Hayri yemek tasının olduğu köşeye uzandı. Tasın yanında bir kesekâğıdı vardı. Kesekâğıdı, gazete kâğıdından yapılmıştı. Elini attı: Üzüm... Kim göndermiş olabilirdi? Kimin gönderdiğini, akşam yemek getirince delikanlıya soracaktı, elbet o delikanlı yine yemek getirecek olursa, yarın yine yaşayacak olursa Berber Hayri... Yemeği canı çekmedi. Ama iki salkım üzüm yedi. Geri kalan üzümleri yere boşalttı. Elinden geldiğince bozmamaya, yırtmamaya çalışarak kesekâğıdını açıp gazeteyi ortaya çıkardı,

yaydı, düzeltti. Loş aydınlıkta da olsa okuyabiliyordu. Daha iyi görebilmek için gazeteyi, koridora açılan pencereye doğru tutarak yüzükoyun yere uzandı. Hangi gazete olduğu belli değildi. Bunun ne önemi vardı ki... Okumaya başladı: «Türkiye'nin yedi bölgesinde yapılan cinsel anketten bir örnek»...

Başka sayfayı çevirdi. Bütün bir gazete sayfasında kadın erkekli şarkıcı resimleri vardı: «Üç yalı dairesi ve binbir hediye çekilişi. Çekiliş muhteşem oldu.»

Sayfanın arkasını çevirdi. Kesekâğıdı yapmak için çirişle yapıştırılmış olduğundan yer yer yırtılmış yada okunamaz biçimde gazetenin yazıları silikti. Okunabilen yerlerini okudu: «İstanbul Ticaret Sicili Memurluğu»ndan bir ilan. «Kasa», «Bankalar», «Borçlular», «şüpheli alacaklılar», «demirbaşlar», «Tasarruf bonosu», «Sermaye»... Bikaç kez okudu, ama bişey anlayamadı.

Bu ilanın üstünde gazeteye büyükçe konulmuş bir kadının resmi vardı. Güzel bir kadındı, bir adamla el sıkışıyordu. Resmin üstünde şu başlık: «Kaatil kadının idam cezası zehirli iğneyle infaz edilecek.» İlgiyi arttı. Yazıyı, her sözcüğünü içercesine dikkatle okudu:

«Daha insancıl olması için Amerika'nın Teksas eyaletinde idama mahkum olan suçluların ölüm infazları iğneyle yapılmaya başlandı. Suçluların elektrik sandalyesinde ve gaz odasında ölmelerinin insancıl olmadığı konusunda anlaşmaya varan yetkililer, ilk kez iğneyle idamı beş ölüm mahkumu üzerinde altı ay önce denemişlerdi. İdam, mahkumun damarına zerk edilen Sodium Thiopental adlı zehirle yapılmaktadır. Ölüm odasına getirilen suçlu, odanın duvarına açılmış olan bir delikten elinin damarına verilen ilaçla uykuya geçerek rahat bir ölüme gitmektedir. Son kez bu yöntemle idam edileceği günü bekleyen kadın mahkum Mary Lou Anderson, hücreye kapatıldıktan sonra ilk kez John Knight adlı bir İngiliz gazetecisiyle görüştü. Mary Lou 34 yaşında.»

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

Berber Hayri durdu, düşündü, Amerikalı kadın, kendisinden çok yaşamıştı. Sanki aralarında on yaş değil de, yüz yaş varmış gibi geldi.

«İki kez evlenip ayrılan genç kadının bir de erkek çocuğu var.»

«Hiç olmazsa bir oğlu var» diye düşündü Hayri.

«Mary Lou hapisaneye düştüğünden bu yana çocuğuyla görüşmedi. Nedenini sorarlara da «Çocuğumu bu koşullar altında görmek istemiyorum.» dedi.»

Berber Hayri de, cezaevine düştüğündenberi annesiyle hiç görüşmemişti. Tıpkı o kadın gibi düşünmüştü. «Bu koşullar altında» annesini görmek istememişti. Annesi iki kez ziyaretine gelmiş, birinde mahkemede, birinde de hastanede olduğunu söyleterek annesinin karşısına çıkmamıştı, çıkamamıştı. Berber dükkânını açmak için gerekli sermayeyi, anacığının altın bileziklerini, küpelerini satarak sağladığını düşündü. Bunları düşünürken, yattığı yerde, bacaklarını karnına doğru çekip büzüldü, tıpkı ana karnındaki bir çocuk konumunu aldı, ağlamaya başladı. Bir zaman ağladı öylece...

«Mary Lou, kendisini karşılarken neden gülümsediğini soran gazeteciye şöyle dedi: «Gözyaşlarımı tutabilmek için. Aylardır güneş ışığından yoksun bu hücredeyim. Gardiyanın dışında ilk görüştüğüm sizsiniz. Uykularımda, koluma iğne batmış gibi birden sıçrayarak uyanıyorum. Yan hücrelerdeki kadın mahkûmlar kimileyin bağırarak bana seslerini duyuruyorlar. Beni yüreklendirmek için duvarı yumruklayarak boğuk seslerle «Dayan Mary Lou!..» diye bağırıyolar.»

Cellatlık görevini yapmak isteyen de bulunamıyor. Kimse, iğneyle zerk edilecek zehiri vermek istemiyor. Bunun için, hangisinin zehiri verdiği belli olmasın diye üç kişi birden görevlendirilmiştir. Ölüm üniformasını giymiş olarak ölüm hücresinde ölüm yatağına Mary Lou yatırıldıktan sonra, cezaevi müdürünün «Hazırız» komutuyla, bitişik odada bulunan ve her birinin elinde enjektör olan üç cellat, enjektörlerindeki sıvıları plastik hortuma boşaltacaklar. O üç en-

jektörden salt birinde zehir bulunacak ve gerçek celladın üç kişiden hangisi olduğu hiçbir zaman bilinmeyecek ve böylece görevli o üç kişi, cellatlık duygusundan kurtulmuş olacaklar.»

Berber Hayri gazete parçasındaki bu yazıyı o denli çok okudu ki, hava iyice kararıp da yazıları göremez olunca yazıyı ezbere okuyabiliyordu artık. Ezbere okurken bile, Mary Lou'nun cezaevinde oğlunu görmek istemeyişine gelince ağlıyordu.

Dış kapı açıldı. Ayak sesleri koridordan yaklaştı. Gardiyan dışarda bekliyordu. Adembaba koğuşundan delikanlı kapalıya girdi. Karanlıktı. Yemek tasını yere bırakıp kibritini çaaktı. Kibritin ışığında konserve kutusundan yemek tasını, her zaman koyduğu köşeye bıraktı. O zamana dek bu delikanlıyla hiç konuşmamış olan Hayri,

— Üzümlü kim gönderdi kardeş? diye sordu.

Delikanlı, sanki gizli bişeymiş gibi koridorda bekleyeninin duymaması için,

— Başgardiyan gönderdi Hayri ağabey... diye fısıldadı.

Hayri, koridorda bekleyeninin başgardiyan olduğunu anladı.

Delikanlı, cezaevi töresi öyle olduğundan,

— Allah kurtarsın! deyip çıktı.

Sürgü ve kilit sesi duyuldu.

Berber Hayri'yi kapalıda erinç içinde bırakıp biz gelelim şu surnâme konusuna. Evet, gerek düzyazı, gerek koşuk ve minyatür olarak başyapıt değerinde surnâmelerimiz vardır. Bunlardan Seyid Vehbî'nin 1720 yılında düzyazı olarak yazdığı Surnâme'de Sultan III. Ahmet'in dört şehzadesi (Padişah çocuğu) ile beşbin yoksul çocuğun sünnet düğünündeki şenlikler anlatılmaktadır. İstanbul'un o dönemdeki gelenekleri, görenekleri, töreleri, eğlenceleri betimlenmektedir. Bu Surnâme'nin birçok kopyaları yazılmışsa da, en güzeli — her nasılsa yabancıların uğrulayıp kaçıramadığı — Topkapı Müzesi'nde olanıdır. Bu Müze'de Vehbî Surnâmesi'

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

ni Levnî 137 minyatürle bezemiştir. Gerek yazıda, gerek minyatürlerde, düğünden ötürü yapılan sokak gösterileri, türlü oyunlar, o zamanki halk tiyatroları, soytarlıklar, yarıncalar yakılarak yapılan gece eğlenceleri, lonca esnafının geçişleri, o zamanın gezginci tiyatroları betimlenmiş, o çağın tipleri, giyim-kuşamları gösterilmiştir.

Şair Haşmet de Veladetnâme adlı yapıtında, Sultan III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın doğumu üzerine yapılan ve geceli gündüzlü on gün süren şenlikleri, donanmaları anlatmıştır.

Berber Hayri'nin asılma cezasını yerine getirecek olan Cumhuriyet Savcısı, doğrusunu söylemek gerekirse, oldukça şaşırmıştı. Çünkü sıklıkla insan asılmadığından ilk olarak böyle bir cezanın uygulanmasıyla karşılaşmıştı.

İnfaz savcısının idam cezası konusundaki düşüncesine gelince, o su katılmamış bir yasacıydı; ayrıca geniş görüşlüydü de; bu bakımdan ölüm cezasının meşru ve zorunlu olup olmadığı, kaldırılıp kaldırılmaması sorununun tartışılmasından yanaydı. Bizdeki asılarak yerine getirilen ölüm cezasının biçimi tartışılabilirdi. Birleşik Amerika'nın kimi eyaletlerinde olduğu gibi elektrikli sandalyede yada zehirli gaz odalarında suçluyu öldürmek belki daha da insanca olurdu. Ölümün birdenbireliği bakımından bağlı suçlunun kafasını boynundan baltayla kesip kopararak suçluyu öldürmenin bile, bizdeki darağacına asmaktan daha insanca olduğu bile tartışılabilirdi. Ancak, bizdeki darağacına asarak öldürmenin, halkın ibret dersi alması bakımından ölüm cezalarının en iyisi olduğu da açıktı. Darağacındaki cesedin rüzgârda sallandığını görmekle halk, elbet bundan bir ibret dersi alacaktı. Savcıya göre, bütün bu tartışmalar ancak bilimsel olarak yapılmalı, herşey bilim çerçevesi içinde kalmalıydı; yoksa idam cezasının meşru olduğunda savcının kıl kadar kuşku yoktu. Ama tartışma başka bişeydi, idam cezası kalksın diye de tartışılabilirdi; savcı düşünce özgürlüğünden ama yasaların da uygulanmasından yanaydı. Asılma cezasını hak-

edenler elbet asılmalıydı ki, hem bireyler erince kavuşsun, hem devletin düzeni korunsun, hem de biyandan tartışmalar sürüp özgürlük olsun...

Savcı bu kanıdaydı ama, bir adamın asılması işlemi başına ilk geldiği için de kaygılı, çekingen ve coşkuluymdu. Elbet ikincisinde, üçüncüsünde alışacak, görevini daha kolay yapacaktı. Niçin «Cesaret de bekâret gibidir, bikez yırtılmaya görsün...» demişlerdir...

Savcı ilkönce, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nun, Ceza İnfaz Hukuku kitaplarının konuyla ilgili bölümlerini ve cezaların infazına değgin tüzüğü okudu. Okuduklarından öğrendiğine göre, Berber Hayri'nin darağacında asılmasına ilişkin hertürlü hazırlığın yapılması ve asılmanın yerine getirilmesi onun göreviydi. Ve bütün bu işler ve işlemler, Hayri'yi darağacına çekmeden bigün önce tamamlatılmış olacaktı. Berber Hayri'nin daha gün doğmadan, ortalık aydınlanırken asılması gerekiyordu.

Berber Hayri'nin kimliğinde, «dini» yazısının karşısında «islâm» olarak yazılı olduğundan ve kendisine hiçbir seçme hakkı tanınmadan Hayri daha doğumunda babasının kararıyla kütüğe müslüman olarak geçirildiğinden, savcı, asılma günününün kurban ve şeker bayramları gibi dinsel bayram günlerine ve bu bayramların arefelerine, kadir gecesi sabahına yada kandil günlerine gelmemesine titizlik gösterdi.

Uzun yıllar değişik cezaevlerinde çalıştığı için epeyce asılma olayının tanığı ve görevlisi olmuş bulunan cezaevi yönetmeni, bir taşra cezaevinde başlarından geçmiş bir olayı anlatarak sayın infaz savcısını uyarmış oldu. Yönetmen, infaz savcısıyla konuşurken her tümcenin başında ve sonunda «sayın savcım» diye yineliyordu. Cezaevi yönetmeninin anlattığına göre, bir tarihte bir taşra cezaevinde yazıcı olarak çalıştığı zamanlarda, bigün daha güneş yeni doğarken idam mahkûmu hücrelerinden alınarak asılmak üzere kasabanın Cumhuriyet caddesinden arabayla geçirilip Cumhuriyet

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

alanına getirilmiş ve orda idam mahkûmu asılacağı darağacını görünce dizlerinin bazı çözülüp birden yere kapanmış ve vücudunun bütün sıvı kapaklarını tutamaz olduğundan, yani kendine ve kaslarına egemenliği kalmadığından, gözlelerinden yaşlar boşanmaya, burnundan sümükler akmaya, ağzından salyalar sızmaya, kamışından sidikler gelmeye, ardından pislikler dökülmeye başlamış ve derisinin bütün gözeneklerinden terler boşanmış. Kimi idamlıklar darağacını görünce böyle olurmuş. Adamı, zorlayarak, iterek darağacına sürüklerlerken, asılma töreni için özel olarak dinsel giysisini giyinmiş ve sarığını dolanmış bulunan imam cüppesinin eteklerini savurarak, kendi yelinden uçmasın diye sarığını bir eliyle tutarak yelyeperek koşarak gelmiş ve soluk soluğa «Amanın... Aman! Asılmayacak, asılamaz!» diye feryat etmiş. Sorduklarında o gün mübarek kandil günü olduğunu, kutsal kandil gününde adam asmanın «katiyyen caiz» olmayıp «günah-ı kebirden», yani çok büyük günah olduğunu söyleyerek idamın yapılmasını durdurmuş; her ne denli durdurmaya durdurmuşsa da, yere kapanmış ve bütün salgı bezlerinden her türlü salgılarını salmış bulunan mahkûm, bir değil, bin kez asılmaktan beter olmuş. Cezaevi yönetmeni şöyle demektedir: «Sayın savcım; öyle pis bir koku salmıştı ki, üstüne üşüşen sinekler sayın savcım, onlar bile kokunun zehirinden yapıştıkları yerden sapır sapır düşmekteydiler sayın savcım.» İnfaz savcısı sanki o pis kokuyu duyuyormuş gibi yüzünü buruşturup ekşitmiş ve eliyle burnunu tıkamıştı. İmam «Yarın cemaziyülahır'ın otuzu olup mübarek Regaip Kandili'dir. Katiyyen idam infaz edilemez.» diyormuş. Ordakilerin ve görevlilerin hepsi de pek çok koyu dindar oldukları halde «cemaziyülahır'ın ve «Regaip Kandili'nin ne demek olduğunu ve ne demeye geldiğini bilmeyip ancak ötedenberi kandil diye bişey duymuş olduklarından ve mübarek kandil günü az kala adam asacaklarından utanarak tüzüğü karıştırıp yerini bularak dinsel günlerde adam asılmayacağını öğrenmişler. Böyle bir kutsal günde idamın

insancıl olmaması bakımından yasaklanması nedeniyle darağacının dibine yığılmış olan mahkûmu yeniden cezaevindeki hücrelerine kapayıp kutsal olmayan ve dinsel olmayan herhangi bir günde insancıl olarak asmak gerekiyormuşsa da, o pis kokulu sivilara bulaşmış ve ıslak mahkûmu yerden kaldırıp arabaya tıkmak pek kolay olmamış. İnsancıl olmanın işte böyle zorlukları da var; kolay değil insancıl olmak... Cezaevi yönetmeni diyordu ki: «Neyse sayın savcım, herifi bin zorlukla götürdük, iki gün sonra sayın savcım, yeniden oraya getirip astık. Sayın savcım kutsal günlerde asmayı dinimiz yasaklamış... Ne denli insancılık... Sayın savcım...»

İnfaz savcısı, asılmanın dinsel bayram, kandil, arefe gibi kutsal günlere rastlamaması için de epiyce çalışmış, takvimleri karıştırmıştı. Asılma gününün, saatini, dakikasını saptayarak ilgili ve gerekli yerlere yazılı olarak bildirdi. Görevine çok düşkün bir kişi olduğundan, hiç eksiksiz, örnek bir asılma olsun istiyordu. Savcı bu işlerden öyle yorulmuştu ki, altı yaşında bir oğlan çocuğunun ırzına geçip boğan bir caniyi bile asmanın ne denli zor olduğunu görüp şaşıtı. Çok çalıştığını anlatmak için yakınlarına,

— Bu memlekette iş yapmak çok zor! diye yakındı.

Yasalara ve tüzüğe göre, Berber Hayri'nin bir kurul önünde asılması, asıldıktan sonra da o kurul üyelerinin bir tutanak düzenleyerek asılma olayını saptamaları gerekiyordu. Savcı, asma kurulu üyelerine, asma yerini ve zamanını da bildirerek tam zamanında asılma yerinde bulunmaları için yazılar yazıp resmî çağrılıklar gönderdi. Bu çağrılıklardan biri, Berber Hayri'yi idam cezasına çarptıran Ağır Ceza Mahkemesi Başkanlığına gönderildi. Hayri'yi mahkûm

Ana görevi sayrıları sağaltmak olan bir hekimin de kurulda bulunacak, Hayri onun gözü önünde asılacaktı.

Ana görevi sayrıları sağatmak olan bir hekimin de kurul üyesi olarak asılma töreninde bulunup tanıklık etmesi, asılanın tam ve tıbbî olarak da öldüğünü bilimsellikle sap-

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

tayıp asılma tutanağını imzalaması gerekiyordu. Savcı, bu hekimin de görev yerinde zamanında bulundurulması için Sağlık Müdürlüğü'ne bir çağrılık gönderdi. Aynı yazının bir kopyası da Cezaevi Yönetmenliği'ne gönderildi; çünkü cezaevi yönetmeni asılma sırasında da bulunacak kurul üyeleri arasındaydı. Asılma sırasında asayişin bozulmaması ve korunması da çok önemliydi. Savcı, bilime saygılı bir hukukçu olduğundan, böyle bir işle görevlenince, hukuk literatüründeki infaz konusuna ilişkin eline geçen kitapları karıştırmıştı. Bunlardan bir kitapta yazılan şöyle bir olayı okumuştı:

«İdam cezalarının infazı sırasında beklenmedik şiddet ve coşkunun doğurduğu olaylar patlak verebilir. İdamın yapıldığı alanda döğüşenler bile olur. Örneğin İngiltere'de 1807'de Holloway'le Haggerty'nin asılmalarını seyretmeye gelmiş olan 40 bin kişilik bir kalabalık birden öylesine bir çılgnlığa kapılmıştı ki, kavga gösterisi bittiğinde alanda yüze yakın ölü yatıyordu.»

İşte bu ve bunun gibi olayları kitaptan okumuş olan savcı, bireyin erincini, devletin düzenini sağlamak için bir kişiyi asalım derken, asayişin çığırından çıkıp alanın ölümlerle dolmaması için hertürlü önlemi alıyordu.

Yine okuduğu kitaplardan öğrendiğine göre, İngiltere'de yankesicilerin ölüm cezasına çarptırıldıkları çağlarda, birçok hırsız, meslektaşları asılırken, darağacının çevresinde sıkışan seyircilerin ceplerindekileri boşaltıyordu; tıpkı bizdeki seçimlerde, coşkun konuşmacıları alkışlamak için ellerini havaya kaldıranların ceplerindekini yankesicilerin aşırımları gibi... Peki ama ya ibret dersi? Bunlar darağacında asılana bakıp hiç ibret dersi almayacaklar mı? Büyük bir tarihçi şöyle demiş: «Tarihten alınan en büyük ders, insanların tarihten ders almadıklarının anlaşılmasıdır.»

Âkif de bu konuda şöyle demiş:

*Geçmişten adam hisse kaparmış... Ne masal şey!
Beş bin senelik kıssa yarım hisse mi verdi?*

SURNÂME

«Tarihi tekerrür» diye tarif ediyorlar;

Hiç ibret alınsaydı tekerrür mü ederdi?

Her ne olursa olsun, savcının görevi, yasaların ruhuna uygun olarak, halkın asılma cezasından ibret dersi almaları için elinden gelen herşeyi yapmaktı. Bu nedenle, asayişin bozulmaması, bozulursa sağlanması için Emniyet Müdürlüğü'yle Candarma Komutanlığı'na da yazılar ve çağrılıklar gönderdi.

Asılma töresine göre, asılma töreninde bir din görevlisinin, Hayri doğduğunda babası onu kütüğe İslâm diye yazdırdığından, yani bir imamın da bulunması gerekiyor. Bir imamın, asılma kurulunda bulunması için Müftülüğe bir çağrılık gönderildi.

Ceset darağacında sürgit sallanıp durmayacağına göre, halk alacağı kadar ibret dersini aldıktan sonra bu cesedi ordan alıp mezarlığa götürmek için bir cenaze arabası gerekiyordu. Bunun için de savcı, Mezarlıklar Müdürlüğü'ne bir yazı gönderdi.

Asılan kişinin avukatı da asılma töreninde bulunarak, başarısını görmek zorundaydı tüzüğe göre. Berber Hayri'nin avukatının kim olduğu dava dosyasından araştırıldı. Davanın başlangıcında Hayri'nin bir avukatı vardysa da, sonradan bu avukatın Berber Hayri'ye vekalet etmekten çekildiğini bildiren bir dilekçesi bulundu dosyada. Demek asılma töreninde avukat bulunmayacaktı; böylece savcı, avukata çağrılık göndermekten kurtulmuş oldu.

Yakın akrabalarının da tüzüğe göre asılanın asılma töreninde bulunmaları gerekirdi. Hayri'nin akrabalarını aramaya giden polis olumsuz sonuçla döndü. Berber Hayri'nin annesi, idam cezasının yargıtayda onanması haberini duyunca kalbi durarak ölmüş, buyüzden oğlunun kısacık yaşamında onun için yapılacak olan tek törene olsun katılmaktan yoksun kalmıştı. Berber Hayri'nin başkaca akrabaları varsa da, bunlar, ya bulunamamışlar yada bulunanlar böyle bir törene gelmek istememişlerdi.

ASILMA ŞENLİĞİNİN İKİNCİ GÜNÜ

Bütün bu işlemler, çağrılıkları yazıp göndermek kolay olmuyordu. Savcılıkta çalışan yazıcı kadınlar, önceden bu konuda deneyimleri olmadığı için, kurul üyelerinin çağrılıklarının nasıl yazılacağını bilmiyorlardı. Hiç başlarından geçmemişti böyle birşey. Hatta ilk yazılan, düğün çağrılığı gibiydi. Buyüzden savcı, yazıların müsvettelerini bile kendisi yapmak zorunda kalmıştı. Bu işler, adliyenin öbür işleri gibi, ne zaman olsa olur diye savsaklanacak türden işler de değildi. Tüzüğe göre, saati, dakikası, saniyesiyle tam zamanında asılma töreni kurulunun bütün üyeleri darağacının dibinde hazır bulunmalıydılar. Ya biri gelmezse? Bunu düşününce savcı şaşırды. Çünkü tüzükte, kurul üyelerinden birinin gelmemesi halinde ne yapılacağı yazılı değildi. Her ne denli tüzükte bu durumda ne yapılacağı yazılı değilse de, infaz hukukunun esaslarından bir sonuç çıkarılabilirdi. Ölüm, çok şiddetli bir cezaydı. Çok şiddetli de ne demek! Bütün cezaların en şiddetlisiydi. Böyle olunca ölüm cezasının yerine getirilmesi sırasında, yasalara uygun ve yasal olarak öldürülecek olan kişiyi üzücü bir olay karşısında bırakmak doğru olmazdı. Kurul üyelerinden biri gelmedi yada gecikti diye ölüm cezasına çarptırılmış kişiyi darağacının altında bekletmek yada asılmasını başka güne bırakıp geri göndermek, ona acı çektirmek olurdu. Görevimiz bir insanı yasalara uyarak öldürmek bile olsa, bunu elimizden geldiğince acı çektirmeden yada az acı çektirerek, çok insancıl biçimde yerine getirmeliydik; öyle ki, cezasını çekip asılan kişi bile —asıldıktan sonra konuşabilse— kendisini uygarca ve insanca asanlara «Allah sizden razı olsun! Sağolunuz! Hiç canımı yakmadınız, beni ne iyi astınız!» demeliydi.

Savcı, Berber Hayri'nin asılması olayıyla ilgilenirken bu konu üzerinde öyle derinleşmişti ki, hayırlısıyla şu asılma işini bitirince bu konuda bir kitap yazmayı bile düşündü. Yazacağı kitabın adını bile tasarlamıştı: «Mevzuatımız açısından idam cezasının infazında karşılaşılabilecek problemler». Güzel bir inceleme kitabı adı. Yazmayı tasarladığı ki-

SURNÂME

tabını nasıl sattıracağını, satışı elden sağlayacağını, taşradaki savcı arkadaşlarına satış için onar-yirmişer tane gönderceğini bütün ayıntılarına dek düşündü. İdamın infazı, her savcının başına gelebilir bir olay olduğuna göre, kitabı çok satılırdı. Kitabının başına, ilk sayfaya «Bana çalışma gücü veren, başarımın kaynağı eşim P. K.'ye!» diye de bir adanma yazacaktı.

En şiddetli ceza yada cezaların en şiddetlisi olan ölüm cezasına çarptırılan Berber Hayri'nin en az acı çekerek, en insancıl biçimde yasal olarak öldürülmesi için, savcı her türlü hazırlığın zamanında yapılmasına çalıştı. Yazılar yerlerine zamanında gönderildi. Ama yazıyı göndermekle yetilemezdi. Çağrılıkların yerine varıp varmadığını da kendisi izliyordu ki birden — tüh, çok zaman böyle olur — en önemli şeyi unuttuğunu anladı. Yahu bu Berber Hayri'nin gırtlığına yağlı ipin halkasını kim geçirecek, ayağının altındaki sandalyeyi kim tekmeyle devirip Hayri'yi darağacı ipinin ucunda sallandıracak? Az kaisın cellada haber göndermeyi unutuyordu. Hemen Emniyet Müdürlüğü'ne, celladın ivedilikle bulunarak asılma gününden bir gün önce savcılığa getirilmesi için, yazı yazdı. İvedilikle yazılan yazı, ivedilikle yerine gönderildi.

**BU BÖLÜM, BERBER HAYRİ'NİN İPİNİ
ÇEKECEK OLAN ÜNLÜ CELLAT ALI'NIN
NASIL ARANIP BULUNDUĞU VE ZOR
YOLUYLA GÖREVİ BAŞINA
GETİRİLDİĞİ, ONU ANLATIR.**

Berber Hayri'nin darağacına götürülmek üzere kapalıya konulduğunun üçüncü günüydü. Adalet örgütü, daha çok bekletip ona acı çektirmek istemediğinden bir ayak önce asılması için gereken hertürlü resmî işlemi yapmakta telesi-yordu. Bu işlemler arasında şimdi sıra, asma araç-gereçlerinin sağlanmasına gelmişti. İlkın darağacı bulunmalıydı. Nerede-ydi darağacı? Savcı, cezaevi yönetmenine çıkışıyordu: Koca darağacı yiter mi hiç canım? Koskoca cezaevinde şimdiye dek hiç insan asılmadı mı? Peki asıldıysa neyle asıldı? Kasap çengeline asılmadı ya bunlar? Dört yıl önce birini mi astınız en son? İyi, nerde darağacı öyleyse... Bulun çabuk!

Cezaevi yönetmeni, zindanın arkasındaki çok rutubetli ve ambar olarak kullanılan yerde darağacının ancak iki ayağının bulunabildiğini, üçüncü ayağın onca arandığı halde bulunmadığını, bulunan iki ayaktan birinin de rutubetten iyice çürüyüp mantarlaşmış olduğunu, bu çürük ayağın asılacak bir adamı, hele biraz da çırpınırsa, çekemeyip kırılacağına, en iyisi yeniden darağacı ayaklarının satın alınması olduğunu, somun, cıvata, mil gibi demir parçalarının paslı olarak bulunduğunu söyledi. Kızan savcı «Her zaman gerekli bu bo...» bok diye sözünü tamamlayacaktı ama, son söz-

SURNÂME

cüğü yutup ağzından dışarı çıkarmadı. Koskoca darağacı ayağı yok olur mu canım, hem de kuş bile uçurulmayan cezaevinden... Belli bişey yakmışlardır. Şimdi ne olacak? Yeniden darağacı yapılacak ama zaman da yok... Hay Allah, herkesin iki ayağı bir pabuca girdi. Önce darağacı ayağı olarak uygun giriş, hayır giriş olmaz, kalas, yok canım kalas da değil, kadron yada lata, onlar da değil, en iyisi direk almalı, kalınca üç direk...

Başka neler gerekli? Nelerin gerekli olduğunu en iyi bilen Cellat Ali'dir. Cellat Ali bu işin ustasıdır. Nasıl hani çok usta fennî sünnetçiler vardır da eliçabuk olduklarından, sünnet edilen çocuk pipisinin kesildiğinin ayırımına bile varmaz; hani nasıl eli hafif dişçiler vardır da, dişi çekilenler, dişlerinin çekildiğini bile duymazlar; işte bu Cellat Ali de öyledir savcı bey, öyle eli hafiftir ve öyle eliçabuktur ki, hani nerdeyse asılan adam bile asıldığına inanmaz da şaka filan sanır...

İyi canım, anladık...

— Yahu, nerde cellat Ali denilen çingene? Daha gelmedi mi?

Zabıt kâtibi,

— Emniyete yazmıştık efendim, dedi.

— Bırak yazıyı! Bilmez değilsin ya, yazıya cevap altı ayda gelmez. Zavallı adam asılmak için altı ay bekleyecek değil ya... Ne bürokrasi!

— Hatta efendim, acele olsun diye havaleyle bile göndermedikti de, mübaşir elden götürmüştü.

Mübaşir,

— Ben götürüp elden verdim efendim... dedi.

— Aman, ya kaydı?

Kayıt numarası alınmamışsa, Tanrı korusun, alan belli olmaz, veren belli olmaz ki, kıyamete dek o yazının bulunması yoktur.

— Kaydını yaptırdım efendim, alındı numarası zimmet defterindedir...

CELLAT ALI'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLiŞİ

— Aferin, çok iyi... Öyleyse neye göndermediler hâlâ bu celladı? Adam asılacak, ortada cellat yok... Peki, n'olacak? İpi kim çekecek?

Savcı, Emniyet Müdürlüğü'ne telefon etti. Ordan verilen cevapta, birkaç koldan birden polisin Çingene Ali'yi aradığını, ama şu ana dek, ne yazık ki izi bile bulunmadığı, ama şiddetle aranmakta olduğunu bildirdi. Savcı, başka bir celladın da bulunmayacağını öğrenince, Çingene Ali'nin bulunması için ricalar etti.

Telefonu kapatınca savcı düşüncelere daldı. Koskoca memlekette bitek cellat... Yani, parasıyla bile adam asmak isteyen yoktu... Bir de işsizlikten yakınırılar. Çalışmak isteyene iş çok beyim, yeter ki iste sen!

İdam hazırlığı telâşının yorgunluğundan, uykusuzluktan savcının kafası ters çalışıyordu; ya cellat bulunmazsa?

«Efendim, ip de gerekli. Ben üç kişinin idamında bulundum, başgardıyan olarak görevliydim bu işlerle...»

«İp mi? Nasıl ip? Öyle ya, ip de ister...»

«Ben biliyorum beyfendi, kalınca olacak...»

«Kalınca ne demek? Vapur halatı kadar mı? Bunun ölçüsü yok mu?»

«O kadar kalın olursa boynuna geçmez... Biraz ince...»

«Canım efendim, ince ne demek? Paket sicimi değil ya bu... Ne kadar kalın, ne kadar ince?»

«Merak buyurmayın beyfendi, biz göz kararı alırız, bir adamı tartacak kadar olsun, yeter...»

«Uygun uzunlukta olsun... Sakın kısa gelmesin. Uzun olup sarksa zararı yok da, kısa olup da asamazsak o zaman rezalet... Yahu, Çingene Ali denilen herif hangi cehennem dibine girdi?»

«Elli metre ip alsak yeter beyfendi.»

«Daha neler... Elli metre iple elli kişi asılır.»

«Çingene Ali geçenkinde elli metre ip istetmişti de...»

«Peki, kullandığınız o ip ne oldu? Nerde?»

«İp... İp mi? İp...»

SURNÂME

«İpten başka?»

«Zeytinyağı da ister efendim. Bir teneke zeytinyağı...»

«Bir teneke mi? Daha neler... Biz adamı zeytinyağında boğmayacağız yahu, ipten asacağız.»

«Olsun efendim... Zeytinyağı olmayınca... Hatta bir teneke bile az, iki teneke olsa daha iyi. Akşamdan ipi zeytinyağına yatıracak Kara Ali. İp, yağı iyice emip çekecek.»

«Peki, peki... Her ne gerekiyorsa bir kâğıda yazın, bir liste yapın!»

Savcı, bu araç-gereçlerin satın alınması için nerden, nasıl ödenek bulunacağını, Cezaevi yönetmeniyle uzun uzun konuştu. Bakanlık «Ödeneklerin azamî derecede tasarrufla riayet olunmak kaydı ile» kullanılması için savcılığa daha yeni bir genelge göndermişti. En önemlisi de, asılma araç-gereçlerinin hangi ödenekten satın alınacağıydı. Gerek yasadaki, gerek Bakanlık genelgesinde infaz kuruluşları için ayrılan ödenekler ve yapılacak harcamalar yazılıydı. Bunlar arasında, darağacı ayakları, ip, zeytinyağı gibi gereçlerin alınması ve cellada ücret ödenmesi gibi maddeler bulunmadığına göre, bütçe yasasındaki 15129 sayılı maddede gösterilen «diğer alım ve giderler»den bunlar satın alınacaksa da... Para yok ki! Para olmayınca nerden neyi alacaksın yahu? Malî yıl sonuna gelinmiş, ödenekler harcanıp tüketilmiş, para nerde? Cezaevinin mutemetlik görevini de yapan Cezaevi kâtibi — ki, Berber Hayri'nin kapalıya atılması için bahaneyi de o bulmuştu — bu gibi ivedi işler için gerekli paranın avans yoluyla karşılanabileceğini hatırlattı. Peki ama nasıl olacaktı bu iş? Parasal işlerin kurdu olan Cezaevi kâtibi, en azından büyük bir bankanın genel saymanı, hatta hatta maliye bakanı olacak denli becerisi varken, neden bilinmez — belki de daha çok paranın yolunu bulduğu için — cezaevi kâtipliği gibi küçük bir görevde kalmak ve küçük bir aylığa razı olmak alçakgönüllülüğünü göstermişti. Sihirbaz maliyeci denilenlerden olduğu, aylığının üç katı ev kirası vermesinden de belliydi. Cezaevi kâtibi neyin, nasıl yapı-

CELLAT ALİ'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLİŞİ

lacağını anlatmıştı. Cezaevi yönetmeni, asılma işleminin giderleri için gereken parayı avans olarak almaya yetkili olarak bir kişiyi mutemet gösterdiğini, yanında duran savcıya bir yazıyla bildirecekti. Savcı —yani zatialiniz beyfendi — kendi önerisini ekleyerek bu yazıyı ita amirine sunacaktı. İta amiri de — ki valimiz beyfendidir — onaylayınca mütemetlik görevi birisine verilmiş olacaktı. Bunun üzerine o mutemet her kim ise, Muhasebe-i Umumiye veznesinden avans olarak parayı çekip yerine harcayacaktı. Sonra harcamaya belgeleri Umumî Muhasebeye verilecekti. İşte bu işler bu denli yalın ve kolaydı.

«Muhasebe-i Umumiye kanununda bu işler böyle yazılıdır beyfendi.»

«Teşekkür ederim.»

Hay Allah, bu denli yetenekli bir insanı, sen gel de cezaevi katipliğinde ziyan et! Ne büyük haksızlık!

«Hesaplar mısınız lütfen, yağ mağ, ip mîp, şu bu, her neyse, bunların hepsi için bize ne kadar para gerekli? Yani avans olarak ne kadar para istiyeceğiz?»

«Efendim, Muhasebe-i Umumiye kanunumuza göre, en çok bin liraya kadar avans verilebilir.»

«Nee! Bin lira mı? Eh, ne yapalım... İpi o kadar uzun almazsınız. Pek kalın da olmasın... Altyanı bir adam asılcak. Kaç kilo? Şişman mı? Zayıf demek... İyi, iyi. Sonra zeytinyağının kalitesi iyi olmasa da olur, salata yapacak değilsiniz ya... Haa, iyi ki aklıma geldi, yahu ne oldu Cellat Çingene Ali? Telefon edin Emniyet Müdürlüğüne. Hâlâ bulunamadı mı? Bir Çingene Ali'yi bulamazlarsa, eh artık anla... Koca Türkiye'nin topu topu bitek celladı bu...»

Hani gazetelerin sıklık falan iş için «Polis seferber oldu» diye yazdığı gibi, İstanbul polisi seferber olup cellat Çingene Ali'nin ardına düşmüş, bulunma olasılığı olan her yerde onu aramaktaydı. Yer yarılmış da derin dibine girmişti sanki Cellat Ali, bitürlü bulunamıyordu. Sonunda polis o büyük gücünü gösterip muhbirlerini kullandı. Aldığı

SURNAME

ihbarları değerlendirek, Topkapı'yla Edirnekapi arasındaki yıkık surların bir yerinde, hastalıklı ve uyuz eşeklerin ve kart beygirlerin kaçak olarak kesilerek dana etidir diye İstanbul kasaplarına gizlice gönderildiği yıkık sur duvarlarının oluşturduğu bir mağarada polis Çingene Ali'yi buldu. Polis, orda Cellat Ali'yi «son derecede kral» bir durumda yakalamıştı; yani Çingene Ali boyalı ispiroyu çekmiş, kafasını bulmuş, sızıp kalmıştı. Çingene Ali, kaçak beygir ve eşek kesilen bu sur duvarı kovuğunda emeğinin hakkı olarak, mobilya cilası için kullanılan boyalı ispiro parası kazanmaktaydı. Yıllarca adam asmasının kazandırdığı alışkanlıkla, burda kart ve hastalıklı beygir ve eşeklerin boğazlanmasında, yardımcılık ederdi. Polis, boyalı ispiroyu içip üstüne de çift kâğıtlı denilen esrarlı cıgarayı çektikten sonra bir şahane kral uykusuna yatmış olan Çingene Ali'yi dürte düрте zorlukla uyandırabilmişti. Uyanmıştı ama, söylenilenlerin hiçbirini anlamıyordu. Taşa bile sözgeçiren polis, biraz sonra Çingene Ali'ye de ne dediğini anlatabildi. Çingene Ali'ye, hemen ertesi gün bir kişi asılacağı için ivedilikle savcılığa götürüleceği söylendi. Çingene Ali, yıkık duvar taşları üzerine uzanıp yangelmiş kalıbını bozmadan, şurdan şuraya adım bile atmayacağını bildirdi. Ama bunun bir görev olduğu kendisine anlatıldı. Evet görevdi. Bu görevi yıllardanberi Çingene Ali tekbaşına yapıyordu.

«Polis ağabeyler, sizler de görev yapıyorsunuz. Aybaşı gelip de aylığınızı almazsanız görevinizi yapar mısınız?»

Çingene Ali son olarak astığı iki kişinin parasını alamadığını yana yakıla anlatıyordu. Birini asalı iki, öbürünü asalı üç yıl olmuştu. Parasını istemek için savcılığa gidiyor, savcılık onu emniyet müdürlüğüne yolluyordu; emniyet müdürlüğü de savcılığa; sonra savcılık cezaevi yönetmenine... Bu üç yere gide gele eşik aşındırmış, ama hakettiği parasını yıllardır alamamıştı. Bu, onun hakkı, alınının teriydi. «Para yok?» «Ödenek kalmadı!», «Gelecek yıla!» diye boyuna atlatmışlardı.

CELLAT ALI'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLİŞİ

«Madem paranız yok, ne diye adam astırıyorsunuz? Bedavadan adam asılır mı? Hadi bir iyilik olsa anlarım. Hem hiç tanımadığın, yiyip içmişliğin olmayan bir adamı as, henü de ücretini alma... Olur mu ağabey... Koskoca devlet, bir zavallı Çingene Ali'nin hakkını yesin, olur mu?»

Asılacak olanın yerine Çingene Ali'yi assalar, o, yine de cellatlık yapmayacağını söylüyordu. Parasını istedi diye kendisini kovan savcıya daha o zaman söylemişti: «Eeeh, dünya bu... Gün gelir, siz bu Çingene Ali'ye yine muhtaç olursunuz... Çingene Ali diye dört dönersiniz.»

Onlar Çingene Ali gibi, işinin ustası olmuş bir celladı zor bulurlardı. Herkes kaşık yapar ama, sapını ortaya getiremez, demişler... Ne demişler, herkes sakız çiğner ama Ayşe kız gibi çatlatamaz, demişler. Herkes adam asar ama Cellat Ali gibi asamaz...

«Öldürseniz gitmem ağabeyler... Eskiden kalan iki asma paramla, bu şimdikini de peşin almadan, adımımı atmam...»

Etme Çingene Ali, eyleme Çingene Ali... Ulan seni sürükleyerek götürürüz köpoğlusu...

«O zaman başka... Götürürsünüz ağabeyler, sürükleyerek götürürsünüz, ama ben kendiliğimden gitmem... Hadi beni sürükleyerek götürdünüz, döve döve de bana adam astıramazsınız ya!»

Cellat Çingene Ali, içtiği boyalı ispirtonun ve sarıkuş denilen esrarın kendisine sağladığı krallıkla şöyle bağıırıyordu: «Yazık değil mi adamlara yahu, bedavadan asılıyorlar. Hiç olmazsa celladın parasını verseler de, adamların asılması bir işe yarasa...»

Polisler iki gün arayıp taradıktan sonra sur duvarları kovuğunda buldukları Çingene Ali'yi, gelmek istemiyor diye burda bırakıp savcılığa ne yapacaklarını sormaya gitseler, Çingene Ali burdan savuşurdu; bir daha onu koydunsa bul. Oysa crtesi sabah Berber Hayri asılacaktı. En iyisi, güzellikle mi olur, çirkinlikle mi olur, severek mi olur, söverek mi

olur, överek mi olur, döverek mi olur, artık her nasıl olursa olacak, Çingene Ali savcılığa götürülecekti. Öyle de yapıldı. Kral keyfini süren Çingene Ali dertop paket edilip yüklenerek polis arabasında götürüldü, savcılığa teslim edildi. Dahaca aymamış olan Çingene Ali savcılıkta da söylenip duruyordu: «Koskoca devletin bir garip Cellat Ali'nin hakkını ödemeye gücü yetmiyorsa, o zaman, hiç olmazsa astığım adamın geri kalan eşyasını bana verin, dedim ağabeyciğim... Vermediniz. Benden günah gitti, ben zamanında söyledim.»

Yasama, yürütme, yargılama kuvvetlerinden sonra dördüncü kuvvet denilen, kimilerine göreysen üçbuçukuncu kuvvet olan basın ve özellikle basının günlük gazete bölümü, Berber Hayri'nin darağacına çekileceği konusunda üzerine düşen bütün görevi yapıyordu. Berber Hayri'nin hangi gün, hangi saatte asılacağını gazeteler halka duyurmuştu. İki gündenberi de canavar ruhlu Berber Hayri'nin işlediği cinayet yeniden ve baştan sona gazetelerde yayınlanmaktaydı. Olay nasıl olmuştu, duruşmalar nasıl yürütülmüştü, Berber Hayri duruşmaları sırasında olayı nasıl anlatmıştı; bütün bunlar ayrıntılarıyla yeniden yazılıyordu. Berber Hayri'nin o sırada çekilmiş resimleri de yeniden yayınlanıyordu. Bu sürekli ve kışkırtıcı yayınlar karşısında coşan kimi yurttaşlar, şeriat yasasının uygulanmasını, yani kısasa kısas, kana kan, cana can hesabıyla, Berber Hayri canavarının kurbanına yaptığının aynen kendisine de yapılarak sonra da boğulmasını istiyordu. Gazetelerde yazılanları okuyup coşkulanlardan, «Bıraksınlar ben ellerimle boğayım!», diyenler, «İpini ben çekeyim!» diye cellathğa gönüllü olanlar çoktu.

Berber Hayri'ye ilişkin gazete yazıları salt bu türlü duygu sömürücü ve kışkırtıcı olanlar değildi. Bunların dışında gazetelerde bu konuya ilişkin bilimsel yazılar, incelemeler de yayınlanıyordu; tıp, hukuk, sosyoloji profesörleri, uzmanları, kriminoloji bilimcileri, halkı aydınlatıcı ve uyarıcı

CELLAT ALI'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLİŞİ

yazılar yazıyorlardı. «Fiil-i livatanın mevzuatımızda cezai müeyyideleri», «Cinsel sapıklığın ruhsal nedenleri», «Tarihte ünlü cinsel sapıklar», «Aynı cins arasında evlilik kurumu», «eşcinseller arası evlilik hukuku» gibi başlıklarla yayınlanan yazılar yoluyla, üç buçukuncu kuvvet, okurlarının kültürünü arttırarak görevini yerine getiriyordu.

İstanbul'da Berber Hayri'nin asılışını seyretmek için halkta, görülmedik aşırılıkta istek vardı. Yalnız İstanbul'lular ve İstanbul'da oturanlar değil, uzak yerlerde yaşayanlar da, bu ırz ve namus düşmanının darağacında sallandırılışını görebilmek için canatıyorlardı. İstanbul'un Yalova, Kartal, Çatalca, Adalar, Şile gibi uzak ilçelerindekilerden pek çok kişi asılına töreninde bulunmak için İstanbul içine akın etmişlerdi. Buyüzden İstanbul'un turistik lüks otelleri dışındakalan otelleri dolup taşıyordu. Otellerde yer bulamayanlar yada bu eşsiz seyri para harcamadan görmek isteyenler, İstanbul'daki akrabalarının, arkadaşlarının, tanıdıklarının evlerinde bir gecelik konuk kalabilmenin umarını arıyorlardı. Taşrada oturanlar da, her zaman bulunmaz bu fırsattan yararlanıp ibret dersi alabilmek için, İstanbul'da yaşayan akrabalarına, dostlarına mektuplar yazarak, telgraflar çekerek, telefonlar ederek, kendilerine otelde yer ayırtmalarını, olamazsa, bir gecelik konuk kalacak yer sağlamalarını rica ediyorlardı. Bunlara cevap genellikle şöyle yada şuna benzer sözler oluyordu: «Ah... vallahı... önceden haberimiz olseydi... Bize o gece için dört tanıdık geceyatısına gelecek... Yoksa ne olacak yani... Başımızın üstünde yeriniz var... Üstelik kaynanamla eniştemler de geliyor. Çok üzgünüm... Kırk yılda bir... Hay Allah... Bizim ev zaten iki oda, bir sofa... Salon salamance deniyor ama, biz bile zor sığışıyoruz...»

Evlerde, kahvelerde, işyerlerinde, özellikle devlet dairelerinde, taşıtlarda, sokaklarda, her yerde o günlerde konuşulan tek konu, Berber Hayri denilen ırz ve namus düşmanının altı yaşında bir oğlan çocuğunun ırzına nasıl geçtiği, sonra da çocuğu nasıl boğduğuydu. Kendilerinden giz-

lenen şeyleri çok daha iyi anlamakta pek usta olan küçük çocuklar da yanlarında fısıf fısıf fısıldanarak anlatılan bütün bu ayrıntılı olaylardan kendileri için gerekli dersleri alıyorlardı.

İstanbul, böyle bir olağanüstü töreni görebilmek için kaynıyor, halk kaynaşıyordu. Pekçok, ama pekçok kişi, suçlunun darağacına çekilişini gözleriyle görerek görgü tanıklığı yoluyla ibret dersi almak isteğindeydi. Ayrıca, sonradan bu asılma törenini başkalarına ballandıra ballandıra anlatmak beğenisini de elde edeceklerdi.

Berber Hayri'nin asılma saati yaklaştıkça Cumhuriyet savcısının da telaşı artıyordu. İdam mahkûmunun, göğsünü kaplayacak biçimde boynuna asılacak ve uzaktan okunacak denli büyük harflerle yazılacak olan idam hükmü özeti, büyük bir kartona yazdırtmayı her nasılsa unutmuş olduğunu çok geç ayrımsadı. Hemen gereğinin yapılması için ilgililere buyruk verdi. Ancak beşon müsvette yaptıktan sonra, Berber Hayri'nin göğsüne asılacak hüküm özetini beğenebildi. Savcı, titiz, özenli bir kişiydi. Ama işi salt Berber Hayri'nin asılmasıyla uğraşmak değildi ya... Kolay mı koskoca kentin ceza infazı işlerine bakan cumhuriyet savcısı olmak! Öyle yorulmuş, öyle bunalmıştı ki, toplumun düzeni ve bireyin huzuru için idam cezasından yana olduğu halde, hani nerdeyse idam cezası kalkmalıdır bile diyecek duruma gelmişti. Bu asılma törenlerinin daha kolay yapılmasını sağlayacak bir yöntem bulunmalıydı.

Savcı asma hazırlıklarının tamamlanıp tamamlanmadığını, cezaevine giderek bikez daha denetledi. Çok şükür, Celat Çingene Ali bulunup getirilmişti, cezaevinin yönetim bölümüne sokularak, işini yapmadan kaçması önlenmişti. Eski alacağı olan iki kişilik asma parasıyla bu yenisinin ücretini de peşin almadan elini ipe sürmeyeceğine, ana-avrat karıştırarak söver gibi and içiyordu. Hem sonra bu yenisini, eski fiyat üzerinden asamazdı. Yaşam pahalılanmış, herşeyin fiyatı artmış, zam üstüne zam gelmiş, hatta gardiyanla-

CELLAT ALİ'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLiŞİ

rın, yönetmenin, savcının aylıkları bile iki kez yükselmişken, o hâlâ beş yıl öncesinin fiyatıyla adam asamazdı. O paraya adam asmak değil, tavuk bile kesilmezdi bugün. Eski-den asıp da ücretini almadığı iki iş için fiyat yükseltmiyordu, ama yarın asacağı için fiyat yükseltilmeli, hem de eski alacağıyla birlikte para trink ödenmeliydi.

Mali yıl sonu nedeniyle bütün harcamalar yapılmış olduğundan ödenek bulunmadığını, alınan avanstan da elde para kalmadığını Cellat Çingene Ali'ye bitürlü anlatamıyorlardı. Bir suçlunun asılması için de cellada savcı cebinden para ödeyecek değildi ya... Savcı, ne yapıp edip, artık güzellikle mi olur, yoksa zorla mı olur, Cellat Ali'yi görevini yapmaya razı etmeleri için Cezaevi yönetmenine sıkı buyruk verdi. O sırada yanlarında bulunan sihirbaz maliyeci Cezaevi kâtibi «Siz o işi bendenize bırakın beyfendi, ben ağzından girer burnundan çıkar, razı ederim onu,» dedi.

- Ya darağacı ne oldu?
- Tamamı efendim.
- Asılma yeri?
- Düzenlendi beyim.
- İp?
- Alındı.
- Zeytinyağı?
- Bir teneke aldık, hamamda duruyor.
- Güzeel!..

Hüküm özeti de bir kartona yazdırılmış, hatta Hayri'nin boynundan geçirilmek üzere kartona ip bile geçirilmişti. Herşey, herşey yolundaydı. Hele bir yarın olsun, hayırlısıyla şu iş bir bitsin, onlar da kurtulsunlardı.

Savcı, hazırlıkların tamamlanmasından duyduğu erinçle evine gitti. Cezaevi yönetmeni de arkasından evinin yolunu tuttu. Kâtip, Cellat Ali'yi yarınki işine razı edebilmek için uğraştığından evine geç gidebildi. Ama Ali'yi razı etmeyi başarmıştı. Dediği gibi, Çingene Ali'nin ağzından girip burnundan çıkmış, yani koğuş ağalarının birinden getirttiği

esrarı bolca vermiş, önüne de Ali'nin yıllardır görmediği yemeklerden koymuştu. Cellat Çingene Ali'ye yazıya gelmez daha başka ikramlarda da bulunmuştu. Sonunda Cezaevinin sihirbaz maliyecisi elini göğsüne vurarak «Paran bende! Paranı bende bill. İşini bitir, gel paranı benden al!» diyerek Çingene Ali'yi razı etti. Çünkü Cezaevi Kâtibinin bu parababası davranışı, Çingene Ali'ye Savcı'dan filan daha güvenceli gelmişti.

Savcı evinde eşi ve çocuklarıyla akşam yemeğini yemiş, erkenden yatmak üzere uykusu çabuk gelsin diye ne olduğuna bile bakmadığı bir kitabı alıp hiçbirşey anlamadan iki üç satır ancak okumuştur ki, gözkapakları ağırlaşmaya başladı. Eşiyle çocuklarına, ertesi günkü asılma töreni için, darıgacını iyi görebilen özel yer ayrılmıştı. Savcının çocukları, ertesi günkü asılmayı görüp yalnız ibret dersi almakla kalmayacaklar, babalarının bir insanı astırabilecek büyük gücünü de göreceklerdi.

Cezaevi Yönetmeninin evine, akşam yemeğinden sonra — ne terslik — iki komşu konuk olarak gelmiş, asılma yerinde kendilerine özel bir yer sağlanmasını rica etmişlerdi. Kendisi de, eşi de, asılma alanında iyi bir seyir yeri vermeleri yada ayırmaları için, on günden beri evlerine gelip giden ricacılar bıkıp bunalmışlardı. Sabahleyin daha gün doğmadan ödevine başlayacağı için erkenden yatıp uyumak istediğinden konukları başından savmak isteyen yönetmen, demokratik bir gösteriyle kendi ailesi için bile yer ayırtmadığını söyledi komşularına.

Gardiyanlardan hiçbirisi o gece izinli çıkmamıştı.

Açık, yıldızlı, serin, esintili bir geceydi. Bir güzel kadının tül başörtüsünün uçları, yüzünü bir örtüp bir açar gibi, bulutlar dolunayı bir kapayıp bir açıyorlardı. Berber Hayri, gece mi gündüz mü olduğunu bilmeden çürümüş saman ve sidik kokulu karanlık kapalıda, yarı uyanık yarı uykuda düşler kuruyor, doğup büyüdüğü İstanbul'u, mahallesini, arkadaşlarını, anılarını, yaşantısını düşünüyordu. Gecenin o saa-

CELLAT ALI'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLİŞİ

tinde hâlâ kocasının yolunu gözleyen kimbilir ne çok kadın vardı. Aşk mektubu yazanlar da vardı. Evli olmadığı erkekten gebe kalmakta olan kızlar... Yataklarında sevişenler... Bir erkek öğrenci düşündü Berber Hayri, yatağında sekso-loji kitabı okumaktaydı. Bir kız, bekâret kanının dökülmesinden mutluluk duymaktaydı. Büyük caddeleri renk renk ışığa boyayan reklam ışıkları yanıyordu şimdi. Dört yıldır görmemişti o reklam ışıklarını; özleyecek başka birşeyi olmadığından mı reklam ışıklarını özlemişti yoksa... Doğum sancıları çeken kadınlar, doğuranlar... Aşk pazarlıkları yapılıyordur kösnük kösnük kokan ara sokaklarda. Gece vardiyası işçileri ter döküyorlardı. Madenlerin üçüncü vardiya işçileri de, kendisi gibi gece mi gündüz mü olduğunu bilmezler. Ölüm eşiğinde hâlâ umutlular, kanser ağrısıyla kıvrananlar...

Berber Hayri geçen o zamanında insanın sayılamaz durumlarını ayrıntılarıyla düşünüyordu. Meyhanede içenler... Cinayet tasarlayanlar... Kitap okuyanlar... Evet, daha altı ay önce emekliye ayrılmış bir memur okuduğu Victor Hugo'nun anılarından önemli bulduğu şu satırların altını tükenmez kalemle çiziyordu.

«Emniyet Müdürü cellada haber gönderdi. Ne var ki, Paris celladı başka bir eve taşınmıştı. Herhalde giyotinle birlikte kendi işine de son verildiğini sanmış, ortadan kaybolmuştu.

Celladın yeni evini buluncaya kadar epiy zaman geçti. Bu kez de evinde olmadığı anlaşıldı. Cellat operadaydı. «Şeytanın Kemani» adlı operayı görmeye gitmişti.

Saat gece yarısına yaklaşıyordu. Cellat ortalıkta yoktu. İnfaz isteristemez bir gün sonraya ertelendi.

Bu arada, bir milletvekilinin aracılığıyla Cumhurbaşkanını, idam edilecek olan suçluyu affetti.

Daha ertesi günü, Emniyet Müdürü celladı makamına çağırıp, o gece bulunmayışından ötürü kendisini azarladı.

Cellat Sanson,

SURNÂME

— Ne yapayım, dedi, o gün sokakta yürürken duvarlardan birinde büyük bir afiş gördüm. Üstünde «Şeytanın Kemanı» yazılıydı. Kendikendime, herhalde gülünç bişey olacak, dedim, kalkıp oyuna gittim.

Böylelikle bir tiyatro afişi bir insanın hayatını kurtarmış oldu. İdam edilecek beş kişiden biri böylece kurtulunca, Vanves kalesinin 13 sayılı hüccresinden öbür dördü kaldı. İp bulunmadığından beklemeleri gerekiyordu; uyumalarına izin verildi. Sabahın beşinde celladın yamakları gerekli araçlarla geldiler.

Kalenin kazamatlarından biri olan hüccreye girildi. Dört hükümlü uyandı. İkisine «Siz çıkın dışarı!» dendi. Hemen anladılar ve hem sevinç hem korku içinde yandaki kazamata geçtiler. Öbür ikisine gelince, onlar durumu anlamadılar. Bunlardan Daix'in taparcasına sevdiği sekiz yaşında, bir gözü kör, topal, çolak bir küçük kızı vardı. Öbürü Lahr'ın hüküm giydiğinin ertesi günü, karısı doğurmuştu.

Daix'le Lahr yataklarının içine oturmuşlar, korkulu gözlerle çevrelerine bakıyorlardı. Üzerlerine atılıp ellerini, kollarını sımsıkı bağladılar. Kimse tek kelime konuşmuyordu. Birden hükümlülerin kafasında şimşek çakmış olacak ki korkunç çığlıklar koparmaya başladılar.

Cellat,

— Eğer bağlamamış olsaydık, bizi çiğ çiğ yerlerdi! diyordu.

Sonra Lahr yıkıldı. Ve hüküm kendilerine okunurken dua etmeye başladı.

Daix hıçkırıklar ve korkunç gürültüler arasında debelenmeye devam ediyordu. «İmdat!» diye bağırdı, askerleri yardımına çağırdı, yalvardı, yakardı ve baktı ki olmuyor, onlara en ağır sövgüler savurdu.

Bir gedikli çavuş,

— Sus, korkağın birisin! dedi.»

Cezaevi Kâtibinin kendisine verdiği söz üzerine Cellat Ali işini yapmak için isteklendi. Güzelce yemeğini yemiş, es-

CELLAT ALİ'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLiŞİ

rarlı cıgarasını içip kafayı bulmuştu. Nöbetçi gardiyanın odasında yeri, karyolası da hazırdu. Yarın gün ağarırken adam asacağına göre şimdiden işe koyulmalıydı. İlk ip, leğen gibi geniş bir kap yada hamamın kurnası içinde zeytinyağına yatırmalıydı. Bütün gece zeytinyağında yatan ip, yağı içine çeker, yumuşar, tam asılma ipi olurdu. Nöbetçi gardiyana, kendisini övmek için işinin ne denli önemli olduğunu anlatmaya çalışıyordu. İnsan asmak deyip de geçmemeli. Çoğu, bu işin önemini bilmez, altıyı asılacak olanın üstüne çıkacağı sandalyeye bir tekme atmak sanır. Yağma yok! O denli kolay olsa herkes cellatlık yapardı. Neden koca İstanbul'da bitek cellat var! Düğüm var ya düğüm, hani idam mahkûmunun boynuna geçirilecek halkanın düğümü — ki o düğüm halka çekilince tam ense çukuruna oturacak — işte o düğümü bağlamak bir hünerdir. Çingene Ali tam onbir türlü düğüm bilir. Var mı başka bilen? Düğüm atmakta Çingene Ali değme gemicileri cebinden çıkarır. Asılacak adama göre düğüm atar Çingene Ali. Öyle düğüm vardır ki, asılan insan beş dakika darağacında çırpınır da yine zor canverir. Öyle de düğüm vardır, adam şıp diye ölür, kimse ne olduğunu anlamadan. Hangi tür düğüm atacağını, asılacak adama göre Çingene Ali belirler; buna kimse karışamaz. Asılacak olana içi ısınmışsa, darağacında çok debelenmeden canvermesi için, ona göre düğüm atar. Yook, adamı gözü tutmamışsa, ipin halkasına öyle bir düğüm atar ki, adam darağacında çırpınır, debelenir durur, seyirciler de «Ah, ne çok günahı varmış ki, bitürlü ruhunu teslim edemiyor!» der.

Nöbetçi gardiyan davranmasa, Çingene Ali övünmesini sabaha dek sürdürecekti.

Cezaevi hamamına gittiler. İp ordaydı, ama zeytinyağı ortalarda yoktu. Oysa bir teneke dolusu zeytinyağı, hem de kapalı teneke, gündüzden alınıp buraya konulmuştu. Bir teneke zeytinyağı konulan yerde bulunmayınca, korkuyla yanındaki Çingene Ali'yi üstlerinden biri sanan nöbetçi gardi-

SURNÂME

yanın ilk tepkisi «Vallahi ben almadım!» diye bağırarak oldu. Demek, birisi almıştı.

Başgardiyanı bildirdiler. Hep birlikte bir daha gelip baktılar, aradılar. Başgardiyan, daha bir saat önce şurda gördüğünü söylüyordu. Uçmadı ya bir teneke zeytinyağı! Tutuklular, hükümlüler buraya gelemezdi ki onlardan kuşkulansınlar. Bütün tutuklular koğuşa sokulduktan, koğuşlarda sayım yapıldıktan sonra, gardiyanların gözü önünde hamamın girişine konulmuştu. Hatta Savcı Bey'le Müdür Bey de görmüşlerdi.

Zeytinyağının çok pahalı olduğu, karaborsada bile zor bulunduğu günlerdi. Bir teneke zeytinyağının fiyatı, bir gardiyanın aylığından daha yüksekti. Zeytinyağının fiyatı, gardiyanın aylığından yüksek olunca, değil bir teneke, bir fıçı dolusu zeytinyağı bile gözle kaş arasında uçup giderdi.

Zeytinyağının çalınmasına en çok kızmış görünüp en çok bağırarak başgardiyan zeytinyağı tenekesini aramak için öbürleriyle birlikte o yana bu yana döneniyorduysa da, araması gönülden değildi. Demek nasıl olsa bulunmayacağını, bulunmaması gerektiğini biliyordu. Başgardiyanın tutumunu görüp aramanın boşuna olduğunu anlayan gardiyanlar da, yerine çoktan varmış olan zeytinyağını aramaktan vazgeçtiler. İyi ama darağacı ipi nasıl yağlanacaktı? Çarşıda pazarda bakkalda çakkalda gündüz bile zeytinyağı bulunmazken gecenin bu saatinde hiç bulunmaz; hadi bulundu diyelim, avans olarak alınan ödenek de tüketildiğinden satın alınmaz. Hani bu bir iyilik, bir yardım da değildi ki, «Yarın adam asacağız, ne olur biraz zeytinyağınız varsa verin!» diye birisinden istenilsin.

Başgardiyan zeytinyağı tenekesinin kaybolduğunun kimseye söylenmemesini, çünkü söylemenin bir yararı olmayacağını, boşuna tam iş üstüneyken Savcı Beyi ve Müdür Beyi kızdıracığını anlattı. Gardiyanlar, onun sözünden çıkamazlardı.

Başgardiyan, Çingene Ali'nin cellatlıktaki ustalığını

CELLAT ALİ'NİN GÖREV BAŞINA GETİRİLiŞİ

öyüp, isterse onun yağsız iple de, hatta ipsiz de, hatta darağacı bile olmadan insan asabileceğini şaka yoluyla, dinleyenleri de güldürerek anlattıktan sonra, ünlü cellat'a yağsız iple nasıl adam asacağını sordu. Cellat Ali bu övülmeden öyle şişindi ki, nerdeyse «ipi tükürükler de asarın!» diyecekti, ama Cellat Çingene Ali'dir bu «Yağsız iple asılsa da Başefendi, öyle adam asmaya kulak asma, hiç tadı olmaz!» deyiverdi. Sonra ad açıkladı: İp yağsız olunca, halkasında sallanan adamın debelenmesine dayanamayan ip kopabilir bir, halkanın düğümü ense çukuruna iyice oturmuyacağından asılan insan kolay kolay canvermez iki, ve daha akli erip de, dili dönüp de zavallı Çingene Ali'nin söyleyemediği şuydu ki, yağsız ipte insan asmak insanca olmaz ve asılan çok acı çeker ki, işte bu nedenlerle ipi ille yağlamak gerekir.

Başgardiyan dünyanın her yerinde zeytinyağı bulunmadığını söyleyip oralarda nasıl adam asıldığını sorunca hepsini şaşırttı. Gardiyanlardan biri, zeytinyağlamaktan amaç ipin kayganlığını sağlamaksa, ipe sabun sürülmesini önerdi. Başgardiyan da ipin zeytinyağı yerine su içinde bırakılmasını önerdi. Yağlanması gereken ipin ıslatılmasını Çingene Ali'nin akli kesmediyse de, olmazlanmanın bir işe yaramayacağını bildiğinden ipi bir kurna dolusu suya yatırmaktan başka bir çıkar yol göremedi. Ancak ipi eline alınca, çamaşır ipinden az daha kalınca ve ancak bir keçi bağlamaya yeter uzunlukta olduğunu görüp, «Bre godoş nametler, hadi zeytinyağını iç ettiniz, ulan asılacak adamın ip hakkı da yendir mi!» diye içinden geçirip ne yapacağını bilemedi. Bu ip, asılanın debelenmesiyle koparsa, seyredenler işin içyüzünü bilmez, bunca yılın celladı işini beceremedi derler de ünü iki paralık olur. Çingene Ali işte buna yanıyordu. Çünkü, Berber Hayri'nin asılmasında emeği geçen her insan kendi mesleğini ne denli seviyor ve mesleğine ne denli bağlıysa, Çingene Ali de kendi mesleğine o denli bağlıydı ve meslek namusunun pisenmesini istemiyordu. Darağacı ipi aynı ada-

SURNÂME

mın boynunda üç kez koparsa töreye göre artık o insan asılmaktan kurtulur diye bilinirse de bunun doğruluğu olmayıp üç kez değil otuz kez kopan ipi bağlar düğümler yine de hükümlüyü asarlardı. Cellat Çingene Ali kendine güveniyor, ama ipe güvenemiyordu. Gecenin o saatinde yapacak başka bişey olmadığından, ancak keçi bağlamaya elverişli o kalınca çamaşır ipini kurna dolusu suyun içine yatırdı. Nerdeyse sabah olacaktı. Çingene Ali'nin daha işi çoktu. Bikez de darağacını denetlemeliydi. Kamyona yüklenmekte olan darağacına baktı; ayaklarından ikisi elverişliyse de üçüncü ayak öyle çürüyüp mantarlaşmıştı ki, Berber Hayri asılınca, Allah'ın yardımıyla ip kopmasa bile, bu kağşamış ayak hem de bikaç yerinden kırılıp darağacı çökerdi.

Gardiyanlar biriki saat olsun yatmak için çekildiler. Çingene Ali biraz pineklemekle yetindi. Çünkü darağacı kurulurken o da ipin halkasını yapacak, düğümünü atacaktı. Çingene Ali öyle bir düğüm atacaktı ki, düğümü de Hayri'nin ense çukuruna öyle ustaca oturtacaktı ki, daha ipin kopmasına, çürük ayağın kırılmasına ve debelenmesine kalmadan Hayri boğulup ölecekti. «Hadi Çingene Ali, göster kendini!» diye söyleniyordu. Kendisini göstermenin tam sırasıydı.

**BU BÖLÜM, IRZ VE NAMUS DÜŞMANI
BERBER HAYRİNİN DARA NASIL
ÇEKİLDİĞİ, ASILMA ŞENLİĞİNİN SON
GÜNÜ CÜMBÜŞLERİNDE NELER OLDUĞU
VE HALKIN NASIL İBRET DERSİ
ALDIĞI, ONLARI BİLDİRİR**

Kurulacak darağacının bütün gereçleri, saat 5'te Sultanahmet alanının önceden düzeltilen yerine kamyonla taşındığında, orada büyük bir kalabalığın asılma törenini seyir için toplanmış olduğu görüldü. Daha güneş doğmamış olduğundan ortalık karanlıktı. Ama gelenlerin kimisinde el-feneri, kimisinde lüks lambası vardı ve kimisi de yanarcalar yakmıştı. Anlaşılan, bunca insanın paltolar giyinişinden, üstlerine battaniyeler alışımdan, stadyum kapılarında yer kapmak için geceyi geçirenler gibi, bunlar da darağacının yakınında yer bulabilmek için geceden gelmişlerdi.

Darağacını, Cezaevinin candarma karakolu erleri kurmaktaydı.

Kalabalık boyuna artıyordu. Tanyeri ağarırken tüm alan insanla dolmuştu. Sabahın bu çok erken saatinde, Taksim'deki, Şişli'deki, Aksaray'daki, Beyazıt'taki, Beşiktaş'taki, hat-ta Bakırköy, Zeytinburnu gibi uzak yerlerdeki dolmuş duraklarında şoförler, asılma şenliğine götürmek için yolcu çağırıyorlardı :

— Hadi, idama bir!

— Kalkıyor, bir kişi, bir kişi, idama bir kişi...

SURNÂME

— Hadi, idama iki, idama iki...

Minübüsçüler de çığırtkanlık ederek, Sultanahmet alanındaki asılma törenine gidecek yolcuları çağırırmaktaydılar.

Her beşon dakikada bir, alandaki kalabalık ikiüç bin kişi artmaktaydı. İnsanlar sokaklardan sel gibi asılma alanına akıyordu. Gerçeğı söylemek gerekirse, daha bir gün öncesinden şenlik başlamış, hertürlü satıcı ve türlü kazanç yolu arayanlar alandaki yerlerini dünden ayırmışlardı. Durmadan artan kalabalığa bakılırsa asılma töreninin çok şatafatlı olacağı belliydi. İyi ki asılma törenleri bu büyük alana alınmıştı. Eskiden Eminönü alanının köprü başında asılma törenleri yapılırken, idamı görmeye koşan meraklı kalabalığı bu küçük alana sığışamadığından, çok daha geniş olan Sultanahmet alanının asılma törenlerine daha elverişli olduğu düşünölmüştü. Ama şimdi görölmekteydi ki, Sultanahmet alanı da asılma törenleri için küçük kalıyordu. Sık sık insan asılsaydı, boğa güreşı alanları yada futbol maçı alanları gibi özel asılma alanlarının yapılması ve bu ibret dersini halkın bedava değil, bilet karşılığı parayla alması — hangi ders bedava alınıyordu ki — düşünölebilirdi ama, yılda ancak biriki idam için, geliri giderini karşılamayacağından böyle büyük yatırımlara girişmek «rantabl» ve «ekonomik» olmazdı. Eskiden asılmaların Eminönü alanında yapılmasının nedeni, Galata Köprüsü'nden çok kişi gelip geçtiğinden, bunların ister istemez darağacında sallananları da görmek zorunda oluşlarıydı. Çünkü, suçlulara bu en şiddetli cezanın verilmesinin bir amacı da, bilindiğı gibi, henüz suç işlememiş olanlara ibret dersi vererek gözlerini yıldırma yoluy la suç önlemektir.

Daha Berber Hayrı'nin getirilmesine epiy zaman vardı ama, alanı şimdiden, ben diyeyim kırkbin, siz deyin ellibin kişi doldurmuştu. Taşıtların alandan gidiş-gelişleri durdurulmuş, yollar tıkanmıştı. Alanda bir karış değil, bir parmaklık boş yer kalmamıştı. İğne atsan yere düşmez denildiğı gibi her yer tıklım tıklımdı. Daha gün ağarmamıştı ki,

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

birden elektrikler kesilerek lambalar sönünce koca alan kapkaranlık kaldı. İşte o zaman bu şenlik fırsatıyla satış için buraya doluşan esnafın ne denli önlemler aldıkları görüldü. Çünkü satıcıların çoğu, karpit lambalarını, fenerlerini, lüks lambalarını, mumlarını, pilli lambalarını yakarak o karanlığı düşsel bir ışığa boğmuşlardı. Orası, büyüsel bir kent alanına dönmüştü. Kimileri, Belediye'nin özellikle alanın elektrik akımını kestirdiği, çünkü karanlıkta itiş-kakışlar, düşüp kalkmalar, yuvarlanmalar, çarpışmalar artacağından bu curcuna içinde şenliğin daha cümbüşlü olmasını istediği yolunda söylentiler çıkarıyordu. Az sonra da sular kesilince, yine Belediye'nin suçuları, şerbetçileri, limonatacıları ve her türlü içit satıcılarını koruyup kollamak için, suları özellikle kestirdiği söylentileri yayıldı. Çünkü, daha o saatte hava sıcak olduğuna göre, az sonra büsbütün sıcak bastırınca, onca sıkışık insan içi yanıp kavrulup önüne işilecek her ne getirilirse içmek zorunda kalacaktı. Kimi bozguncular ise, gazozcuların, meyvesuyu, renkli su ve her türlü içit satıcılarının çok satış yapmak için, Belediye'deki ilgiliye rüşvet vererek suları özellikle kestirdiklerini yayıyorlardı. Yalnız alan değil, alana gelen yollar da satıcıların çabasıyla baştan sona donanmıştı. El arabaları, sergi tezgâhları, satıcı camekânları ve bunlara benzer şeyler, renkli balonlar, kâğıt bayraklar, süs kâğıtları, çiçekli otlarla bezenmişti. Gezginci aşevleri de tezgâhlarını kurmuş, hatta satışa bile başlamışlardı. Salep güğümleri kaynıyor, gezginci çay ocakları yakılıyordu. Ençok simitçiler, poğaçacılar satış yapıyor ve ençok onların mallarını öven bağırtıları duyuluyordu. Tükürük köftecileri, ızgarada ve tavada balık pişirenler mangallarını, maltızlarını yakmışlardı. Izgara köftelerin iştah açıcı kokulu dumanları ortalığı sarımsı. Koyun başı söğüşü satanlar, camlı tablada nohutlu pilav satanlar, aşureciler, piyazcılar, sumuhallebicileri gibi yiyyinti satan esnaf, limon ve şeker sandıkları üzerine müşterileri için portatif sofralar kurmuşlardı. Bir yanda

mısır kaynatmak için kazanlar kurulmuş bir yanda da mısır kebabı, patlatılmış cin mısırı satılıyordu. Kestane kebabçıları da mangallarını yelliyorlardı.

Bütün bu kalabalık arasında yabancılar da eksik değildi. Yabancı gazetelerin, ajansların muhabirleri, radyo ve televizyoncuları en güzel pozlarda resim çekecekleri yerleri ayarlıyor, alanda dört dönüyorlardı. Biyandan da şaşkınlıkla seyrettikleri satıcıların ve kalabalığın resimlerini çekmekteydiler. Bu yabancıları en çok şaşırtan şey, anababa ve iki çocuktan kurulu bir cambaz ailesinin, kendilerine açabildikleri küçücük bir yerde büyük sirk cambazlarına taş çıkartır biçimde cambazlık gösterileri yapmalarıydı. Her gösteriden sonra, ancak yedi yaşında olan oğlan çocuğu, seyircilerden parsa topluyor, biyandan da usta bir ip cambazı olan ağabeyisinin cambazlık sırasında nasıl kazayla düşüp öldüğünü anlatıyordu. Bir hokkabaz da akıl durdurucu hünerler göstermekteydi.

Turşucuların nezle görmemiş sesleri, bütün satıcıların seslerini bastırmaktaydı. Kimisi sabahın o saatinde biberli turşu suyu içerken, kimisi de hıyar turşusunu kemiriyor, kimisi patlıcan turşusunu ısıırıyordu. Akşamdan kalmalar turşu suyuyla yada buzlu şerbetler, şuruplarla içlerinin yanğını söndürmeye çalışıyordu.

Onca kalabalığı birden ürkünlen öyle bir cıyırtılı cıngıl cıngıl çığlıklar koptu ki alanın uğultusu birden kesiliverdi. Bu cıngıracıklı çığlıklar, taze gazeteleri dağıtıcılardan kâpıp gelmiş olan gazete satıcılarından geliyordu.

Seyirciler arasında zengin ve yoksul tabakadan insanlar bir arada bulunarak sınıf farkını ortadan kaldırmışlar ve sosyal adaleti gerçekleştirmişlerdi. Çünkü işbu asılma şenliğinin, demokrasi gereğince, halka açık olması ve ibret dersi almak isteyen her yurttaşın asılmayı özgürce seyredebilmesi düşünülmüştü. Eğri oturalım doğru konuşalım, doğru doğru dosdoğru, işbu şenlik öyle bir şenlikti ki, Lâle döneminin Kâğıthane eğlenceleri bile yanında pek sönük

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

kalırdı. Binbir gece masallarını bile gölgede bırakan bu asılma şenliği gözler önüne çok parlak, büyümlü bir düşler dünyası sermekteydi. Osmanlı dönemi şenliklerini anlatan Surnâme ve Suriyye'lerdeki minyatürlerde görülen gerek esnaf ve gerek halk bu şenlikte olduğu denli değışik, zengin örneklerle dolu ve çok türlü değildi. Eskilerinde olduğu gibi bu şenlikte de, halkın arasında hizmetçiler, yamaklar, cüceler, kamburlar, evlatlıklar, uşaklar, evinden kaçmış çocuklar, sokak çocukları, sokak orospuları, sürtükler, yosmalar ve serseriler görölüyordu; ama bunlardan artık olarak dilenci türleri eski dönemlere göre çok daha zengindi. Sakat dilencilerin sayılsa binden çok türü görülebilirdi. Şarkı söyleyen, dua okuyan, dua gibi şarkı söyleyen, şarkı gibi dua okuyan, âyet okur gibi dilenen, gerçek dilenci olan, sahte dilencilik yapan, sakat dilenciler, sakatlık gösterisi yapan dilenciler, patrona bağı gündelikle yada götürü çalışan dilenciler gibi sayılamayacak denli değışik türde dilenci bu asılma şenliğini renklendirenler arasındaydı.

İstanbul halkı, özellikle son yıllarda yaşam koşullarının zorlaşması, fiyatların yükselmesi, pahalılığın artması, taşıt bulunmazlığı, yol tıkanıklığı, gidiş-geliş zorluğu, parasızlık ve ev geçimsizliği ve daha türlü türlü bunahımlar yüzünden sinemaya, tiyatroya, gazinoya, kır gezmelerine, gezilere, eğlence yerlerine gidemez olduğundan, kentin göbeğindeki bu asılma şenliğinde parasız eğlenmek fırsatını kaçırmak istememiş, buyüzden bu denli kalabalık buraya doluşmuştu.

Lahmacuncular, börekçiler, çörekçiler, kurabiyeciler, lokmacılar, tulumba tathıcıları ve her türlü tatlıcı benzeri esnaf da burada halkın hizmetindeydi. Hatta gezginci kebabçılar da bulunuyor, el camekânlarında kebablar satıyor ve bunlardan başka arabalı fırınlarda taze taze yoğurtlu kebab, Adana işi kebab, İskender kebabı yapılıyordu. Ayrancılar da, biberli soğanlı kebab yiyenlerin çevrelerinde dolanıyorlardı bardaklarını birbirine vura vura şingirdatarak.

SURNÂME

Alanı görebilen yada azbuçuk görebilen evlerin, yapıların, konutların, otellerin pencerelerinden kadınlı erkekli, çocuklu büyüklü insanlar salkım salkım sarkmışlardı. Kapı ve pencere söğelerinden kimisi yapraklar, otlar, çiçeklerle süslenmişti. Kimi yanda gelişigüzel orda bir araya gelmiş hemşerilerden halay çekenler, horon yada kasap havası oynayanlar da vardı; yani alanda öbek öbek folklor oyunları gösterileri de yapılıyordu. Çocuklar için renkli macun, yaşlılar için de kuvvet macunu satanlar görülüyordu. Çocuk oyuncakları, balon, düdük, fırıldak, çingirak satanlar durmadan satış için bağıryorlardı. Kısacası burda yok yoktu. Kimileri de evcek gelmişlerdi. Bunlar yemeklerini yanlarında sepetlerle, paketlerle, naylon yada bez yada file torbalarla, sefertaslarıyla, tencerelerle getirmişlerdi. Daha şimdiden kuzu söğüşlerini, zeytinyağlı yaprak sarmalarını, dolmaları, cıgara böreklerini, lop yumurtaları, sütlü irmik helvalarını atıştırmaya başlamışlardı bile.

Asılma şenliği alanı her türden insanın savrulduğu harman yerine döndüğünden bunca insan arasında, göz süzen, gerdan kıran, yürürken göğüs titretip kalça oynatan sokak yosmaları, şıllık şatıfilliler, bıyık buran ve göz kırpan sokak zamparaları, aşk aracıları, muhabbet tellalları, sevda pazarcıları, seks prodüktörleri, hayat kadını komisyoncuları da eksik değildi. Efendi giyinişli, kibar görünüşlü hovardalardan başka işi azıtan abazanlar kadınlara salt söz atmakla ve dil sarkıntılığıyla yetinmeyip, dillerinden başka elleriyle de sarkıntılıkta bulunmakta, saldırmakta, kadınların butlarını çimdiklemekte ve kadınları parmaklamaktaydılar. Böylesine sıkışık kalabalığı fırsat bilen kerticiler büyük bir çabayla önlerine geçirdiklerini, sözde belli etmemeye çalışarak ve önlerindekiyle ilgilenmiyorlarmış gibi başlarını başka yana çevirerek, kertip şenliğin tadını çıkarıyorlardı.

Taze taze fındık, fıstık, çifte kavrulmuş badem, sakız leblebisi satan kuruyemişçilerin ocaklı arabalarının bacalarından dumanlar tütüyordu. Koz helvası, keten helva, su-

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

şam helvası, kâğıt helvası, kuş lokumu, pişmaniye satıcıları başlarında tablaları, ellerinde camekânlarıyla dolaşıp duruyorlardı.

Lâle kokuşlu, keklik sekişli, maral duruşlu kızların kimisinin elinde gül, kimisinin belinde sümbül, kimisinin yakasında menefşe yada karanfil vardı. Kimi afilli delikanlılar da kasketleriyle kulakları arasına bir tutam fesleğen, yada bir kızıl karanfil sıkıştırmışlardı.

Bir oğlan çocuğu elindeki büyücek bir kafes içindeki saka kuşlarından herbirini, kim bir lira verirse onun adına havaya uçurup böylece parayı vereni sevaba sokuyordu. «Duhuliye» si bir liradan cennete girmek isteyenler tekliği bastırıp kafesten aldığı kuşu «Azat, buzat, Tanrım, yarın ahirette beni gözet!» diyerek, saka kuşunun aracılığıyla cenneteki yerini güvenceye aldıktan sonra kuşu havaya fırlatıyordu. Bu şenlik alanında sevap işlemekten ucuza hiçbirşey yoktu; bir sevap bir şişe sudan bile ucuzdu. Oğlan çocuğunun kafesindeki kuşlar daha bitmeden, küçük kardeşi, babalarının ökseyle yakaladığı saka kuşlarını bir başka kafes içinde koşturarak ağabeyisine yetiştiriyordu.

Kaçak Amerikan cıgarası satanlarla, ellerinde lotarya torbalarıyla lotaryacılar kalabalık arasında dolaşıyordu. Polisler «Eh artık böyle bir şenlikli günde de bu kadarı olur...» diyerek kaçak Amerikan cıgarası satanlara göz yumarken, başka bir polis de artık her neden kızmışsa, kaçak Amerikan cıgarası satıcılarından birini yakalamış, kalabalıktan suçlu-yu çıkarıp götüremediği için canı sıkılarak bir Amerikan cıgarası yakmıştı.

Küçük çocuklar «Ferahlık veriyor, havayı değiştiriyor» diye bağırarak nane şekeri, limon şekeri satıyorlardı. Kokuçular, satış yapmak için reklam olsun diye püskürteçle insanların üstüne bir sıvıştı mı bir daha hiç çıkmayan, hacıyağı, gülyacı, karanfilyacı gibi yağlı kokular püskürtüyorlardı.

İnsanların Allah'tan korkup, az sonra burda asılacak

SURNÂME

olan adam gibi yüzkızartıcı suçlar işlememesi için Kur'an cüzleri, dua kitapları, âyet levhaları, namaz duaları, esnafın işi açılması için karınca duası, evinden kaçan kocaları mutlu yuvalarına döndürmek için döngel duaları, gençler için aşk mektupları örneği ve halk hikâyeleri kitapları ve bütün bunların arasında seksolojiyi uygulamalı olarak öğreten kitap satanlar, kaldırım duvarı üzerine sergiler açmışlardı.

Kaçak olarak gelmiş Amerikan, Capon, hatta Kızıl Çin eşyalarını satanlar açıkça bunların kaçak mal olduklarını bağırarak alıcı çekiyorlardı. Bir adam, yanındakine, geçenlerde kaçak diye satılan bu sergilerden birinden aldığı dolmakalemin kaçak mal çıkmadığını anlatıyor, yerli malını kaçak diye satarak hiç utanmadan sahtecilik yaptıklarını, yani suçun da suçunu işlediklerini söylüyordu.

Üçkâğıtçılar, zarfçılar, babacımcılar, papelciler, tırnakçılar, tombalacılar, zarcılar, barbutçular da yerlerini ve yollarını bulmuşlardı. Yalnız yankesiciler şimdilik çalışmıyor, soyacakları adamları, yani çarıklarını yürütecekleri enayileri kollayıp gözleyip, kestirip siperde duruyorlardı. Tam Berber Hayri ipe çekilirken, yani seyircilerde coşku ve gerilim son kertesini bulmuşken yankesiciler işlemeye başlayacaklar, ceplerden çarık dedikleri cüzdanları boşaltacaklardı. Parmakları arasında tıraş bıçakları, ellerinde usturalar hazır, zamanını bekliyorlardı. Tam o gerilimli anda usturalarla, tıraş bıçaklarıyla cepler dışardan kesilip çantalar, cüzdanlar, desteyle paralar kaldırılacaktı. Onlar deneyimleriyle çok iyi biliyorlardı ki, böyle coşkulu anlarında enayiler, değil palto kumaşları, ceket kumaşları kesilirken fark etmek, ameliyat edilip ciğerleri sökülse yine de anlamazlar, neden sonra kendilerinde bir hafiflik duyarlardı ve ancak röntgen muayenesinde heriflerin ciğerlerinin söküldüğü — o da yanlışlıkla kendilerinin diye başkasının röntgen filmi çekilmezse — anlaşılırdı.

Bu gözülcü renkler ve türlü güzellikler içinde yalınayak bir adam bağıra çağıra hovarda manileri söyleyerek basılı

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

kâğıtlarda halk türküleri satıyordu.

Sanki yer kalmış gibi, sokak köpekleri de araya sıkışmıştı.

Bikaç falcı çingene karısı aralarda dolanıyordu. Oğluyla dolaşan bir çingene ayıcı da def çalarak ayı oynatıyor, ayıya kocakarıların hamamda nasıl göbek taşına yattıklarının taklidini yaptırarak şenliğe gelenleri eğlendiriyordu.

Niyetçiler de eksik değildi. «Niyet, kısmet!» diye bağırarak alıştırılmış güvercinlere, eğitilmiş tavşanlara renkli niyet kâğıtları çektiyorlardı.

Elişi kâğıdından fırıldaklar, kâğıttan fenerler, bayraklar da satılıyordu. Uygunsuzun biri çatapat sattığı için, yaramaz çocuklar çatapat patlatarak kadınların yüreğini ağzına getiriyordu.

Kokoreççiler, sandviççiler, taze ekmek içinde sıcak su-cuk satanlar, müşteri çağırıyorlardı.

Yaşlı bir adam arkadaşına, kan görmeye hiç dayanamadığı için tavuk kesilirken bile ordan kaçtığı halde, insan asılınca kan akmadığından seyredebildiğini, buyüzden hiçbir asılma törenini kaçırmadığını anlatıyordu.

Kısacası ey sayın dinleyenlerimiz, ey sayın okuyanlarımız, belki altmış, belki yetmiş bin kişinin doluştuğu o alan bir hayhuy içindeydi, bir curcunadır gidiyordu. Her yandan ayrı ayrı çalgı takımlarının sesleri duyulmaktaydı. Çalgı takımlarında zurna, çiftenara, darbuka, çığırma, maşalı zil, def, klernet vb. gibi çalgılar vardı. Kimi çalgı takımından zurnaya davul eşlik ediyordu. Bir kadın, çalgı eşliğinde şarkı söylemekteydi. Başka bir çalgı takımı uçkur havası vuruyordu. Yine başka bir çalgı topluluğu da çiftetelli çalıyor, ortada bir kadın görülmemiş ustalıkla göbek atıyordu. İki herif de bellerine peştemal düğümleyip aynayarak, göbek atan karıya eşlik ediyor «Döktür anam!» diye bağırıyorlardı. Bu arada bir ateşbaz, ağzından alevler çıkarmaktaydı.

Bu olağanüstü şenlik olayını incelemeye gelmiş ve yüzleri boyalı bir soyтары takımını seyreden iki bilimciden biri

öbürüne, soytarılığın taa Altaylar etkisini taşıdığını, soytarılığın kaynağının Altay ve Çin olduğunu, İsa'dan önce 900-600 yıllarında soytarıların bulunduğunu, bunlara sonradan maskara denildiğini, maskara kelimesinin etimolojik kökeninde bu kelimenin aslının masharabaz olduğunu, eskiden bizde de yüzlerini una bulayıp ve kömüre boyayıp oyun çıkaranlara masharabaz denildiğini uzun uzun ve bilimsel olarak anlatmaktaydı ki, onları kulak konuğu olup dinleyen biri söze karışıp, soytarı sandıkları ve maskara dedikleri bu adamların soytarı ve maskara olmayıp, bu şenliğe gelirken yolların tozundan, çamurundan ve pisliğinden ve delikdeşik yollarda düşe kalka pisenip kirlenmelerinden o duruma geldiklerini söylediyse de, sözleri bilimsel görülmediğinden geçerli sayılmadı. Yalnızbaşlarına gelmiş çocuklar, sopaları, ağaç dallarını bacaklarının arasına almış, at koşturuyorlardı.

Mimus oyuncular, meddahlar bile vardı. Yalnız meddahlar eski meddahlar olmayıp şimdiki zamanın meddahları olarak, leke sabunu, cam kesici, patates soyma aygıtı, sinek öldürücü gibi şeyler satarken lafebeliği yapmakta ve eski meddahlara taş çıkartmaktaydılar. Basılı şarkılar satan biri de, söz ve noktalarını sattığı şarkıları yüksek sesle bağırarak söylüyordu.

Kadın kılığına girmiş ve hoppa kadınlar gibi kırtan, yüzleri boyalı, başları peruklu sapık oğlanlar da kendilerine müşteri aramaktaydılar. Bunlar sodomi davranışlarla kalçalarını dalgalandırarak yürüyorlar hatta çalgıların havasından coşarlarsa, o zaman da erotik danslar yapıyorlardı. Eski Yunan bağbozumu şenliklerindeki Phallus göstermeliği de eksik değildi; bu oğlanlar Phallusu' u el ve kol sallayarak, bilek oynatarak, avuçta bilek şaklatarak simgeliyorlardı.

Afyon, esrar, eroin satıcıları da eksik değildi. Keyifvericileri alıp, cıgalarını içip, kafayı çekip, kimi kendine bir kafa dengi seçerek dillenip söyleşiyor, kimi bir gönüldeş bularak elleşip dilleniyor, sazlar çalınıp sözler ediliyordu.

Yoksul bir baba bu şenliği fırsat bilip sünnet ettireceği

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

oğlunu evinden alıp buraya getirmeye koşarken, bir başkası da bu şenliğin bu denli cümbüşlü olacağını bilseydi oğlunun düğününü bugüne denk getirerek arada düğünü de bedavadan çıkarabileceğini düşünüp, ne yazık ki düğünü yapmış olduğundan fırsatı kaçırdığına acınıyordu.

Delikanlılar, gönüllerince kız, kızlar tasarılarınca oğlan bulup, tanışıp konuşup, tatlı tatlı söyleşip, öpüşüp koklaşıp taze can buldular.

Hükümlünün darağacına çekilişini görmeye gelenlerden bir yaşlı emekli, arkadaşına, asılmayı seyrettikten sonra arkadaşlarıyla kahvede bikaç parti pişpirik oynayıp, mübarek cuma namazını kılmak için Sultanahmet camiine gideceğini söylüyordu.

Bunca eğlence, bunca şenlik, bunca ala-ala-hey varken, yine de kimileri canları sıkılıp «E artık getireceklerse getirsinler de assınlar!», «Ne zaman asacaklar canım, sabah oldu işte...» diye söylenmekteydi.

Berber Hayri, bu binlerce kişinin uykusuz kalıp kendisi için toplandığından, insanların kendisi için bunca zahmetlere katlandığından habersiz, kapalıda düş mü gerçek mi olduğunu ayırt edemediği bir yaşantı içindeydi. Daha çok, Paşakapısı Cezaevinde tanıdığı o yaşlı ustayla birlikte oluyor, Ragıp Usta'nın sözlerini ansıyordu; hayır, ansımak değildi bu, o sözleri bir daha, bir daha Ragıp Usta'nın ağzından duyuyordu. İşte Ragıp Usta'nın sesi, ona diyordu ki:

«İnsan koskocaman bir canlı çöplüktür ki, insan denilen bu çöplüğün herhangi bir çöplükten ayrımı, en pis, en iğrenç olanının içinde bile, ama içinin ta bilinmeyen bir yerinde, dünyalar değerinde, değer biçilmez değerde bir cevherin, insanlık cevheri olan cevherin bulunmasıdır. Kimi mutlu insanların bu cevheri dışta kaldığından yada kolayca dışa vurduğundan yada olanakları bulunduğu için aramıp dışa çıkardığından, onlar pırıl pırıl parlar; ama kimilerinin cevheri öyle derinde, derinin de derininde bir yerdedir ki, kimse de

SURNÂME

çıkarılmasına yardım etmediğinden, onlar da cevherleri hiç ışımadan, hiç parlamadan, cevherleriyle birlikte ölürlür.

İnsansa, insanlık cevheri olmayanı olmaz. Kendiliğinden yada yardımla, nasıl olursa olsun cevheri ışıyanların insanlık görevi, cevheri dipte kalmış öbür canlı çöplükleri de hiç usanmadan eşeleyerek, o insanların derinlerinde bir yerlerinde gizli kalmış cevherlerini dışa çıkartıp parlatarak dünyanın karanlığını o cevherin nur yalazlarında boğup, yakıp, yok ederek, yeniden yepyeni, aydınlık bir dünya yaratmaktır.

Hayri arkadaş, buraya dek söylediklerimi sana söyleyecek çok bulunur. Çünkü işin asıl zoru bu değildir. Bundan da önemli insanlık görevimiz, yüzyıllardır denenmiş, ama sonuç alınamamış olan tek tek insanların cevherini aramanın **tek insanı kurtarmak**, daha doğrusu kurtardığını sanmak olsa bile, bunun insanları, bütün insanlığı kurtarmak olmadığını, herkes kurtulmadıkça hiç kimsenin kurtulamayacağını **artık anlayarak, her insan cevherinin ışıyacağı** koşulda ortamı yaratmaktır.

Hayri arkadaş, salt insan cevheridir ki, her insanda ayrı, bambaşka, değişik bir cevherdir; o cevher ne altın, ne platin, ne elmas gibi her yerde aynıdır.»

Hayri, kapalıda Ragıp Usta'nın sesini duyar gibi olmuş, duymuştu, duyduğunu sanmıştı. Ağlıyordu, şimdiye dek hiç ağlamadığı gibi ağlıyordu. Yirmibir yaşında cezaevine sokmuşlardı, şimdi yirmibeş yaşındaydı. O güne dek hiç kimse ona «arkadaş» dememişti. Ona ilk «Hayri arkadaş» diyen Ragıp Usta'ydı. O siyasî koğuştakiler birbirlerine de arkadaş diyorlardı. Hayri ağlıyordu. Hayri ağlıyordu ve Ragıp Usta konuşuyordu:

«Bana hep sorarsın Hayri arkadaş, suçun ne senin diye, seni neden buraya attılar diye... Suçum işte bunlar, sana anlattıklarım Hayri Arkadaş...»

Hayri, ne cezaevine girdiğine, ne zindana atıldığına, ne

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

kapalıya konulduğuna, ne idam cezasına çarptırıldığına ya-
nıyordu; onun tek yandığı Ragıp Usta'yı çok **daha** önceleri
tanımamış olmasıydı.

Kapalıya konulduğundanberi, içinden şiir yazmak geli-
yordu. Yazdığı iki defter dolusu şiirlerden çok daha güzel-
lerini yazacağına inanıyordu. Ama burası öyle karanlıktı ki...
Üstelik yanında kâğıdı, kalem de yoktu. Kafasında oluşan
şiirleri, **unutmamak için yüksek** sesle, kimileyin de türkü
söyler gibi söylüyordu ki, aklında kalsın da sonradan yaz-
sın...

Hayri ağlıyordu, şiirlerinden türküler söylerken. Ragıp
Usta ona «Hayri arkadaş, herşey değişimle...» diyordu.

Öyle dalmıştı ki, kapalı kapısının önündeki ayak sesleri-
ni hiç duymamıştı. Şiirlerini bağıra bağıra türkü olarak söy-
leyip ağladığı sırada, birden kapının zinciri şakırdadı, sür-
güsü, çekildi, içeri ayak patırtıları doldu. Bu geliş, her za-
manki geliş benzemiyordu. Hayri, ağladığını anlamasınlar
diye gözyaşlarını yeniyile silerken bir elfeneri kapalıyı aydın-
lattı. Hayri, gelenlerin kim olduklarını, karanlıkta kaldıkla-
rı için tanıyamadı. Elektrik fenerinin yanmasıyla iki koluna
birden adamlar girip Hayri'yi sıkıca tuttular. O zaman bun-
lardan birini tanıdı; başgardıyordu.

Asılma alanındaki kalabalık iyice sabırsızlanmıştı. Ya-
vaş yavaş havanın laciverdi mavileşmeye, mavisi açılıp pem-
beleşmeye, sonra tanyeri ağarmaya başlamıştı. Ak karadan
seçilir olmuştu. Cezaevinin kırmızı arabasının uzaktan gel-
mekte olduğu görüldü. Kolluk gücü ve candarmalarla düzen
çok iyi sağlanmışsa da, araba kalabalıktan zorlukla yol aç-
biliyor, darağacına doğru pek yavaş ilerliyordu. Bir özel ara-
bayla iki de taksi aynı zamanda gelip darağacı önünde dur-
du. Bu arabalardan asılma kurulu üyeleri indi.

Kırmızı cezaevi arabası darağacının yanında durdu. Ara-
badan önce silâhlı iki candarma indi. Onlar Berber Hayri'nin
arabadan inmesine yardım ettiler. Berber Hayri'nin arkasın-
dan iki silâhlı candarına daha indi.

SURNÂME

Alanı dolduran kalabalık, alanı kaplayan binlerce ayaklı bir dev sürüngen yaratık gibi dalgalandı, kıvrandı, o yana bu yana devindi, devce mırıldandı, o devce mırıltilar uğultu, homurtu, gürültü oldu. Daha sonra bir itiş-kakış başladı. Çünkü herkes Berber Hayri'nin göğsünde sallanan kartondaki iri harflerle yazılmış yazıyı okumaya çalışıyordu. Gereklî önlemleri almış olan kolluk güçleri itiş-kakışı durdurdu. Ancak öndekiler Berber Hayri'nin göğsünden dizlerine dek uzanan kartondaki şu yazıyı okuyabildiler :

Hüküm Özeti

«İstanbul ilinin Şehremini nüfusuna kayıtlı dan doğma, dan olma Hayri hakkında ci Ağır Ceza Mahkemesi tarafından 6 yaşındaki nın ırzına geçtikten sonra suçun emaresini ortadan kaldırmak amacıyla çocuğu boğarak öldürmek suçundan dolayı Türk Ceza Kanununun 450/9 uncu maddesine göre verilen ölüm cezası Yargıtay tarafından onaylanarak kesinleşmiş ve cezanın yerine getirilmesine ilişkin TBMM kararı Resmî Gazetemizde yayınlanmıştır.»

Yakınında bulunanlar, Berber Hayri'nin gözlerindeki anlamı okumaya çalışıyorlardı. Korkuyor muydu, akli başından gittiğinden anlamsız mı bakıyordu, pişman mıydı, ağlıyor muydu, yalvarıyor muydu, sövüyor muydu? Hayri'nin bakışlarından hiçbir anlam çıkaramadıklarından herbiri kendine göre bir anlam uydurdu.

Asılma töreni kurulunun bütün üyeleri darağacının dibindeydiler; başta ölüm kararını veren mahkemenin naip hâkimi, onun yanında Cumhuriyet Savcısı ve onun yanında Adli Tabib ve onun yanında Cezaevi Yönetmeni ve onun yanında Müftülükten gönderilen imam efendi ve onun yanında candarma komutanı ve onun yanında bir başkomiser ve onların hepsinin önünde Cellât Çingene Ali bulunuyordu. Elleri

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

bileklerinden arkasına bağlı olan Berber Hayri, Cellât Ali'nin sağında, sanki ödül almaya çıkmış bir öğrenci gibi utanmış, suskun dikilmişti. Arada bir gerçek bir şaşkınlıkla alanı dolduran kalabalığa bakıyor, bunların kendisi için toplanmış olabileceklerini aklına bile getirmiyordu. Berber Hayri'nin o anda ne düşündüğünü, içinden neler geçirdiğini bilemezsek de, dış görünüşünden, uysal, başına gelenleri çekmeye hazır, başeğmiş bir durumda olduğunu söyleyebiliriz.

Ceza infaz tüzüğü'nün 68 inci maddesi gereğince asılma kurulundaki yargıcın hükmün özetini orda bulunanların huzurunda, asılacak olanın da duyacağı gibi yüksek sesle okuması gerektiğinden, yargıç, Hayri'nin boynunda asılı olan hüküm özetini — daha önce birkaç kez prova yapmış olduğundan — hiç aksamadan, dili sürçmeden, tok bir sesle okudu. Yargıç hüküm özetini okurken kalabalığın uğultusu birden kesilmiş, okuma bittikten sonra yine uğultu başlamıştı.

Cellât Çingene Ali, suyu iyice çekmiş olan daracağı ipinin düğümlü halkasını, düğüm ense çukuruna gelecek biçimde Berber Hayri'nin boynuna geçirip yerleştirdi. Berber Hayri'nin, boynuna ipin halkası geçirilirken, başını eğip oynatarak Çingene Ali'ye yardım etmesi, görenleri çok şaşırttı. Bu olayın tanıklarından biri, yanındakine, asılacak hiçbir kişinin o anda normal olamayacağını, Berber Hayri'nin de sanki berber koltuğunda oturmuş da boynuna tıraş örtüsü geçirilmesine yardım eder gibi davranmasının o andaki bir anormallik olduğunu söyledi. Bunu söyleyen zat, hayatta kendileri hiç asılmamış oldukları halde, psikolojiyle amatör olarak uğraştıklarından, her durumdaki her insanın psikolojisini bilmekteydiler.

Hem uykusuzluktan, hem yorgunluktan, hem de cezaevinde ikram edilen bolca esrarın etkisiyle olacak, eli ayağı birbirine dolanan Çingene Ali'nin beceriksizliklerinin yakındaki seyirciler de farkındaydılar. «Artık bu heriften cellatlık geçmiş» diyenler oluyordu. Yani Berber Hayri eğilerek, başını oynatarak yardım etmeseydi, Çingene Ali'nin onun boy-

SURNÂME

nuna halkayı geçirmesi kolay olmayacaktı.

Cumhuriyet Savcısı, imam efendiye «Buyrunuz Hoca Efendi!» deyince, imam efendi töreye uygun olarak Berber Hayri'ye son sözünün ne olduğunu sordu. Berber Hayri de «Söylesem neye yarar, anlamazsınız ki...» deyince, günlerden beri bu asma işlemlerinin yorgunluğundan sinirleri bozulmuş olan Savcı, boynuna ip geçmiş adamın bu küstahlığı karşısında, belki de merakla, belli belirsiz alaycı bir sesle «Söyle bakalım, belki anlarız.» dedi.

Berber Hayri «Benim inandığıma siz inanmazsınız, sizin inandığınıza da ben inanmıyorum.» dedi.

Şaşılacak şey, Berber Hayri'nin ağzından her hecenin tek tek ve tok çıkışıydı.

Cumhuriyet Savcısı bikaç saniye sonra asılacak biriyle darağacının altında tartışmanın doğru olmayacağını, hele kendi resmî mevkiine hiç yakışmayacağını düşünerek susmayı yeğlediye de, bu kez yargıç, asılacak olana son sözünü söyletmenin gerekli olduğu düşüncesiyle,

— Neymiş senin inandığın, söyle! dedi sesini yumuşatarak.

Berber Hayri,

— Sonsuz değişime inanıyorum ben, dedi, herşey, ama herşey durmadan değişiyor.

Bu sözün bilinmedik bir yanı olmadığı için kurul üyeleri önemsemediler ilkin, ama sonra Berber Hayri,

— Ben de değiştim, değişiyorum da... Dört yıl önce çok ağır suç işlemiştim, suçluydum. Ama dört yılda o denli çok değiştim ki, başka bir Hayri oldum, başka insan oldum. O suçu işleyen insan ben değilim artık. Siz, suçlu diye bambaşka bir insanı, bambaşka bir Hayri'yi asıyorsunuz, tam bambaşka bir insan olduğum zaman... deyince onları bir suskunluk aldı.

Cumhuriyet savcısı, yazacağı kitaba bir de bu görüşü ekleyecekti. Evet, o, bireyin erinci ve toplumun düzeni için ölüm cezasının gereğine inansa da hertürlü düşüncenin öz-

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

gürce tartışılmasından yanaydı; bu da bir düşünceydi, tartışılabilirdi.

İmam efendi, Berber Hayri'ye,
— Allah günahlarını affetsin! dedi.
Berber Hayri teşekkür anlamında,
— Sizlerin de... dedi.

En çok şaşan Cellat Çingene Ali'ydi. Şaşkınlığı, Berber Hayri'nin sözlerini anladığından değildi. Ama şimdiye dek bunca insan asmıştı, hiç böylesini görmemişti. Ne ağlıyor, ne yalvarıyor, ne meydan okuyor, ne çırpınıp bağılıyor, ne sövüp sayıyordu. Boynundaki kartona yazılı hüküm özetiyle darağacı altına getirilenlerin çoğu altını pisletmiş, hemen hepsi de işemişti, işlemeyen de ağlamıştı. Hem altına pisleyip, hem kusanlar da vardı. Çıldıranlar, çıldırıp gülenler de olmuştu. Ama bu Berber Hayri gibisini ilk görüyordu. Salt darağacı altında böyle bir adamı görebilmek için yaşam boyu cellatlık yapmaya değerdi. İçi ısınmıştı Berber Hayri'ye. Onu öyle bir asacak, düğümü ense çukuruna öyle denk getirecekti ki, Hayri hiç debelenmeden boğuluverecekti. Bunları tasarlariken Berber Hayri'ye bakıp içinden de «Bir Cellat Çingene Ali'nin iyiliği de ancak bu kadar olur, elimden bu kadar gelir.» diye geçirdi.

Kurul üyeleri içinde, insan asılmasında en deneyimli olan Cezaevi yönetmeni, Çingene Ali'ye işaretini verdi. Çingene Ali, elleri arkasında bağlı olan Berber Hayri'nin sandalyeye çıkmasına yardım etti. Çingene Ali'nin yorgunluğu, uykusuzluğu ve esrarı çokça kaçırmış olması işte bu sırada belli oldu. Bir tekme atıp sandalyeyi devirecek, ayakları altından sandalye düşünce Berber Hayri, boynundaki ipten boşlukta asılı kalacaktı. Gelgelelim, Çingene Ali ayağının yönünü bitürlü belirleyemediğinden topa şut çeker gibi sandalyeye tekme atıyor sanarak ayağını boşluğa salladı. İkinci kez denedi, yine hedefi tutturamadı. Üçüncü denemesinde dengesi bozuldu, arkasındaki imam efendinin kucağına yuvarlanarak kıştı yere oturmaktan kurtuldu. Savcı, Cel-

SURNÂME

lat Çingene Ali'nin bu beceriksizliğine öyle kızmıştı ki, az kalsın sandalyeyi kendisi tekmeleyecekti. Ama Cellat Çingene Ali sonunda başardı, şiddetli bir tekme atarak sandalyeyi devirdi.

Boynundaki ipten asılı olarak darağacında biriki debelendikten sonra, Berber Hayri'nin dışarı çıkan dili uzayıp sarktı. Kalabalık içinden «Yaşasın ilâhî adalet!» diye bir bağırma duyuldu.

Fotoğraf flaşları patlamaktaydı.

Kurul üyesi Hekim, Berber Hayri'nin tıbbî olarak da öldüğüne değgin yazanak verecekti. Ondan sonra da gerekli işlemin yapılması için Yargıç, Savcı ve Hekim kendilerini bekleyen arabaya binip Savcılık odasına gittiler. Orda imzalayacakları hüküm özetinin altında şu yazı vardı:

«Mahkûmun asılması suretiyle yerine getirilen hükmün işbu özeti, bir kopyası asılann üzerine iliştirilmek, diğer üç kopyası ise cürmün işlendiği ve mahkûmun en son oturduğu ve hükmün verildiği yerlere asılmak üzere Türk Ceza Kanununun 43 üncü maddesine göre dört nüsha olarak tanzim edilmiştir.

İmza
Mahkeme Naip Hâkimi

İmza
C. Savcısı

İmza
Adli Tabib»

Üç ayrı yere asılan bu ilanla, işleri olduğu, hasta oldukları yada başka bir mazeretleri nedeniyle asılma törenine gelemeyenlerin de ibret dersi almaları sağlanmış oluyordu.

Asılan kimsenin cesedi, cenaze töreni yapılmadan gömülme üzere mirasçılara verilir, Tüzüğün 69 uncu maddesine göre. Ama Berber Hayri'nin mirasçıları ya olmadığından yada varsa da bulunamadıklarından, yada mirasçılıklarını reddettiklerinden, Hayri'nin cesedi Belediyece kaldırılıp mezarlığa gömülecekti.

Berber Hayri asılmış, ama hâlâ Savcı'nın ona ilişkin işlemleri bitmemişti. Kütüğünün bulunduğu nüfus yönetmen-

ASILMA ŞENLİĞİNİN SON GÜNÜ

liğine, Berber Hayri'nin asıldığı yazılı olarak bildirilecekti ki, artık onun kimliği yaşayanlar arasından kazınsın. Bütün bu işlemler bittikten sonra Berber Hayri'nin dosyasını, onu ölüm cezasına çarptıran mahkemeye geri gönderecekti.

Kurul üyeleri gittikten sonra, alanı dolduran kalabalık, darağacının çevresinde dönüp dolanıp birbirlerine «Yeter artık, çekilin de biraz da biz seyredelim!» «Rica ederim, itmeyin öyle!», «Dayanma arkamdan be...», «Biraz yan dur da çocuk da görsün!» gibilerden söylenir, tartışmalar ve ağız dalaşları da sürerken Berber Hayri'nin darağacındaki cesedi de sabah esintisinde adaletin bayrağı gibi sallanıyordu.

İbret dersi alacaklardan okuryazar olmayan beşon kişilik bir topluluk, cesedin karşısında toplanmış, hüküm özetini okuyamadıklarından bu adamın neden asılmış olabileceğini aralarında konuşuyorlardı. Herbiri kendi yaşantısının doğrultusunda ayrı bir yorumda bulunuyordu. Eskiden yolbağcılığına özenip de sonradan korkup vazgeçmiş olanı,

— Herhal yolbağcılığı etmiştir... derken, delikanlı olanı,

— Besbelli kız kaçırmıştır, kızı elinden almaya gelenleri de vurunca astılar garibi... diyordu.

— Kan davasıdır bu arkadaş, vurdu babasını vuramı... Ben de olsam vururum...

Bir oğlançı herif de o kalabalıkta eline geçirdiği kendine uygun bir çocuğa cesedin göğsündeki yazının ne olduğunu soruyor, okuryazar olmayan küçük oğlan da ona,

— Babacım, köfte ısmarlasana bana... diyordu.

Erkenden kızgın bir güneş çıkmıştı. Gazeteler birden çok satılmaya başladı. Çünkü, güneşten korunmak isteyenler, gazeteleri alıp, başlarına külâh yapıyorlardı.

Berber Hayri'nin darağacında sallanan cesedini uzun uzun, bir daha bir daha seyredenler, alacakları denli ibret dersini alıp içlerinden «Oh, aramızdan bir ırz ve namus düşmanı daha eksildi, hele biz kurtulduk!» sevinciyle yavaş yavaş dağılıyor, şenlik alanından ayrılıyorlardı.

Asılma alanındaki şenlik altı saat sürdü. Ondan son-

SURNÂME

ra Berber Hayri'nin cesedi Belediye'nin cenaze arabasıyla mezarlığa götürüldü.

Hayri'nin başışta bulunacak, sadaka dağıtacak, para verecek kimsesi olmadığından, her ölünün gömülüşünde mezar başına kurt sinekleri gibi doluşan duacılar, dilenciler, hafızlar, hocalardan hiçbirisi, Berber Hayri'nin cesedi gömülürken yoktu.

SON DEYİŞ

Ey Okurlarım, selam olsun sizlere! Söylenmiş bütün selamlar, verilmiş ve alınmış bütün selamlar üzerine olsun! Karada, denizde, havada ve yatakta ve hastanede ve uzayda ve ayda ve tüm gezegenlerde olanlara ve bundan sonra da olacaklar selam olsun!

İşbu Cumhuriyet dönemi Surnâme'sinin yazarı der ki, hukukun hukuk olduğundanberi ilk ve başlıca amacı, cezaya çarptırılan kişiyi değiştirerek iyi yapmak, düzeltmektir. Oysa bir suçluyu asmaksa, ona doğal hak olan değişme hakkını tanımamaktır. Ama bundan da kötüsü, doğanın ve toplumun değişmez anayasası olan sonsuz değişim yasasına inanmamak, yani ayaklarımızı bastığımız, havasını soluyup suyunu içtiğimiz dünyaya inanmamak ve yine inanmadığımız kendimizi de yadsımaktır.

Öyküsünü okuduğunuz Berber Hayri, ibret dersi alması için Türkiye'de halkın gözü önünde son asılan kişidir.

Berber Hayri'nin asılışını, halk önündeki son asılma olması bakımından önemli gördüğümüzdeñ, bu son asılma şenliğini dilimiz döndüğünce anlatıp betimleyerek kültür tarihimiz için bir belge olarak saptamak istedik.

Şimdilerde Burhaniye denilen eski adıyla Kemer ilçesinin Ören mahallesinin Suna konutlarının bir evinin bir odasın-

SURNÂME

da, 1973 yılının 13 şubatını 14 şubatına bağlayan cuma gecesi yazmaya başladığım işbu Cumhuriyet dönemi Surnâme'sini, zaman zaman yazarak, zaman zaman yazmaya aralar vererek, Çatalca ilçesinden çıkan yolun dört kilometre sonrasında kurulmakta olan Nesin Vakfı'nın yönetimevinin bir odasında, 1975 yılının 19 eylülünü 20 eylülüne bağlayan cuma gecesinin sabah saat 3 ünde yazıp bitirdim.

Daha daha nicelerini ve daha da iyicelerini yazmaya benim yaşamım yete, sizin de onları ve daha başka yazarların nice yüzlerce yapıtlarını okumaya yaşamınız elvere, kendimizi ve çevremizi değiştirerek yaşayalım gülegüle! Eksiklerim bağışlana, artıklarım hoşgörüle!

Aziz Nesin

Çatalca - 20 eylül 1975

-SURNÂME

**Bu kitap için yayımlanmış
Eleştiri, Yorum ve Değerlendirmeler**

ÇEKİLENLER'İN ARKASINDAKİ YIKINTI

Kuşkusuz, anlayışsızlık, sevgisizlik, sertlik, haksız çıkarların korunması uğruna gösterilen direnç, değişim zorunluğunu kamçılıyor; değişimi durdurmak isteyenler, haksızlığı ve adaletsizliği arttırdıkları ölçüde kendi egemenliklerinin sonunu hızlandırıyorlar. Ama bir gerçeği de görmezlikten gelemeyiz. Her şey büsbütün çürüyor ve kokuyor, acı büyüyor, *çekilenler yakıp yıkarak geriliyorlar*.

Böyle bir çekilişin, tarih sahnesindeki çürüyüş ve koğuşun kara mizahını yapmak isterdim. Aziz Nesin'ininki gibi bir güçle. SURNÂME'sini okudunuz mu bu büyük mizah ustamızın bilmem. Sadece onu okumakla, insanları, toplumu, yaşamı sevgisiz ellere, boş kafalara ve sadece belli bir amaç için geçerli sayılan değer yargılarının egemenliğine terk etmenin ortak sorumluluğunu tâ içinizde, beyninizde duyabilirsiniz.

BİR ASMA TÖRENİ

Surnâme, bizim geleneğimizde, sevinçli olaylar nede-niyle yapılan büyük halk toplantılarının hikâyesidir. Aziz'in *Surnâmesi* ise, Sultanahmet meydanında bundan yıllarca önce yapılan bir idam töreninin anlatımını içermektedir. O günü çok iyi hatırlarım. Görülmemiş bir panayır manza-

SURNÂME

rasıydı. Aziz'in dediği gibi 60-70 bin kişi, Çırpıcı çayırına, Göksu'ya, Kâğıthane'ye Hıdrellez safasına gider gibi Sul-tanahmet'e yayılmıştı. Geceden yerler tutulmuştu. Çocuk-lar, kızlar, kadınlar, her yaşta erkekler, satıcılar ortalığı şenlik yerine döndürmüştü. Bütün bunlar *Berber Hayri*'nin asılışını görmek içindi. *Adaletin mülkün temeli* olduğu bir kez daha anlaşılacak, o temel üzerindeki ortak yaşam kut-sanacaktı. Berber Hayri denilen bu canavar altı yaşında bir çocuğun ırzına geçip onu boğmanın cezasını canıyla öder-ken, ülkedeki bilcümle suçların ve suçluluğun kefareti ve-rilmiş olacaktı. Oysa Aziz'in *Surnâme*'sinde yazdığına göre, dört yıl önce suç işleyip dama tıklan berber çırağı ile, dört yıl sonra hücresinde ölümü bekleyen berber Hayri başka başka insanlardı. Şimdi, dört yıl içinde değişmiş, gerçek bir insan olmuş çocuğu asacaklardı. Dört yıl önce, kendisi-ni yalnız hissettiği için camgöz bir cinsî sapığın belâsından kurtulamayıp ırzını kaybettiği için, intikamını, kendisine bela olan adamın küçücük çocuğundan almağı tasarlamış olan acınacak bir kurbandı. Oysa, dört yıl içinde, mapusa-ne hayatı ona yeni bir biçim vermiş, bazı rastlantılar, siya-sî mahkûmlarla görüşmenin olanakları onu düşün yönün-den geliştirmişti. *Paşakapısı* cezaevinde tanıştığı *Ragıp Us-ta*'nın «*insan kockocaman canlı bir çöplüktür oğul, ama en pis, en iğrenç olanının içinde bile, tâ derinde, dünyalar de-ğerinde bir cevher vardır, marifet bu cevheri bulup çıkart-madadır*» sözlerini anımsıyordu ve son isteğini soran savcı-ya «*neye yarar ki, başka bir insanı asıyorsunuz*» diyordu.

İnsan değişsin deriz, değişeni de asarız biz.

YENİLEMELER

1960 öncesinde, Ulus gazetesinin arka sayfasında «Ciddiyet» başlığı altında bir mizah sayfası düzenlenirdi.

Bugün, Aziz Nesin'in iki yeni kitabını okurken nedense «Ciddiyet»i anımsadım. Adından dolayı... Aziz Nesin bir «Surnâme» yazmış. Başı hiç yoktan derde uğramış genç bir berberin asılmadan önce hapishanedeki serüvenini, asılacağı gün de nerdeyse bir şenlik havası içinde bütün İstanbul halkının alana dolduğunu anlatıyor. Seyyahatname olarak nitelediği «Duyduk Duymadık Demeyin» adlı ikinci kitabı ise; İstanbul'u gezmeye gelmiş bir Amerikalı kadının başına gelenleri çiziyor. İlk kitabın acı havasını ikincinin eğlenceli anlatımı dağıtıyor sanılmasın. Aziz Nesin'in mizah ustalığı bu kitapta da yansımakta. Ne var ki, okudukça içime sıkıntı girdi. Çünkü, mizah, asıl niteliği olan «ciddiyet»iyle sarmıştı beni! Büyük kentin —dolayısıyla Türkiye'nin— aksaklıkları bu kitapta sergileniyordu. «Surnâme» de, yazarın bütün insancılığının da belirdiğini ekleyeyim.

«ŞENLİKLE» ADAM ÖLDÜRME

Sorun: Ölüm Cezası... Tartışan: Aziz Nesin. Burada şöyle bir durup düşünmek iyi olur.

Surnâme çikalı en azından bir altı yedi ay oldu. O gün bu gündür bu betik üzerine bir eleştiri beklerim... Gerek hukukçulardan, gerek edebiyatçılardan... Bir Sadun Tanju'nun duygusal yaklaşımını anımsıyorum. Belki başka yazılar da çıkmıştır, benim gözüme çarpmadı. Doğrusu ilginçtir; Aziz Nesin'e değgin çok az eleştiri, araştırma, inceleme yayımlanır. Geçenlerde okudum, bir öykü yazarımız üzerine ikinci «doktora tezi» hazırlanıyormuş. Kafam karıştı, ya ben çok düzensiz, yetersiz bir okuyucuyum, ya da eleştirmenlerimizin, araştırmacılarımızın ilgi odakları benim kavrayamadığım değerlerimiz üzerinde toplanıyor. Oysa, bana kalırsa Aziz Nesin bir «önemli» kişidir... yalnız bir yazar olarak değil, bugün Türkiye'de yaşayan üç beş önemli kişiden biridir bence... Gene de eleştirmenlerimiz, edebiyat bilginlerimiz onun ürünlerine el atmaktan pek tad almazlar. Bana göre bu tutumun bir takım yazınsal nedenleri var, bunları tartışmanın yeri burası değil. Zaten Surnâme için beklediğim ilgi onun yazınsal değerinden değil de, «hukuk»a ilişkin yönü yüzünden...

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

Surnâmenin nerdeyse birtek ana-konusu var: Ölüm Cezası. Nesin Ölüm Cezasına değgin görüşlerini, inançlarını bu yapıtta toplamış... Ne var ki yazar, öncelikle bir «anlatı» ustası olduğu için, düşüncelerini bir öykünün olanakları içinde bizlere iletme yolunu seçmiş. Üstelik Surnâme'de değişik, «bugün için yeni» bir anlatı biçimi kullanmış. Bunu açıklamak için Surnâmenin ne olduğunu anımsamalıyız. Tanımı yapıttan aktarıyorum: «*Bilindiği üzere Surnâme, Osmanlılar çağında, evlenme, düğün-dernek, sünnet gibi sevinçli olaylar dolayısıyla, halkın da katılmasıyla yapılan ve birkaç gün süren zengin şöenleri, renkli törenleri, büyük eğlenceleri, olağan üstü gösterileri, bütün bu şenlikleri betimleyip anlatan kitaplara denilir. Yani Surnâme, kısacası düğün kitabı demektir. Kolayca anlaşılmaktadır ki, bu düğünler, başlık parasını veremeyip yavuklusunu kaçırdığı için dama düşenlerin değil, sultanların, şehzadelerin düğünleridir.*»

Oysa Aziz Nesin'in Surnâmesinin konusu düğün-dernek, sünnet değil, bir ölüm cezasının infazı. Aziz Nesin bunu da şöyle anlatıyor: «*Bu Surnâme'de Berber Hayri denen bir ırz ve namus düşmanının Sultanahmet alanında nasıl asıldığını ve bu asılma sırasında, «Çok şükür, hak-hukuk yerine geldi, aramızdan bir ahlaksız daha eksildi. de, biz de yakayı kurtardık; şimdilik sırayı savdık!» diyerek seyircilerin gösterdiği sonsuz sevinci ve «İşte namussuzların sonu budur!» diyerek adli ve idarî makamların ve onların yanında cumhuriyet savcısının ve onun yanındaki candarma komutanının ve candarma komutanının yanındaki imamın ve imamın yanındaki cellat çingene Ali'nin halka ibret dersi vermek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayarak, büyük bir görevseverlikle, asılma işleminin yerine getirilmesinde gösterdikleri insanüstü çabaları ve asılma törenini ve seyircilerin şenliğini bütün ayrıntılarıyla pek canlı olarak anlatmaya çalışacağım ki, işbu darağacına çekilme törenini görmeleri kısmet olmayan halkımız da, sanki işbu töre-*

SURNÂME

ni görmüşlercesine gözünde canlandırarak adaletin nasıl yerine getirildiğini öğrenip temiz vicdanları rahat ede!»

Elbette Surnâme'de salt bu tören, bu infaz olayı ele alınmıyor. Ölüm cezası verilmesine yol açan eylem de (suç da), bu eylemi yapan suçlu da baştan beri «hikâye» ediliyor. Aslında ölüm cezasının bazı kişilerde uyandırdığı irkilme, tikslenme duygusunu, salt infazın insanlık dışı koşullarıyla yorumlayamayız. Bu yorum «olgu»yu bir ucundan, yarım elle tutmak olur. Surnâme'nin büyük etkinliği de, suçun niteliği, suçlunun geçmişi ile, «ölüm cezasının yerine getirilmesi töreni» arasındaki akıldışı dengenin anlamsız nedenselliğin ya da çelişkinin ustalıkla verilmesinde...

Oldum olası hukukçular, düşünürler, ölüm cezasını, genel çizgileri ile «bu ceza iyi midir, değil midir?» «yararlı mı, gerekli mi, zorunlu mu, değil mi?» açılarından ele alır, tartışırlar. Yıllarca ben de böyle düşündüm. Bugün bu tartışmalar bana büyük oranda «okulcul» (scolastique) geliyor. Aziz Nesin'in Surnâme'deki savı ise, başta göze çarpan çizgisi ile, özetle şöyle (başta göze çarpan diyorum, çünkü enine boyuna başka tartışmalar, çözümlemeler de var); «Ölüm cezasıyla ortadan kaldırılan insan suç işleyen insan değildir; çünkü insan sürekli olarak değişir, yenilenir. Örneğin, suçla ölüm cezasının infazı arasında şöyle böyle üç dört yıl geçerse, toplumun bilebile, soğukkanlılıkla öldürdüğü insan, gerçek suçlu değil, bambaşka biridir. Öyle ise bu ceza yalnızca haksız, yararsız değil, hem de anlamsızdır, saçmadır.» Görülüyor ki bu yaklaşım bir bakıma eytişimseldir, çünkü sürekli değişim yasasına dayanır; bir bakıma «düşünseldir» çünkü sorunu toplumsal, ekonomik koşulları içinde değil, soyut olarak ele almaktadır. Nitekim suçluyula «ceza gören insan» ayrılığı yalnız ölüm cezasında değil, tüm cezalarda uygulanabilir bir görüş... Doğrusu bu kapsamı yayması pek yanlış da sayılmaz.

Sanıyorum, «ölüm cezası tartışmalarını» yararlı, etkili bir çığıra sokmanın önde gelen koşulu, bu cezanın hangi

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

toplumsal ekonomik, siyasal durumlarda «var olduğunu», artıp eksildiğini saptamaktır. Ali Sirmen'in Camus'la Koestler'den çevirdiği İDAM adlı yapıtta bu konuda çok ilginç örnekler var. Pontecorvo'nun İSYAN adlı filminde üç idam sahnesi gösterilir. Üçü de siyasal nedenlerle, başta birinin başı balta ile kesilir, ortada, ikinci kurşuna dizilir, sonra bağımsızlık savaşı veren üçüncü «siyasî» ipe çekilir. Burada gene Surnâme'den bir alıntı yapacağım: «1882 yılında Trieste Fuarının açılışında el bombaları attığı için idam cezasına çarptırılan bir suçlunun affı için Avusturya imparatoruna yazdığı mektupta Victor Hugo şöyle diyordu: 'İdam cezası yirminci yüzyılın yasalarından silinecektir. Geleceğin hukukunu bugünden uygulamak ne güzel bir şey olur!'» Yanılmıyorsam, ya TBB yıllık raporlarından birinde ya da başkan Faruk Erem'in raporunda şöyle bir tümce vardı: «Ölüm cezasının tarihi sürekli bir İLGANIN tarihidir.»

Şunu demek isterim: Ölüm cezası, gerek zaman gerekse yer bakımından, belli ülkelerde işliyor, belli ülkelerde ortadan kalkıyor, azalıyor ya da çoğalıyor. Öyle ise bu cezaya yolaçan ekonomik, toplumsal, siyasal koşulları bilimsel nesnellikle saptamak, ölüm cezasına karşı gelmek —ya da savunmak— için çok yararlı ipuçları getirecek (giderek bu konuda etkili bir tartışmanın kaçınılmaz yöntemi budur da denebilir.) Burada ayrıntılara girmeyeceğim, hemen aklıma gelen birkaç soruyu sıralayacağım: Şu anda yeryüzünde ölüm cezası nerelerde var, nerelerde yok? Nerelerde ölüm cezası apaçık uygulanır, nerelerde bu iş gizli-kapaklı veya dolaylı olarak yapılır? Ölüm cezası, gerek karar aşamasında gerekse infaz aşamasında azalıyor mu, çoğalıyor mu? Hangi koşullarda, durumlarda artıyor ya da eksiliyor? Güncel olaylara üstünkörü bir göz atmak bile epeyi aydınlatıcı olacak... Bir ülkede, bir darbe girişimi savı ile hemenecik seksen kişi kurşuna dizilmişse, bir başkasında uyuşturucu madde suçundan ayda on kişi asıldığı halde, bu

SURNÂME

suçların kökünü kazımak şöyle dursun gitgide arttığı söyleniyorsa, bir üçüncü ülkede göz altına alınan yüz kişiden yetmişi açıklanamaz nedenlerle evine dönemiyorsa, gene bir başkasında sokaklarda, bayırlarda çarpışmalarda ölenlerin sayısı durmadan artıyorsa... artık sormak gerekir: Bu ülkeler ne biçim ülkelerdir? Toplumsal yapıları nasıldır? Kimlerin eliyle, hangi yöntemlerle yönetilirler?

İnsanoğlunun, toplu. halde, düşüne taşına, yasal yoldan bir başka insanı (hemcinsini) öldürmesi, öldürebilmesi bir önemli olgu... Bu olgu üzerinde yalnız hukukçular değil, birçok düşünürler, sanatçılar, aydınlar, yıllardır enine boyuna kafa yorar, tartışır dururlar. Surnâme, hem ele aldığı konu, hem de bunu işleyiş biçimiyle çok seçkin bir yapıt. Bizde bir eşi-benzeri var mı, yok mu, bilmiyorum. Yeryüzünde de ölüm cezasını işleyen sanatsal çalışmaların sayısının çok yüksek olduğunu sanmam. Bir hukukçunun, ölüm cezası üzerinde kafa yormadan, işine ve çevresine karşı sorumluluğunu yerine getirebileceğine de inanmıyorum. Bu yüzden de Surnâmenin, yalnız edebiyat severleri, Aziz Nesin'i beğenenleri değil, biz hukukçuları da çok yakından ilgilendiren, övülmeye, kutlanmaya değer başarılı bir yapıt olduğu kanısındayım.

SÜRNÂME, AZİZ NESİN

Bir edebiyat sözlüğünde «surnâme» şöyle tanımlanıyor: «Surnâme yahud Sûriyye: Düğün, ziyafet, şenlik gibi şeyleri tasvir için yazılan manzum ve mensur yazılardır.» (Edebiyat Lügati, Tahir-ül Mevlevî). Aziz Nesin de «Surnâme» sini şöyle tanıtıyor: «İşbu Surnâme, Berber Hayri adlı bir ırz ve namus düşmanının Sultanahmet alanındaki asılma şenliğini betimleyip anlatır.» Görüldüğü gibi özde önemli bir ayırım var, aradaki benzerlik biçimsel. Gerçekten Aziz Nesin gerek kuruluş, gerekse anlatım olarak eski «surnâme»lerden ustaca yararlanmış.

Kuruluş olarak, dedim... «Surnâme»nin bölümlenişi, eski yapıtların tıpatıp aynı. Önce bir «Öndeyiş», sonra kitabın yazılışının nedeninin açıklandığı bir «Giriş», daha sonra ise, «Bu bölüm falanı filanı bildirir» kalıbının korunduğu bölüm başlıkları, ardından kitabın bitiriliş tarihini bildiren «Sondeyiş». Anlatım olarak da, konuşmaların en aza indirilerek betimlemelerin, olayların aktarılması. Bu yönüyle bir ustanın, geçmişteki kültürü çağdaş bir yorumla değerlendirmesinin somut örneği «Surnâme».

Bu son kitabında, Berber Hayri'nin, işlediği suçtan baş-

SURNÂME

layarak hapisanedeki yaşamını, hazırlıklarıyla üç gün süren asılma şenliğini ayrıntılarıyla anlatıyor Aziz Nesin. Hayri'yle birlikte hapisanedeki öteki hükümlüleri, hapisane koşullarını, asılma dolayısıyla adalet bürokrasisinin işleyişini de betimliyor. Bir kara mizah örneği «Surnâme». İnce bir yergi, zekice bir taşlama, buruk bir gülümseme. En önemli yanı da kitabın başındaki Hayri'yle asılan Hayri'nin bambaşka bir insan olması, bir değişimin ustaca verilmesi.

SURNÂME

Aziz Nesin'in son kitabı, küçük bir çocuğun ırzına geçip sonra da onu boğan ve bunu asılmakla ödeyen berber Hayri'nin hikâyesi. Biz ilk önce Surnâme'nin anlamını deselim: «*Bilindiği üzere Surnâme, Osmanlılar çağında evlenme, düğün-dernek, sünnet gibi sevinçli olaylar dolayısıyla, halkın da katılmasıyla yapılan ve birkaç gün süren zengin şöenleri, renkli törenleri, büyük eğlenceleri olağanüstü gösterileri, bütün bu şenlikleri betimleyip anlatan kitaplara denilir.*» Yazar böyle diyor. Günümüzde böylesine eğlence kalmadığından usta mizahçı bunu günlük bir olaya indirgeyerek yansıtmış. Günümüz hapishanelerinin gerçekçi bir kesidini verirken, kişilerin mizahını vermiş. Mahpus damında insanların acımasızlığı, hepsi buraya bir suçtan düşmüşken birbirlerini kınamaları, insan psikolojisinin bu en önemli eğilimini sunması yönünden ilgi çekici. Dam ağalarından tutun, buralardaki bozuk düzene varıncaya kadar, mahkûmların yaşamını, düşündüren mizah türüyle bu kitapta bulabilirsiniz. Satırların arasına, dikkatinizi verdiği-
nizde ilk rastladığımız, mahkûmların birbirlerini birer mahkûm değil de savcı edasıyla suçlamalarıdır. Ne yapsınlar, uyanık olmak gerek, burada liman balığı gibi olacaksın,

SURNÂME

hem oltaya tutulmayacaksın, hem de iğneye pisleyeceksin.

Aziz Nesin, 1915'de İstanbul'da doğdu. Kuleli Askerî Lisesi'ni ve Harp Okulu'nu bitirdi. Hikâye, oyun ve roman türünde ürünler veren Nesin, şimdi İstanbul'da serbest yazarlık yapmakta. Aziz Nesin Vakfını tamamlamaya uğraşmaktadır. Altın Palmiye (İtalya), Altın Kirpi (Bulgaristan), Krokodil (Moskova), Karacan Armağanı ve Türk Dil Kurumu armağanlarını kazanmıştır. En verimli yazarlarımızın başında gelir. Kitaplarının sayısı 60'ı aşmıştır.

BOOKS ABROAD
(ULUSLARARASI EDEBİYAT DERGİSİ)

Ekim 1976, (İngilizceden çevrilmiştir)

Talat Sait HALMAN

Darağacı mizahı, Türkiye'de sağlık ve esenlik içersinde gelişmekte. Ünü büyük yergici Aziz Nesin, Anglo-amerikan edebî çevrelerinde gerçek gücü oranında tanınmayan, buna karşın Avrupa çevrelerinde ve Orta Doğu'da olağanüstü bir üne sahip olan bu yazar, son büyük yapıtında halka açık bir idamın, kişisel zayıflıklara ve toplumsal haksızlıklara yöneltilebilecek geçerli bir yergi biçimi olduğunu kanıtlıyor.

Aziz Nesin (D.T. 1915), daha bir araya toplanamamış yüzlerce öyküsü, araştırma yazıları, incelemeleri, şiirleri bir yana bırakılırsa, yaşamının her yılı için bir kitap veren, yorulmak bilmez, verimli bir yazardır. Surnâme ise, yazdıklarının en iyilerinden biri. Acı mizahın bu ustaişi yapıtı, oğlancı Berber Hayri'nin bir çocuğa tecavüz etmesi sonucunu asılmaya gidişini anlatır. Hayri'nin Sultanahmet alanında (İstanbul'da) asılma olayı, bir şenlik niteliği kazandırmıştır. Kitabın adı da bilinçli olarak inceden inceye bir alay taşımaktadır; *Surnâme*, Osmanlı döneminde, halk şen-

SURNÂME

liklerini anlatan bir dizi minyatüre ya da şiirle anlatıma verilen addır.

Nesin, taklit edilemez üslubuyla, ikiyüzlülük, yalan dolan, kendini beğenmişlik ve aldatmacayla alay etmektedir. Bütün bunları açığa vururken yaptığı suçlamalar öylesine etkili olmaktadır ki, cinsel sapık, yaptığı sapıklıklar içerisinde, yalnızca savcı, yargıç ve cellattan daha insafsız görünmekle kalmayıp, öylesine ciddi bir olayda, canavarları bile utanca düşürecek duygularla cümbüş yapan seyircilerden bile daha masum kalmaktadır.

Surnâme, bırakın kahramanlığı, dürüstlük imâsında bile bulunmuyor. Haksızlıklara, adaletsizliğe karşı suç işleyen haksızlık ve adaletsizlik alegorisi, saçmanın üstün biçimde sahnelenmesidir. Böylesine ciddi bir öykü, kolaylıkla gözyaşları içerisinde bir melodrama, ya da edebi sadizm içerisinde budalaca bir denemeye dönüşebilirdi. Oysa, bir mizah sihirbazı olan Nesin, kelimelerinde ve anlattığı sahnelerde de bir büyücü ustalığına sahip. En dehşetli, korkunç bölümler bile onun elinde onaylanan gülümsemelere, kişinin kendi kendini tanımasına, insanoğlu'nun evrensel kusurlarını stoik bir biçimde kabullenmesine dönüşüyor. Surnâme'deki birçok bölüm, doğrudan Krafft-Ebing'den çıkmış olabilir. Ancak, Nesin'in ustalığı, klinik bir vaka hikâyesi olan olayı, okurken can sıkıntısına düşmekten her zaman kişiyi kurtarıyor. Kitabın sonunda, komedinin neden olması beklenen o klasik boşalım yoksa da, mizah bir kurtarıcı oluyor, bütünüyle çirkin dünyayı kurtarabilecek tek güzel kurtarıcı.

Son bir avuntu da, yazarın da büyük bir açıklıkla belirttiği gibi, öylesine acaip biçime soktuğu asılma olayı, gerçekte Türk tarihinde son oluyor. Tek önemli yanı, Nesin'e kara mizahın mükemmel bir örneğini yaratmasında etken oluşudur.

TÜRKİYE'DE YILIN YAPITI

Surnâme, Osmanlı döneminde, sultan çocuklarının sünnet ya da evlenmeleri dolayısıyla düzenlenen her türlü şenlik ya da töreni belirleyen genel bir adlandırmadır. Dünyaca tanınan ünlü Türk yazarı Aziz Nesin, romanında bunu bir asılma töreni haline getiriyor. Berber Hayri, kötü ve acı bir rastlantıyla kendisini suç işlemiş durumda buluyor günün birinde. Tutukevinde, ilk zamanlarda ezilip horlanmaktadır hep. Ama sonunda bir kahraman olarak çıkar karşımıza. Onu kendisine karşın bir kahraman durumuna getiren çevresidir. Ama, daha sonraları Hayri siyasal tutuklularla tanışır, onlardan insanlık, erdem ve bilim kavramlarını öğrenir. Bu andan itibaren, yaşamında bir dönüm noktası başlar. Bu idam mahkûmu, gözünde artık basit bir formalitenin yerine getirilmekten öte bir anlam taşımayan idamına hiç aldırmamaktadır. Bu çelişkiyi vurgulayan yazar, ısırtıcı ama çok renkli bir dille eleştirdiği toplumdaki bireyin salt yalnızlığını ve bürokrasinin kokuşmuşluğunu gün ışığına çıkarıp sergilemektedir.

Aziz Nesin, Surnâme'yle mizahla ilgisi bulunmayan pek az yapıtlarından birini vermiş oluyor. Kerim Korcan'ın Tatar Ramazan'ı ile Linç'ini anmadan edemedik. Eğer bu iki kitap yazılmamış olsaydı Surnâme zor yazılırdı. Yazılsa bile havada kalabilirdi. Aziz Nesin, o iki romanın mapusane gerçeğini bütün anlamıyla yansıtmadığını görerek eksik yanlarını Surnâme'de vermeyi düşündü. Doğanın gösterdiği yönden, o çizgiden dışarı düşen kösnül şeytan, kültürün o güzelim kokularla süslü geometrik tarhlarını darmadağın eder.

Mapusanelerde uzun boylu yatmış olanlar, mapusane insanının, salt kösnül iblisin kızgın türküleriyle dopdolu olduğunu yakından bilirler. Demirlerin, yüksek duvarların dışında kalmış güzel fırsatların, özgürlüklerin her kırıntısı, her damlası, öç duygularıyla karışmış, birleşmiş bir kompleks bombasıdır. Cinsel doyuma isteği, kurbanların gözlerini karartır. Yazarımızın hikâyesinden dışarı taşttık, ona gelelim: Pederasti denen erkeğin erkeğe karşı duyduğu sapık duygu, yolunu şaşırmış bu korkunç hayvan, yolunun üzerinde Berber Hayri diye bir zavallı gencedek gelmiş (raslamış), delikanlı onun bıçağının hışmı altında eğilmek zorunda kalmış. Bu kez o da ünlü Drakulanın vâmpirce

HAŞTIRI, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

ısırmasında olduğu gibi özdeş ısırma, kan emme hevesini edinerek daha çok öç almak tutkusuyla pederastın altı yaşındaki oğlunu kirletmiş, sonra da öldürmüş. Berber Hayri gerçeği, böylece bir toplumsal ateşten suç yumağı haline gelmiştir. Türkçesi, vaktiyle mapusanede ırzına geçilmiş bir mapusane kuşu olan, şimdi serbest dolaşan eski sabıkalı, namuslu bir genç olan berberi suça doğru iteleyerek yepyeni bir kötülükler, cinayetler çıkırı açmıştır. Berber Hayri'nin cinayetten mapusaneye düşmesiyle yeni bir gelişme gösteren mapusane gerçeği, serüven; insancılı yerden yere çarparak çirkefler, çamurlar içinde sürükleyerek sürüp gitmiştir. Aziz Nesin, arasıra romanda kendi ihtisası olan mizaha yelteniyorsa da konu çok ağır bastığından bunda dikiş tutturamayarak yine ağırbaşlı edebiyata dönmek zorunda kalıyor. Yazarımız, bu romandaki birçok sayfalarda konuya büyük yazar olarak kalem çalmıştır. Aziz Nesin, kendisi de yaşamını uzun zaman mapusane kuşlarından biri olarak süslediğinden mapusane gerçeğini anlatırken konuya büsbütün egemen olmasını bilmiştir.

Aziz Nesin'in «Surnâme»si ilginç bir taşlama. Bir başka açıdan da Aziz Nesin'in büyük bir anlatı ustası olduğunu, ne yazsa okuru etkileyebileceğini söylemek gerekiyor.

İNOSTRANNAYA LİTERATURA

(Yabancı Edebiyat Dergisi)

Eylül 1978

(Rusçadan çevrilmiştir)

BİR ASILMA TÖRENİNİN BETİMİ

Radi FİŞ

Bundan beş yıl önce bir cumartesi akşamı Almanların «am Aleks» dedikleri Aleksander meydanında bulunan bir «milk bar»a uğradım. Büyük bir hayretle burada Almanca kadar Türkçe de konuşulduğunu gördüm. Batı Berlin'de çalışan Türk işçileri hafta sonunu geçirmek için Demokratik Alman Cumhuriyeti başkentine geliyor ve bu barda toplanıyorlardı. Çünkü buradaki fiyatlar keselerine daha uygun geliyor ve daha önemlisi, Batı Berlin'de resmen «gastarbeiter» yani misafir işçi sayılmalarına karşın burada kendilerine eşit vatandaş muamelesi yapılıyordu.

Oturduğum masada kendilerinden başka Türkçe bilen kimse olmadığı sanısında üç genç adam Türkçe konuşuyorlardı. Onların sırlarını istemiyerek dinlemiş olmamak için bu yanlış kanıların düzeltmek zorunluluğunu duydum ve onlara Doğu Berlin'de misafir olarak bulunduğumu, Türk

SURNÂME

edebiyatı üzerinde çalışan bir doğubilimci olduğum için Türk dilinin ihtisas alanıma girdiğini anlatmaya çalıştım. Doğu bilimleri, edebiyat, bu yarı cahil insanlara hiç birşey ifade etmiyordu, ve gözlerinde bana bir güvensizlik belirdi. Fakat konuşurken Aziz Nesin'den ve hele İstanbul'da evinde onu ziyaretimden söz ettiğim zaman durum tüm değişti; yüzlerine bir dostluk ifadesi geldi, dilleri çözüldü. Gitmek üzere kalktığım zaman beni önemli bir misafir sayarak Türk adeti gereği üçü de kalkarak kapıya kadar geçirdiler.

Aziz Nesin; Türkiye'de az buçuk okumasını bilenler arasında bu adı duymayan yok. Aziz Nesin adını anışından karşınızdakinin ne tür bir adam olduğunu rahatça kestirebilirsiniz. Kimisi gülümser, kimisi dişlerini gıcırdatır. Bununla beraber bu adı taşıyan kişi Türkiye'de ne nüfuz sahibidir, ne varlıklıdır, ne de kendisine bir sürü gaile yükleyen Yazarlar Sendikası Başkanlığından başka bir mevkii vardır. Tek varlığı kalemidir, tek gücü sözcüktür.

Şair, romancı, gazeteci, oyun, gülmece ve yergi yazarı: Aziz Nesin bunların hepsidir. Kendi ülkesinin en ünlü yazarlarından olmakla kalmaz, dışarda uluslararası gülmece yarışmalarında bir çok ödül almıştır: Bordigiera'da (İtalya) «Altın palmiye» Gaborova'da (Bulgaristan) «altın kirpi» ve *Krokodil*'de bir çok başarıları. Yapıtları Avrupa'da ve Sovyetler'de birçok dile çevrilmiş, oyunları Amerika Birleşik Devletleri'nde ve Azerbeycan'da oynanmış olan bu yazar, Moskova, Filipinler, Kahire ve Helsinki'deki Kongrelerde sesini duyurmuştur.

Elli üç yaşındayken elli üç kitap yazmıştı Aziz Nesin. Bugün altmış iki yaşında ve yanılmıyorsam bu makalenin başlığı olan *Surnâme* onun altmış yedinci kitabı oluyor.

İnsan böyle bir yazarın yeni bir yapıtıyla karşılaştığı zaman ondan alacağı zevki ve öğreneceği yeni şeyleri düşünür. Aziz Nesin'in bu yeni yapıtı bu beklediklerimizi sağladıktan başka bizi adeta şaşırtıyor. Biz ki otuz yıldan beri

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

Aziz Nesin'in çeşitli üslûplarına, sınırsız hayal gücüne ve sanattaki cesaretine, kısacası her türlü süprizlerine tanık olmuştuz.

Yapıt, Osmanlı padişahlarının zamanında yazılan surnâmelerin bir parodisi olarak başlıyor. Bu surnâmelerde padişahların kızlarının düğünleri ve şehzadelerin sünnet düğünleri anlatılırdı. Aziz Nesin'in *Surnâmesi* ise bir ahlak ve namus düşmanı olan berber Hayri'nin idam törenini ve bu törendeki halkın sevincini, adaleti yerine getirmek ve halka ahlaksızlığın cezasını bulacağını göstermek için insanüstü çaba harcayan ilgili makamları, Candarma komutanını, imamı anlatıyor. Yazar böyle bir töreni görmemiş olanların bu yapıtı okumakla kendi gözleriyle görmüş gibi olacıkları umudunu besliyor. Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki surnâmeler nasıl o zamanın gelenekleri ve töreleri için bir belge teşkil ediyorsa, Aziz Nesin'in *Surnâme'si* de gelecek kuşaklar için bugünkü Türkiye Cumhuriyetindeki ahlak anlayışını gösteren önemli bir kaynak olur.

Yapıtın dolambaçlı bir parodi yöntemiyle süreceğini bekleyen okur birden gerçekçi anlatıma dönüldüğünü görür. Şimdi sahne bir cezaevi içidir. Hükümlülere sudan ve kendi paylarına düşen ekmekten başka bir şey verilmiyor. Parası veya dışarda kimsesi olmayan hükümlüler aklıktan ölmek için ya paralı hükümlülerin hizmetine bakarlar yada varsa, cezaevinin atölyesinde çalışırlar, sözün kısası karınlarını doyurmak için her türlü çareye başvururlar. Azıllı hükümlüler koğuşlara bıçak, şiş, esrar, eroin sokarlar, kumar oynatıp kazananlardan haraç alırlar, fedai besler, yatak hizmeti görmek ve şamar oğlanı olmak üzere gençleri kullanırlar. Cezaevindeki yaşam hakkında söylenenler ikinci elden edinilmiş bir bilgiye dayanmıyor. Türkiye'nin ilerici birçok yazarı gibi Aziz Nesin de fikirleri yüzünden birkaç kez kendini hapiste bulmuştur.

Heyecan uyandırıcı haberler vermeyi, cinayet olayları anlatmayı kendine iş edinen gazeteler, İstanbul'da Sultan-

SURNÂME

ahmet meydanında asılacak olan Hayri'yi «ahlaktan yok-sun», «doğuştan canavar» patolojik bir tip olarak sunarlar okura. Adam öldürmekten, ırza geçmekten, ihtilastan yatanlar, Hayri gibi alçak için asılmayı az bile görürler. C sırada cezaevine utangaç, korku içinde bir genç adam getirirler. Bu genç adam yaşlı annesine bakabilmek için babasından kalma bir berber dükkanı işletmekte idi.

Hayri idam hükmünün onaylanmasını beklediği dört yıllık süre içinde cezaevi cehenneminin her türlü çemberinden geçer. Bir ara o kadar umutsuzluğa kapılır ki intihara kalkışır fakat beceremez. Onu koruyan ve onu kullanan Kamil'i vurmak ister ama onun yerine hiç de düşmanı olmayan bıçak kullanmakta usta İlhami'yi yaralar. O zaman berber Hayri bütün İstanbul cezaevlerine ün salar; artık bir yiğittir o, güçsüzleri ve yoksulları koruyan, sözünün eri, onuru lekesiz bir yiğit.

Aziz Nesin efsaneleri olduğu gibi kullansa idi Aziz Nesin olmazdı. Yazarlığı boyunca mitos yaratanların iç yüzünü ortaya koymuş, mitosların ne kadar gerçek dışı olduğunu göstermiştir. Bu mitoslar ister insanın doğuştan iyiliği veya doğuştan kötülüğü ile, ister ulusun bütünlüğüyle veya burjuva toplumunun adaletinin doğruluğuyla olsun.

Berber Hayri ne canavar, ne de kahramandır. Aziz Nesin'e göre doğuştan ne kahraman ne canavar adam vardır, varolan sadece insan ve koşullardır.

Aziz Nesin'in eskiden beri eğildiği sorunlar, çözümü güç sorunlardır. Bu romanda bu sorunların en gücünü seçmiş Aziz Nesin; yani normal bir insanın vicdanının kabul edemeyeceği bir suçu işlemiş bir adamın içinde gene de insan yönü bulmak: Hayri bir çocuğu öldürmekten idama mahkum olmuş. Yazar burada bütün sanatını ve insanın psikolojik yapısını anlama yeteneğini kullanarak, bir insanın hiç bir hareketinin —hatta insanlık dışı hareketinin bile— tek anlamlı olamayacağını, ve birçok koşullara bağlı olduğunu gösteriyor.

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

Neden yapıyor Aziz Nesin bunu? Suçluyu haklı göstermek için mi? Hayır, bir adamın hangi koşullarda suçla itildiğini anlamak için.

Hayri cezaevindeki zindanın idrar ve kanla katılaşmış toprağının üstünde yatarken bütün yaşamı boyunca istemediği şeyleri yaptığını düşünür. Yaşlı annesi için korkan Hayri, kendisine, bu za'fından yararlanmaya çalışarak tecavüz eden adamdan öc almak isterken bir çocuk öldürür. Adam öldürmekten ve tecavüzden ötürü cezaevine düşen Hayri burada kendisi tecavüze uğrayan kişi olur ve bir fahişe gibi kucaktan kucağa gezer. Bu iğrenç durumdan kurtulmak için intihar etmeye kalkarsa da başaramaz. Sırf erkekliğini kanıtlamak için sübyan koğuşundaki genç çocuklara musallat olur. Kan görmeye dayanamadığı halde azılı Kâmil'i öldürmeyi tasarlar fakat başka bir adamı yaralar. Bu kanlı kavgadan sonra bütün tutukluların önünde kendini tutamayarak ağlamaya başlar. Zindana kapatıldıktan sonra yalnızlık ve karanlık içinde ağlamak ister fakat ağlayamaz. «Neydi bu başına gelenler?... Niçin isteğince yaşayamıyordu?»

Bu soru aklına takıldıktan sonra bir türlü rahat edemez Hayri. Keşke bütün başına gelenleri anlatabileceği, güvenilecek birisini bulabilse. Öyle birisi ki Hayri'nin içinden çıkamadığı şeyleri ona açıklasın.

Böyle bir adamı idamından az önce nakledildiği başka bir cezaevinde bulur. Bu cezaevinde yatan üç siyasî hükümlü öbürlerinden tüm tecrit edilmiştir. «Çünkü bu üç siyasî hükümlünün, hırsızlıktan, yolbağcılığından, sahtecilikten, soygundan, dolandırıcılıktan, insan öldürmekten, kalpazanlıktan, devlet malı çalmaktan, rüşvetten, ve daha bin türlü suçlardan cezalandırılmış olan buradaki yüzlerce hükümlüye propaganda yaparak onları doğru yollarından ayıracaklarından, kendi bozuk düşüncelerini onlara da bulaştıracaklarından çekinildi.» Hayri onlarla görüşmek istediği zaman cezaevi müdürü onu caydırmaya çalışır. «Ben bile

ben iken, onlarla sık konuşmaktan sakınıyorum. Sonra yazık olur sana evladım, gençliğine yazık olur.» Fakat sonunda Hayri'nin nasıl olsa asılacağını düşünerek izin verir.

Diğer hükümlülerin «ustam» dedikleri eski bir işçi Hayri için çok önemli olan sorunlara şöyle cevap verir: «Biz insanlar, hepimiz, her hücremizden görünmez milyarlarla iplikle topluma bağlıyız, toplumun bir katına bağlıyız, bizi o iplerin yönettiğini bilmediğimizden, özgür, bağımsız sanırsınız kendimizi. Sen bağımsız olaydın hiç o suçları işler miydin?»

Bu sözler Hayri'nin ta ruhuna işler. İdamından önce anlar ki kötülük kötülükten çıkar. İnsanlığını tüm yitirmiş azılı Kâmil ve onun gibilerin bu denli zalim ve öfkeli olmalarının nedeni doğduklarından beri gördükleri tek şeyin kötülük ve insanlık dışı davranışlar olmasıdır. Bu yüzden şimdi onlar da öc almak isterler, ama toplumdan değil —çünkü toplum onlar için anlamsız bir laftır— bütün insanlardan, bütün dünyadan. Demek ki herşeye rağmen insanın iyilik duygusunu kaybetmemesi ve hem kendini, hem başkalarını anlaması gerekir.

Hayri üzülerek şimdiye kadar ne kendine, ne de başkasına bir iyiliği olmadığını düşünür.

İdamını beklerken cezaevinde geçirdiği dört yıl içinde Hayri başka bir adam olur. Kendini, dünyayı, insanları başka bir gözle görmeye başlar.

Bahar geldiğinde kuşların yavruları ortaya çıkar: Her sabah, Hayri, cezaevi avlusuna gelir ve herşeyi unutarak serçelerin yavrularını uçurmaya alıştırmışını seyreder. «Ayak uçları üzerinde yükselip alçalarak bir yandan da kollarını kanat gibi çırparak serçe yavrularına seslenmeye başlar — Uç yavrum, uç! Haydi uç canım, uç!»

Onun heyecanı yanındaki hükümlülere geçer, onlar da farkında bile olmadan kollarını kanat gibi çırpıp ayakları üstünde yaylanırlar. Yavrulardan biri uçunca bağırانların sevinç sesleriyle bütün cezaevi çınlar «sanki her uçan yav-

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

ru serçeyle birlikte onlar da uçacaklarmış, özgürlüklerine kavuşacaklarmış gibiydiler.»

Aşağılanan insan onurunun verdiği acının yanısıra, insanın layık olduğu bir yaşamın özlemini de dile getirdiği zaman Aziz Nesin trajik bir boyuta ulaşmaktadır.

Tecrübeli cezaevi yöneticileri biliyorlar ki idam kararı onaylanmış hükümlülerin aşırı davranışlarını önlemek için onları tecrid etmek gerekir. Bundan ötürü cezaevi müdürü Hayri'nin serçelere kendisini böylesine kaptırdığını gördüğünde «Artık zamanı geldi. Alın onu, götürün, farkına bile varmaz» der.

Adaleti yerine getirmek için ilgili makamlar hazırlık içindedirler. Bu işle görevlendirilen savcı liberal bir kişidir. Fırsat bulsa idam cezasının kalkması konusunu tartışmak isteyebilir. Fakat inanç başka görev başka. Yargıcı, imamı, avukatı, adli tıp temsilcisini çağırmak, infazın gününü, saatini saptamak ve asayiş sağlaması için emniyete Candarmaya haber vermek gerekir. Bürokrasi makinesi işlemeye başlar. Bürokrasi çarkının dönüşündeki her adımı belirtirken, Aziz Nesin büyük bir hiciv ustalığıyla her işin nasıl bir usul sorununa dönüşerek anlamını kaybettiğini gösterir. İşin önemi arttığı oranda (insanın yaşamından ve ölümünden daha önemli ne var ki!) kullandığı sözcükler ne olursa olsun bürokrasinin insanlık dışı niteliği belirginleşir.

«İnsancıl bir asma işi için neler gerekiyor? Bir darağacı ve bir ip. İpin kalınlığı ve uzunluğu ne kadar olacak? Başka neler? Bu ipi yağlamak ve ilmekli halkanın kolay kapanmasını sağlamak için bir teneke zeytinyağı. Halka açık en son idam töreni dört yıl önce yapılmıştı. Her şeyin yeniden alınması gerekli. Para nerede? Hangi ödenekten alınacak? Herhalde 15129 sayılı maddede gösterilen 'diğer alım ve giderler'den. Fakat bu maddedeki paralar harcanmış ve mali yılın sonuna gelinmiş. Acaba idam mahkûmu yeni yıl bütçesini mi bekliyecek?»

Parasal işlerin kurdu olan cezaevi kâtibi bu duruma çare bulur: para Muhasebe-i Umumiye veznesinden avans olarak alınacak. Bunun için savcının imzasını ve mühürünü taşıyan bir yazı yazılması gerekir. Bu harcamalar nasıl belgelenecek? Herbirinin faturası olmalı. Üstelik de İstanbul'un tek celladı Ali ortalarda yok. Derhâl bulunsun.

Polisin binbir güçlkle bulduğu Ali, bu işi üstüne almak istemiyor. Ali her idam için para almaktansa aylığa bağlanarak çalışmak istiyor. Fiyatlar bu denli artarken bu şekilde çalışmakla karnını doyuramıyor. Zaten son olarak astığı iki kişinin parasını alamadığı için isyan ediyor. «Madem paranız yok, ne diye adam astırırsınız? Bedavadan adam asılır mı? Hiç olmazsa celladın parasını verseler de adamların asılması bir işe yarasa.»

İyice bunalmış olan savcı: «Bu memlekette iş yapmak çok zor» diye söylenir.

Aziz Nesin'in yapıtındaki adaletin zaferi —darağacı onun simgesidir— ortaçağ misterlerinin fantastik ve korkunç bir parodisidir. İnsanın ölümü burada seyirlik bir şeye dönüşüyor. Törene katılan memurlar kariyerlerini düşünürler, eşleri giysilerini; bilgin türkologların kafalarında eski Altay Türklerinin millî törenlerine ait makalelerinin başarısı vardır; yerli ve yabancı gazete muhabirlerinin aklı çekecekleri heyecan verici fotoğraflarda ve yazacakları makalelerdedir. Meydanda kimler yoktur? Cambazlar, fahişeler, eroin ve kaçak Amerikan sigarası satıcıları, Çin'den gelen çeşitli ucuz tüketim malları satanlar, poğaçacılar, baloncular ve fırsattan yararlanmak isteyen dolandırıcılar ve yankesiciler.

Aziz Nesin'in romanı gerek konu, gerekse kullandığı çeşitli üsluplar bakımından «paradokslar» üzerine kurulmuş. Polis tutanaklarının yanı sıra çok duygulu, şiirsel parçalar yer alır, Divan şiirindeki methiyeleri andıran parçaların yanı sıra da hiciv görülür. Yazar okuru şaşırtıp sarsmak ister. İster ki okur, insan haklarının ne olduğunu dü-

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

şünsün ve topluma, toplum mitolojisine ne derece bağımlı olduğunu farketstin. Fakat kitabı kapattıktan sonra bir izleniminden kurtulamıyor okur. Milyarlarca iplikle topluma bağlı insanların davranışlarının bu toplum tarafından koşullandırıldığını iddia eden Aziz Nesin, bu kitabı yazmakla kendi iddiasının doğruluğunu hiç beklenmedik bir yoldan kanıtlamaktadır. Cinayetlere, şiddete, cinsel patolojiye olağan şeyler gibi bakan okurunu düşünmeye yöneltmek ve yerleşmiş izlenimleri silip atmak istediği zaman yazar kendini bir kısır döngü içinde buluyor. Bunun için romanın ilk bölümlerinde cinsel sapıklıklara ve cinayetlere büyük yer verildiğini, bunların bol ayrıntı, ve genellikle kriminoloji ve psikoloji kitaplarında rastlanan tıbbî gözlem ve açıklamalarla anlatıldığını görüyoruz. Öyle ki bu romanda suçu yaratan ve suçluyu yetiştirenin toplum olduğu gerçeği oldukça tek yönlü işlenmiş. Evet bu okulda (toplumda) herkese namussuz olması öğretilir. Fakat okulun birincisi olmak şart mı? Okurken aklımıza böyle bir soru takılıyor, ama yazar için böyle bir soru yokmuş gibi.

Aziz Nesin'in son zamanlardaki özel sohbetlerinde ve konferanslarında savunduğu, insan hakkında, ne kadar kötü de olsa, her şeyin söylenmesi gerekir fikrini bu romanı ile karşılaştırdığımız zaman anlıyoruz ki kitabın kusuru sanatsal nedenlerle değil kendi ülkesindeki ilericilerin bazı felsefi sorunları iyi işlememiş olmaları ile ilgili. Son on yıl içinde ahlak ve insanlık anlayışının toplum tarafından koşullandırıldığını ortaya koymağa çalışan ilericiler bu koşullandırmanın diyalektik yönünü gözden geçiriyorlar. Oysa bu durumda «karşıt bir eğitim» aynı toplumun içinde yeni bir sınıfsal ahlak anlayışı yaratır, bu da tersine toplumu etkiler. Bir çok ilerci yazarların yapıtlarındaki estetik ölçüler bu yüzden çarpıtılmış oluyor ve sanatsal hakikatin yerini psikopatoloğun ve adli tıbbın hakikati alıyor.

Aziz Nesin romanını şöyle bitiriyor: «Daha, daha nice-lerini ve daha da iyicelerini yazmaya benim yaşamım yete,

SURNÂME

sizin de onları ve başkalarının nice yüzlerce yapıtlarını okumaya yaşamınız elvere. Kendimizi ve çevremizi değıştirmek yaşayalım gülegüle! Eksiklerim bağışlana, artıklarım hoşgörüle!»

Ünlü Türk yazarının bu yeni yapıtı kusurları ve meziyetleriyle bize dünyayı ve kendimizi düzeltmenin kolay bir iş olmadığını kanıtlıyor.

AZİZ NESİN VE AZİZ GENET

Enis BATUR

«Yaşadığını Yazmak» sorununun dolayında bir süre tartışıldı geçtiğimiz yıllarda. Yanılmıyorsam Yaşar Kemal, yazarın has bir yapıta ulaşma yolunda yaşantısına sırt vermesi gerektiğini savunuyordu. Karşısavı Nedim Gürsel geliştirdiği: Yeni Dergi’de yayımlanan bir yazısında, yazarın gerçekçiliğe varmak için yaşantısal deneyimi ile içiçe bir üretime geçmesinin zorunlu olmadığını belirtti. Alain Robbe-Grillet’nin martıları yazmadan önce, onları yakından izlemek amacıyla Atlantik kıyısına gittiğinde, imgelemindeki martılarla gözünün önündeki martılar arasında benzerliklerden çok ayrılıklar buluşunu örnek veriyordu Gürsel. Yazınsal metnin yapıntısal yanıyla yaşantısal gerçeği dengeleme payı arasındaki kesin ayrım üzerinde daha önce de durulmuştu. Demir Özlü, örneğin, «yazdıkça oluşan» bir yazın deneyinden söz açmıştı bir denemesinde. Gene de bu tartışmanın daha yalın, daha elegelir bir düzlemde açılması, okuru olduğu gibi yazarı da «yazın nedir?» sorusuna yaklaştırdığı için en azından, olumlu sonuçlar getirdi. Doğal olarak «yazdıkça oluşan» bir yazından ötesini düşünmek zordur, giderek «yazın başka bir yoldan oluşabilir mi?» sorusu da bir yerde bu anlamı çok fazla olmayan öner-

meyi çürüğe çıkartmak için tamamlayıcı bir nitelik alabilir. Ama, yaşantısal gerçekliğin yazınsal gerçeği belirlediğini düşünmek nasıl yanıltıcı sonuçlar doğurursa, yazınsal gerçekliğin yaşantısal deneyimin büsbütün uzağında olduğunu savunmak da benzeri bulanıklıklara yol açabilir.

Aziz Nesin'in «Surnâme»sini okurken bunları düşündüm. Masallarını ve oyunlarını düşünürsek, Aziz Nesin'in ilk sarsıcı girişimi değil bu. Gene de, «Surnâme»yi «Memleketin Birinde»den ya da «Hoptirinam»dan ayıran önemli bir ayırtı var: Kitap boyu istediği ölçüde yapıntısala dayansın, Aziz Nesin tarihselliğin belirlediği bir olgudan yola çıkıyor burada: Cumhuriyet döneminin kamu önünde idam edilen son «konu»su Berber Hayri'nin ölümünden. Berber Hayri'nin yaşayıp-yaşamadığı, öyküsünün «Surnâme»de anlatılana uyup-uymadığı bir okurun, ya da bir yazarının sorunu değildir. Bu tür bilgileri başka bir düzlemde, yakın tarih belgelerinin ve izlenimci güncel dönemsellerinkinde aramak en iyi yoldur. Oysa «Surnâme» ne biridir ne de öteki -yalnızca yazınsal bir yapıttır. Bu nedenle de, bu kitaptan beklenilmesi gereken gerçeklik ölçütü, yazınsal gerçekliğinkini aşamaz. Aziz Nesin, üzerinde durduğu tarihsel dönemi, ele aldığı tarihsel kesiti, olguyu ve uzantılarını, tersi kanıtlanmaz bir yazınsal gerçeklik olarak mı işliyor: Sözkonusu gerçekliğin olsa olsa budur sınırı.

Günümüz anlabilimcilerinin en önemlilerinden birisi olan A.J. Greimas'ın *Dilbilim* dergisinin ikinci sayısında (1977) çok önemli bir yazısı yayımlandı: «Doğruluk Sözleşmesi». Ne yazık ki Türkçe çevirisi sunulmayan bu yazıda Greimas, «Söylev, gerçek ve gerçekdışının, yalan ve gizlin içine yazıldığı ve orada okunduğu kırılğan yer gibidir. Bu gerçeklilik kipleri önerenin ve öneriyi alanın çifte katkısının sonuçlarıdır ve iletişim yapısının eyleyenleri arasında iyikötü bir denge kuran *doğruluk sözleşmesi* çerçevesinde oluşur» diyor. «Gerçekçilik» kavramının çerçevesinde yeni yaklaşımlar getiriyor Greimas: Bir yapının gerçekçi olma-

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

sının yanında, o yapıtın sahici olup-olmadığı, içerdiği anlatımsal tabakaların bu ölçüte emdirilip-emdirilemeyeceği de sözkonusu edilebiliyor böylelikle. Kuşkusuz bir terazi-den yoksunuz burada: Ele aldığımız yapıtın gerçekliliğini enine boyuna hesaplayabilecek kesin birimler olmadığı gibi, bu gerçekliliği güdülerimizin ötesinde bir yoldan sınamamız da olası değil bir yerden sonra. Gene de, okura önemli bir ipucu veriyor Greimas: «Bir söylevin gerçeksi (vraisemblable) olarak nitelenmesi herşeyden önce bu söylevin iç-düzenlenişine ve gerçek söylevlerin üretim/tüketim koşullarına bağlıdır.»

Aziz Nesin de, «Moby Dick» için yazdığı bir yazıda gerçekçilik üzerinde durmuştu. (*Militan*, 1875/2). Yadırgatıcı, yıllarını yazına vermiş bir kişiden beklenmeyecek ölçüde temel yanılgılarla dolu bir denemeydi bu. Nesin'in roman gerçekliği üzerine söylediklerinin tümüne değinmem, hiç değilse burada, olanaksız. Ama bu konuda öyle yargıları var ki, bırakalım Melville'in romanını, bunları kolay kolay herhangi bir roman için ileri sürmek bile hayli zor. «Yer yer düşsel ve şiirsel, yer yer de doğalcı gerçekçilikle anlatıldığı için, roman gerçekçiliği kalmamıştır» diyor Nesin, «Moby Dick» için. Oysa sözkonusu olan yazınsal yapıtsa, burada «gerçeği-söyleme» ile «gerçek-gözükme» arasında belirgin bir ayrım vardır. Bir romandan, bir şiirden (varsa) saltık doğrular değil, *kendi* doğrularını bekler okur. Bu da kemikleşmiş, sınırları kesinlikle belirlenmiş yasalara bağlı olmaz: Bir yazarın gerçekçiliği onun düşlemeye koyulduğu yerden başlar çünkü.

«Surnâme»yi okurken, ister istemez bunları da düşündüm. Kitabın özellikle tedirgin edici bir yanı var: *Gerçeksi* olmayışı. Aziz Nesin, büyük ölçüde, «Surnâme»ye uzam olarak seçtiği tutukevinde ve buradaki yaşantısının üzerinde kurmuş anlatısını. Çevre betimlemesi dar, özel bir çerçevede geliyor böylelikle. Bu da okurda, ilk bakışta, Aziz Nesin'in *bildiği* bir çevreden söz ettiği kanısını uyandırıyor

doğal olarak. Oysa, anlatı geliştikçe bu kanı sarsılıyor, yer yer *ünleml*i bir şaşkınlık, bir *inanamazlık* beliriyor okumada. Suçluların yaşama koşullarının, tutukevi içindeki *bürokratik* kesimin tepkilerinin, tek tek tiplerin betimine diyecek söz yok gerçi. Hele son bölüm, o kara *mizahın* seçkin bir örneğinin sunulduğu ibliscil şölenin anlatılış biçimi: Sanki herşey yıllar boyu olduğu gibi dondurulmuş. Aziz Nesin bir değnekle dokunup canlandırıyor Sultanahmet Meydanını. Nedir öyleyse «Surnâme»de okura gerçek-si görünmediğini savladığımız?

İnsan. Aziz Nesin, öyle sanıyorum ki, temel boyutun işlenişinde düşüyor temel yanılgıya. Ne anlatının özeği olan Berber Hayri, ne de yeri geldiğinde ortaya çıkan ikincil kişilikler *bireyleşememişler* «Surnâme»de. Özellikle Berber Hayri'nin ve içine kavanoza daldırılır gibi sokulduğu tutukevi yaşantısının biçim alışında beliriyor bu bireyleşememe. Öyle ki, «Surnâme» bittiğinde, kişi kitabın tek kişisinin son bölümdeki cümbüş olduğunu düşünebiliyor. Oysa, Fethi Naci'nin de bir yazısında haklı olarak altını çizdiği gibi, bu tür romanlarda «herşey savsaklanabilir ama birey asla».

«Surnâme»yi okurken bunları da düşündüm. Bir de Jean Genet'nin romanlarını, özellikle de «Gül Tansığı»nı. Genet'nin romanları da, «Surnâme» gibi suçluların iç ve dış yaşantılarını («Özgür olmak, canlılar arasına sürgün çıkmaktır. Özgür olmak: Şarap içmek, sigara tütürmek, kentsoylular görmek. Bana verilebilecek en yüklü cezayı yükledim kendi kendime. Bütün bir insan yaşamını bu dört duvar arasında geçirmek. Kimi yargılayacaklar yarın? Adımı taşımış rastgele bir yabancıyı.»), tutukevi yaşamını ve eşcinselliği konu edinir. Genet'nin bu çerçevede Aziz Nesin'e göre bir ayrıcalığı varsa, o da «yaşadığını» yazmasıdır. Bütün bütüne yaşadığını mı yazar Genet, gerçekten de? Bu soruya karşılık vermek ilk bakışta çok kolaydır. Sartre'ın «Bütün Yapıtları»na yazdığı dev önsöz (692 sayfa) «Aziz Genet» de ayrıntılarına inerek yazdığı için biliyoruz: Genet

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

küçük yaşta «suçlu» ulamına alınmış, yıllarca tutukevlerinde yaşamış eşcinsel bir yazardır. Kuşku yok ki yaşantısal olandan yararlanmıştır Genet — nasıl tersini düşünebiliriz? Ama kimseyi romancı yapmaya yetmez bu. Yetmez ya, yazdığını *bilen* romancı *gerçeksi* bir ürün ortaya koyma yolunda birincil koşulu yerine getirmiştir gene de.

«Surnâme»nin ikinci tökezleyişi doğrudan doğruya bu bağlamdadır işte. Berber Hayri'yi ve tutukevindeki suçluları bireyleştiremeden yaşamlarını anlatmaya koyulur Aziz Nesin. Gerçi iyikötü tutukevi yaşantısını bilmektedir «Surnâme» yazarı, ama buradaki talihsizliği, öyle sanıyorum ki, *yakından bilmediği* özel bir kesite el atmasından kaynaklanmaktadır. Ve nasıl salt yaşadığını yazmak bir yapıtı gerçekçi kılmaya yetmezse, yazınsal düzlemde yaşamadığını yazmak, ya da, hiç değilse, böyle bir işe tanımadığı kesiti *enikonu* araştırmadan girişmek de aynı sakıncalı sonuca sürükleyebilir yazarı. Aziz Nesin'in bireyleştiremediği öteki «tip»ler olsun, bir başına Berber Hayri olsun, özellikle *insan ilişkilerinde* çarpık bir görünüm alırlar: *Oluşmamış*, taslak halinde kalmış, çalakalem varlıklardır bunlar. Genet'yi bu yazıda karşıt-örnek seçmemizin nedeni de bu: «Gül Tansıgı» ya da «Çiçeklerin Azize»si *suçlu*, insan gibi ezik, ama gururlu, *eşcinsel*, belki özseverci ama öldürecek kadar *öteki*'ni sevebilen, sevecek kadar da değer verebilen varlıklarla doludur. Suçlu olmak, tutuklu olmak, bunun yanında da eşcinsel olmak: Çağımız düşünürleri, ilk ağızda da Michel Foucault ve Gilles Deleuze bu *kapatılmış söylevleri*'nin önemini yeterince vurguladılar son yıllarda. Genel, milyonlarca sınıra sürülmüş kişi adına, *adsız* bir karışık kavimi adına yazmayı başarabilen bu tansık kişisi ilk romanının başına yazmış *sözalma* gerekçesini: «Ölümü yaşamımı kesintisiz ağılayan Maurice Pilorge olmasaydı, bu kitabı hiçbir zaman yazamazdım». Kim mi Maurice Pilorge? Erkek sevgilisini 1000 frank için öldürmüş, yirmi yaşında da boynu vurulmuş bir er. Genet, gerçek'ten bir an

kopmama erdemini aralıksız sürdüren çağcıl büyücü olarak duruyor karşımızda; Yirmi yaşında, sevmeyi de öldürmek kadar bilen, içini «ışık ve karanlıkla» dolduran yaralı kimliğe hiç de gizemci olmayan bir anıt diyor işte. «Surnâme»nin, salt etsel kaygılarla yamp tutuşan, duyarlıktan bütün bütüne yalıtılmış, avına yalnızca onu yok etmek için tuzak kuran eşcinsel suçlularına gerçeksi olmaktan büsbütün uzak bir tragedya oynatıyor. Aziz Nesin. Eşcinsel ya da değil, hiçbir *insan koğuŖu*'nda, kapalı ya da açık, hiçbir evrende bu denli kabarık sayıda sevgi yoksunu insan barınamaz çünkü. Tutkunu olduğu suçlunun elindeki zincirin güle dönüştüğünü düşleyen Genet'den, *bastırılan*'lardan ya naysa, öğreneceğı pek çok şey var bu düzlemde düşünen kişilerin, *İdeoloji aygıtları* denilen kafesleri tek yönlü var saymamamız, yazınsal yapıtın bunlardan soyutlanabileceğini sanmamamız gerek: Bir söylev, herhangi bir yoldan *dıŖarıda bırakılıyor* ve bu amaçla *içeri alınmıyorsa*, temelde hedef tuttuğu egemen ideolojilere ters düştüğü içindir. Aziz Nesin'i genelde aynı yargıyla elbette bağlayacak değilim, ama ona bir soru yöneltmeden de edemeyeceğim burada: *Kimin yanındadır «Surnâme»?*

Bu sorunun kanımca en akılcı sayılabilecek karşılığı, özde *yanlış* bir girişim olarak değerlendirdiğim «Surnâme»nin *yeniden* yazılmasıyla verilebilir. Buna da yaşanılmayana imgeleme yoluyla gerçekleştirerek ulaşılabilir ancak. Bir çözüm de, her yazarın kendi gerçeğini başkasında *eritme* çabasında görülebilir belki. Jean Genet örneğın, şöyle bitiriyor «Gül Tansığı»nı:

«Harcamone öldü, Bulkaen öldü. Pilorge'un ölümünden sonra olduğu gibi çıkarsam, gidip eski gazeteleri karıştıracağım. Pilorge için olduğu gibi elimde berbat bir kâğıt, bir gri kül üzerine yazılmış kısa bir makale kalacak ve oradan infazın sabaha karşı yapıldığını öğreneceğim. Bu kâğıtlar onların gömütü. Ama isimlerini zamanın ötesine sürükleyeceğim. Bu ad, bir başına, nesnesinden sıyrılmış ola-

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

rak kalacak gelecekte. Kimdi Bulkaen, Harcamone, Divers, kimdi Pilorge, kimdi Guy? diye sorulacak. Ve isimleri, bin yıl önce kaymış bir yıldızın ışığının bizi tedirgin ettiği gibi tedirgin edecek. Bu serüven üzerine bütün söyleyeceğimi söyledim mi? Bu kitabı bırakıyorsam burada, anlatılabilir olanı ardımda bıraktığım için. Geri kalan söylenemeyecek olandır. Susuyorum ve yalınayak yürüyorum.

(1943, *Tourelles Tutukevi*).»

AZİZ NESİN'İN «SURNÂME»Sİ

«Surnâme»nin çağdaş Türk romanları arasında biçim ve konu bakımından özel bir yeri var. Henüz hakettiği boyutlarda bilimsel bir incelemeye ve eleştiriye rastlamıyorsa, bunu herhalde «Surnâme»nin alışlagelmiş roman ölçütlerinin ötesinde oluşuyla açıklayabiliriz. Aziz Nesin, bu eserinde bir Batı anlatı türü olan romanı, Osmanlı anlatı geleneğinden bir türle, surnâme ile birleştirmiş, parodi tarzında bir sentezi denemiş ve bunu başarmıştır.

Diyalog biçimindeki iki sayfalık «Öndeyiş», «Giriş» ve «Sondeyiş» dışında başlıklı sekiz bölümü var eserin. Başlıklar, bölümlerin konularını özetler nitelikte ve halk düzeyi günlük konuşma üslubuyla kaleme alınmış :

«Bu bölüm, Yargutayın idam cezasını onayladığı Berber Hayri'nin akı karadan ayırt etmeye başladığı, onu bildirir.» gibi.

205 sayfalık romanın ilk basımı 1976'da, ikinci basımı da 1980'de İstanbul'da yapılmış.

«Öndeyiş»de, anlatıcı, «vak'anüvis» kimliğini benimsediğini açıklıyor :

«Çabuk gelsin,
Çağırın vak'anüvisi!
— Hoop dedik...
Çağırdın geldik.» (s. 7)

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

«Surnâme» türü ve vak'anüvis kimliği romanın gerçekçiliğini, tarihi boyutunu vurgulamaktadır. «Giriş»te ve altıncı bölümde yazarın surnâme hakkında açıklamaları, tanımlamaları var :

«Bilindiği üzere Surnâme, Osmanlılar çağında, evlenme, düğün-dernek, sünnet gibi sevinçli olaylar dolayısıyla halkın da katılmasıyla yapılan ve bir kaç gün süren zengin şölenleri, renkli törenleri, büyük eğlenceleri, olağanüstü gösterileri, bütün bu şenlikleri betimleyip anlatan kitaplara denilir. Yani Surnâme, kısacası düğün kitabı demektir. (s. 10)

Surnâmelerin içerdikleri ayrıntılı tasvirlerle daha çok kültür tarihi bakımından önemli edebi belgeler oluşu, onların nesnelliği çekicidir Aziz Nesin için :

«Kültür tarihimiz için çok önemli ve çok değerli bir belge olan bu Surnâme'yi kaleme alırken, gelecek kuşakların tarihten ders, bizlerden öğüt almaları için, doğrulardan kıl payı ayrılmadık.» (s. 11)

Surnâmeler hakkındaki bu açıklamalar roman dokusu içinde anlatı illizyonunun kasıtlı olarak kırılışını, yazarın okuyucu dikkatini anlattığı şeyden koparıp «nasıl» anlattığına yöneltmesini gerektirmektedir ki, edebiyat bilimi terimleriyle adlandırılırsa «romantik ironi»dir. Altıncı bölümdeki açıklama buna tipik bir örnek :

«Söz Berber Hayri'nin asılma şenliğinin en civcivli, en devingen ikinci gününe gelmişken, biraz da eski dönemlerdeki şenlikleri anlatan yapıtlarından konuşalım. İşbu Cumhuriyet Surnâmesi'nin giriş bölümünde açıkladığımız üzere surnâme, öbür adıyla suriyye yada şenliknâme, düğün-dernek şenliklerini anlatan ve çoğu minyatürlerle bezenmiş yapıtlardır.» (s. 142)

Aziz Nesin'in «Surnâme»si, içiçe gelişen iki ana öğeden oluşuyor : Birincisi, insanın sürekli gelişim ilkesi gereğince değiştiği, dolayısıyla bir suçlunun ölüm cezasına çarptırılmasının çelişki olduğu, yani idam edilen kişiyle suç işlemiş olanın aynı kimse olamayacağı düşüncesini işleyen Berber

Hayri'nin hikâyesi, ikincisi ise idam mahkûmunun karşısında öteki insanların, çevrenin tutumunu davranışlarını yansıtan, hicveden anlatı katmanı. Romanda içiçe geçmiş bir örgü oluşturan bu katmanlar, yazarın herbirinde uyguladığı farklı anlatım açısı, anlatım tutumu ve sunuş biçimiyle kendini gösteriyor.

Berber Hayri'nin hikâyesi, bir gelişim romanı (Entwicklungsroman) yapısı taşıyor: Roman kahramanın ırz düşmanı katil kimliğinden hayata, canlıya saygılı, duygulu bir kimliğine doğru gelişimini işliyor. Aziz Nesin, genel olarak insanın değişiminde çevreye çok önem veriyor, Berber Hayri'nin katil oluşu, ırz düşmanlığı şeklinde ortaya çıkan intikam hırsının da nedeni «çevre»dir. Suç motifini polisten saklayarak hak ettiğinden ağır bir cezaya çarptırılışının nedeni de çevredir :

«Polisteki, savcılıktaki sorgularında ve mahkemedeki duruşmalarında çocuğu öldürmesinin gerçek nedenini, yani babasından intikam almak için bunları yaptığını söylememesi bundandı; çocuğun babasının kendisine yaptıklarının duyulmasını istemiyordu, ölse bile bunu açıklayamayacaktı. İsterlerse assınlar, ama hiçkimse O'nun bir sapığın isteklerine boyun eğmek zorunda kaldığını öğrenmesin... Çocuğun ırzına geçmek istediğini, bağırınca da korkudan çocuğu boğduğunu söyledi.» (s. 43 - 44)

Roman kahramanının dört yıllık tutukluluk süresi içinde izlenen gelişiminde iki önemli evre var. Romanın sekiz bölümünden dördü onun acımasız bir tutuklular dünyasında türlü sapıklıkların, kaba gücün yönlendirdiği bir ortamda uyum sağlama, direnme, savaşıma evrelerini işliyor. Berber Hayri, «dam ağası» Kürt Kâmil'in yıldırıp egemenlik kurduğu pis bir çevrede geçirdiği deneyimlerle güçlenir ve kendinde direnme, karşı koyma isteği duyar. Kürt Kâmil'e meydan okumak, ondan intikam almak için büyük bir gizlilik içinde ürettiği şişe ona saldırmayı planladığı gün, onun başka cezaevine nakledildiğini öğrenir, geçirdiği bunalımla

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

büyük bir kavga çıkarır ve hıncını ünlü Tophaneli İlhami'den alır, bunun üzerine zındana atılır.

Romanın dördüncü bölümü, öteki bölümlerden oldukça uzun ve içerik yönünden de odak durumunda. Berber Hayri burda geçmişinin, deneyimlerinin muhasebesini yapıyor :

«Ne şaşılası şey!» diye düşündü, bir çocuğun ırzına geçmekten suçlu olarak cezaevine düşmüşken, cezaevinde kendi ırzına geçilmiş, daha da kötüsü başına gelmiş, kiralık karı yerine konulup elden ele dolaştırılmıştı. (...) Bu pis can tatlı gelip kendini öldüremeyince de aşağılanmış erkekliğini çevresindekilerin gözünde yeniden kazanabilmek için, hem de hiç içi çekmeden, salt gösteriş olsun diye, sübyan koğuşunun küçük oğlanlarına sulandır olmuştu. (...) Hep istemediği şeyleri yapmak zorunda bırakılmıştı. Neydi bu başına gelenler? Neden böyle olmuştu, oluyordu?» (s. 82-83)

Dördüncü bölüm, roman kahramanının gelişim çizgisinde dönüm noktasını işliyor. Burada anlatılan önemli bir olay da Berber Hayri'nin annesinin ölüm haberini alışı ve buna tepkisidir. Zındanda kırk gün tutulduktan sonra Üsküdar Paşakapısı Cezaevine gönderilen Berber Hayri'nin, düşmanı olmayan bir ağırcezalı olduğundan cezaevinin her yanını her koğuşunu özgürce gezebildiği ve «siyasiler koğuşu»ndakilerin yanına gidip gelme isteğinin kabul edildiği bildiriliyor. Cezaevi yönetmeni onu siyasilerin etkilerine karşı «uyarmadan» edememiştir :

*«Ben bile ben iken, onlarla sık konuşmaktan sakını-
rım. Sonra yazık olur sana evlâdım, gençliğine yazık olur...»*
(s. 91)

Berber Hayri'nin siyasilerin yanına gidip gelme isteğinin motifi, onun zındandaki günlerinde şiir yazmaya başlamış olması, bunları onların arasında bulunduğunu duyduğu şaire okumaya heveslenmesidir. Sonradan aralarına katılan biriyle yedi kişi olan siyasiler çevresi, romanda kahramanı etkileyen olumlu kutup niteliğindedir, adi suçlula-

SURNÂME

rın karşıt kutbudur. Yardımlaşmayı, insanca davranmayı, sevgiyi, saygıyı Berber Hayri ilk olarak bu çevrede yaşar. Burası onun için «yepyeni bir dünyadır». En çok yakınlık duyduğu, baba yerine koyduğu «Ustam», onu en çok etkileyen eğitici tiptir. Aziz Nesin, «Surnâme»de kendi düşüncelerini bu figür aracılığıyla dile getirmektedir. «Ustam», yazarın sözcüsü, özdeştiği figür gibidir. Dış görünüşünün tasviri de okuyucuda bu izlenimi uyandırmıyor değil :

*«Ustam yaşlıydı, saçları apaktı. Ama dinçti. Kısa boy-
lu, geniş omuzlu, kalın gövdeliydi. Yaşlı meşe ağacı gibi
sağlam duruyordu. Kısa parmaklarının uçları küttü.»* (s. 93)

Romanın ana düşüncesi olan «sürekli gelişim» ilkesini Aziz Nesin'in «Ustam»a söyletmesi, rastlantı değildir; bu figürün yazarın özdeştiği figür olduğunun kanıtıdır :

*«'Sonsuz değişim yasası' diye bişeyden söz etmişti U-
tam. Doğanın ve toplumun nasıl sonsuza sürekli değişmekte
olduğunu uzun uzun, hem de örnekler vererek anlatmıştı.
Her şey, var olan her şey, her düşünce, birbirine karşıt iki
şeyin bileşimiydi. Var olmak demek, iki karşıt şey olmak
demekti, bişeyin karşıtı da olması demekti: Olumlu-olum-
suz, ak-kara, tez-antitez... Karşıtlıklar sürekli savaşım
içinde yokolurken yeni bir bileşim çıkıyordu ortaya. Her
yeni bileşim de, kendi karşıtının tohumunu içinde taşıyor-
du. İşte varlık buydu, doğa buydu, tarih buydu.»* (s. 104-
105)

Romanda önemli bir görev yüklenen «Ustam»ın düşün-
celerine gözatacak olursak, onun akılcı, iyimser, insancıl
özellikleriyle bir «Aydınlanmacı» (Aufklärer) düşünür kim-
liğini öğreniriz. «Ustam», bütün Aydınlanmacılar gibi insa-
nın özündeki «iyi»ye inanmaktadır :

*«'... Tek paslanıp pislenmeyen insanın özüdür' demiş-
ti. 'O öz ki en kötü sanılan insanın bile içinin bir yerinde
gizlidir' demişti. 'İyilik etmenin yeri, zamanı olmaz; nerde
olsa, kime olsa iyilik edeceksin' demişti. 'Değil mi ki insanın
pas-pis tutmaz, kir-toz bağlamaz bir özü var, işte onun*

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

için iyilik edeceksin' demişti.» (s. 123)

Aziz Nesin, roman kahramanının eğitimi için öngördüğü siyasiler çevresini idealize edip olumlu özelliklerle donatmada ölçülü davranmak istiyor. Onların arasına katılan yedinci hükümlünün bencilliğini, uyumsuzluğunu ortaya koyan tutumuna da yer veriyor. Ama sonunda koğuştaki arkadaşlarına muhtaç hale geldiğinde bu çevre onu affedip kendi düzenlerine kabul etmek büyüklüğünü gösteriyor. Eserin otobiyografik temelleri üzerinde durmak gerekirse, her halde Aziz Nesin'in tutukluluk yıllarına ait gözlemlerinden söz edilir. Onun «*Genç Şair ve Yazarlara Yanıtım*» başlıklı yazısında (Büyük Grev üzerine s. 289) «*komuna*» düzenine uymayan çıkarıcı açık göz bir siyasî mahkûmla ilgili açıklamaları, «*Surnâme*»deki yedinci siyasinin otobiyografik örneğini düşündürebilir.

Roman kahramanının esere konu olan değişim-gelişim sürecinin zaman sınırlamasına dördüncü bölümde birkaç yerde rastlıyoruz. «*Cezaevinde ikibuçuk yıl gibi kısa sayılacak sürede usta bir hapishaneci kesilen Berber Hayri*» (s. 90-91) sözleri onun ilk deneyimlerini, direnç ve savaşma gücü kazanmaya kadar geçirdiği dönemin süresini belirtirken, hayat muhasebesi yaptığı «*zındanda*» 40 gün geçirdiğinden de söz ediliyor (s. 89). Siyasilerin çevresiyle ilişki içinde geçirdiği süreninse dokuz ay olduğunu öğreniyoruz :

«*Dokuz ay kalmış, bir karınca incitmemiş denildiği gibi, çelebi, uysal, uslu olmuştu.*» (s. 122)

40 günü ve 9 ayı sayı mistisizmiyle ilişkisi içinde yorumlamayı denersek, Berber Hayri'nin kendini keşfetmesinin kırk gün sürmüş olması, onun insan olmak içinse insanın organik oluşumuna denk düşen bir süreye ihtiyaç göstermesi özel bir anlam kazanır.

Roman kahramanı, geçirdiği gelişim süreci sonunda yalnız insanlara değil, bütün canlılara karşı saygılı bir kimse olarak karşımıza çıkıyor. Yavru kuşların uçuş temrinlerini izleme merakı onun hayatına yepyeni bir anlam kazan-

dırır, idam mahkûmu olduğunu âdeta unutturur :

«... o günlerde en önemli işi, ana-baba serçelere yardım etmektir. Bu uçuş alıştırmaları daha çok sabahleyin olduğundan, Berber Hayri bir haftadan beri her sabah erkenden bahçeye çıkar, başını serçe yuvalarına kaldırıp, yavru serçelerin uçuşa hazırlanmalarını seyrederdi.» (s. 131)

İşte Berber Hayri, tam iyiye yöneldiği, hayatın anlamını kavradığı sırada buradan alınıp «kapalı»ya götürülür, çünkü cezasının infazına üç gün kalmıştır.

«Surnâme»de Berber Hayri'nin «insanlığa doğru gelişimi»nin hikâyesinde Aziz Nesin üçüncü tekil kişi anlatım biçimini kullanıyor :

«Yirmibir yaşında olan, ama çok toy gösteren körpecik delikanlının elma alı yanaklarındaki kaysı tüyü teni kızarıp yüzü pençe pençe harlandı.» (s. 15)

Anlatım durumu genellikle olimpiktir (auktorial), yani olaya ve kişilere yukarıdan bakan, olayın öncesini ve sonrasını bilen, kişilerin içini okuyan bir anlatım :

«Koğuşa yeni gelen beş kişi, tepsie ilk yüz lira koyanın da sonradan beş lira koyup aşağılanınca yüz lirayı koyanın da Kürt Kâmil'in adamlarından ve eski hapishanecilerden olduğunu nerden bileceklerdi. Bu gösterilerle yeni gelenlere burda yüz liradan aşağı geçmiş olsun çayı içilemeyeceğini öğretmiş oluyordı.» (s. 26)

Anlatım tutumu «affirmativ», yani kahramandan yana doğrulayıcıdır, hakvericidir :

«Ölümden kurtulabilmek için zaman zaman mahkemede bu gerçeği açıklamayı düşünmedi değil. Bu yüzden kendi kendisiyle tartışıp didişip durdu. Cezaevinde insanlık onuru en alçakça biçimde aşağılandığı halde, yine de ırzına geçilmesinin intikamını almak için bu cinayeti işlediğini söyleyemedi. Bikez değil, on kez asıp diriltse de yeniden asalar, yine bunu açıklayamayacaktı.» (s. 56)

Anlatım açısı dışa bakış (Aussensicht), içe bakış (Innensicht) olmak üzere zaman zaman değişse de içe bakıştan

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

daha sık yararlanılmaktadır :

«Berber Hayri durdu, düşündü. Amerikalı kadın, kendisinden çok yaşamıştı. Sanki aralarında on yaş değil de, yüz yaş varmış gibi geldi. (...) 'Hiç olmazsa bir oğlu var' diye düşündü Hayri.» (s. 150)

Sunuş tarzında ise sık sık içmonologların :

«yine Kürt Kâmil'e dönecekti.

'Ulan Kürt Kâmil, bizde kalleşlik yok, hasmını derin uykuda bastırmak yok, düşmanını arkadan vurmak yok... Hadi asıl bıçağın!.. Yoksa bıçağın, al, seç istediğini... Ta-bancan varsa for a et! Görelim ne biçim yiğit olduğunu...'

Böylesine kesin öldürme kararındayken soğukkanlılığını hiç yitirmedi.» (s. 71)

ve yaşanan ifadenin (erlebte Rede) yer aldığını görüyoruz :

«Berber Hayri, tanıdığından beri ilk kez Ustam'ın bir tutumunu beğenmemişti. Bir aptalı cezalandırmak, hiç Ustam'a yakışır mıydı?...» (s. 100-101)

«Surnâme»de çerçeve anlatım niteliğindeki ikinci katman, hiciv ve mizah unsurlarıyla örülmüş bir parodi. Aziz Nesin, suç ve vicdan konularına değişik bir perspektiften bakarak «İdam» olayını çeşitli boyutlarıyla işliyor.

Birinci kişi anlatım biçiminde kaleme aldığı «Giriş»te surnâme türüne neden parodi tarzı başvuruşunun açıklamasını buluyoruz :

«Adli cezanın amaçlarından biri, suçlunun cezalandırıldığını görerek, 'Aman ben kurtuldum!' sevinciyle kamu vicdanının erince kavuşması, öbürü de suçlunun cezalandırıldığını gören kamunun bundan ibret dersi almasıdır. İşte bu nedenlerle idam cezaları, büyük kalabalıkların toplanıp asılma olayını seyredebilecekleri genişlikte büyük alanlarda (...) yerine getirilirdi.» (s. 11-12)

Suç, suçlu ve ceza konularında bireyin ve toplumun tepkisi, tutumu genellikle eleştirici ve hicivci bir tonda yansıtılıyor. Birinci bölümün hemen ilk sayfalarında karşımıza çıkan «basın», romanın yedinci bölümünde de suç konu-

sunu sömürücülüğü açısından yerilmektedir :

«Çünkü, günlerden beri Emniyet Müdürlüğü'nde sor-gusu yapılmaktayken, gazeteler allandırarak, ballandırarak ve pullandırarak ve şişire şişire Berber Hayri olayını yaz-mışlardı.» (s. 16)

«Yasama, yürütme, yargılama kuvvetlerinden sonra dör-düncü kuvvet denilen, kimilerine göreyse üçbuçukuncu kuvvet olan basın ve özellikle basının günlük gazete bölü-mü, Berber Hayri'nin darağacına çekileceği konusunda üze-rine düşen bütün görevi yapıyordu.» (s. 168) «Bu sürekli ve kıskırtıcı yayınlar karşısında coşan kimi yurttaşlar, şeriat yasasının uygulanmasını, yani kıssasa kıssas, kana kan, ca-na can hesabıyla, Berber Hayri canavarının kurbanına yap-tığının aynen kendisine de yapılarak sonra da boğulmasını istiyordu.» (s. 169)

«İdam cezasının toplumsal işlevi» düşüncesi, Aziz Ne-sin'in hiciv ve kara mizah tonunda işlediği bir konu. Sav-cının infazı gereğine uygun, olaysız gerçekleştirmek ama-cıyla yaptığı hazırlıklar ve sorunun bürokratik yanı da ro-manın çok başarılı hiciv ve mizah örneklerini oluşturuyor. «Bu bölüm Berber Hayri'nin asılma şenliğinin ikinci gü-nünde, resmî işlemlerin nasıl düzenlendiği ve asılma töre-ninde hazır bulunmaları gerekenlere çağrılıkların nasıl ya-zılıp gönderildiği, onları bildirir.» (s. 142) Başlıklı bölümde «Bu bölüm, Berber Hayri'nin ipini çekecek olan ünlü cellât Ali'nin nasıl aranıp bulunduğu ve zor yoluyla görevi başına getirildi, onu anlatır» (s. 160) sözleriyle özetlenen yedin-ci bölümde anlatım tutumu baştan başa eleştirici, alaycı ve taşlayıcı :

«Savcı, Berber Hayri'nin asılması dolayısıyla ilgilenir-ken bu konu üzerinde öyle derinleşmişti ki, hayırlısıyla şu asılma işini bitirince bu konuda bir kitap yazmayı bile dü-şündü. Yazacağı kitabın adını bile tasarlamıştı: 'Mevzu-atımız açısından idam cezasının infazında karşılaşılabacak Problemler'. Güzel bir inceleme kitabı adı. (...) Kitabın ba-

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

şına, ilk sayfaya 'Bana çalışma gücü veren, başarımın kaynağı eşim P.K.'ye' diye bir adama yazacaktı.» (s. 158)

«Çingene Ali son olarak astığı iki kişinin parasını alamadığını yana yakıla anlatıyordu. Birini asalı iki, öbürünü asalı üç yıl olmuştu. Parasını istemek için savcılığa gidiyor, savcılık onu emniyet müdürlüğüne yolluyordu; emniyet müdürlüğü de savcılığa; sonra savcılık cezaevi yönetmenine... Bu üç yere gide gele eşik aşındırmış, ama hakettiği parasını yıllardır alamamıştı. Bu onun hakkı, alınun teriydi. 'Para yok.' 'Ödenek kalmadı!' 'Gelecek yıla!' diye boyuna atlatmışlardı.

(...) Asılacak olanın yerine Çingene Ali'yi assalar, O, yine cellâtlık yapmayacağını söylüyordu.» (s. 166 -167)

İdam cezasında ve infazında «acıma duygusunun» ve «insanlık kaygusu»nun yarattığı çelişkiler de romanda işneleyici espriler halinde işlenmektedir. İdam cezasının uygulandığı ülkelerdeki çeşitli idam biçimleri sıralanırken «insanca öldürme» ilkesindeki çelişki alaya alınmakta, bu araya yine ilginç eleştiriler de sıkıştırılmaktadır :

«Amerika'da (...) Genellikle, elektrikli sandalyaya bağlarlar, sonra yüksek cereyan verirler. İnsan şıp diye ölür...

— Bak o usul bizde sökmez; bizde olsa, hiçbir idamlık ölmez. Elli mumluk ampulu bile yakmayan cereyan adamı şıp diye öldürür mü...» (s. 88)

«...sonra, halkanın birden gırtlığı sıkarak, asılanın canvermek için uzun uzun çırpınıp debelenip acı duymaması, te-dirgin olmaması için, — bakınız asılma işlemi ne incelikler düşünülmüş ve ne denli insanca davranılmıştır — ipi akşamdan zeytinyağına yatırmalıydı. Bütün bir gece zeytinyağını iyice emen ip, yumuşaklaşır, esnekleşir, böylece asma işlemi de kolaylaşıp asılan kişinin canverme acısı uzun sürmezdi.» (s. 129)

«Asılma şenliği»nin mizah tarzındaki ayrıntılı anlatımı «Bu bölüm, ırz ve namus düşmanı Berber Hayri'nin dara nasıl çekildiği asılma şenliğinin son günü cümbüşlerinde

SURNÂME

neler olduğu ve halkın nasıl ibret dersi aldığı, onları bildirir» (s. 181) başlığını taşıyan sekizinci bölümde yer alıyor. Şenliğin boyutlarını gösteren biriki pasajdan alıntılar yapmak isterim :

«Yalnız alan değil, alana gelen yollar da satıcıların çabasıyla baştan sona donanmıştı. El arabaları, sergi tezgâhları, satıcı camekânları ve bunlara benzer şeyler, renkli balonlar, kâğıt bayraklar, süs kâğıtları, çiçekli otlarla bezenmişti. Gezginci aşevleri de tezgâhlarını kurmuş, hatta satışa bile başlamışlardı. Salep güğümleri kaynıyor, gezginci çay ocakları yakılıyordu. En çok simitçiler, poğaçacılar satış yapıyor ve en çok onların mallarını öven bağırtıları duyuluyordu.» (s. 184)

«Seyirciler arasında zengin ve yoksul tabakadan insanlar bir arada bulunarak sınıf farkını ortadan kaldırmışlar ve sosyal adaleti gerçekleştirmişlerdi. Çünkü işbu asılma şenliğinin demokrasi gereğince, halka açık olması vâ ibret dersi almak isteyen her yurttaşın asılmayı özgürce seyredebilmesi düşünülmüştü. Eğri oturalım doğru konuşalım, doğru doğru dosdoğru, işbu şenlik öyle bir şenlikti ki, Lâle döneminin Kâğıthane eğlenceleri bile yanında pek sönük kalırdı.» (s. 185)

Cezaevindeki tutukluların birbirlerine karşı tutumları, suçlunun da kendi vicdanını rahatlatmak için başvurduğu çareler, savunma mekanizması, insanın genel bir zaafı olarak ortaya konmaktadır. Mesela işledikleri suçlar birbirlerininkinden hiç de aşağı olmayan tutukluların Berber Hayri'ye karşı davranışları şöyle değerlendirilir :

«Cezaevindeki bütün suçlular, en kıyıcıları, en yobazları, en alçakları bile, Berber Hayri'yi yerdikçe kendilerini avutuyorlardı. Boşalıyor, rahatlıyorlardı. Kendilerinden suçları sıçrayıp Berber Hayri'ye sıvaşmış, kendileri de arınmış gibiydiler.» (s. 39)

«Dam ağalığı»nın hüküm sürdüğü cezaevinde tutukluların birbirine karşı tutumları, basit insanın genel bir zaafı-

ELEŞTİRİ, YORUM VE DEĞERLENDİRMELER

nı, güçlü olana karşı dalkavukça davranmak eğilimini, ikiyüzlülüğü adeta büyüteç altında yansıtmaktadır. Berber Hayri'nin gücünü isbatlayıp koğuştaki rezalet çıkarmasından sonra ona karşı tutumun nasıl birden değiştiği bu konunun çeşitli örneklerinden biri :

«Bir zamanlar ırz ve namus düşmanı diye, canavar ruhlu diye Berber Hayri'nin etlerinin muncık muncık koparılıp kuduz itlere atılmasını isteyen şunlar, idam cezasını da O'na az bulup yağlı kazıklara geçirilmesini dileyen şunlar ve şunlar bile, daha Berber Hayri Sultanahmet Cezaevi'ne gelmeden O'na dalkavukluk etmeye başlayıp, övgülerini belki kulluktan kulağa O'na dek duyulur diye cezaevinin her yanından şöyle konuşmaktaydılar :

'Berber Hayri, sözünden söyleşisinden yararlanıp mutluluk duyacağımız insanın hasıdır. (...)'» (s. 124 - 125)

Aziz Nesin'in hicvettiği en büyük insanlık zaafı, «vicdan aldatmacası». «Surnâme»de, «idam şenlikleri»nin toplumsal işlevi, insanların vicdanlarını rahatlatma olarak açıklanıp alaya alınır. «Giriş»te romanın amacı bu konuda odaklandırılıyor :

«... anlatmaya çalışacağım ki, işbu darağacına çekilme törenini görmeleri kısmet olmayan halkımız da, sanki işbu töreni görmüşçesine gözünde canlandırarak, adaletin nasıl yerine getirildiğini öğrenip temiz vicdanları rahat edel!» (s. 10)

İnsanın «vicdanını» susturmak, rahatını korumak için başvurduğu aldatmacalar ortaya konurken «vicdan» kavramı eleştirici bir anlatım tutumu içinde alaya alınıyor :

«Önemli olan, insanın vicdanını susturması için bir gerekçe uydurması, sonra da uydurduğu gerekçeye kendisinin de inanmasıydı. Bu gerekçeyi uydurmuşlar, vicdan denen obur hayvanın önüne patlayıncaya dek yiyebileceği denli gerekçe yığmışlardı.» (s. 145)

Aziz Nesin, romanında savunduğu tezi, idam cezasının insanın sürekli değişimi ve gelişimine ters düştüğü düşün-

SURNÂME

cesiyle ve Türkiye'nin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni imzalamış olması gerçeğiyle temellendiriyor. İnsanın sürekli değişimi düşüncesi, Berber Hayri'nin hikâyesinde somutlaştırılırken, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, «Öndeyiş»te ve alıntı tekniğiyle eser dokusu içinde kullanılıyor. Roman figürleri arasında «Gözlüklü Beyefendi», koğuş arkadaşlarına elindeki bir kitaptan bazı pasajlar okur. Bu pasajlar, alıntı tekniğine uygun olarak dikkati çekecek bir bağlam içinde işleniyor :

«Türkiye, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca oybirliğiyle kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine olumlu oy vermiştir. Bu bildirge Bakanlar Kurulu'nun 6 Nisan 1949 gün ve 3/9119 sayılı kararıyla onaylanmıştır.» (s. 36)

«Surnâme»nin üslup özellikleri arasında vurgulanması gerekenler, günlük konuşma dilini ve tutuklular sosyal çevresinin özel argosunu yansıtan gerçekçi anlatımla, mizah ve hiciv tarzının gereği olan abartmalardır. Anlatım biçiminde «Giriş» ile «Sondeyiş» romanın ana bölümlerinden farklı olarak birinci tekil kişi oluştta paralellik göstermekte, Batı roman kurgusundan ayrılıp geleneksel Türk anlatım sanatından izler taşımaktadır.

Aziz Nesin, edebiyatımıza «Surnâme»siyle, dünya hiciv romanları arasında önemli bir yer alacak, biçim ve konusuyla roman sanatında evrensellekle milliliği senteze ulaştırmış başarılı bir eser kazandırmıştır.

Nesin Vakfı'nın 1985 yılındaki 14 çocuğu, okul ve ders çalışma saatleri dışında, Vakf'ın bütün hizmetlerine katılırlar. Bu fotoğrafta Vakf'ın çocuklarından bir bölümü mutfak işinde çalışırken görülüyor. Devlet okullarında öğrenim görmekte olan Nesin Vakfı çocukları üretmen olarak yetişecek biçimde eğitilmektedir. Çocukların, üretici, yapıcı, kurucu ve yaratıcı olmaları için çalışılmaktadır.

Fotoğraf: John Norton